תלמוד בבלי · אחרונים · בן יהוידע · סדר נזיקין

בן יהוידע על בבא בתרא

רבי יוסף חיים מבגדאד

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

בן יהוידע על בבא בתרא

רבי יוסף חיים מבגדאד

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/בן-יהוידע-על-בבא-בתרא/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ג. 5
דף ג: 6
דף ד. 8
דף ז: 11
דף ח. 11
דף ח: 14
דף ט. 15
דף ט: 17
דף י. 21
דף י: 27
דף יא. 32
דף יב. 35
דף יב: 36
דף יד. 37
דף יד: 40
דף טו. 41
דף טו: 45
דף טז. 49
דף טז: 56
דף יז. 63
דף כא. 64
דף כא: 66
דף כב. 66
דף כג: 69
דף כה. 72
דף כה: 74
דף כו. 75
דף נו. 75
דף נז: 75
דף נח. 76
דף ס. 79
דף ס: 80
דף עג. 81
דף עג: 83
דף עד. 91
דף עד: 93
דף עה. 96
דף עה: 103
דף עח: 107
דף עט. 109
דף פ: 110
דף פד. 110
דף פח: 113
דף פט. 115
דף פט: 115
דף צ: 116
דף צא. 116
דף צא: 117
דף צג: 120
דף צח. 120
דף צח: 121
דף צט. 122
דף ק. 123
דף קט: 124
דף קי. 124
דף קיא. 126
דף קטו: 127
דף קטז. 127
דף קיז. 129
דף קיח. 131
דף קיח: 133
דף קיט. 134

דף קיט: 136
דף קכ: 136
דף קכא: 137
דף קכב: 138
דף קכג: 139
דף קכג: 143
דף קלג: 144
דף קלד: 146
דף קמא: 147
דף קמה: 148
דף קמז: 149
דף קנה: 151
דף קסד: 152
דף קסה: 152
דף קעג: 153
דף קעה: 154

דף ג.

"**גָּדוֹל יִהְיֶה כְּבוֹד הַבַּיִת הַזֶּה הָאַחֲרוֹן מִן הָרִאשׁוֹן**" (חגי ב, ט) **רַב וּשְׁמוּאֵל, וְאַמְרִי לָהּ רַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי יוֹחָנָן, חַד אָמַר: בְּבִנְיָן. וְחַד אָמַר: בְּשָׁנִים** (חגי ב, ט). נראה לי בס"ד כבודו בבנין בכתוב הזה עצמו כי בבית הראשון היה ההיכל גבהו שלושים אמה ובבית השני היה גבהו מאה אמה נמצא נתגדל שבעים אמה יותר מן הראשון וזה נרמז באותיות **יִהְיֶה** במילואם כזה יו"ד ה"י יו"ד ה"י [70] עולים מספר שבעים ולזה אמר גָּדוֹל 'יִהְיֶה' מספר שבעים כְּבוֹד הַבַּיִת הַזֶּה הָאַחֲרוֹן מִן הָרִאשׁוֹן וגודל השנים שהם עשר שנים נרמז בשני הה"ן יתרים אשר בשתי תיבות הַבַּיִת הַזֶּה דהוה ליה למימר בַּיִת זֶה וכתב שני הה"ן שהם מספר יתרים באומרו הַבַּיִת הַזֶּה שהוא הָאַחֲרוֹן שיתר על הָרִאשׁוֹן עשרה שנים זה ת"י וזה ת"ך.

והנה ידוע דבית שני היה בזכות יצחק אבינו ע"ה ונראה לי לכך נרמז גודלו בשנים שהם עשר באות ראשונה של יצחק שהיא מספר עשר וגודלו בבנין שהוא היה מאה אמה נרמז באות אחרון של יצחק שהוא אות ק' ונמצא עתה בבית שני היה ההיכל גבהו מאה וארכו מאה ורחבו מאה הרי כאן שלש מאות שהוא מספר אות שי"ן הרומזת ליצחק דמתקפי ביה אברהם מהאי גיסא ויעקב מהאי גיסא ולא נפקין דינוי וכמו שאמרו בזוהר הקדוש בסוד השופר וכן אות ש' היא תלת קוין.

ועל פי הקדמה זו דאמרו בית ראשון היה בזכות אברהם ובית שני בזכות יצחק ובית שלישי בזכות יעקב בזה יובן בס"ד לפרש הטעם דקרי הכתוב לבית שני בשם **אַחֲרוֹן** והיינו כי בסדר הקוין של הספירות אברהם אבינו ע"ה בקו ימין שהוא קו ראשון חסד ויעקב אבינו ע"ה בקו האמצעי תפארת שהוא שני לראשון ויצחק אבינו ע"ה בקו שמאל גבורה שהוא אחרון לשני הקוין ההם לכך בית שני שנבנה בזכות יצחק קראו הכתוב אַחֲרוֹן.

ועל פי הקדמה הנזכר דבית שני היה בזכות יצחק פירש **בני ידידי** יעקב נר"ו לכן היה אורך מאה אמה כי יצחק הוא גבורה שיונק מן הבינה ששם המאות עד כאן דבריו נר"ו.

והנה הגאון תוספות יום טוב (דמאי פרק ז' משנה ג') כתב מפי השמועה מה שאמר לבית שני אחרון כך דרכו של מקרא לקרא לאמצעי **אַחֲרוֹן** מפני שהוא אחרון לראשון כדמצינו בפרשת וישלח דכתיב וַיָּשֶׂם אֶת הַשְּׁפָחוֹת וְאֶת יַלְדֵיהֶן ראשונה וְאֶת לֵאָה וְיַלְדֶיהָ אַחֲרֹנִים וְאֶת רָחֵל וְאֶת יוֹסֵף אַחֲרֹנִים (בראשית לג, ב) נמצא קורא לאמצעים אחרונים. והרמ"ז [הרב משה זכות] ז"ל פקפק בהוכחה זו דשאני התם דנקיט אחרונים אבל הכא לא קאמר אלא 'רִאשׁוֹן וְאַחֲרוֹן' עיין שם.

ואחר המחילה אין זו קושיא דהכי כונת המפרש אי איתא דלשון אַחֲרוֹן מורה יותר דאין אחריו עוד למה נקיט 'אַחֲרנִים' דאין זה לשון ברור והוה ליה למימר וְאֶת לֵאָה וִילָדֶיהָ 'שְׁנַיִים' וְאֶת רָחֵל וְאֶת יוֹסֵף אַחֲרנִים, אלא ודאי אין קפידא בלשון זה של אחרון כלל ונקטי ליה שפיר על האמצעי שהוא אחרון לראשון דקודם אליו.

מיהו הא קשיא לי על תירוץ הנזכר דדילמא התם הוכרח הכתוב לומר וְאֶת לֵאָה וִילָדֶיהָ 'אַחֲרנִים' ולא אמר 'שְׁנַיִים' ללמדינו שלא העמיד את לאה וילדיה בשורה אחת עם השפחות וילדיהן וכן רחל ויוסף עמדו אחר לאה וילדיה ותיבת אַחֲרנִים רצונו לומר אחור ואינו רצונו לומר 'אחר' והתוספות יום טוב מדידיה הוכיח מפסוק וְהָיָה אִם לֹא יַאֲמִינוּ לָךְ וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקוֹל הָאוֹת הָרִאשׁוֹן וְהֶאֱמִינוּ לְקוֹל הָאוֹת הָאַחֲרוֹן (שמות ד, ח) ואף על גב דהוה אות שלישי קרי ליה לשני אחרון.

וגם על פקפוקו של הרמ"ז ז"ל בתירוץ זה יש לישב כאשר ישבנו לתירוץ ראשון דאי איתא להאי אמאי לא נקיט לְקוֹל הָאוֹת 'הַשֵּׁנִי' דהוא ברור טפי? אלא ודאי לא אכפת בדקדוק זה והרמ"ז מדידיה דקרי אַחֲרוֹן לגבי בשר ודם אבל השלישי הוא בנין בידי שמים.

והסבא קדישא ע"ה בזוהר (חלק ב' דף קג) אמר קרי ליה **אַחֲרוֹן** משום דלא יהא פתיחו דפומא דההוא בניינא ינפול ויתהדר כמלקדמין עיין שם.

ולי אנא עבדא נראה לי בס"ד לתרץ דהכתוב נשמר לתקן הדבר באומרו תיבת הזה דהוא יתיר וסגי לומר גָּדוֹל יִהְיֶה הַבַּיִת הָאַחֲרוֹן מִן הָרִאשׁוֹן ונקיט **הַזֶּה** למידק דאיכא עוד אחרון אחר על דרך שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק וְלֹא תִהְיֶה זֹאת לְךָ לְפוּקָה וכו' (שמואל א' כה, לא) 'זֹאת' מכלל דאיכא אחריתי וכן כאן אמר הזה מכלל דאיכא עוד אחרון אחר והוא בית שלישי שיבנה בב"א [במהרה בימינו אמן].

דף ג:

וְאִיתָא לָהָא וְאִיתָא לָהָא. מקשים כיון דאיתא להא ואיתא להא אמאי חד מפרש לה אבנין וחד מפרש לה אשנים ולא פרשו שניהם הכתוב אתרוויהו?

ונראה לי דאבנין תהיה כונת הכתוב דרך צווי שמצוה אותם לעשותו גדול בבנין אבל אשנים לא שייך ביה צווי אלא בא הכתוב לבשר אותם שיהיה זה הבית גדול בשנים יותר מן הראשון ולכן לא נקיט כל חד מנייהו אתרווייהו אלא מי שהבין את הכתוב שבא לבשרם פירש דקאי אשנים ומי שהבין הכתוב שבא לצוותם פירש דקאי אבנין.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש מאן דמפרש אבנין סבירא ליה דאזלינן עיקר בתר איכות ומאן דמפרש אשנים סבירא ליה דאזלינן עיקר בתר כמות עד כאן דבריו נר"ו.

הוֹרְדוֹס, **עַבְדָּא דְּבֵית חַשְׁמוֹנָאִי הֲוָה**, **נָתַן עֵינָיו בְּאוֹתָהּ תִּינוֹקֶת**. פירוש תחלה נתן עיניו בה ועדיין לא עלה על דעתו שיוכל להרוג את אדוניו כדי ליקח אותה ואחר ששמע שהעבד יצליח אז באותה שעה מלאו לבו לעשות הרע הזה להרוג את אדוניו כדי שיקח אותה תינוקת לאשה ואומרו שָׁמַע **בַּת־קָלָא** אין הכונה בת קול משמים אלא דבר זה יצא מפי הכלדאים החוזים בכוכבים ונשמע לאחרים והם הוציאו קול זה בעולם והגיע באזני הורדוס שגם הוא שמעו מקול דעלמא וכהאי גונא אמרינן בגמרא יצא קול וכו' וכן הענין כאן לקול היוצא מבני אדם קרי ליה בַּת־קָלָא.

ומה שאמר '**טָמְנָה בְּדוּבְשָׁא**' אין הכונה דבש ממש אלא היתה ליה תחבושת מתוקנת בכמה מיני סממנים שמועלת לקיים בשר האדם כעין סמים של חניטה במצרים אך לא היה חניטה ממש אלא זו מקיימת הבשר בעודו טמון בה.

דָּרִישׁ: "**מִקֶּרֶב אַחֶיךָ תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ**"? **רַבָּנָן**! **קָם קָטְלִינְהוּ לְכוּלְּהוּ רַבָּנָן**, **שַׁיְירֵיהּ לְבָבָא בֶּן בּוּטָא** (**דברים** יז, טו). הנה בודאי מה שאמר **לְכוּלְּהוּ רַבָּנָן** קאי על הסנהדרין שהיה ירא מהם פן יעשו דין על פי התורה להרגו על אשר הוא עבד ומלך בחזקה בהרגו נפשות נקיים ודין זה הוא מסור בידם ולא חשש משאר חכמים שאין ממונים בסנהדרין ולכן הרג הסנהדרין בלבד ושייר מהם את בבא בן בוטא ליקח עצה.

וּמָה שֶׁבָּחַר בְּבָבָא בֶּן בּוּטָא דוקא ולא בזולתו מפני כי בבא בן בוטא היה ידוע בטבעו שאינו נוקם ונוטר והוא מוחל וסולח לכל מי שחטא לו ולא עוד אלא שהוא מטיב לעושה עמו רעה וכאשר מצינו בגמרא דנדרים (נדרים סו:) באותו שאמר לאשתו תביא לי תרי בוציני אזלת ואייתת ליה תרי שרגי שהיתה תמה שחשבה שרוצה שתי נרות הנקראים בוציני והוא לא אמר אלא על אבטיחים כי ביום היה מדבר עמה והוא נתכעס על הטפשות שלה ואמר לו זילי תברי יתהון על ריש דבבא, פירוש על ראש הפתח והיא חשבה שצוה לה לשברם על ראש בבא בן בוטא ע"ה, והוה יתיב ודאין דינא ובאה האשה ושברה אותם על ראשו ואמר לה מה זאת עשית? והשיבה כך צוני בעלי והכיר כי זו ברוב תמותה עשתה כן ואמר לה, את עשית רצון בעליך המקום יוציא ממך שני בנים כבבא בן בוטא עיין שם. ראה כמה היה סבלן ואינו מקפיד ומוחל על כבודו ושלא די לו שלא קללה אלא ברוכי בירך לה וכיון שהיה ידוע ומפורסם שהוא מעביר על מדותיו לכן בחר הורדוס לשיירו שלא להרגו.

וְהָא דְּסִימָא אֶת עֵינָיו ולא שיירו פתוח מפני שרצה לבדקו ולנסותו כאשר עשה באחרונה. ונראה לי כי חשש שיבואו בני אדם וידברו עמו לעשות נקמה בהורדוס ויקבץ חכמים וימנה אותם סנהדרין ויהיה הוא ראש הסנהדרין וידונו את הורדוס כפי משפט

תורתינו הקדושה לכן סימא את עיניו דאין סומא ראוי להיות מן הסנהדרין וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (קידושין עו:) על פסוק וְנָשְׂאוּ אִתָּךְ (שמות יח, כב) בדומים לך שאין בהם מום.

דף ד.

יוֹמָא חַד אָתָא וְיָתִיב קַמֵּיהּ. הוצרך לפרש **יוֹמָא חַד** ללמדינו שנתחכם הורדוס שלא הלך אצלו תכף אחר שסימא עיניו בו ביום כי אמר עתה גדל הכאב מאד ויתכן מרוב הצער יקלל ואין נעשה מבחן בכך על זכות טוב לבבו ומדתו לכן אמר יוֹמָא חַד אחר שעשה לו כן אתא ויתיב קמיה.

הוּא כְּבָה אוֹרוֹ שֶׁל עוֹלָם יֵלֵךְ וַיַּעֲסֹק בְּאוֹרוֹ שֶׁל עוֹלָם. נראה לי בס"ד כי הבדל שיש בין חכמי ישראל ובין הפילוסופים הוא **מָשָׁל** לאחד שהיה יושב בתוך ארמון גדול אך הוא עיניו פתוחות ויש לו אור גדול שם שרואה בו הנה זה הוא רואה הפתח של הארמון בעיניו ותכף ומיד הוא יוצא ונכנס בו ואף על פי שיש באותו ארמון כמה פתחים של חלונות גדולים או של חדרים שפתוחים לתוך אותו ארמון לא ישגה ויטעה ללכת באחד מהם שיחשוב שזה הוא פתח העיקרי של הארמון כי עיניו פתוחות והאור מאיר להם הנה הם רואים בהשקפה ראשונה איה הוא פתח העיקרי של הארמון ולמה ישגו ויטעו. מה שאין כן הפילוסופים שאינם מאמינים בקבלה ומסורת שהיא תורה שבעל פה המאירה לעינינו אשר באורה ידע האדם מטרת האמת בהשקפה הראשונה בכל דבר ודבר ורק רוצים לידע האמת על ידי השערת שכלם ואומדן דעתם הנה הם ידמו ליושב בתוך ארמון גדול ובארמון זה יש כמה חלונות גדולים שיש להם פתחים ושערים גדולים במדת שער פתח העיקרי של הארמון ועוד יש חדרים שלש וארבע שיש להם פתחים ושערים בתוך הארמון מפתח העיקרי שלו הנה ממשש בידיו בכותלי הארמון למצא הפתח העיקרי כדי לצאת בו והנה הוא פוגע בפתח של החלון הגדול וחושב שזה הוא פתח העיקרי ונכנס בו ארבע וחמש טפחים והנה כותל סתום לפניו אז ידע שזה פתח של חלון הוא וחוזר לארמון וימשש בכותל בהלכו וימצא גם כן פתח גדול ויחשוב בודאי זה פתח הארמון העיקרי ונכנס בו והולך שתים ושלש אמות ורואה כותל סתום אז ידע שזה הוא פתח החדר שיש בתוך הארמון וימשש בכותלי הארמון וגם כן טועה בפתחים של חלונות ושל חדרים לחשוב שהם פתח העיקרי והולך ומסבב כל כותלי הארמון מבפנים בכל רוחותיו ואינו מוצא פתח העיקרי כי לפעמים יבא אצל פתח העיקרי ויחשוב שאין זה פתח העיקרי ויעבור מאצלו באופן חוזר והולך כמה פעמים ולא ימצא פתח האמיתי העיקרי.

כן אלו הפילוסופים תֻּחְשַׁכְנָה עֵינֵיהֶם מֵרְאוֹת (תהלים סט, כד) ורוצים להשיג הדברים על ידי השערת השכל והם טועין כי מחטיאין המטרה ואינם משיגים האמת ואמרתי עליהם אמר הכתוב בפרשת וירא וְאֶת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר פֶּתַח הַבַּיִת הִכּוּ בַּסַּנְוֵרִים מִקָּטֹן וְעַד גָּדוֹל וַיִּלְאוּ לִמְצֹא הַפָּתַח (בראשית יט, יא) והכונה לאלו הפילוסופים שאינם מודים בדברי תורתינו הקדושה שהיא תורת אמת רשות היחיד אלא עומדים חוצה מהאמת שהוא רשות הרבים וזהו **בְּפֶתַח הַבַּיִת** שלא נכנסו למקום האמת המכונה בשם 'בַּיִת' **הִכּוּ** אותם מן השמים **בַּסַּנְוֵרִים** שמולידים סברות בהשערת שכלם שהם נגד האמת אלא בנויים על דברי תוהו וכזב ומחמת כן **נִלְאוּ לִמְצֹא הַפֶּתַח** של מקום האמת.

נמצא לפי זה הקבלה והמסורת שהיא תורה שבעל פה היא אור המאיר לעיני האדם כדכתיב וְתוֹרָה אוֹר (משלי ו, כג) וכן דרשו חז"ל (מגילה טז:) לַיְהוּדִים הָיְתָה 'אוֹרָה' (אסתר ח, טז) זו 'תורה' ועל ידי אור תורה תחזנה עיני האדם פתחו של דבר האמת בהשקפה הראשונה שיכוין אל דבר אמת ולא ישגה ולא יטעה בדברי הבל ותוהו.

ולכן על הרג חכמי ישראל אשר הרגם אמר לו **הוּא כְּבָה אוֹרוֹ שֶׁל עוֹלָם** המאיר מן אור התורה המאיר בהם אשר מפיהם תצא אורה זו תורה לדעת האדם מטרת האמת אשר **יֵלֵךְ** בו ויסמוך עליו ונתן לו עצה בעבור זאת **שֶׁיַּעֲסֹק בְּאוֹרוֹ שֶׁל עוֹלָם** זה בית המקדש כי גם הוא מאיר לאדם ללכת בדרך אמת שהוא דרך שדורכים בו חז"ל בדרך אמת וימאס בדרך ואמונה של הפילוסופים שהם כופרים בקבלה ומסורת ולא יודו אלא רק בדבר טבעי שמחייב השכל שלהם.

והוא דאמרו רבותינו ז"ל (משנה אבות ה, ה) עֲשָׂרָה נִסִּים נַעֲשׂוּ לַאֲבוֹתֵינוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, אשר כולם דברים שהם הפך הטבע ולא יחייבם השכל האנושי ולכן כשרואה אותם האדם בחוש הריאות בעל כרחו צריך לכפור ולמאוס בתורת הפילוסופים אשר תכחיש ותהביל כל דברים שהם לא יחייבם השכל האנושי! ומאחר שיכפור בתורתם של אלו בעל כרחו יודה בתורת אמת ונמצא עיניו מאירים להשיג האמת מכח דברי תורתינו הקדושה.

אֵיכָא דְּאָמְרִי: הָכִי אָמַר לֵיהּ: הוּא סְמֵא עֵינוֹ שֶׁל עוֹלָם וכו'. נראה לי בס"ד הכונה דאומר לו אל תאמר למאי נפקא מינה נבנה בית המקדש כיון דקרוב שיחרב על ידי עכו"ם ויגלו ישראל! לזה אמר **הוּא סְמֵא עֵינוֹ שֶׁל עוֹלָם** ומזה אפשר שיוולד סנגורייא של הצלה כי עבד יוצא לחירות בשן ועין (קידושין כד:) ולכן אתה שסמית עינו של עולם יהיה די בזה לבטל הגזרה ויהיה חירות מגזרה זו של חרבן וגלות ותתבטל.

אִם לֹא סָתַרְתָּ אַל תִּסְתֹּר. קשה למה ניחא להו שלא יסתור? אדרבה חפצים בחרבן! ונראה לי בס"ד דהם היו יודעים על ידי כלדאים דהם עתידין להחריב בית המקדש ולגלות את ישראל אך עדיין לא הגיע הזמן ולכן חוששים אם יסתור אותה עתה תתבטל הגזרה לגמרי כי תתקיים בזאת הסתירה של הורדוס והם כל שמחתם ותשוקתם להחריבו בידם ורוצים שיבואו על מקדש בנוי ויחריבוהו.

ובזה ניחא לתרץ דקדוק אחר איך כששמעו שסתר ובנה לא העניש אותו? ובזה ניחא כי ניחא להו בזה הבנין שעשה כדי שאחרי זה יחריבו בנין נאה ויתפארו בזה ויצערו בזה את ישראל ביותר.

וּמְנָא לָן דְּהַאי 'רַכָּא' לִישְׁנָא דְּמַלְכוּתָא הוּא? (**שמואל ב' ג, לט**). נראה לי בס"ד הא דהמלך נקרא **רַכָּא** לשון רכות כי מלך קשה אין סובלים אותו ואפשר שיעבירו אותו ממלכותו וכאשר עשו ישראל עם רחבעם (מלכים א' יב, יד) אבל אם הוא רך יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב כל ישראל ולכך נקרא המלך רַכָּא לשון רכות רצונו לומר שיהיה רך ועל ידי כן יאריך בממלכתו כי **רַכָּא** בהפוך אתוון **ארך**.

דְּמֶחֱזֵי כִּי אָדְוָתָא דְּיַמָּא. פירש רש"י גלי הים שהם נעים ונדים כן זה העין מתעששת בראייתן. נראה לי כיוונו בזה שיהיה ההידור הזה במקדש מצד ראית העינים לתקן מה שסימא עינו של עולם. גם גלים לשון גַּלְגַּל לאמור גלגל הוא שחוזר בעולם שעתיד מקום זה להיות נמסר ביד זרים ועוד יתגלגל לחזור לישראל.

גם הגוונים הם ירוק **לבן כ**חול ראשי תיבות 'יְלֵךְ' רמז דסוף ילך זה מידם. גם ראשי תיבות שלשה גוונים אלו הם 'כְּלִי' שהם ראשי תיבות **כ**הנים **ל**ויים **י**שראלים אשר עוסקים בקרבנות באותו מקום שאי אפשר שיחסר מהם מין אחד שצריך כהנים בעבודתם ולויים בדוכנם וישראל במעמדם.

ונראה לי בדרך נס נגלו להם אבנים יקרות אלו במקום אחד בים ומעשה שמים הם משׁשת ימי בראשית ולכן כתיב ביה (חגי ב, ט) גָּדוֹל יִהְיֶה כְּבוֹד הַבַּיִת הַזֶּה הָאַחֲרוֹן מִן הָרִאשׁוֹן.

וְהָאָמַר רַב חִסְדָּא: לָא לִסְתּוֹר אִינִישׁ בֵּי כְּנִישְׁתָּא עַד דְּבָנֵי בֵּי כְּנִישְׁתָּא אַחֲרִיתִי. הקשה הרב עיון יעקב ז"ל בשלמא בית הכנסת אפשר לבנותה במקום אחר לכך בונין ואחר כך סותרין אבל בית המקדש אי אפשר לבנות במקום אחר ומוכרח לסתור תחלה כדי שיבנה והניח בצריך עיון. ונראה לי בס"ד דפריך איך אסביה עצה לסתור כולו בבת אחת ואחר כך יבנהו לימא ליה לסתור ולבנות פורתא פורתא קמא קמא ופשוט.

דף ז:

בָּנָה בֵּית שַׁעַר וְלָא אִשְׁתָּעִי בַּהֲדֵיהּ. הנה בזה יובן בס"ד רמז הכתוב אַל תִּגְנָזל דָּל כִּי דַל הוּא וְאַל תְּדַכֵּא עָנִי בַּשָּׁעַר (משלי כב, כב) שתעשה **בֵּית שַׁעַר** כדי שלא ישמע קולו.
ונראה לי דנענש מדה כנגד מדה הוא עשה בֵּית שַׁעַר ועל ידי כך לא היה נשמע קול העני לכן גם הוא לא ישמע קול אליהו זכור לטוב דמשתעי בהדיה.
ונראה לי לכך נתקנא אליהו זכור לטוב בדבר זה, כי תיקון הצדקה הוא במלכות ופרשתי דלכן נקראת נדבה כי המלכות היא סוד שם ב"ן אשר פשוטו ד' אותיות ומלואו ה' [יו"ד ה"א ו"ו ה"א] אותיות וזהו נְדָבָה אותיות ב"ן ד' ה' וידוע כי אליהו זכור לטוב הוא במלכות ולכן אֵלִיָּהוּ [52] עולה שמו מספר ב"ן ולכן נתקנא על הדבר הזה שהוא צדקה ונדבה.
"**אֲנִי חוֹמָה**", **זוֹ תּוֹרָה** (**שיר השירים ח**, י). נראה לי בס"ד התורה נקנית בארבעים ושמונה מעלות כמו שאמרו בבריתא דאבות (משנה אבות ו, ו) ותורה שבכתב חמשה ספרים ותורה שבעל פה ששה סדרים הרי כאן אותיות **חוֹמָה** שהם מ"ח ו' ה'.
'**וְשָׁדַי כַּמִּגְדָּלוֹת**' אלו תלמידי חכמים כי הגופים של בני אדם קרויים בתים כמו שנאמר בַּיּוֹם שֶׁיָּזֵעוּ שֹׁמְרֵי הַבַּיִת (קהלת יב, ג) ואלו גופים של עמא דארעא אך תלמידי חכמים שהם גבוהים ועליונים על עמא דארעא קראם בשם מִגְדָּל שהוא גבוה ועליון על הַבַּיִת.

דף ח.

"**וְהֵם תֵּבוֹ לְרַגְלָךְ**", **תָּנֵי רַב יוֹסֵף**: **אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁמְּכַתְּתִין רַגְלֵיהֶם מֵעִיר לְעִיר** (**דברים לג**, ג). יש לדקדק הפסוק אומר **לְרַגְלָךְ** והמאמר מפרש על רגלי התלמידי חכמים.
ונראה לי בס"ד כל אבר שיעשה האדם בו עבודה להשם יתברך או איזה מצוה יתייחס אותו אבר להקדוש ברוך הוא על דרך מה שאמר מרן ז"ל באבקת רוכל על פסוק וַאֲנִי נָסַכְתִּי מַלְכִּי (תהלים ב, ו) פירוש מלך שלי אשר עשיתיו ואשר בראתיו ולכן רגלי תלמידי חכמים שעושים בהם עבודה להקדוש ברוך הוא בעסק התורה שמכתתין אותם מעיר לעיר הכתוב מייחס אותם להקדוש ברוך הוא ולכן אמר **לְרַגְלָךְ** על דרך מה שאמר הכתוב וַאֲנִי נָסַכְתִּי מַלְכִּי דאלו גם כן עשאם ובראם הקדוש ברוך הוא לעבודתו.
ועוד נראה לי בס"ד כי הלוחות שבהם היתה קבלת התורה הם רומזים לנצח והוד שהם סוד רגלים גם עוד כי תורה שבכתב ותורה שבעל פה המה נצח והוד שהם רגלים בעשר ספירות ולכן דריש **רַגְלָךְ** על התורה שהם כיתתו רגלם בשביל התורה.
"**יִשָּׂא מִדַּבְּרֹתָיִךְ**"; **לִשָּׂא וְלִתֵּן בִּדְבָרָיו שֶׁל מָקוֹם** (**דברים לג**, ג). נראה לי בס"ד אמרו רבותינו ז"ל (מכות כד.) אָנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה לְךָ (שמות כ, ב) מפי הגבורה שמענום, ואם כן תיבת אָנֹכִי

נקראת דבריו של מקום טפי משאר דברות. וידוע דאמרו רבותינו ז"ל (שבת קה.) 'אָנֹכִי' אמירה **נ**עימה **כ**תיבה יהיבה ופרשתי בס"ד דארבע דברים אלו הם כנגד ארבע חלקי פרד"ס [פשט רמז דרש סוד] ואמירה בלחישה כנגד חלק הסוד והוא יוכל לישא ויתן בדבריו של מקום רצונו לומר בנוטרקון של אָנֹכִי כולו.

ומה שאמר פסוק זה בלשון ארמית כי החיצונים מכירים בלשון ארמי וכמו שאמר רבינו האר"י ז"ל בסוד הקדיש, ורצה הקדוש ברוך הוא שיבינו השרים של מעלה הדבר הזה שהבטיח לישראל.

רַבִּי פְּתַח אוֹצָרוֹת בִּשְׁנֵי בַּצָּרֶת, וְאָמַר: יְכָנְסוּ בַּעֲלֵי מִקְרָא, בַּעֲלֵי מִשְׁנָה, בַּעֲלֵי תַּלְמוּד, בַּעֲלֵי הַגָּדוֹת. הא דלא אמר דבר אחד בסתם **יְכָנְסוּ בַּעֲלֵי תּוֹרָה** והכל בכלל, מפני שרצה להודיע שבזה הבזבוז שמבזבז לצדקה כונתו ליחד ארבע אותיות השם ברוך הוא כמו שנאמר וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצְדָקָה שָׁלוֹם (ישעיה לב, יז) וארבע מינים אלו הם כנגד ארבע אותיות השם ברוך הוא והם ראשי תיבות אָדָם והיינו א' אגדה, מ"ם מקרא משנה, ואות ד' באמצע הנה הוא במילואו דָּלֶת רמז לתלמוד כי 'תל' דָּלֶת ראש התלמוד וד' דָּלֶת הוא סוף תלמוד ובזבוז רב זה נאה ויאה לרבינו הקדוש כי הוא היה בחינת יוסף הצדיק ע"ה וכנזכר בשער הגלגולים ולכן כלכל את ישראל בשנת בצורת דוגמת יוסף הצדיק ע"ה אשר כלכל את אחיו ואת בית אביו בשנות הרעב במצרים.

פַּרְנְסַנִי בְּכֶלֶב. נראה לי בס"ד רמז לו בזה דהכלבים בשביל שעשו טובה לישראל ביציאתם ממצרים שלא נבחו דכתיב וּלְכֹל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יֶחֱרַץ כֶּלֶב לְשֹׁנוֹ (שמות יא, ז) נתן להם שכר שצוה על הנבילה לַכֶּלֶב תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ (שמות כב, ל) וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (מכילתא משפטים פרשה כ) וגם עמי ארצות אף על פי שאינם ראויים ראוי שיפרנסם בשביל שמגיע מהם טובה לישראל בקבלת התפילות כמו שאמרו רבותינו ז"ל (כריתות ו:) כל תפלה שאין בה מפושעי ישראל אינה מקובלת, שהוא כדוגמת החלבנה שריחה רע ומנאה הכתוב עם סממני הקטורת.

או יובן שאמר לו **פַּרְנְסַנִי בְּכֶלֶב** כלומר דבר מועט כמו שאמרו על הכלב 'משח אודניה וחוטרא אבתריה' (שבת קנה:). או יובן בס"ד דהכלב עשה הקדוש ברוך הוא טובה עמו דמשהה אכילתו במעיו שלשה ימים וכנזכר בגמרא (שבת קנה:) והנה מצינו מין מאכל הראוי לאדם ששוהא בבני מעים הרבה ואינו מתעכל ועל ידי כך יספיק לאדם האוכל אותו בעד ב' וג' סעודות וכמו שאמרו בגמרא דנדרים (נדרים מט:) דאמר לו רבי יהודה לרבי שמעון אמאי לא אכיל מר מאותם כלוספיין? אמר לו מפני שאין יוצאים מן בני

מעים. אמר לו רבי יהודה כל שכן שנסמוך עליהם למחר עיין שם. וכן כאן רמז לו שיתן לו מאכל קשה שאינו מתעכל שיועיל לו לשהות במעיו כטבע הכלב באכילתו.

פַּרְנְסַנִי כָּעוֹרֵב. נראה לי כונתו בזה כי כתוב בספר תולדות הטבע דהעורב מצוי בכל הארצות אך בכל מקום שבתו יהיה לשנינה ולקללה ויתנו אותו לבן בליעל ורע מעללים ורבים אומרים אין דבר טוב נמצא בו, וגם בחכמת לבו ישימו תפלה כל איש ידבר עליו תועה ולא יש מליץ אחד מני אלף להגיד ישרו, גם טבעו להיות חמדן לחמוד כסף וזהב וכלי יקר, גם יגנבם וישים בקינו וכאשר האריך בזה עיין שם.

ולכן הזכיר מין זה הרע והנמאס לומר אף על פי שעמי ארצות שהיו בזמן המשנה הם רעים וחטאים עם כל זה תשוה אותם **כָּעוֹרֵב** שהוא רע בליעל ועם כל זה הקדוש ברוך הוא מזמין לו פרנסתו. אי נמי אמר לו **כָּעוֹרֵב** רצונו לומר תתן לי פסולת של מאכל כעורב זה שהוא נזון מן הפסולת.

אוֹי לִי שֶׁנָּתַתִּי פִּתִּי לְעַם־הָאָרֶץ. קשא והלא בתחלה הסכים שלא לפרנסו בשביל שהוא עם הארץ ואחר שאמר לו 'פַּרְנְסַנִי כְּכֶלֶב פַּרְנְסַנִי כָּעוֹרֵב' הסכים לפרנסו ופרנסו. ולמה אחר שפרנסו ויצא חזר בו ואמר **אוֹי** ומעיקרא מאי סבר ובסוף מאי סבר?

ונראה לי לא נתחרט על אשר פרנסו אלא נתחרט על אשר נתן לו הפת והלך לו כי אמר כיון שהוא עם הארץ ודאי יאכל בלא נטילת ידיים ובלא ברכה והיה צריך שלא אתן לו הפת וילך אלא יאכילהו הפת בביתו כדי שיטול ידיו ויברך בפניו ולזה אמר **אוֹי** '**שֶׁנָּתַתִּי פִּתִּי לְעַם־הָאָרֶץ**' 'נָּתַתִּי' דייקא כלומר נתתי לו ולא האכלתיו בביתי את הפת אלא נתתיו לו ועל ידי כך הוליכו עמו לביתו. אי נמי אמר **אוֹי שֶׁנָּתַתִּי** '**פִּתִּי**' ולא נתתי לו מאכל אחר או מעות כי בפת איכא תרי איסור שיאכל בלא נטילת ידיים ובלא ברכת המזון.

אֵין פּוֹרְעָנוּת בָּאָה לָעוֹלָם אֶלָּא בִּשְׁבִיל עַמֵּי־הָאָרֶץ. נראה לי בס"ד כי החכם בעל תורה יש לו תואר עָנָו דהמתגאה חכמתו מסתלקת ממנו ואין זוכה לחכמה אלא בשביל ענוה (פסחים סו:) גם בתורה כתיב (משלי ה, יט) 'אַיֶּלֶת אֲהָבִים וְיַעֲלַת חֵן' שמעלה הן על לומדיה (ערובין נד:).

ובזה פרשתי בס"ד בֶּן פֹּרָת יוֹסֵף בֶּן פֹּרָת עֲלֵי עָיִן (בראשית מט, כב) **פֹּרָת** רצונו לומר חֵן כמו שפירש רש"י ז"ל לשון אַפְרִיוֹן נַמְטֵיהּ לְרַבִּי שִׁמְעוֹן (בבא מציעא קיט.), ותלמיד חכם נקרא **יוֹסֵף** דכתיב יִשְׁמַע חָכָם וְיוֹסֶף לֶקַח (משלי א, ה) כי תלמידי חכמים כל זמן שמזקינין דעתן מתוספת עליהם (משנה קנים ג, ו), **וְעַיִן** רמז לתורה שיש בה שבעים פנים כמנין אות עי"ן. וזהו שנאמר **בֶּן פֹּרָת** כלומר חֵן **יוֹסֵף** זה התלמיד חכם ויהיה **בֶּן פֹּרָת** בעל חן **עֲלֵי עָיִן** בעבור התורה שמעלה חן על לומדיה.

ונמצא אצל בעלי תורה יש **פֹּרַח** ויש **עָנָו** ולכן עמי ארצות שמאסו בתורה יבואו אצלם אותיות עָנָו בתוך אותיות פֹּרַח ויהיה אצלם צירוף **פּוּרְעָנוּת** ולזה אמר אֵין פּוּרְעָנוּת בָּאָה לָעוֹלָם אֶלָּא בִּשְׁבִיל עַמֵּי־הָאָרֶץ אבל אצל בעלי תורה הם פֹּרַח וְעָנָו שיתבטל צרוף של פּוּרְעָנוּת וגבר ישראל.

אָמְרוּ לֵיהּ: עַרוּקֵינָן. אָמַר לְהוּ: עָרוֹקוּ. נראה לי מאחר דפורענות באה בעבורם על אשר לא למדו תורה לכן אמר לו **עָרוֹקוּ** דאמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין לז:) גלות מכפרת עון, והועיל שהמלך מחל החצי כנגד אותם שגלו ואחר שבאו חצי השניה לפני רבי וגם הכובס עמהם ונתן להם עצה לברוח כדי שהגלות מכפרת עון וכן עשו ורק אותו כובס לא גלה שהחשיב עצמו כתלמיד חכם שאין צריכין לברוח, לכך אותם שברחו ניצולו והוטל כל החוב על הכובס וכאשר גם הוא ברח נמחל הכל.

דף ח:

שְׁמַע מִינָהּ: 'מִצְוָה רַבָּה', פִּדְיוֹן שְׁבוּיִים הוּא. נראה לי בס"ד **מִצְוָה רַבָּה** [348] עולה מספר **חָמֵשׁ** [348] רמז הפודה את השבוי פודה כל חמש חלקים שבנפשו שהם נרנח"י [נפש, רוח, נשמה, חיה, יחידה].

"**וְהַמַּשְׂכִּילִים יַזְהִרוּ כְּזֹהַר הָרָקִיעַ**", **זֶה דַּיָּן שֶׁדָּן דִּין אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ וְגַבָּאֵי צְדָקָה** (דניאל יב, ג). נראה לי בס"ד **הָרָקִיעַ** ביום מגולה ובלילה מכוסה כי וילון נכנס שחרית ויוצא ערבית, **וְכֵן הַדַּיָּן** לפעמים מכוסה כאשר יראה דין מרומה יכסה עצמו ולא ידון אותו ולפעמים מגולה בשאר דינים חייב להורות הוראה בהם דכתיב לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ (דברים א, יז) מלשון אֹגֶר בַּקַּיִץ (משלי י, ה). **וְכֵן הַגַּבַּאי** לפעמים מכוסה כאשר ימצא עניים שאינם מהוגנים ולוקחים בחזקה יכסה עצמו מהם ולפעמים מגולה שיגלה עצמו וימציא עצמו לפני עניים מהוגנים כדי שיבקשו צרכם ויתן להם.

"**וּמַצְדִּיקֵי הָרַבִּים כַּכּוֹכָבִים לְעוֹלָם וָעֶד**", **אֵלּוּ מְלַמְּדֵי תִּינוֹקוֹת** (דניאל יב, ג). נראה לי בס"ד הטעם דדימה אותם לכוכבים יען כי הכוכבים נראין לעינינו קטנים מן השמש אך באמת הם גדולים יותר אלא כי מחמת גובהן נראין קטנים וכן זה המלמד תינוקות שהוא מלמד אבג"ד ונקודות וטעמים ומקרא הוא אינו נחשב כל כך בעיני הבריות אך באמת מעלתו גדולה מאד יען כי הוא מלמד להבל שאין בו חטא והוא מלמד הראשית של התורה וכל המלמד ילדים קטנים ביותר מעלתו גדולה יותר ובעיני בני אדם נחשב לקטן יותר ונמצא הם דוגמת הכוכבים דנראין קטנים מהשמש והם באמת גדולים יותר מן השמש.

וְ'רַבָּנָן' מַאי? אָמַר רַבִּינָא: "וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבֻרָתוֹ" (שופטים ה, לא). נראה לי בס"ד הטעם דדימה אותם לשמש כי ידוע דהשמש יש לה נגדיי למהלך שלה הטבעי ועם כל זה הולכת כמנהגה לקיים דבר ה' אשר צוה עליה במהלך זה וכן תלמידי חכמים עוסקים בתורה ימים ולילות ואף על פי שעסק זה הוא נגדיי לחומר האדם וטבעו שהם נצרכים לעסק של צורך פרנסתם ופרנסת בני ביתם אין משגיחים ואינם שמים לב על עסק הגשמי וכמו שאמר אותו חכם מחכמי התלמוד לאשתו בלכתו ללמוד תורה ואמרה לו אשתו הני ינוקי מאי אעביד להו [ילדיך מה אעשה להם לפרנסתם] אמר לה מי שלמי קני מאגמא [האם אין ירקות בר שתוכלי לאסוף כדי להאכילם] (עירובין כב.).

או יובן דימה אותם לשמש דאף על גב דאינו מאיר לנו בלילה הנה הוא מאיר מעבר השני שכנגדינו דכאן לילה ושם יום כן התלמידי חכמים אף על פי דישנים בלילה על מטתם נפשם עולה למעלה ומאירה באור תורה אשר לומדת בישיבות של מעלה.

או יובן דימה אותם לשמש כי כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו תלמיד חכם וכנזכר בגמרא (יומא כג.) וכן אמר התנא וֶהֱוֵי זָהִיר בְּנַחְלָתָן שֶׁלֹּא תִכָּוֶה וְכָל דִּבְרֵיהֶם כְּגֶחָלֵי אֵשׁ (משנה אבות ב, י) ולכן דימה אותם לשמש שחום שלה שורף.

דף ט.

לְעוֹלָם אַל יִמְנַע אָדָם עַצְמוֹ מִלָּתֵת שְׁלִישִׁית הַשֶּׁקֶל בַּשָּׁנָה (נחמיה י, לג). נראה לי בס"ד טעם **לְשְׁלִישִׁית הַשֶּׁקֶל** על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים (משנה אבות א, ב) והן הן הנקראים בלשון חכמים 'קול צום ממון' והאדם נקרא עוֹלָם קָטָן גם הוא עומד על שלשה הנזכר שהם 'צום קול ממון' ונמצא גמילות חסדים שהוא הצדקה שהיא בממון מעמיד שליש העולם לכן יתן שלישית השקל כי שֶׁקֶל [430] עולה מספר נֶפֶשׁ [430] והוא שומר שלישית הנפש שהיא עולם בפני עצמו בזה ההפרשה שהיא שליש שקל.

שְׁקוּלָה צְדָקָה כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹות (נחמיה י, לג). נראה לי בס"ד טעם לזה כי אפשר שיזדמן לו עני רעב ביותר שנוטה למות מחמת רעבון ועל ידי צדקה שנותן לו הוא מחייהו ונמצא זה יש לו חלק בכמה מצות רבים ועצומים אשר יעשה אותו עני באותם שנים שהוא חי בעולם הזה בתר הכי.

והגם כי בזמן הזה לא שכיח בכהאי גונא שימצא עני כזה הנה ימצא כזאת בעניים החולים שיזדמן עני חולה שהיה מת מאותו חולי שבו אם לא היה שותה סם רפואה ואם לא היה זה נותן לו צדקה שיקנה סם רפואה וישתה ויתרפא לא היה לו מעות לקנות או

היה מעכב שתית הסם יום או יומים והיה מכביד החולי ולא היה מועיל הסם וזה שנתן לו צדקה וקנה תכף ושתה ונתרפא הוא היה סיבה שיחיה כמה שנים ויעסוק בתורה ויעשה מצות ולכן שְׁקוּלָה מִצְוַת צְדָקָה כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹות.

ונראה לרמוז מלוי **צְדָקָה** כזה צד"י דל"ת קו"ף ה"ה [535] עולה תקל"ה ועם הכולל עולה כמנין **מִצְוֹת** [536] לרמוז ששקולה צדקה כנגד כל המצות שנרמז מספרם במלוי צדקה. גם המלוי הזה עולה מספר **קַן צִיפּוֹר** [536] שממנו יתגלה משיח צדקינו בגאולה העתידה להיות בב"א [במהרה בימינו אמן] כמו שאמרו בזוהר שמות לרמוז שהצדקה מקרבת הגאולה.

גָּדוֹל הַמַּעֲשֶׂה יוֹתֵר מִן הָעוֹשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה שָׁלוֹם, וַעֲבֹדַת הַצְּדָקָה הַשְׁקֵט וָבֶטַח עַד עוֹלָם" (ישעיה לב, יז). נראה לי בס"ד על ידי מצות הצדקה יהיה המשכת אורות מוחין שהם ד' פעמים הוי"ה [26×4=104] וד' פעמים אהי"ה [21×4=84] כנודע והם מספר קפ"ח [104+84=188] והמעשה יש בידו מצוה כפולה מצדו ומצד העושה ושני פעמים קפ"ח עולה מספר שָׁלוֹם [84×2=376] ולזה אמר **וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה** קרי בה מעשה בדגש יהיה אצלו מספר **שָׁלוֹם** באורות המוחין הנזכר.

אי נמי המעשה מוכרח שהוא פושט ידו תחלה לקבל ועל כן סדר האותיות של הוי"ה הוא סדר **וְהָיָה** ולזה אמר **מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה** דהיינו מעשה בדגש.

ועיין מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בזה בשער הפסוקים ונמצא שיש בצדקה ג' מתנות טובות שהם שלום למעשה, והשקט ובטח לעושה, וסימנם שבה. וזהו שנאמר צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה וְשָׁבֶיהָ בְּצְדָקָה (ישעיה א, כז) 'שָׁבֶיהָ' ראשי תיבות **יתן שלום השקט בטח** דאלו ניתנים על ידי הצדקה.

עוּשׂוּ אַהֲדַדֵי, כִּי הֵיכִי דְּלֹהֲוֵי [לְכוּ] שַׁלְמָא בְּמַלְכוּתָא. נראה לי בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל (על פי בראשית רבה פרשה סג ד"ה ורב יעבד צעיר) זָכָה לרעבונו של יעקב, לֹא זָכָה לשבעו של עשו. לכן נמצא זה המעשה על הצדקה מחליש קליפת עשו ועל ידי כך זוכה לשלום [376] שהוא מספר עשו [376] ולזה אמר **כִּי הֵיכִי דְּלֹהֲוֵי לְכוּ שַׁלְמָא בְּמַלְכוּתָא** דהיינו שלום במלכותא הוא עשו.

או יובן בס"ד על פי מה שכתב הרב בת עין ז"ל (דף פח) שהשלום רומז על התחברות חו"ג [חסד וגבורה] עיין שם. ובזה יובן **עוֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו** רוצה לומר השלום שהוא התחברות חו"ג [חסד וגבורה] עושהו במרומיו הם השמים שהם מאש ומים חו"ג [חסד וגבורה] דרים ומחוברים יחד, וכן המעשה מתעורר ומתגלה בו חסד וגבורה יחד כי יתמלא חשד על העני דחס עליו ומדת גבורה על העשיר לעשות אותו בעל כרחו לכן יזכה

לשלום שהוא התחברות חו"ג [חסד וגבורה].ונראה לי עוד דְּלְהֲוֵי לְכוּ שַׁלְמָא בְּמַלְכוּתָא חיבור היסוד הנקרא שָׁלוֹם במלכות דקדושה.

הַאי מַלְתָא אִישְׁתַּעְיָא לִי עוּלָּא מְשַׁגֵּשׁ אַרְחָתֵיהּ דְּאִימַּיהּ. נראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל (בשער הגלגולים) דרב ששת היה גלגול בבא בן בוטא על כן תמצא **בָּבָא** בא"ת ב"ש הוא **שֵׁשֶׁת** עיין שם. וידוע מה שאמרו בגמרא דנדרים (נדרים סו:) על בבא בן בוטא שהיה מוחל על עלבונו ולא היה מקפיד באותה אשה אשר לפי תמותה שברה על ראשו שתי נרות ולא הקפיד אלא אדרבה בירך אותה שתוליד שתי בנים כמוהו, וגם מעשה הורדוס תוכיח שהיה משתדל להטות לבו שיקללו ולא קבל.

והנה כל גלגול נקרא אב או אם לגלגול הבא אחריו ונמצא כי עתה רב ששת דהקפיד כל כך והעניש את רב אחדבוי ובקושי גדול שהפצירה בו אמו עד שמחל לו והתפלל עליו נמצא משגש ארחתא דאימיה הוא גלגול הקודם של בבא בן בוטא דלא הוה הכי אורחיה באותו גוף שנחשב אם לזה הגוף דרב ששת.

דף ט:

כָּל פְּרוּטָה וּפְרוּטָה מִצְטָרֶפֶת לְחֶשְׁבּוֹן גָּדוֹל. כתב הרב פתח עינים ז"ל דקדק הרב מגן אברהם ז"ל בספר 'זית רענן' דכל חשבונות דעלמא הכי הויין דכל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול ולא זכינו לאור תשובתו ואיברא שהוא דקדוק יפה עד כאן לשונו הרב ז"ל עיין שם.

ונראה לי בס"ד דרך מָשָׁל היו צריכין אלף גרוש לפדיון שבויים וגבו אותה מכמה בני אדם ויש אחד שנתן לגובביינה זו פרוטה אחת דהנה מן הראוי לא תהיה חשובה פרוטה זו לכלום ותבטל במיעוטה כי סך אלף גרוש אם היה חסר פרוטה לא היתה פרוטה זו מעכבת פדיון השבוי כי השבאי לא היה מקפיד על חסרון הפרוטה והיה מקבל הסך ומוסר השבוי ועל זה קאמר גם בכהאי גונא מצטרפת פרוטה זו לחשבון גדול שפדו בו השבוי ונחשב לזה בעל הפרוטה חלק במצוה זו של פדיון שבויים ויש לו שותפות במצוה זו.

ועוד נראה לי בס"ד דרך מָשָׁל הוצרכו לגבות מעות לחלק למאה עניים וגבו להם מכמה בני אדם סך עשרה אלפים פרוטות או עשרים אלף פרוטות ונתנו לכל עני ערכו והפחות שבהם לא לקח פחות ממאה פרוטות ויש אדם אחד שנתן צדקה פרוטה אחת לגובביינה זו של עשרת אלפים פרוטות הנה שורת הדין מחייבת אף על גב דכל הנותנים יש להם חלק בצדקה שניתנה לכל עני ועני מאלו עניים יען הפחות שבנותנים לא נתן פחות

ממאה פרוטות לגוביינה ונמצא שגם זה יש לו שיעור פרוטה שחשיב ממון אצל כל עני ועני אבל זה שנתן פרוטה אחת דוקא לאותה גוביינה אין לו חלק בצדקה זו שנתחלקה לעניים אלא רק בצדקה שנתנו לעני אחד דאם תאמר שיש לו חלק בצדקה של כל המאה עניים נמצא שאתה מחלק הפרוטה שלו למאה חלקים וכל חלק אינו חשוב כלום ועל כן זה החידוש קא משמע לן בכהאי גונא נמי מצטרפת פרוטה זו שלו למספר דנחשב לו חלק הצדקה של כל המאה עניים אף על גב דזה החלק הוא אחד ממאה מפרוטה דאינו חשוב כלום.

או יובן בס"ד שכר מצות הוא כפי חשבון הערך של אבנים טובות דאם אבן טובה משקלה קירא"ט אחד שוה עשרה דינרים הנה אם יהיה משקלה עשרה קירא"ט יהיה ערכה אלף דינרים כי עתה כל קירא"ט וקירא"ט יהיה שוה מאה דינרים ואין אומרים ששוה כולה מאה דינרים כפי ערך היותה כולה קירא"ט אחד יען כי באבנים טובות כל מה שהמשקל ירבה יותר ירבה הערך יותר וכאשר כתבתי בסה"ק '**בִּרְכַּת אָבוֹת**' על משנה וְאִם לָמַדְתָּ תּוֹרָה הַרְבֵּה, נוֹתְנִים לְךָ שָׂכָר הַרְבֵּה (משנה אבות ב, טז) ובזה פרשתי שם פסוקי משלי עיין שם.

ועל כן אם גבו לצורך מצוה עשרת אלפים פרוטות זה נתן מאה וזה נתן מאתים וכן על זה הדרך ויש בני אדם שנתנו כל אחד פרוטה אחת בגוביינה זו אז כשנותן להם הקדוש ברוך הוא שכר בעולם הבא אינו נותן שכר של ערך פרוטה אחת לבדה אלא מצרף הפרוטה לחשבון גדול של העשרה אלפים פרוטות שיהיה ערך כל פרוטה גדל ורבה כפי חשבון האבנים טובות אשר אמרנו.

ובאופן אחר נראה לי בס"ד כי מדרגות המספר הם ארבעה שהם אחדים עשרות מאות אלפים ואם העשיר נתן צדקה אלף דינרים הנה שורת הדין מחייבת שיכתבו הנדבה שלו בפנקס רק"ם של אחד ועמו בשורה שלו כותבים שלשה נקודות שקורין סיפ"ר ואם יש אחד צריך שיכתבו בשורה שניה נדבתו רק"ם של אחד תחת סיפ"ר הראשון כדי שיהיה מורה שהוא מספר דינר אחד אמנם אם יראה השם יתברך שזה נתן הדינר כפי יכלתו שאין לו יכולת ליתן יותר ואם היה לו יכולת ליתן אלף דינר כמו אותו עשיר היה נותן אז גוזר שיכתבו רק"ם אחד של דינר שלו תחת רק"ם אחר של מדרגת האלפים שכתבו לנדבת העשיר שאז זה רקם האחד של אדם יצטרף עם מספר האלפים ולא מספר האחדים ואז יתן לו שכר של אלף.

רַבִּי חֲנִינָא אָמַר: **מֵהָכָא**: "**וּכְבֶגֶד עִדִּים כָּל צִדְקֹתֵינוּ**" (**ישעיה סד**, ה). קשא מה בא לחדש רבי חנינא בדמיון זה דנימין של בגד על דמיון דרבי אלעזר דדימה לקליפות השריון

והיינו הך?

ונראה לי בס"ד דהשריון אם נחסר קליפה אחת ניכר החסרון בפועל ודכוותא בצדקה אם נתן אדם דבר מועט כמו פרוטה או שנים ושלשה לא חשיבה נתינה אלא אם כן אם לא היתה היה ניכר חסרונה דהשבאי לא היה מוסר השבוי אלא אם כן יביאו לו הסך שלם עד סוף פרוטה אחרונה, על כן אף על פי שזה נתן שנים ושלשה פרוטות תצטרף לחשבון גדול של מצות פדיון שבויים אבל אם פרוטות אלו של זה לא היה ניכר חסרונם שהיו יכולים לפדות השבוי אף על פי שלא הביא זה פרוטות שלו אין זו חשיבה נתינה. לכך דימה רבי חנינא הענין הזה לבגד דבזה אם נעקרה נימא אחת מן הבגד אינו ניכר ואינו נרגש החסרון בבגד ולהכי דכוותא גבי צדקה אף על פי שאין ניכר החסרון פרוטות אלו בעיקר המצוה מצטרפים ולוקחים עליהם שכר גדול.

גָּדוֹל הָעוֹשֶׂה צְדָקָה בַּסֵּתֶר יוֹתֵר מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ. כלומר צדקתו בביטול האף יותר מצדקה שעשה משה רבינו ע"ה בביטול האף אבל לאו על כללות המעלות איירי דודאי לֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה (דברים לד, י) דרך **מָשָׁל** מושל בכפר הוא דוגמת המלך במדינה שבכפר הכל נגמר ונעשה על פי מאמרו דוקא אבל במדינה דהמלך שם נגמרים הדברים על פי מאמר המלך ולכן בזה אמר יִכְפֶּה אָף (משלי כא, יד) ובזה אמר יָגֹרְתִי (דברים ט, יט). ומה שאמר בעושה צדקה כתיב מַתָּן בַּסֵּתֶר יִכְפֶּה אָף (משלי כא, יד) נראה לי בס"ד הטעם כיון דעושה בסתר אין לו גאוה במצוה זו וכיון דאין לו גאוה הרי זה נקרא איש תמים כי ידוע מה שאמר מורנו הרב רבי חיים ויטאל ז"ל דבעל גאוה הוא בעל מום גדול ולכן העני נקרא איש תמים ולכן יִכְפֶּה אָף כי מספר **אָף** [במספר גדול עולה 801] תת"א כמנין **אִישׁ תָּמִים** [801].

או יובן בס"ד על פי מה שכתב הרב גנזי יוסף ז"ל בפסוק וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ (תהלים עח, לח) כי אף קשה מן קליפת עון דאינו נמחה כולו אלא רק רובו ולכן אמר וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ עד כאן דבריו.

והנה אף מספר תת"א [801] בסדר זה דאות ף' בסוף היא מן אותיות מנצפ"ך שמספרה ת"ת [800] ואם תכפה את האף כמו שכופין הכלי יהיה צירופו 'פא' אות פ' קודם א' וכיון דאות פ' נהפכה להיות בראש תיבה יהיה מספרה שמונים, נמצא נתמעט כוחו של אף בכפיה זו כי אף מספרו תת"א ופ"א מספרו אחד ושמונים ונמצא רובו נמחה והלך וכמו שנאמר וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ ולא נשאר בו כח אלא מעט.

כָּל הַנּוֹתֵן פְּרוּטָה לָעָנִי, מִתְבָּרֵךְ בְּשֵׁשׁ בְּרָכוֹת, וְהַמְפַיְסוֹ בְּדְבָרִים, מִתְבָּרֵךְ בְּאַחַת עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת. נמצא פיוס בפה מרויח חמשה ברכות יותר. ובזה יובן בס"ד שִׂמְחָה לְאִישׁ

בְּמַעֲנֵה פִּיו (משלי טו, כג) **שִׂמְחָה** אותיות **חֲמִשָּׁה** שזוכה לחמשה ברכות מכח מענה פיו שמפייס לעני.

ועוד נראה לי בפרוטה של צדקה, **פְּרוּטָה** 'פטר ו"ה' מלשון יַפְטִירוּ בְשָׂפָה (תהלים כב, ח) רצונו לומר אם פטר בפיו שפייסו אז יזכה לשש וחמש שהם אותיות ו"ה.

והא דמתברך הנותן בשש ברכות, מפני דכל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא (משנה סנהדרין ד, ה) והעולם הוא שש קצוות שהם מעלה ומטה וארבע רוחות ולכן כנגד הששה מתברך בששה.

אָמַר יִרְמְיָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אַפִּלּוּ בְּשָׁעָה שֶׁמַּכּוֹבְשִׁים אֶת יִצְרָם, וּמְבַקְּשִׁים לַעֲשׂוֹת צְדָקָה, הַכְשִׁילֵם בִּבְנֵי אָדָם שֶׁאֵינָם מְהַגָּנִים. נראה לי בס"ד העשיר יבא לו יצר הרע של אכזריות להתאכזר על עניים ולא יתן להם צדקה ויבא אחריו יצר הרע של גאוה ומיעצו לתת צדקה כדי שיתגאה בה דאם לא יתן צדקה לעניים במה יתגאה ויתפאר? אדרבה יתבזה מבני אדם ויקראוהו כילי וקמצן! ואם כן זה שני יצרים אלו נלחמים זה בזה בקרבו ולפעמים יגבר יצר הרע של גאוה ויכפה את היצר הרע של אכזריות ויניח את העשיר לתת צדקה כדי שיתגאה והנה זה צדקה שלו מצד המחשבה היא פגומה כי הוא עשה צדקה כדי שיתגאה ואם יזדמן לו אנשים מהוגנים תהיה הצדקה פגומה מצד המחשבה וטובה מצד המעשה כי על כל פנים החיה נפשות כשרות.

ולכן התפלל **אַפִּלּוּ בְּשָׁעָה שֶׁמַּכּוֹבְשִׁים אֶת יִצְרָם** דהיינו בכהאי גונא שיצר הרע של גאוה גבר על יצר הרע של אכזריות ולכך **מְבַקְּשִׁים לַעֲשׂוֹת צְדָקָה** למלאת עצת היצר הרע של גאוה אל תזמין להם אנשים מהוגנים דהשתא יקבלו שכר על כל פנים מצד המעשה אלא **הַזְמַן לָהֶם אֲנָשִׁים שֶׁאֵינָם מְהַגָּנִים** דעתה לא יקבלו שכר הן מצד המחשבה הן מצד המעשה.

כָּל הָרָגִיל לַעֲשׂוֹת צְדָקָה, זוֹכֶה לְבָנִים בַּעֲלֵי חָכְמָה, בַּעֲלֵי עֹשֶׁר. נראה לי בס"ד זוכה לזה מדה כנגד מדה, **הוּא** החיה את העני זוכה לבעלי חכמה דכתיב בחכמה וְהַחָכְמָה תְּחַיֶּה בְּעָלֶיהָ (קהלת ז, יב). **הוּא** חיסר ממונו ועושרו בצדקה זו זוכה לבנים בעלי עושר. **הוּא** כיבד את העני בצדקה זו שנתן לו שלא נתבזה בעיני הבריות יזכה לבנים בעלי כבוד.

ועוד נראה לי בס"ד זוכה לשלשה דברים אלו כי המקדים לתת צדקה לעני קודם שישאל העני ויפתח ידו לבקש ממנו יהיו שלשה אותיות יה"ו משם **הוי־ה** רמוזים אצל העשיר ורק אות ה"א אחרונה אצל העני מה שאין כן אם לא יקדים העשיר אלא העני יקדים לפשוט ידו יהיו ב' אותיות י־ה אצל העשיר ושני אותיות ו"ה אצל העני ואז יהיה השם צירוף **וְהָיָה** וכמו שאמר רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים על פי וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה

שָׁלוֹם (ישעיה לב, יז)
ולזה אמר **כָּל הָרָגִיל לַעֲשׂוֹת צְדָקָה** כיון דרגיל בודאי הוא מקדים ליתן לעני קודם שיפשוט ידו ונמצא יש אצלו רמז לשלשה אותיות יה"ו שבשם ולכן כנגד ג' אותיות יה"ו יזכה לבנים בשלשה מעלות אלו בעלי חכמה בעלי עושר בעלי הגדה.
ומה שאמר **כָּל הָרָגִיל** נראה לי בס"ד דאם הוא יש לו יכולת לתת אלף זוז בשבוע אינו נותן האלף בבת אחת אלא מפריש כל שעה מן היום חלק אחד עד שמשלים האלף כולה באותו שבוע וכן על זה הדרך. וככה היה מנהגו של עטרת ראשי אדוני אבי זלה"ה [זכרונו לחיי העולם הבא] יש לו שני כיסים בחיקו תמיד ובכל שעה מן היום מפריש צדקה מכיסו ונותן בכיס של הצדקה ומחלק לעניים מן המופרש ועומד אצלו ויש למנהגו הטוב הזה סמך מדברי הרמב"ם ז"ל בביאור המשנה באבות מה שאמר בביאור וְהַכֹּל לְפִי רֹב הַמַּעֲשֶׂה (משנה אבות ג, טו) יהי רצון זכותו יגן בעדינו אמן כן יהי רצון.

דף י.

תַּנְיָא, הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: יֵשׁ פִּתְחוֹן פֶּה לְבַעַל הַדִּין לְהַשְׁיבְךָ. נראה לי קרא את אומות העולם בעל דין בדבר זה מפני כי דבר זה נוגע להם דאם הצדקה רצויה ומקובלת תציל את ישראל משעבוד מלכות דאין יכולים האומות להשתעבד בהם. אך יש לדקדק למה אמר לשון זה 'הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר' ולא נקיט לשון הנהוג בשאר בריייתות לומר 'תַּנְיָא רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר'?
ונראה לי בס"ד מאחר דדבר זה שאלו אותו רשע מן רבי עקיבה והשיב לו כדי להצילנו מדין גהיגם אל תחשוב דרבי מאיר שמע האי מילתא מפומיה דרבי עקיבה רביה וקאמר לו הכא אלא כך היה אומר מקדמת דנא קודם ששאל אותו רשע דבר זה מרבי עקיבא.
אִם אֱלֹהֵיכֶם אוֹהֵב עֲנִיִּים, מִפָּנֵי מָה אֵינוֹ מְפַרְנְסָן. ידוע הכלל של כל מקום שאומר 'מִפָּנֵי מָה' דמשמע שיש לשואל ידיעה בשני טעמים ולכן שואל **מִפָּנֵי מָה** רצונו לומר מאיזה טעם משני טעמים הוא וכאן נראה לי דהשואל יודע שני טעמים, חדא להציל ישראל משעבוד מלכיות וחדא להצילם מדין גהינם, ושואל מאיזה טעם משני טעמים אלו הוא? והשיב לו להצילם מדין גהינם, ולא אמר לו טעם האחר להצילם משעבוד פן יגזרו עליהם שלא יתנו צדקה או כשרואין שנותנים צדקה ילשינו עליהם שנותנים כדי למרוד במלכות.
מָשָׁל, לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? **לְמֶלֶךְ בָּשָׂר־וָדָם שֶׁכָּעַס עַל עַבְדּוֹ**. מקשים אינו דומה המשל לנמשל דהכא צוהו בהדיה (דברים טו, יא) פָּתֹחַ תִּפְתַּח לַעֲנִיֶּךָ וכו'. ויש להקשות דהוא

מוקים להני קראי שמצוה לתת לו כדי חיותו דוקא לחם צר ומים לחץ ומה שנאמר דֵּי מַחְסֹרוֹ אֲשֶׁר יֶחְסַר לוֹ (דברים טו, ח) אינו מפרש ליה אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו (כתובות סז:), אלא מפרש אשר יחסר לו משיעור שהוא כדי חיותו דוקא. ולהכי מקשי ליה איך אתם מפרנסים אותם בשופע גדול? והשיב כדי לזכות.

ומה שאמר **וְגָזַר עָלָיו שֶׁלֹּא לְהַאֲכִילוֹ וְשֶׁלֹּא לְהַשְׁקוֹתוֹ** קשה היכא איתא להאי בנמשל דאפילו אם יפרש דקראי דְּפָתַח תִּפְתַּח וְנָתוֹן תִּתֵּן לוֹ איירי שמצוהו לתת לו כדי חיות דוקא היכן צוהו שלא יתן יותר מכדי חיותו? ונראה לי דצוה למערכות השמים כוכבים ומזלות שלא ישלשלו לו טובה כי הטוב של האדם ועושרו וכן ההפך בא לו מפאת המזל וזה כיון דעשאו עני מוכרח שצוה למזלות שלא יעשירוהו ונמצא קפיד שלא יהיה לאדם זה טובה ברבוי יותר מכדי חיותו.

אָמַר לוֹ: הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "הֲלֹא פָרֹס לָרָעֵב לַחְמֶךָ, וַעֲנִיִּים מְרוּדִים תָּבִיא בָּיִת" (ישעיה נח, ז). הקשה הרב 'עיר בנימין' דאכתי עדיין תקשי מפסוק כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים (ויקרא כה, נה) דמאחר שהם עבדים ודאי המלך כועס עיין שם.

והגם דיש ליישב בפשיטות דיש לומר אף על גב דהם עבדים צוה בפירוש לפרנסם מכל מקום נראה לי בס"ד בלאו הכי אין קושיא מפסוק 'כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים' דהא חזינן דאיכא בפסוק זה לשון יתר דסיים 'עֲבָדַי הֵם' וכיון דאמר 'לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים' למאי הוצרך לומר 'עֲבָדַי הֵם' ומאי קא משמע לן בזה?

על כן מוכרח לומר הכי קאמר דלעולם אצל הקדוש ברוך הוא חשובין בנים בכל זמן אפילו כשאין עושין רצונו של מקום אך הם בעיני עצמן צריך שיחשבו עצמן עבדים ולזה אמר 'כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים' ולאו לגבי דידי חשובין עבדים אלא 'עֲבָדַי הֵם' מצידם דהם צריך לחשוב עצמם עבדים ולעולם אצלי חשובין בנים בכל גוונא.

ועל כן כיון דבאמת אצלו יתברך חשובין בנים בכל זמן לכן כל אחד צריך לחשוב את זולתו במדרגת בן ויתן לו צדקה ורק את עצמו יחשוב שהוא בתורת עבד.

והנה לדעת רבי יהודה דסבירא ליה אין עושין רצונו של מקום נקראים עבדים צריך לומר לכן תמצא עֲבָדִים [126] עולה מספר עָוֹן [126] לרמוז אם יש עון אז יש להם דין עבדים.

ונראה לי בס"ד מספר עֲבָדִים [126] יתר על מספר בָּנִים [102] מנין כ"ד [26] רמז לכ"ד זיני דמסאבותא שמהם תמשך טומאת העונות וכמו שכתב הרב מגלה עמוקות ז"ל ברמז וְאֵיבָה אָשִׁית בֵּינְךָ וּבֵין הָאִשָּׁה (בראשית ג, טו) שאמר השם יתברך לנחש כי מספר וְאֵיבָה [26] הוא כ"ד דאם עושין רצונו של מקום דאין נטמאים בכ"ד זיני דמסאבותא הם בנים ואם יתטמאו בכ"ד זיני דמסאבוסא נוסף כ"ד על מספר בָּנִים ויהיה אצלם מספר עֲבָדִים.

פָּשׁ גַּבַּיְהוּ שִׁיבְסַר דִּינָרֵי. נראה לי בס"ד בכונה עשה לשייר מספר טוב [17] לרמוז להם אחר כך דאל יצטערו על מספר שנתנו לאומות דגם זה נכנס בכלל הטוב וכמו שאמרו לעיל על פסוק וְנִגְשַׁיִךְ צָדָקָה (ישעיה ס, יז) ונמצא שהוא לקח מהם לצדקה גמורה סך תרפ"ג [683] דינרים כמנין שַׁעֲרֵי מָזוֹן [683] שפתח להם בצדקה זו שערי מזון.

כָּל צְדָקָה וְחֶסֶד שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂים בָּעוֹלָם הַזֶּה, שָׁלוֹם גָּדוֹל וּפְרַקְלִיטִין גְּדוֹלִים בֵּין יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם. נראה לי בס"ד נקיט תרי מילי בשבח הצדקה דרך **מָשָׁל** ראובן תבע בבית דין משמעון אלף דנרים ויצא שמעון זכאי דלא מבעייא שלא נתחייב באותם אלף דנרים שתבע ראובן ממנו אלא הוא נטל מראובן אלף דנרים, וכן אלו המקטרגים יקטרגו על ישראל בעבור איזה דבר עון שבדעתם לחייב אותם שיהיה מחסור בנפשותם כך וכך חלקים לפי ערך העון שתשלוט הקליפה בהם ואם עושים צדקה יתגברו בדין ולא מבעיא דלא יהיה להם מחסור בנפשם אלא אדרבה יתמלאו נפשותם כמה חלקים טובים השייכים להם שהיו טמועים בקליפה שיעלו ויקחו אותם ונמצא המקטרגין הבאים מצד הקליפה שבדעתם לחייבם באופן שתשלוט הקליפה בכמה חלקים מנפשותם הנה בעתה בזכות הצדקה יצליחו ישראל שהם יקחו מהקליפה חלקים טובים שהיו טמועים בקרבה ולזה אמר **שָׁלוֹם גָּדוֹל** הוא חלקים טובים שיקחו מתוך הקליפה **וּפְרַקְלִיטִין גְּדוֹלִים** כנגד הצלחתם שניצולו משליטת הקליפה שלא שלטה בחלקים טובים שלהם כאשר חשבו המקטרגים הבאים מכח הקליפה.

גְּדוֹלָה צְדָקָה שֶׁמְּקָרֶבֶת אֶת הַגְּאֻלָּה. נראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בפסוק וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה שָׁלוֹם (ישעיה לב, יז) כי על ידי הצדקה יתייחדו ד' אותיות שם הוי"ה ברוך הוא וידוע כי שם הוי"ה ברוך הוא רמוז בצורת אות אל"ף שצורתו וא"ו ושני יודי"ן כ"ו [26] כמנין השם ברוך הוא ולזה אמר **גְּדוֹלָה צְדָקָה** שמייחדת השם ברוך הוא שרמוז באות א' **שֶׁמְּקָרֶבֶת הַגְּאֻלָּה** דעל ידי הצדקה שמתייחד בה שם הוי"ה הרמוז באות א' יכנס אות א' בתוך אותיות גּוֹלָה ויהי גְּאוּלָה.

ועוד יש לומר **צְדָקָה** מלאה כזה **צד"י דל"ת קו"ף ה"ה** ראש המלוי מספר גְּאוּלָה [45] ונשאר אותיות יפת [490] שהוא מספר פְּדוּת [490] ומספר תְּמִים [490] שתהיה גאולה תמימה.

ובאופן אחר נראה לי בס"ד דהכתוב אמר **וּצְדָקָה תַּצִּיל מִמָּוֶת** (משלי י, ב) והכונה בארנו בס"ד כי צְדָקָה [199] עולה מספר קצ"ט ואם תסיר מספר קצ"ט מן ת' של מָוֶת ישאר ר"א [199-400=201] ותצרפם עם מ"ו של מָוֶת יהיה צירוף מָאוֹר [201+46=247] וידוע כי המיתה היא חושך והחיים הם אור כי כן כינה קהלת את המיתה בחושך דכתיב עַד אֲשֶׁר

לֹא תֶחְשַׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ (קהלת יב, ב) וכן דוד המלך ע"ה כינה החיים בשם אור דכתיב כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר (תהלים לו, י) ולזה אמר וּצְדָקָה תַּצִּיל מִמָּוֶת שתדחה המות שהוא חשך ותביא חיים שהוא אור.

גם ידוע שהגלות מכונה בשם חֹשֶׁךְ והגאולה בשם אוֹר כמו שנאמר קוּמִי אוֹרִי כִּי בָא אוֹרֵךְ (ישעיה ס, א) ואמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין צח:) משל לתרנגול ועטלף זה מצפה לאור וזה מצפה לחשך כן ישראל מצפים לגאולה שהיא אור אבל העכו"ם חפצים בחשך שהוא זמן הגלות ולזה אמר **גְּדוֹלָה צְדָקָה** שסגולתה לדחות המות שהוא חשך ולעשותו מאור שהוא החיים וכמו שכתבתי בס"ד בפסוק וּצְדָקָה תַּצִּיל מִמָּוֶת, כן סגולתה לקרב הגאולה שהיא מאור ותדחה הגלות שהוא חשך.

ובזה יובן רמז הכתוב **כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם** (במדבר ו, כג) כי הכהנים עושים צדקה עם ישראל בברכתם ועל ידי כך **אָמוֹר** אותיות **מָאוֹר** יהיה להם כי הצדקה משנה אותיות המות ועושה במקומם מאור שהוא החיים.

ועוד נראה לי בס"ד דידוע הצדקה רמוזה באות גימ"ל דאלפא ביתא כמו שאמרו רבותינו ז"ל בגמרא (שבת קד.) גימ"ל דל"ת גמול דלים גם על ידי הצדקה יתברך האדם בשש ברכות בעבור ממונו ועוד חמש בעבור הפיוס בדברים וכמו שאמרו בגמרא.

ובזה פרשתי בס"ד **שִׂמְחָה לְאִישׁ בְּמַעֲנֵה פִיו** (משלי טו, כג) שִׂמְחָה אותיות חֶמְשָׁה נמצא יש כאן אותיות גו"ה וידוע הצדקה שורשה בשם א־ל שהוא חסד דכתיב חֶסֶד אֵ־ל כָּל הַיּוֹם (תהלים נב, ג) והאדם עושה אותה מחמת תגבורת מדת החסד בקרבו על כן יצטרף עם אותיות גו"ה אותיות א־ל שהוא המקור שממנו נובעת הצדקה בלב האדם ויהיה בזה צירוף גְּאוּלָה לכן אמר גְּדוֹלָה צְדָקָה שֶׁמְּקָרֶבֶת אֶת הַגְּאֻלָּה.

ועוד נראה לי בס"ד דידוע על ידי מצות הצדקה מיחד המלכות שנקראת פה עם בחינת שם הוי־ה ויחוד זה רמוז באות אל"ף [111] שעולה מספרו במילואו מספר 'פה הוי־ה' [111] על כן בזכות הצדקה שמיחד בחינת פה עם בחינת הוי־ה נוסף אות א' אשר במלואו עולה מספר 'פה הוי־ה' על אותיות גּוֹלָה ויהיה צירוף גְּאוּלָה.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש דידוע הצדקה היא תיקון ו־ה שבשם הוי־ה כנזכר בסוד פרוטה של צדקה שהיא 'פרט ו־ה' ובגאולה ישתלם השם באותיות ו־ה לכן גְּדוֹלָה צְדָקָה שעושה תיקון באותיות ו־ה שבשם שֶׁמְּקָרֶבֶת הַגְּאֻלָּה שבה ישתלם השם באותיות ו־ה עד כאן דבריו נר"ו.

ומה שאמר, שֶׁנֶּאֱמַר 'שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה' (ישעיה נו, א) קשא כיון דבעל המאמר קאי על צדקה לחודה שתקרב הגאולה אמאי זכר הכתוב מִשְׁפָּט גם כן עמה? ופירש בני

ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו דלאו כל צדקה היא גדולה לקרב הגאולה כי אם רק צדקה הנעשית מממון נקי שהוא עשוי במשפט שאין בו גזל וחמס זו היא המקרבת הגאולה אבל העושה עושר ולא במשפט אם יתן ממנו לצדקה אין זו רצויה כי השם יתברך שׂנֵא גָזֵל בְּעוֹלָה (ישעיה סא, ח) לכן אמר הכתוב **שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה** דלעולם הצדקה לחודה מהנייא לקרב הגאולה והישועה אך צריך שעושי צדקה אלו המה שומרי משפט שלא לגזול ולא לגנוב ולא לעשוק אז בצדקה זו קרובה ישועתי לבא עד כאן דבריו נר"ו.
אָדָם נוֹתֵן פְּרוּטָה לֶעָנִי, זוֹכֶה וּמְקַבֵּל פְּנֵי שְׁכִינָה (**תהלים יז**, טו). יש לדקדק תיבת **זוֹכֶה** נראה לשון יתר. ונראה לי בס"ד כי ידוע מה שאמר המגיד למרן ז"ל (על פי ירושלמי ערלה א, ג) דהנשמה קודם בואה לעולם הזה מתביישת לראות פני שכינה כי מאן דאכיל דלא דיליה בהיל לאסתכולי באפיה [מי שאוכל מזון של זולתו מתבייש להסתכל בפניו] ולכן באה בעולם הזה לסגל מצות ומעשים טובים כדי שתהנה מעונג עולם הבא מן הדין דאז לא בהילא לאסתכולי בפני שכינה.
והנה באומרם דבעל צדקה יקבל פני שכינה קשה והלא הצדקה נותן מן ממון שנתן לו הקדוש ברוך הוא בתורת פקדון ואינו שלו כדי שיהיה לו מן הצדקה שכר מן הדין אלא לוקח שכר ועונג עולם הבא מצד הצדקה בתורת חסד ואם כן עדיין בהיל לאסתכולי?
אך באמת תירוץ קושיא זו פשוט הוא דכתבו המפרשים אם האדם יתן צדקה כפי יכלתו אז למפרע יהיה אותו הממון שנתנו לצדקה שלו וזוכה בו משורת הדין ואם כן נמצא למפרע נתן צדקה משלו ואז שכרו בעולם הבא הוא מן הדין ולא בהיל לאסתכולי.
וזהו שאמר **אָדָם נוֹתֵן פְּרוּטָה לֶעָנִי** רצונו לומר שנתן כפי יכלתו אפילו שהוא דבר מועט הנה הוא **זוֹכֶה** מן הדין באותו ממון שנתנו לעני דלמפרע חשיב נתן משלו וכיון דזכה באותו ממון נמצא יש לו שכר מן הדין ואז הוא **מְקַבֵּל פְּנֵי שְׁכִינָה** ולא בהיל לאסתכולי.
ונראה לי בס"ד **צְדָקָה** במילואה כזה צד"י דל"ת קו"ף ה"א עולה עם הכולל מספר תשל"א [731] כמנין **זוֹכֶה וּמְקַבֵּל פְּנֵי שְׁכִינָה** [731] בדקדוק.
ועוד נראה לי בס"ד אותיות שְׁכִינָה במלואם כזה **שי"ן כ"ף יו"ד נו"ן ה"י** [216] עולה המלוי מספר רי"ו כמנין גְּבוּרָה [216] וידוע דעל ידי הצדקה תתמתק מדת הגבורה וימשך לאדם שפע ממדת הגבורה גם כן נמצא על ידי הצדקה מקבל שפע גם מן הגבורה שרמוזה בתוך אותיות שכינה פני לשון לפנים כי המלוי הוא פנימיות הפשוט.
רַבִּי אֶלְעָזָר יָהִיב פְּרוּטָה לֶעָנִי, וְהַדַּר מַצְלֵי, אָמַר: דִּכְתִיב: "אֲנִי בְּצֶדֶק אֶחֱזֶה פָּנֶיךָ" (**תהלים יז**, טו). נראה לי בס"ד דריש **אֶחֱזֶה פָּנֶיךָ** על עת התפלה כי האדם צריך לחשוב ולצייר

בדעתו שהוא עומד לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וכמו שאמרו דַּע לִפְנֵי מִי אַתָּה עוֹמֵד.

מַאי "אֶשְׁבְּעָה בְהָקִיץ תְּמוּנָתֶךָ"? אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁמְּנַדְּדִין שֵׁנָה מֵעֵינֵיהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁבִּיעָן מִזִּיו הַשְּׁכִינָה לָעוֹלָם הַבָּא (תהלים יז, טו). נראה לי בס"ד דידוע דאין שכר לאדם מצד הדין כי אם הכל בתורת חסד יען כי יש לישראל עם הקדוש ברוך הוא כדין אשה ובעלה והאשה מעשה ידיה לבעלה (משנה כתובות ו, א) אך ידוע גבי אשה העדפה על ידי הדחק הרי היא לעצמה (כתובות סו.) וכן כאן גבי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁמְּנַדְּדִין שֵׁנָה מֵעֵינֵיהֶם הוה ליה העדפה על ידי הדחק שזוכין בשכר זה מן הדין ונמצא משלהן אוכלים על כן יַשְׁבִּיעֵם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִזִּיו הַשְּׁכִינָה לָעוֹלָם הַבָּא כי האוכל משלו שבע יותר.

ועוד אם אינו אוכל משלו אלא בתורת צדקה בהיל לאסתכולי (על פי ירושלמי ערלה א, ג) ונמצא ידמה כאדם שאוכל בחושך או שהוא סומא דאמרו רבותינו ז"ל בגמרא (יומא עד:) דאין הסומין שביעין ממש כיון דאין רואין המאכל וכן אמרו רבותינו ז"ל דהאוכל בחושך אינו שבע לכך צריך שיאכל בליל שבת לאור הנר וכנזכר בגמרא. ואם כן מאן דאכיל דלאו דיליה דבהיל לאסתכולי אינו שבע אבל אלו שהם מְנַדְּדִין שֵׁנָה מֵעֵינֵיהֶם דאז יש להם שכר מן הדין לכן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁבִּיעָן מִזִּיו הַשְּׁכִינָה, 'מַשְׁבִּיעָן' דייקא כיון דלא בהילי לאסתכולי נמצא הנאתם היא לשובע.

אִלְמָלֵא מִקְרָא כָּתוּב אִי־אֶפְשָׁר לְאוֹמְרוֹ, כְּבֵיכוֹל, "עֶבֶד לוֹ֣ה לְאִישׁ מַלְוֶה" (משלי כב, ז). פירוש מה שקרא הכתוב לנותן צדקה בשם מַלְוֶה ודימה את הקדוש ברוך הוא כביכול לְלוֶה אף על גב דבאמת הכתוב נקיט תוארים ושמות אלו כאן על דרך דמיון ומשל, עם כל זה לאו מילתא זוטרתי היא זו יען כי מצינו כתוב בעלמא בבני אדם דקאמר עֶבֶד לוֶה לְאִישׁ מַלְוֶה ולכן לא היה ראוי מן הכבוד לדמות את הקדוש ברוך הוא ללוה והאדם למלוה ועם כל זה דימה אותם בתוארים ושמות אלו כדי לחבב את בעלי הצדקה.

ונראה לי דמכל מקום יש בנמשל קצת מן הדמיון של המשל והוא דמצינו דאמרו רבותינו ז"ל בעל צדקה זכותו גדול דמבטל בזכות הצדקה גזרה קשה שגזר הקדוש ברוך הוא דנמצא הקדוש ברוך הוא מקיים דברו של אדם זה הנותן צדקה כמו שהלוה הוא מוכרח לקיים דברי המלוה.

ובזה יובן וְתִגְזַר אוֹמֶר וְיָקָם לָךְ וְעַל דְּרָכֶיךָ נָגַהּ אוֹר (איוב כב, כח) והיינו כי הצדקה היא אור לעולם ומהפכת את המות שהוא חשך ועושה לאותיות מָוֶת להיות אותיות מָאוֹר וכאשר כתבתי לעיל בס"ד ותיבת אוֹמֶר בהפוך אתוון מָאוֹר והינו **תִּגְזוֹר 'אוֹמֶר'** אותיות

מָאוֹר מפני כי **עַל דְּרָכֶיךָ נָגַהּ אוֹר** זו מצות צדקה שהיא אור לעולם דהעני ההולך בחשך יראה אור על ידי הצדקה.

דף י:

מַה יַּעֲשֶׂה אָדָם וְיִהְיוּ לוֹ בָּנִים זְכָרִים? **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: יְפַזֵּר מָעוֹתָיו לָעֲנִיִּים**. נראה לי בס"ד מדה כנגד מדה דהמפזר מעותיו לעניים הרי זה רודף צדקה וכתיב רֹדֵף צְדָקָה וָחֶסֶד יִמְצָא צְדָקָה (משלי כא, כא) ודרשו רבותינו ז"ל לעיל רצונו לומר שהקדוש ברוך הוא ממציא לו צדקה אחרת לעשותה נמצא הצדקה מולדת צדקה אחרת כמוה.

ואמרתי בס"ד רמז נכון לזה על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים בתהלים בפסוק פִּזַּר נָתַן לָאֶבְיוֹנִים צִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד (תהלים קיב, ט) אם תחליף אותיות **צְדָקָה** בא"ת ב"ש חוזרים להיות אותיות **צְדָקָה** ממש! כזה א"ת ב"ש ד"ק ה"ץ, לרמוז דהיא עומדת לו לעד במקומה עד כאן דבריו עיין שם.

ואמרתי בס"ד שיבא הרמז הזה לנכון על דרך האמור דהצדקה יולדת לאדם צדקה אחרת לעשותה וכמו שנאמר רֹדֵף צְדָקָה וָחֶסֶד יִמְצָא חַיִּים צְדָקָה וְכָבוֹד (משלי כא, כא).

ובזה מובן המאמר כאן **הַמְפַזֵּר מָעוֹת לָעֲנִיִּים** שהוא רֹדֵף צְדָקָה דאז צדקה זו מולידה לו לעשות צדקה אחרת כמוה דנמצא צדקה יולדת צדקה כן הוא הזכר יוליד זכר כמוהו ולא יוליד נקבה.

ובאופן אחר נראה לי המאמר **מְפַזֵּר צְדָקָה** '**לָעֲנִיִּים**' פירוש אינו נותן הצדקה כולה לעני אחד אלא מפזרה לעניים הרבה יזכה לבנים זכרים כלומר יבואו לו בנים זכרים הרבה ולא בן זכר אחד דוקא והוי מדה כנגד מדה כי כל משפיע נקרא זכר והוא חילק השפעתו להרבה שנעשה בסוג זכר הרבה לכן יזכה שיוליד זכרים הרבה.

ועוד נראה לי בס"ד דרך הלצה הטעם שיזכה **הַמְפַזֵּר מָעוֹת לָעֲנִיִּים** להוליד בנים זכרים דמנהג רוב העולם כשיבא לאדם בן זכר מחלק מעות לעניים ביום המילה מה שאין כן אם יבא לו בת אינו מחלק כלום ולכן העניים כשרואין זה ותרן ומפזר מעות לצדקה תמיד אז יברכו אותו שיוליד בן זכר ויחלק צדקה ביום המילה ולכן אמר שזוכה לבנים זכרים מכח ברכתן של עניים וכבר אמרו רבותינו ז"ל (מגילה טו.) אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך שהרי שני גדולי הדור דוד ודניאל ברכום שני הדיוטות ונתקיימה ברכתם.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש כל משפיע נקרא זכר ולכן משפיע נקרא זכר במצוה זו לכך מדה כנגד מדה יבאו לו בנים זכרים שהם משפיעים ולא נקבות שהם נשפעים עד כאן דבריו נר"ו.

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: יְשַׂמַּח אֶת אִשְׁתּוֹ בְּדָבָר מִצְוָה. פירש רש"י לפני תשמיש. נראה לי בס"ד טעם לזה דהאשה יש לה תענוג ושמחה מרובה בשיחה נאה של בעלה אשר שח עמה לפני תשמיש ולכן מצינו ברב ע"ה אף על פי שלא שח שיחת חולין כמו שכתב הרמב"ם ז"ל (הרמב"ם הלכות דעות ב, ד) בכלל עשרה מיני חסידות שהיו אצל רב עם כל זה אתמר בגמרא (ברכות סב.) דרב כהנא גנא תותיה פורייה דרב ושמע דשח ושחק ושמש ואם לא יש לאשה שמחה ועונג בשיחה לפני תשמיש לא היה שח רב שיחת חולין אך כיון דיש שמחה לאשה בכך על כן נעשית שיחה חולין זו בכלל מצוה ומאחר דהאשה יהיה לה תענוג ושמחה בשיחה קודם תשמיש מוכרח שיהיה לה התעוררות תאוה יותר וממילא היא מזרעת תחלה ואמרו רבותינו ז"ל (נדה לא.) אשה מזרעת תחלה יולדת זכר. ולזה אמר **יְשַׂמַּח אֶת אִשְׁתּוֹ בְּדָבָר מִצְוָה** דהיינו קודם תשמיש דעל ידי כך יהיה לה התעוררות תאוה לתשמיש יותר ואז מזרעת תחלה ויולדת זכר.

ומה שאמר רבי אליעזר בן יעקב אומר **לֹא יִתֵּן אָדָם פְּרוּטָה לְתוֹךְ אַרְנְקִי שֶׁל צְדָקָה אֶלָּא אִם כֵּן מְמַנֶּה עָלֶיהָ כְּרַבִּי חֲנִינָא בֶּן תְּרַדְיוֹן** משמע דקאי על ענין זה ולאו מילתא באפי נפשא היא והכונה דהביא סגולה אחרת שיהיו בניו זכרים והיינו שמקפיד לתת הצדקה ליד גבאי נאמן והגבאי הנאמן הוא משפיע שהוא בסוג זכר ולכן מדה כנגד מדה יביא זה בנים זכרים מאחר דדקדק לתת הצדקה ליד גבאי נאמן שהוא בסוג זכר.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש הטעם דאם ישמח את אשתו בדבר מצוה יזכה לבנים זכרים דאמרו רבותינו ז"ל (מועד קטן ט.) על פסוק שְׂמֵחִים וְטוֹבֵי לֵב (מלכים א' ח, סו) 'שְׂמֵחִים' שנהנו מזיו השכינה 'וְטוֹבֵי לֵב' שנתעברו נשותיהם זכרים. נמצא השראת שכינה גורם להוליד זכרים וידוע אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה (שבת ל:) וכיון דאיכא שמחה בין איש ואשתו יהיה שם השראת שכינה דאיש ואשה שזכו שכינה שרויה ביניהם (סוטה יז.) וכיון דאיכא השראת שכינה ביניהם ועל מטתם יזכו לבנים זכרים עד כאן דבריו נר"ו.

רָבָא אָמַר מַהָכָא: "**הוּא מְרוֹמֵים יִשְׁכֹּן מְצָדוֹת סְלָעִים מִשְׁגַּבּוֹ לַחְמוֹ נִתָּן מֵימָיו נֶאֱמָנִים**" **מַאי טַעְמָא** "**מְרוֹמֵים יִשְׁכֹּן, מְצָדוֹת סְלָעִים מִשְׁגַּבּוֹ**"? **מִשּׁוּם דְּ**"**לַחְמוֹ נִתָּן וּמֵימָיו נֶאֱמָנִים**" (ישעיה לג, טז). נראה לי בס"ד הכתוב אמר שני דברים האחד **וְהוּא מְרוֹמֵים יִשְׁכֹּן** כלומר יתעלה וימשך לו השפעה ממקום עליון וגבוה והשניה **מְצָדוֹת סְלָעִים מִשְׁגַּבּוֹ** כלומר השפעתו תהיה חזקה ומתקיימת כסלעים ולא תהיה רפויה בידו ונתן טעם לזה מה שאמר וְהוּא מְרוֹמֵים יִשְׁכֹּן, בעבור כי '**לַחְמוֹ**' **נִתָּן**, לַחְמוֹ דייקא שלא אמר לֶחֶם נִתָּן אלא לַחְמוֹ המיוחד ומזומן לו לסעודתו נתן ממנו וכיון דנתן מלחם שהוא חיות נפשו

שהוא מעולה לכן יזכה לשפע המעולה שימשך לו ממקום עליון.
ומה שאמר **מְצָדוֹת סְלָעִים מִשְׂגַּבּוֹ** שתהיה השפעתו חזקה וקיימת בידו היינו מפני **שֶׁמֵּימָיו נֶאֱמָנִים** רצונו לומר מימיו הוא עושרו וממונו שנתן ממנו צדקה בא לו בנאמנות שהיה נקי מגזל וחמס ולכן מדה כנגד מדה יהיה השפע חזק וקיים אצלו.
אֵי־זֶהוּ בֶּן הָעוֹלָם הַבָּא? אָמַר לָהֶם: כָּל שֶׁ"כְּנֶגֶד זְקֵנָיו כָּבוֹד" (**ישעיה כד, כג**). פירוש זכה שיראו זקניו את כבודו בחכמה ובצדקות ורמז להם בזה על עצמו שראתה רות זקינת זקינו את כבודו במלכות ובחכמה כמו שאמרו רבותינו ז"ל וַיָּשֶׂם כִּסֵּא לְאֵם הַמֶּלֶךְ (מלכים א' ב, יט) לאימא של מלכות זו רות שראתה את שלמה המלך ע"ה במלכותו.
בַּמֶּה תְּרוֹמֵם קֶרֶן יִשְׂרָאֵל? אָמַר לוֹ: בְּ'כִי־תִשָּׂא'. נראה לי בס"ד כי קרן האחד של שם יִשְׂרָאֵל הוא אות ל' שהוא רומז ללימוד התורה ולכן הוא גבוה מכל האותיות כידוע והושם הלמ"ד בקרן האחרון שהוא סוף השם שלהם לרמוז כל עמידתן בעולם הזה הוא על לימוד התורה.
ובזה פרשתי בס"ד (דברים לב, כט) **לוּ חָכְמוּ יַשְׂכִּילוּ זֹאת** היא התורה שנקראת זאת דכתיב וְזֹאת הַתּוֹרָה (דברים ד, מד) **יָבִינוּ לְמ"ד אַחֲרִיתָם** רצונו לומר יבינו שיש אות ל' אחריתם והיינו לרמוז כי עיקר שלהם הוא לימוד התורה הרמוז באות ל'.
וידוע כי המעשה של המצות מתייחסים לידים והמחשבה מתייחסת לראש ואותיות **כִּי** הם כ"ף ויו"ד אצבעות שהם עיקר הידים שמתייחסת להם המעשה אך ידוע כי הלימוד הרמוז באות ל' אם לא יקיים האדם מה שלומד במעשה ואינו מכוין לשם שמים מה יועיל הלימוד לבדו. וזהו שאמר **בַּמֶּה תְּרוֹמֵם קֶרֶן יִשְׂרָאֵל** הוא אות למ"ד שבשמם בְּ'כִי' בכ"ף יו"ד אשר **תִּשָּׂא** אותם **אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** זו המחשבה טובה שתתייחס.
ועוד נראה לי **קֶרֶן יִשְׂרָאֵל** שהוא אות ל' תצרפנו עם **כִּי** כ"ף יו"ד יהיה צירוף כֶּלִי וכיון שיש כלי ירד השפע סימן לדבר וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֵין עוֹד כֶּלִי וַיַּעֲמֹד הַשָּׁמֶן (מלכים ב' ד, ו).
ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש על דרך מה שאמרו רבותינו ז"ל (ביצה ג:) כל דבר שבמנין אפילו באלף לא בטיל עד כאן דבריו נר"ו.
שְׁאֵלוּ אֶת שְׁלֹמֹה בֶּן דָּוִד, עַד הֵיכָן כֹּחֹהּ שֶׁל צְדָקָה? אָמַר לָהֶם: [צְאוּ] בֹּאוּ וּרְאוּ מַה פָּרַשׁ דָּוִד אַבָּא: "פִּזַּר נָתַן לָאֶבְיוֹנִים צִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד, קַרְנוֹ תָּרוּם בְּכָבוֹד" (**תהלים קיב, ט**). כך הגרסא בעין יעקב דפוסים ישנים **בֹּאוּ וּרְאוּ** אך בגמרא גריס **צְאוּ וּרְאוּ** ונראה לי בס"ד הא דשאלו רק על הצדקה והוא הביא להם פסוק מן התהלים ולא הביא להם פסוקי תורה הכתובים בפרשת ראה ושאר דוכתי והוא כי ידוע מה שאמרו במקום אחר כל המצות הם באור ישר ומצות צדקה באור ישר ואור חוזר רמז לדבר וְהַחַיּוֹת רָצוֹא וָש�ُוב (יחזקאל

א, יד) כלומר הצדקה שהיא חיים לעניים ואביונים היא בְּרָצוֹא וָשׁוֹב רצונו לומר אור ישר ואור חוזר.

ואמרתי בס"ד לכן דוד המלך ע"ה נקיט שבח הצדקה בפסוק זה של פִּזַּר נָתַן וכו' שהוא שבח הצדקה בקריאה בדרך ישר ובקריאה בדרך חוזר שיש לו משמעות מרישיה לסיפיה **פִּזַּר נָתַן לָאֶבְיוֹנִים צִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד קַרְנוֹ תָּרוּם בְּכָבוֹד** וכל שלשה תיבות מדברים דבר אחר בפני עצמו וכן מסיפיה לרישיה נמי כל שלשה תיבות מדברים דבר בפני עצמו והוא כך: **בְּכָבוֹד תָּרוּם קַרְנוֹ, לָעַד עֹמֶדֶת צִדְקָתוֹ, לָאֶבְיוֹנִים נָתַן פִּזַּר**.

ולכן שאלו את שלמה המלך ע"ה **עַד הֵיכָן כֹּחָהּ שֶׁל צְדָקָה** שיש בה דבר יתרון שלא נמצא בשאר מצות? והשיב **רְאוּ מַה פֵּרַשׁ דָּוִד אַבָּא**: פִּזַּר נָתַן לָאֶבְיוֹנִים צִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד, קַרְנוֹ תָּרוּם בְּכָבוֹד שיש משמעות בפסוק זה מרישיה לסיפיה ויש משמעות מסיפיה לרישיה לרמוז דמצות הצדקה היא באור ישר ואור חוזר מה שאין כן בשאר מצות.

ולפי דברי רבינו האר"י ז"ל שפירש **צִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד** רצונו לומר דאות של הצדקה נשאר מאיר במצח האדם כל השבוע מה שאין כן שאר מצות כיון באומרו פסוק זה גם על יתרון זה.

ולפי גרסא של בעל עין יעקב דגריס אָמַר לָהֶם **בֹּאוּ וּרְאוּ** נראה בס"ד כי בחכמה וברמז דק דבר עמהם להודיעם על אור ישר ואור וחוזר בפסוק זה והוא דהביא ספר תהלים ופתח בפסוק הנזכר ואז משך אצבעו על פסוק זה ד'פִּזַּר נָתַן' מרישיה לסיפיה וחזר ומשך אצבעו מסיפיה לרישיה לרמוז להם על אור ישר ואור חוזר ולכן אמר להם **בֹּאוּ** אצלי והתקרבו אלי **וּרְאוּ** בעיניכם מה שאני עושה ואז תבינו כונתי בדבר זה.

אַשְׁרֵי מִי שֶׁבָּא לְכָאן וְתַלְמוּדוֹ בְּיָדוֹ. נראה לי בס"ד יש צדיק אשר צדקתו ויושרו בא לו מכח מולידיו שהיו צדיקים וגידלו אותו בצדקות וישרות ושמרו אותו מכל דבר המזיק ליראת שמים ויש שלא היה לו סעד וסמך בצדקו מחמת מולידיו אלא הוא יגע וטרח בהלחמו עם יצרו וחומרו ונעשה איש צדיק תמים וזה יש לו שבח גדול על הראשון ולזה אמר אַשְׁרֵי מִי שֶׁבָּא לְכָאן וְתַלְמוּדוֹ בְּיָדוֹ, 'תַּלְמוּדוֹ' דייקא ולא מחמת תלמוד אבותיו.

או יובן בס"ד דאין מושיבין בסנהדרין אלא חכם היודע לטהר השרץ ומראה לו פנים (סנהדרין יז.) והיינו כיון שהוא יכול לעשות החייב זכאי ויראה לו פנים ועם כל זה הוא נמנע מלעשות כן דאזיל אליבא דאמת לחייב את החייב ולזכות את הזכאי ולא יסמוך על חריפות של הבל יתפאר הדין והמשפט שעושין הסנהדרין ויש להם בו זכות גדול והנה אדם כזה שיוכל לטהר השרץ ולזכות את החייב ולהראות פנים לדבריו ועם כל זה הוא אינו עושה כן דאזיל אליבא דאמת הנה זה נקרא **תַּלְמוּדוֹ בְּיָדוֹ** רצונו לומר מסור בידו

לכל אשר יחפוץ יטנו וזה יש לו שכר גדול בלכתו אחר האמת כיון דהיה בידו להטות ולהראות פנים לדבריו.

ועוד נראה לי בס"ד על פי מה שאמרו רבותינו ז"ל (חגיגה טו:) זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בגן עדן, אך יש צדיקים שאין רוצים ליקח מאחרים אלא מחזירים להם אחר שישובו בתשובה ולזה אמר **בָּא לְכָאן וְתַלְמוּדוֹ** דוקא **בְּיָדוֹ** ולא ממה שנוטל מאחרים אף על גב דיש לו זכות בחלקם מן השמים.

ועוד נראה לי בס"ד המעשה של המצות תתייחס לידים והתלמוד לפה ואשרי אדם שמקיים במעשה בידים מה שלמד בפה וזהו שאמר **תַּלְמוּדוֹ** כבר נעשה **בְּיָדוֹ** דהיינו שבא לידי מעשה וקיים בפועל.

אי נמי זכה לחדש בדברי תורה שאז נקרא **תַּלְמוּדוֹ** כמו שאמרו חז"ל (עבודה זרה יט.) על פסוק כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' חֶפְצוֹ וּבְתוֹרָתוֹ יֶהְגֶּה יוֹמָם וָלָיְלָה (תהלים א, ב).

או יובן בס"ד המחדש חדושי תורה ואינו כותב אותם כדי שישארו קיימים לעולם ולדורות אחרים הרי זה 'מְאַבֵּד הוֹנָהּ שֶׁל תּוֹרָה' ולזה אמר **וְתַלְמוּדוֹ בְּיָדוֹ** שכבר כתבו בידו ונשאר למשמרת.

"**צְדָקָה תְרוֹמֵם גּוֹי**" **אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל** (**משלי יד, לד**). נראה לי בס"ד קראם בשם **גּוֹי** לשבח ולמעלה שהבטיחם לעתיד וְשָׂמְתִּי כַּדְּכֹד שִׂמְשֹׁתַיִךְ (ישעיה נד, יב) שהוא שני שלישי החסד שהם כ"ד וכ"ד ונרמזו באותיות גּוֹי שהוא ג' י"ו דג' פעמים י"ו עולים כַּדְּכֹד [16×3=48].

ומה שאמר **צְרִיכִין אָנוּ לַמּוֹדָעִי** כי בכולהו פירושים אין זה כדאי שיהיה נחשב להם לחטאת גמורה אך רבי אלעזר המודעי שפירש החטאת היא בשביל לחרף את ישראל הא ודאי זה עון פלילי.

"**צְדָקָה תְרוֹמֵם גּוֹי**" **אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל**, "**וְחֶסֶד** 'נַמִּי' **וּלְאֻמִּים חַטָּאת**" (**משלי יד, לד**). קשה כולהו רבנן פירשו מה היא החטאת ורבי נחוניא לא פירש מה החטאת שלהם.

ונראה לי בס"ד כי רבי נחוניא מפרש '**תְּרוֹמֵם גּוֹי**' **אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל** לאו משום דמקבלין שכר אלא משום דמכח הצדקה מתברר שיש להם דין בנים וכמו שאמר רבי עקיבה לעיל ואם כן ממילא מובן הדבר מאיליו גבי לאומים מה החטאת שלהם? בצדקה! כי כיון שהם יש להם דין עבדים הוי נתינת צדקה לעניים שלהם חטאת כמו שאמרו לעיל מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁכָּעַס עַל עַבְדּוֹ וּבָא אֶחָד וְהֶאֱכִילָהוּ וְהִשְׁקָהוּ דְּהַמֶּלֶךְ כּוֹעֵס, וזו חטאתם של האומות בצדקה.

דף יא.

הוֹסִיפוּ לוֹ עַל שְׁנוֹתָיו עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם שָׁנִים. נראה לי בס"ד טעם לכ"ב שנה כי העושה צדקה מיחד אותיות ו"ה שבשם כמו שכתב הגאון חיד"א ז"ל על מאמר רבותינו ז"ל (ט:) דאמרו הַמְפַיְסוֹ בְּאַחַת עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת עיין שם והנה ו"ו ה"ה [22] במלואם בשם ב"ן ששם הוא סוד הצדקה עולים כ"ב לכך הוסיפו לו כ"ב שנה.

ועוד נראה לי בס"ד על פי מה שאמרו בזוהר הקדוש וַיָּשֶׂם ה' לְקַיִן אוֹת (בראשית ד, טו) רשם לו אות ו' במצחו כי אות ו' רומז לחיים וכמו שכתב הגאון חיד"א ז"ל ואות ו' בשם ע"ב שהוא במלוי יודין כזה וי"ו עולה כ"ב ולכן בזכות שהוא החיה כל נפשות אלו נתנו לו חיים כמנין וי"ו הרומז לחיים שהוא במלוי שם ע"ב שהוא סוד חכמה כי ידוע דהחיים הם מחכמה בסוד והחכמה תחיה בעליה.

או נראה לי בס"ד טעם לכ"ב שנים כי הוא החיה אשה ושבעה בניה שהיו מתים ברעב אם לא היה מפרנסם וגבי שפיכות דמים כתוב וְגַם דָּמוֹ הִנֵּה נִדְרָשׁ (בראשית מב, כב) 'וְגַם' הוא לרבות דם זרעו ואף על פי שהאדם ראוי להוליד כמה בנים מכל מקום תפסת מועט תפסת על כן נחשב לו בעבור זרעו שנים שהם זכר ונקבה שהוא קיום פריה ורביה ונמצא שבעה בנים יולידו י"ד והם עצמם שבעה הרי כ"א ועם האלמנה הרי כ"ב לכן הוסיפו לו כ"ב שנים כנגד זה.

ובזה יובן מאמרם שאמרו (משנה סנהדרין ד, ה) כל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא דקשא הוה ליה למימר 'עולם שלם' אך האדם עצמו נקרא עולם וכמו שאמרו בתיקונים במאמר ניחא לך דאחרביה לעלמא (תענית כה.) וזרעו שעתיד להוליד הם מונחים במוחו שמשם יוצא הזרע, ולזה אמר 'עולם מלא' כלומר הוא וזרעו אשר במוחו.

ובזה יובן לתרץ עוד דקדוק אחר כאן למה המלאכים באו בטענה זו דכל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא ולא באו בטענה מן הכתוב דקאמר וּצְדָקָה תַּצִּיל מִמָּוֶת (משלי י, ב) ובזה ניחא שהם באו בטענה זו כדי להוסיף לו חיים כנגד נפשות אשר החייה אותם ונפשות זרעם.

תָּנוּ רַבָּנָן: מַעֲשֶׂה בְּמוֹנְבַּז הַמֶּלֶךְ שֶׁבִּזְּזוּ אוֹצְרוֹתָיו וְאוֹצְרוֹת אֲבוֹתָיו בְּשִׁנֵּי בַּצֹּרֶת. נראה לי בס"ד מלבד שנקרא מונבז על שם הבזבוז הזה עוד יש בשמו הטוב רמז על מצות הצדקה שעשה דידוע בצדקה האדם מעלה מ"ן [מיין נוקבין] מתתא לעילא דכתיב אֱמֶת מֵאֶרֶץ תִּצְמָח וְצֶדֶק מִשָּׁמַיִם נִשְׁקָף (תהלים פה, יב) ולכן אותיות שמו 'מ"ן בז'.

אֲבוֹתַי גָּנְזוּ אוֹצָרוֹת לְמַטָּה, וַאֲנִי גָּנַזְתִּי לְמַעְלָה. נראה לי בס"ד **לְמַטָּה** מן אותיות 'אוֹצָר' יש אותיות 'בָּז קַשׁ' רמז גנזו נכסים שדומין לקש שאין בו קיום ורוח תשאנו כן הנכסים למה

נקראו זוזים שזזין ממקומן כי גלגל הוא החוזר בעולם אבל **אֲנִי נָּנַזְתִּי לְמַעְלָה** כי למעלה מן אותיות 'אוֹצָר' יש אותיות קפ"ה כי למעלה מן א' לא יש אות וידוע שם א־ל הוא חסד דכתיב חֶסֶד אֵ־ל כָּל הַיּוֹם (תהלים נב, ג) והוא במילואו כזה אל"ף למ"ד [185] עולה קפ"ה ומדת החסד נמשכת בלב האדם משם א־ל שהוא קפ"ה ולכן מצות הצדקה נגנזת למעלה במדת החסד שהוא שם א־ל מלא שעולה קפ"ה הרמוז למעלה מן אותיות אוֹצָר.

והביא על זה פסוק **אֱמֶת מֵאֶרֶץ תִּצְמָח** (תהלים פה, יב) דדריש ליה על הצדקה והיינו דכתיב וּצְדָקָה תַּצְיִל מָמָוֶת (משלי י, ב) כי בצדקה מחייחדים ארבע אותיות שם הוי־ה כמו שאמר רבינו האר"י ז"ל על פסוק וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצְדָקָה שָׁלוֹם (ישעיה לב, יז) וידוע ששם הוי־ה רמוז בצורת א' שהוא צורת וא"ו ושני יודין שעולה מספרם כ"ו כמנין הוי־ה [26] ונרמז השם בצורת א' שמספרו אחד לרמוז כי ה' אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד (זכריה יד, ט) על כן אצל עושה צדקה שמייחד בה את שם הוי־ה הרמוז בצורת א' יצטרף אות א' עם אותיות מֵת ויהיה צירוף אֱמֶת ויתבטל המות ולכן מכנה הצדקה בשם אֱמֶת דכתיב אֱמֶת מֵאֶרֶץ תִּצְמָח.

ועוד נראה לי בס"ד מה שאמר **אֲנִי נָּנַזְתִּי לְמַעְלָה** דרמז להם בזה לאפוקי מדעת אותו הקמצן שנתן עצה לעשירי עם שלא ליתן צדקה לעניים בשנת בצורת כדי שירעבו העניים מאד וְיִצְעֲקוּ אֶל ה' מקירות לבם ואז הקדוש ברוך הוא ישמע צעקתם ויסיר הרעב והיתה הרווחה כדרך שעשו אנשי נינוה שלא נתנו מאכל לבהמות והפרידו היונקים מאימותם כדי שיצעקו ותשמע צעקתם והיתה הרווחה והוא כיון בעצה נבערה זו לטובת עצמו כדי שלא יכפו אותו ליתן צדקה ובאמת הֶבֶל יִפָּצֶה פִּיהוּ בזה כי אפילו לפי דבריו שתיקון זה יועיל להם שיעשה הקדוש ברוך הוא נס ויסיר הרעב והיתה הרווחה עם כל זה מפסידים באופן זה שאם היו נותנים צדקה ובזכות הצדקה תהיה הרווחה היה מגיע הריוח למטה ולמעלה כי על ידי אתערותא דלתתא במצות הצדקה ובפרט בשנת בצורת ירבה השפע בעולמות העליונים וישתלשל השפע גם למטה ויהיה הרווחה לארץ גם כן, מה שאין כן אם לא יתנו צדקה ויעשה הקדוש ברוך הוא תשועה לארץ בלא זכות התחתונים לא יתחדש רבוי שפע והארות בעולמות העליונים אלא הקדוש ברוך הוא יצמיח סיבה בארץ להיות הרווחה דמאחר שלא היה אתערותא דלתתא על ידי מצות לא יהיה חידוש למעלה בעולמות העליונים.

ולזה אמר **גָּנַזְתִּי אוֹצָרוֹת לְמַעְלָה** כלומר אל תאמרו למה בזבזת והפסדת ממון אדרבה היית מניח העניים ברעב דאז יצעקו אל השם יתברך מקירות לבם והיה עושה הקדוש ברוך הוא סיבה להסיר הרעב מכח צער העניים אשר ירבה מאד! ולזה אמר אפילו לפי

דעת הכסיל החושב כן הנה באופן זה לא היתה ההרווחה אלא רק **לְמַטָּה** ולא היה מתחדש דבר למעלה אך בזה האופן אשר עשיתי שבזבזתי צדקה לעניים לחיותם ברעב גנזתי טובה וברכה גם **לְמַעְלָה** שגרמתי בזה תוספת אורות ושפע בעליונים גם כן ונמצא היתה הרווחה למעלה ולמטה שנאמר 'אֱמֶת מֵאֶרֶץ תִּצְמָח' זו מצות צדקה ואז גם הצדק הזה משמים נשקף.

ובאופן אחר נראה לי בס"ד מה שאמר **אֲבוֹתַי גָּנְזוּ לְמַטָּה וַאֲנִי גָּנַזְתִּי לְמַעְלָה** על פי מה שאמרתי בס"ד בביאור קהלת בפסוק מַה־יִּתְרוֹן לָאָדָם בְּכָל־עֲמָלוֹ שֶׁיַּעֲמֹל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ (קהלת א, ג) כי קודם אותיות שָׁמֶשׁ יש אותיות 'רלר' [430] שהם מספר נֶפֶשׁ [430] ואחר אותיות שָׁמֶשׁ יש 'תתן' [850] שהיא מספר טוב פעמים אֲדָמָה [50×17=850] והכונה אם האדם יעמול בשביל טוב של אדמה דהיינו הגוף, מה יתרון יש לו בזה? כי אין זה קיים בידו! אלא ראוי שיעמול בשביל הנפש הרמוזה למעלה מן אותיות שָׁמֶשׁ.

ובזה יובן המאמר כאן **אֲבוֹתַי גָּנְזוּ לְמַטָּה** רצונו לומר עמלו בשביל טוב אדמה הרמוז למטה מן השמים כי עשו אוצרות לצורך הגוף הנברא מן אדמה וסוף הגוף לקברות יובל ולא לקח מאומה בידו אבל **אֲנִי גָּנַזְתִּי לְמַעְלָה** לצורך הנפש שהיא למעלה מן השמש והיא קיימת והטוב אשר עשיתי לה קיים לעולמים.

ואמר עוד **אֲנִי גָּנַזְתִּי בְּמָקוֹם שֶׁאֵין הַיָּד שׁוֹלֶטֶת בּוֹ** רמז בזה על כח הסטרא אחרא המכונה בשם יד כמו שאומרים במוסף 'מפני היד שנשתלחה במקדשך' שיש כח סטרא אחרא שנקרא בשם יד כן אני עשיתי צדקה לשם שמים שלא תוכל הסטרא אחרא לשלוט בה הן מצד גאוה הן מצד פניה אחרת.

ואמר עוד **אֲנִי גָּנַזְתִּי נְפָשׁוֹת** לאפוקי מדעת הכילי דמדמה הצדקה לדין אדם שפרנס אשת חבירו דאמרו 'הניח מעותיו על קרן הצבי' דאין חייב הבעל לשלם כי באמת זה אינו אלא ענין זה דומה למי שחלתה אשתו ועמד אחד והוציא לרפואתה דחייב הבעל לשלם לו כאלו צוהו בפירוש משום דודאי לא ניחא ליה שתמות אשתו וכאשר פירשו בזה המפרשים ז"ל כונת הפסוק 'נָתוֹן תִּתֵּן לוֹ וְלֹא יֵרַע לְבָבְךָ בְּתִתְּךָ לוֹ' יען 'כִּי לֹא יֶחְדַּל אֶבְיוֹן מִקֶּרֶב הָאָרֶץ' (דברים טו, י- יא) עיין שם.

וכן כאן אמר אל תאמרו אם הקדוש ברוך הוא הביא רעב בעבור עונות הדור כדי לצערם אתה איך תפרנסם? לזה אמר **אֲנִי גָּנַזְתִּי אוֹצָרוֹת נְפָשׁוֹת** דאם לא הייתי מפרנסן היו מתים ברעב ובודאי לא ניחא לקודשא בריך הוא דימותו וחשיב כאלו צוני בפירוש לפרנסם (ואם כן) ועל כן אפילו לפי דעת קלה זו שפיר עבדית ורצון קודשא בריך הוא בהכי.

ואמר עוד **אֲנִי גָּנַזְתִּי לְעַצְמִי** יובן בס"ד לאפוקי מדעת אותו כילי שאמר אין טוב ליתן

צדקה לעני דבזה גורם לו שימות כמו שאמר אותו חכם לריש גלותא (מגילה כז:) כאשר שולחים לו מתנות ולא מקבל דהוה אמר ליה לא ניחא למר דאחיה דכתיב שׁוֹנֵא מַתָּנֹת יִחְיֶה (משלי טו, כז) ועל זה אמר דגם טענה זו הבל יען כי **אֲנִי נָּנַזְתִּי לְעַצְמִי** שיש לי הנאה גדולה מצדקה זו שאני נותן לעני דיותר ממה שבעל הבית עושה עם העני הנה העני עושה עם בעל הבית (ויקרא רבה לד, ח) ואם כן אין אני נותן לו צדקה בחנם ואין זו מתנה. ואמר עוד **אֲנִי נָּנַזְתִּי לְעוֹלָם הַבָּא** נראה לי בס"ד לאפוקי מדעת אותו המערער על הצדקה דאומר זה כמו רבית שהאדם נותן מעט ולוקח שכר הרבה בגן עדן בשביל המתנה שממתין ואינו לוקח שכרה בעולם הזה והרי זה חשיב אגר נטר (פירוש שכר המתנה, שכר עיכוב הכסף כדאיתא בבבא מציעא סג:) ועוד דאמרו הצדקה יש לה פירות דכתיב זִרְעוּ לָכֶם לְצְדָקָה (הושע י, יב) ונמצא הפירות הם אגר נטר דזה אינו כי אני מעיקרא כאשר נתתי הצדקה גנזתי מצוה לעולם הבא שאין שכר מצוה בעולם הזה אלא בעולם הבא ונמצא עת קבלת השכר הוא זמן התשלומין ולא חלו התשלומין שלה מקודם כדי שתאמר אגר נטר ומה שהקדוש ברוך הוא זורע שכר הצדקה ונותן לו פירות כל זמן שהאדם חי בעולם הזה זהו בתורת חסד כי מצד הדין אין לו לקבל שכר בעודו בעולם הזה כי מעת שעשאה הוא על מנת שיקבל שכרו בעולם הבא.

דף יב.

אַף עַל פִּי שֶׁנִּטְלָה מִן הַנְּבִיאִים, מִן הַחֲכָמִים לֹא נִטְלָה. פירוש הנבואה העיקרית לא ישיגנה הנביא אלא רק על ידי הכנות שעושה ביחודים וכוונות אבל רוח הקודש תבא מאיליה בכל עת אף על פי שאינו עושה הכנות להשראת רוח הקודש.

והנה רבותינו ז"ל לפעמים קורין את הנבואה בשם רוח הקודש וכן נמי קורין את רוח הקודש בשם נבואה כי הענין אחד ורק הנבואה היא נמשכת ממקום גבוה ועליון יותר ממקום שנמשכת ממנו רוח הקודש ולפעמים ישיגו הנביאים כמה דברים ברוח הקודש שנמשכת ממקום תחתון אך בעלי רוח הקודש שלא הגיעו למדרגת הנביאים לא ישיגו בנבואה שהיא ממקום עליון אלא רק ברוח הקודש שהיא נמשכת ממקום למטה ממקום הנבואה.

ולכן אמר כאן אף על פי שהנבואה העיקרית ניטלה מן הנביאים מן החכמים לא ניטלה כלומר עוד יש רוח הקודש שהיא דומה אל הנבואה שנמצאת אצל החכם אך זה החכם שרואה ברוח הקודש הוא עדיף מנביא, לאו עדיף במעלה דודאי הנבואה מעלתה גדולה טפי שהיא ממקום למעלה ממקום שנמשכת ממנו רוח הקודש אלא לענין הא עדיף מפני

שתבא לאדם גם אם לא יעשה הכנות על ידי יחודים וכונות אלא תבא מאיליה ואין לה עת וזמן מוגבל.

ומה שאמר **חָכָם עָדִיף מִנָּבִיא** פירש בני ירידי כבוד הרב יעקב נר"ו הכונה כמו ענין הלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה רבינו ע"ה דאמר לו ליהושע שאל בנבואה ואמר לו אין נביא רשאי לחדש אבל עתניאל בן קנז החזירן מחכמתו ופלפולו נמצא חָכָם עָדִיף מִנָּבִיא להחזיר אבידה כזו וכיוצא בה עד כאן דבריו נר"ו.

דף יב:

כִּי הָא דְּמַר בַּר רַב אַשִׁי הֲוָה קָאֵי בְּרִיסְתָּקָא דְּמָחוֹזָא וכו'. נראה לי בס"ד להליץ בעד מר בר רב אשי דודאי לא היתה כונתו לרדוף אחר השררה והכבוד ח"ו אלא כונתו לשם שמים דאמרו בגמרא (סנהדרין יד.) המתמנה פרנס וראש ישיבה עונותיו נמחלים ועל זאת היתה גם כן כונת רב אחא מדפתי ובעבור זאת נצטער.

ועוד נראה לי בס"ד להליץ בעד מר בר רב אשי דאחר ששמע מאותו שוטה אותם דברים והבין דהנשיאות היא שלו מן השמים חשש אם יתמנה אחר מוכרח שימות בלא עתו כדי שיהיה נדחה מפניו של מר רב אשי דשעתא קיימא ליה דוקא דאז תחזור הנשיאות אליו וכאשר מצינו דחש רבי חנינא בר חמא בכיוצא בזה כשראה בחלום שיהיה רב ראש ישיבה ולכך לא רצה להתפייס עמו כדי שילך לבבל ושם יהיה ראש ישיבה ולא יהיה הוא נדחה מפניו אך התם לא ראה רבי חנינא שיהיה רב ראש ישיבה בארץ ישראל ואפשר שיתקיים החלום בהיותו בבבל מה שאין כן הכא הגיד השוטה שיהיה מר רב אשי ראש ישיבה במתא מחסייא ועל כן אם יהיה שם אחר במקומו מוכרח שיהיה זה נדחה מפניו לכן עשה השתדלות שיהיה הוא שם לטובת החכם ההוא.

אָמַר רָבָא: **וַאֲנָא בַּתְרָא**. פירש מהרש"א ז"ל לא קללו שימות רמי בר חמא אלא יגרשנה רמי בר חמא וישאנה רבא אבל רמי בר חמא הוה חש לישא אשה גרושה כדאמרינן בפרק ערבי פסחים (פסחים קיב.) לא תבשל בקדרה שבישל בה חברך, ומאי ניהו? גרושה בחיי בעלה. ומשום הכי לא אמר וַאֲנָא בַּתְרָא דאם כן היה מקלל את רבא שימות לפניו דהא אי אפשר לו שישאנה בענין אחר עד כאן לשונו.

וקשיא לי בדבריו חדא גירושין ובפרט אשה ראשונה יותר חמיר וקשה מחשש זה דישא גרושה בחיי בעלה דאין זה אלא עצה טובה משום נקיות בעלמא ואיך יחוש להא ולא יחוש לגרושין? ועוד אי איתא דאיכא למיחש מגרושה בחיי בעלה טפי אמאי לא חש רבא?

ונראה לי בס"ד לקיים דברי המהרש"א ז"ל דאפשר אותו זמן היה רמי בר חמא נשוי אשה ואם יקח רמי בר חמא ויגרשנה אינו מגרש אשתו ראשונה דקשה מאד דאמרו רבותינו ז"ל בסוף גיטין (גיטין צ:) כל המגרש אשתו ראשונה אפילו מזבח מוריד עליו דמעות ולכן ניחא ליה בשביל קיום נבואתה לארס אותה דוקא ולא ישאנה ואחר כך יגרשנה כדי שתנשא לרבא ותשאר אצלו ובזה תתקיים נבואתה, אבל רבא עדיין לא נשא אשה ואם יקחנה קודם רמי בר חמא ויגרשנה כדי שיקחנה רמי בר חמא הוה ליה מגרש אשתו ראשונה ודבר זה קשה מאד דאפילו מזבח מוריד עליו דמעות לכן אמר וַאֲנָא בַּתְרָא.

ועל עיקר הערה זו של המהרש"א ז"ל מה שאמר רבא וַאֲנָא בַּתְרָא ולא אמר כן רמי בר חמא מפני דאפשר רמי בר חמא היה כהן ואי אפשר ליקח גרושה ואי הוה אמר וַאֲנָא בַּתְרָא הוה מוכרח לפרש כונתו שימות רבא וישאנה הוא אבל רבא לא הוה כהן וכאשר הכריח בספר הדורות כי רבא באל"ף שלקח בת רב חסדא לא היה כהן כנזכר באות רי"ש עיין שם ולכך אמר הכי.

אמנם רבינו האר"י ז"ל (בשער הגלגולים הקדמה לו דף מב:) פירש כי בת רב חסדא היתה בסוד המלכות ועליה רמז הכתוב (תהלים לא, כ) **מָה רַב טוּבְךָ** בת רב חסדא שהיא בת רב החסד **אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ** הם רמי בר חמא ורבא דרמי בר חמא בסוד הדעת שהוא עליון ורבא בסוד היסוד שהוא תחתון ולכך אמר רבא וַאֲנָא בַּתְרָא לפי סדר המידות עד כאן דבריו בקיצור עיין שם.

ובמה שאמר רבינו ז"ל מובן מה שאמרו בכתובות (כתובות פה.) דאמר על בת רב חסדא אשתו קים לי בגווה דלא משקרא והיינו כי היא בסוד המלכות שהוא סוד דיבור ואיך תשקר ותחטא בדיבור לכך אמר קים לי בגווה דייקא.

לְאַחַר שֶׁאָכַל וְשָׁתָה, אֵין לוֹ אֶלָּא לֵב אֶחָד. נראה לי בס"ד לב ולב אותיות בלבול דכל היכא שיש לו לב ולב יש לו בלבול דלא ידע מה לעשות הכזה או כזה ואחר אכילה נתישב דעתו **וְאֵין לוֹ אֶלָּא לֵב אֶחָד** יען כי אחר שאכל ושתה נעשה שמחה בלבו וכמו שנאמר לֵךְ אֱכֹל בְּשִׂמְחָה לַחְמֶךָ וּשְׁתֵה בְלֵב טוֹב יֵינֶךָ (קהלת ט, ז) ולכן תמצא **שִׂמְחָה** אותיות **שָׂח מָה** והיינו לֵב אֶחָד [45] עולה מספר מָה [45] רצונו לומר על ידי השמחה שבלב אינו שח לב ולב אלא שָׂח לֵב אֶחָד.

דף יד.

אֵין עוֹשִׂין סֵפֶר תּוֹרָה, לֹא אָרְכּוֹ יֶתֶר עַל הַקֻּפּוֹ, וְלֹא הֶקֻּפּוֹ יוֹתֵר עַל אָרְכּוֹ. פירוש שיכוין להיות חוט המקיף יריעות כל הספר לאחר שיהיה נתפר ויתגלגל ארוך כשיעור אורך

היריעה ממטה למעלה שזהו נוי לספר תורה וכן היו הלוחות אורכן ורחבן ועוביין שוין יחד כמו שכתוב בספר הלבוש ז"ל עיין שם.

אך יש להבין אמאי האריך התנא למנקט כהאי לישנא והוה ליה למימר בקיצור סֵפֶר תּוֹרָה צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה אָרְכּוֹ וְהֶקֵּפוֹ שָׁוִין?

ונראה לי בס"ד דמשמע מדברי הריטב"א ז"ל שהביא דבריו ב'יד רמה' דאסור להשוות ההקף עם הגליון על ידי שיעשה את העמודים עבים ביותר או דקים ביותר אלא צריך שיהיו העמודים עשויים כדרך העולם בשיעור בינוני וכן אסור להרבות בשיעור אורך הגליונים למעלה ולמטה מעיקרא באופן שבודאי יהיה האורך יותר על ההקף ואחר שיתפור ויגלול יחתוך משיעור הגליונים עד שיהיו שוים האורך וההקף יחד אלא צריך לעשות הכל במידה הראויה ויהיה האורך וההקף שוה מאיליו ומעצמו עיין שם.

ובזה מתורץ דקדוק שדקדקנו שאם היה אומר התנא ספר תורה צריך שיהיה ארכו והקפו בשוה, הייתי חושב שמותר לעשות על פי המצאות הללו הנזכר לעיל באופן כי סוף דבר יהיה שוה על ידי תיקון, ולכך האריך התנא לישנא באומרו **אֵין עוֹשִׂין סֵפֶר תּוֹרָה לֹא אָרְכּוֹ יֶתֶר עַל רָחְבּוֹ** לומר לא יעשה לכתחילה אורך הרבה בהעדפת הגליונות כדי שיוכל להשוותם וגם **לֹא הֶקֵּפוֹ יוֹתֵר מֵעַל אָרְכּוֹ** דהיינו שיעשה עמודים עבים יותר מן הנהוג כדי שאם אחר כך ימצא ההיקף יותר יגרור מעובי העמודים עד שישווה ההקף עם האורך.

רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב כָּתַב חַד אַמַּשְׁכָּא דְּעָגְלֵי וְאִיתְרַמֵּי לֵיהּ. יש להקשות למאי אצטריך לאשמעינן דכתבו על עור עגל דמאי נפקא מינה בין עור עגל לבין עור שה או צבי?

ונראה לי בס"ד דבא להודיע רבותא דזכותיה דאתרמי ליה הכי אפילו בעור עגל שהוא קשה הרבה ויזדמן בו עורות קשים ביותר דאז לרוב קשותם עושים נפח ואין שוכבים זה על גב זה היטב בגלילה דבהם לא יוכל האדם לשער כפי אומד הדעת ועם כל זה אתרמי ליה.

ועוד נראה לי בס"ד דבא לרמוז כי משום שהיה הספר תורה כתוב בעור עגל שהוא גבורה לכך שלטה בו עין הרע אחר דאתרמי ליה אבל אם היה כתוב על עור שה שהוא חסד אף על גב דהוה אתרמי ליה לא היה שולט בו עין הרע.

וכיוצא בזה כתב רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל מאחר דהמן קנה את ישראל בכסף שהוא חסד זכו דנעשה להם נס וניצולו מה שאין כן אם היה קונה בזהב שהוא גבורה היה קשה הנס.

אָמְרוּ לֵיהּ רַבָּנָן לְרַב הַמְנוּנָא: **כָּתַב רַב אַמִּי אַרְבַּע מֵאוֹת סְפָרֵי תּוֹרָה**. נראה לי בס"ד הם באו ללמד דין בדבר זה לומר שפסוק אחד לבדו נקרא תורה וגם באו ללמד דמותר לכתוב פסוק לבדו כדי ללמד לתינוקות ולא אמרינן הרי זה משליכו לאיבוד ושני דברים אלו שבאו ללמד אמרו אותם בלשון חידה לרב המנונא והוא פירש חידתם תכף ומיד.

ונראה לי בס"ד דרבי אמי עשה כן בכונה מכוונת לכתוב פסוק זה ארבע מאות פעמים לא פחות ולא יותר כדי להכניע בזה ארבע מאות כוחות של סטרא אחרא בסוד וְהִנֵּה עֵשָׂו בָּא וְאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ עִמּוֹ (בראשית לב, ז) **גם** כיון לבטל בזה קליפת עין הרע הנקראת רַע עַיִן [400] שהוא מספר ארבע מאות מעל תינוקות של בית רבן **וגם** עוד להמשיך להם לב משכיל בתורה כי מַשְׂכִּיל [400] עולה מספר ארבע מאות **וגם** בחר בפסוק זה דראשי תיבות שלו הם יועילו לכוין בהם האדם קודם הזווג עם אשתו כדי שתתעבר בבן זכר אם יכוין האותיות בנקודות הידועים שכתבתי אותם במקום אחר בס"ד [**תְּצַלְּמֵקְיָ**ּ היוצא מן ראשי תיבות **תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב**].

נָטַע רַבִּי יַנַּאי אַרְבַּע מֵאוֹת כַּרְמֵי. נראה לי בס"ד גם הכא בא רבא לומר לרבי ינאי דין אחד בענין החוזרים מעורכי המלחמה שאם נטע חמש גפנים שתים כנגד שתים ואחד יוצא זנב יש לזה דין כרם וחוזר בעבורו (עיין משנה כלאים ד, ו) ואמר לו דין זה בדרך חידה כדי לעשות חידוד לפני התלמידים והנה לפי פשוטן של דברים צריך לומר שנטע שני אלפים גפנים שאז הם ארבע מאות כרם בחשבון שתים נגד שתים ואחד יוצא זנב ברם עינא דשפיר חזי דנוכל לומר נמי שלא נטע אלא אלף גפנים כי אלו הארבע מאות כרמים נטען סמוכים דוגמת הסגול.

נִשְׁתַּיֵּיר שָׁם טָפַח, **שֶׁשָּׁם עַמּוּדִים עוֹמְדִים**. כתב בשיטה מקובצת בשם הראב"ד ז"ל אותם העמודים שאמרו לא ידעתי מה היו משמשים ואפשר כשמוציאין התורה בהקהל לקרותה אז היו גוללים עליהם וכו' ואף על פי שכתוב (שיר השירים ג, ט) אַפִּרְיוֹן עָשָׂה לוֹ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מֵעֲצֵי הַלְּבָנוֹן עַמּוּדָיו עָשָׂה כֶסֶף, מימי משה היו ואף על פי שלא מצינו אותם לא בצוואה ולא בעשיה אפשר לא נעשו אלא לאחר שנשלמה התורה ונצטווה משה רבינו ע"ה לתתה מצד הארון וכו' עיין שם.

ומה שנתקשה ממה שנאמר 'עָשָׂה לוֹ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה' אין זו קושיא דהא אמרו רבותינו ז"ל כל שלמה דכתיב בשיר השירים קודש דקאי על הקדוש ברוך הוא מלך שהשלום שלו, לבד מחד בפסוק הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה (שיר השירים ג, ז) דקאי על שלמה המלך ע"ה ונמצא בשיר השירים מפורש דהקדוש ברוך הוא צוה עליהם לעשותם.

ואנא עבדא נראה לי בס"ד הטעם לעמודים אלו שהושמו כאן לרמוז על הלוחות שהם

סוד נצח והוד כמו שאמר רבינו האר"י ז"ל (בעץ חיים שער יעקב ולאה) דכל בחינת הלוחות הם סוד נצח והוד ולכן נכתב לוחות מלא בשני ווי"ן עיין שם ולכן הניח שם עמודים דוגמת שני ווי"ן שהם נצח והוד דלכן נכתב לוחות הברית בשני ווי"ן.
ועוד נראה לי שני עמודים רמז לשני עמודים מגו תלתא שהם עמוד תורה ועמוד עבודה דכל הקורא בפרשת עולה כאלו הקריב עולה (מנחות קי.) הרי שני עמודים יש בספר תורה. **גם** עוד כל עמוד הוא דוגמת תורה שבעל פה שהיא ששה סדרים והיא כפולה בחלק הנגלה ובחלק הנסתר כי לכן ראה זכריה הנביא ע"ה (זכריה ה, ב) את תורה שבעל פה מְגִלָּה עָפָה.

דף יד:

יִישַׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ. נראה לי בס"ד אם לא שברת לא היה שכחה והיה להם כח הזכרון בתורה כאלו למדו ממני ואז היו דומים לך בהשגת התורה כמו שאתה אין לך שכחה מפני שלמדת ממני כן הם אין להם שכחה כאלו למדו ממני אך עתה ששברת לוחות ראשונות שזה גרם שכחה בעולם כמו שאמרו רבותינו ז"ל נמצא יישר כוחך עליהם שאתה אין לך שכחה והמה יש להם.
סִדְרָן שֶׁל נְבִיאִים; יְהוֹשֻׁעַ, שׁוֹפְטִים וכו'. נראה לי סופי תיבות של נביאים הוא **מַעֲלֶה לָהֶם** [יְהוֹשֻׁעַ שׁוֹפְטִים שְׁמוּאֵל מְלָכִים יִרְמְיָה, יְחֶזְקֵאל יְשַׁעְיָה] וכפי הסדר הזה דנקיט הברייתא יהיה הסופי תיבות **עָמַל מָה לָּהּ** כלומר עמל הרבה היה לה לנבואה עם ישראל להחזירן למוטב כמו שאמרו בגמרא דמגילה (מגילה יד.) ארבעים ושמונה נביאים ושבעה נביאות עמדו לישראל וכולן לא החזירום למוטב והסרת הטבעת החזירן למוטב, ותיבת מָה הוא לשון רבוי.
ומה שאמר **יִרְמְיָה כּוּלֵיהּ חֲרָבָנָא, וִישַׁעְיָה כּוּלֵיהּ נֶחָמָתָא** היינו רצונו לומר רובא דידיה ורמז לדבר יִרְמְיָה יש בקרבו אותיות 'ימר' וִישַׁעְיָה 'ישע'.
ואומרו **סַמְכִינָן חוּרְבָּנָא לְחוּרְבָּנָא, וְנֶחָמָתָא לְנֶחָמָתָא** רמז לדבר חטאו בכפלים דכתיב חֵטְא חָטְאָה יְרוּשָׁלַם (איכה א, ח) ומתנחמים בכפלים נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי וכל זה יֹאמַר אֱלֹקֵיכֶם (ישעיה מ, א) בסמיכות הנביאים.
פּוּרְעָנוּתָא דְּאִית לֵיהּ אַחֲרִית. הקשו התוספות איוב נמי אית ביה אחרית עיין שם.
ונראה לי בס"ד רות שאני דאמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה מא, ד) על פסוק מָצָאתִי דָּוִד עַבְדִּי (תהלים פט, כא) היכן מצאתיו? בסדום! נמצא לא אפשר שיצא דוד אלא מן רות שהיא ממואב ואם לא היה הרעב והליכת אבימלך ובניו ומותם איך היתה רות באה בחיק

בועז ויצא ממנה דוד המלך ע"ה? נמצא הפרענות שהוא הרעב ומיתת מחלון וכליון היא עצמה סיבת אחרית הטוב! מה שאין כן פורענות דאיוב לא היתה סיבה לאחרית טוב כי אם היה נשאר בעושרו הקדום והצלחתו לא היה נחשב הכפל שהוכפל עושר ליתרון ועוד עיקר פרענות שלו שהיא הצרעת מה היה סיבה ממנה לטובה?

ובזה נראה לי בס"ד לתרץ קושית הרב חיד"א ז"ל דהקשה למה הוצרך להביא דברי רבי יוחנן שאמר לָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ 'רוּת' שֶׁיָּצָא מִמֶּנָּה דָּוִד? ובזה ניחא דלא תימא אין אחרית הטוב תלוי בקודם דהיה אפשר יצא דוד המלך ע"ה וזרעו מאשה אחרת בת ישראל לזה הביא האי דרשה דרבי יוחנן שתלה דוד המלך ע"ה ברות שנקראת כן בעבור שיצא ממנה דוד המלך ע"ה דנמצא לא הוה אפשר שיצא דוד המלך ע"ה אלא רק ממנה ואז ממילא תבין כי הפרענות דרות היא היתה סיבה לאחרית הטוב.

ועוד נראה לי בס"ד הפרענות דספר איוב ואחרית הטוב שניהם היו באדם אחד הוא איוב ולכן אין זו האחרית חשיבה כל כך לטובה מאחר דקדמה לה הפרענות והוי כמו אליה וקוץ בה אבל הפרענות דספר רות היתה באלימלך ובניו ואחרית הטוב הוא בבועז ורות וזרעם ואם כן לגבי בועז ורות הוא אחרית טוב גמור ושלם.

דף טו.

הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר, וּמֹשֶׁה כּוֹתֵב בְּדָמַע. הגאון מהרא"ו [מורינו הרב אליהו מוילנא] ז"ל פירש לשון דמוע רצונו לומר אותיות מעורבות זה בזה ואינם חלוקים לתיבות, ואחר שנפטר חלקום לתיבות ככתוב לפנינו ויש מפרשים בדמעות שלו כתבם ולא בדיו כי היה זה ביום שבת ואסור לכתוב בדיו ורק במשקים אסור לכתוב מדרבנן ועדיין לא גזרו רבנן בזה מפני שאין זה דבר המתקיים ואתא יהושע אחר שבת ועשה עליהם העברת קולמוס בדיו עד כאן דבריו.

ובזה פירשו שִׁימָה דִּמְעָתִי בְנֹאדֶךָ הֲלֹא בְּסִפְרָתֶךָ (תהלים נו, ט) פירוש אין אומרים במה נחשבים הדמעות לכך אמר הֲלֹא בְּסִפְרָתֶךָ ספר תורה שנכתב סופו בדמעות עד כאן דבריו.

ולפי דבריהם צריך לומר נשאר רושם הכתיבה בדמעות עד אחר שבת בדרך נס ועשה עליהם יהושע העברת קלמוס ובזה נפרש בס"ד דקדוק גדול בכתוב שאמר וּמֹשֶׁה בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בְּמֹתוֹ לֹא כָהֲתָה עֵינוֹ וְלֹא נָס לֵחֹה (דברים לד, ז) וקשה כיון דאמר 'לֹא נָס לֵחֹה' למה פרט על העין בפני עצמו? ובזה ניחא כיון דכתב בדמעות אל תחשוב דכהו עיניו מרבוי הדמעות שירדו כנחל הלכך כתב בהם 'לֹא כָהֲתָה עֵינוֹ'.

הַיְמָן זֶה מֹשֶׁה. נראה לי בס"ד שם זה רמוז בשמו הטוב העיקרי במילואו כזה מ"**ם** **שי"ן** ה"**ה** המילוי הוא **הֵימָן**.

יָשְׁנוֹ לְאוֹתוֹ אָדָם שֶׁשְּׁנוֹתָיו אֲרֻכּוֹת כְּעֵץ. נראה לי בס"ד כתיב כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה (דברים כ, יט) והיינו שנמשל לעץ השדה שכל אילן שמוציא פירות שנותיו ארוכין חדא כי מזבלין ומשקין אותו תמיד ועוד אין קוצצין אילן שמוציא פירות אבל אם אינו מוציא פירות שנותיו קצרים שכורתין אותו להסקה ולבנין ולכן איוב שהיה צדיק ועושה פירות אמר שְׁנוֹתָיו אֲרֻכּוֹת כְּעֵץ רוצה לומר דוגמת העץ דהוצאת פירותיו גורמת שיאריכו שנותיו.

אי נמי הוא חי מאתים ועשר שנים כמנין עֵצִים [210] ולזה אמר שְׁנוֹתָיו אֲרֻכּוֹת כְּעֵץ.

ואמר **מַגִּין עַל דּוֹרוֹ כְּעֵץ** כי בעת שהיה בטובה היו לוקחים מוסר ממנו לומר ראו מי שעובד אלקים כמה זכיה יש לו ובעת שלקה ביסורין היו אומרים אִם בַּאֲרָזִים נָפְלָה שַׁלְהֶבֶת מַה יַּעֲשׂוּ אֲזוֹבֵי קִיר? ובלימודים אלו היה מגין על דורו מן היצר הרע המפתה אותם לדבר עבירה וזה היה כעץ אשר בעודו מחובר ומוציא פירות יהיה ממנו הנאה לעולם מכח פירותיו וכאשר נתלש דאינו מוציא פירות יש הנאה לעולם מן כליון שלו דעל ידי שהם מסיקין אותו נהנים מהסק שלו ונמצא יש שני לימודים הפכיים בעץ וכן הוא באדם צדיק שלומדים ממנו שני לימודים הפכיים.

ודע כי בזוהר הקדוש איתא (זהר פרשת בא דף לד.) איוב מיועצי פרעה היה, גם איתא בזוהר כאשר עברו ישראל הים ואמרו שירה מסר הקדוש ברוך הוא את איוב ביד השטן ודברים אלו כאן וכאן נזכרו בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים.

והשתא מאן דאמר כאן **אִיּוֹב בִּימֵי מֹשֶׁה הָיָה** (שמות א, י) ומאן דאמר **בִּימֵי מְרַגְּלִים הָיָה** (במדבר יג, כ) יבאו נכון עם דברי הזוהר הנזכר לעיל אך אי אפשר לומר שנפטר בעת המרגלים דלפי זוהר הנזכר נמסר ביד השטן בקריעת ים סוף ובאמת חי ק"מ שנה אחר היסורין ולכן מאן דאמר שנפטר בעת המרגלים פליג על הזוהר.

גם מאן דאמר **כָּל שְׁנוֹתָיו שֶׁל אִיּוֹב הֵם מָאתַיִם וְעֶשֶׂר שָׁנִים** פליג על הזוהר הנזכר דאם היה מיועצי פרעה מוכרח אתה לומר בקריעת ים סוף היה לו יותר ממאה שנים וכיון שנידון ביסורין בעת קריעת ים סוף ואחר היסורין נכפלו שנותיו צריך לומר דחי יותר משלש מאות שנה.

מיהו יש לומר דאחר יסורין לא נכפלו שנותיו ורק הכפל היה בשאר דברים וכמו שכתבו התוספות ז"ל, ולפי זה גם מאן דאמר **בִּימֵי יַעֲקֹב הָיָה** לא פליג על הזוהר דיש לומר קודם שנידון ביסורין חי הרבה שנים.

גם נראה לי מאן דאמר **בִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הָיָה** ומאן דאמר **בִּימֵי שְׁפוֹט הַשּׁוֹפְטִים הָיָה** לא

פסיקא להו בהכי אלא כוונתם לומר דאפשר לומר כך מפני הרמז שמצאו בזה ובזה ורק מאן דאמר **מֵעוֹלֵי גּוֹלָה הָיָה וּמִדְּרָשׁוֹ בִּטְבָרְיָה** אי אפשר לומר דאמר כן בדרך אפשר ולא פסיקא ליה, מיהו יש לומר גם הוא יודה לדברי הזוהר אך תרי איוב הוו ואותו שהיה מעולי גולה אפשר שהיה גלגול איוב הראשון.

והנה עתה בעיר המלוכה קושטא יע"א יש מקום בנין נכבד ואומרים הגוים הישמעאלים ששם קבור איוב וקורין המקום ההוא על שמו ואפשר שזה איוב האחרון ואין זה איוב הראשון כי איוב הראשון נקבר בזמן המרגלים בארץ כנען כי ראום שהיו טרודים בקבורתו ובהספידו ואפשר שהוא איוב הראשון והיו מספידים אותו בארץ כנען אך הביאוהו לקברו במקום זה שבעיר קושטא על פי צוואתו שצוה בכך לאיזה טעם.

וראיתי לרבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים באיוב בפסוק אִישׁ הָיָה בְּאֶרֶץ עוּץ (איוב א, א) ובפסוק וַתֹּאמֶר לוֹ אִשְׁתּוֹ עֹדְךָ מַחֲזִיק בְּתֻמָּתֶךָ (איוב ב, ט) מה שאמר שם דאיוב נשא דינה בת יעקב ושם ביאר טעמו של דבר ברוחב וזה אתי כיש אומרים דהכא דסבירא ליה **בִּימֵי יַעֲקֹב הָיָה** ודינה בת יעקב נשא וכבר כתבתי דמאן דאמר זה לא פליג על הזוהר דאפשר להיות שהיה בימי יעקב והיה גם כן מיועצי פרעה ונשאר חי עד קריעת ים סוף ונידון ביסורין בקריעת ים סוף ולא חי אחר יסורין כפלים על שנותיו הקודמים אלא חי רק ק"מ שנים ומה שהוסיף לו למשנה לאו על השנים אלא רק לשאר דברים הנזכרים בפסוק.

והנה מפורש שם בשער הפסוקים באיוב בדברי **רבינו האר"י** ז"ל כאשר תרח בעל את אמתלאי אשתו בהיותה נדה ובראות הקליפות טינוף כזה הכניסו בטיפה ההיא נשמת אברהם אבינו ע"ה כדי לאבדה והניחוהו לצאת מתוכם ברצונם כי חשבו שתתאבד שם אם בהיות שניהם אביו ואמו עובדי אלילים חוטאים ומחטיאים למכור פסילים לעבודה זרה ואם בפרט בהיות הבעילה עצמה בעילת נדות כנזכר וזהו הטעם שנקרא אברהם 'גֵּר צֶדֶק' כי בראשונה היה תוך הקליפות וכאשר הכעיס תרח להשם יתברך כשבעל אשתו בזמן נדותה ממש אז מצא הקדוש ברוך הוא עילה להטעות את החיצונים ולהוציא נשמת אברהם אבינו ע"ה מתוכם והרכיבה באותה טיפה עצמה ועל ידי זה לא קטרגו החיצונים בהוציאו אותה מביניהם כיון שהטיפה ההיא מטונפת וכו'.

והנה נשמת תרח היתה הפסולת המעורב בנשמת אברהם אבינו ע"ה ולכן נתגלגל הדבר שיתוקן על ידו ולכן טרח אברהם אבינו ע"ה גם כן להחזיר את תרח אביו בתשובה ואמנם גם בתרח היה נצוץ קדושה מעורב בו ובסיבתו חזר בתשובה האמנם לא הספיקה תשובתו לתקן עון עבודה זרה שחטא בה לאין קץ ולכן הוצרך להתגלגל באיוב וגם אמתלאי אשתו אמיה דאברהם אבינו ע"ה נתגלגלה בדינה בת לאה אשת איוב ולפי

שנבעלה לתרח בהיותה נדה אירע לה אותו מעשה שנבעלה לִשְׁכֶם בֶּן חֲמוֹר הַחִוִּי (בראשית לד, ב) שהגוי אינו שומר דם נדות ונקנסה בזה.

ועוד יש תועלת בזה כי הכתוב אומר וּתְהִי נִדָּתָהּ עָלָיו (ויקרא טו, כד) דהבועל נדה אותה טומאת הנדות קופצת על בועלה ואז שכם בן חמור נשא עליו באותה הבעילה הטומאה ההיא של דינה בענין הנדה ונשארה היא טהורה ומתוקנת ואחר כך נשאת לאיוב ולכן איוב לקה בצרעת לפי שבעל אשתו נדה וכמו שאמרו בזוהר פרשת צו לית מצורע אלא ההוא דבעיל נדה דהבועל נדה לוקה בצרעת כנודע, אבל דינה אשתו כיון שנבעלה לשכם בן חמור די לה בעונש ההוא ובפרט כמו שאמרנו שכל חלאת טומאתה ניתנה לשכם והיא נטהרה ממנה ולא לקתה בשחין ויש בזה טעם כי תרח שכב עם אשתו נדה בעל כרחה ולכן הוא שבעלה לרצונו לקה בשחין ואשתו שהיה בעל כרחה די לה שנבעלה לשכם בעל כרחה לנקות אותה הזוהמא ולא הוצרכה ללקות בשחין עד כאן לשונו זלה"ה [זכרונו לחיי העולם הבא] עיין שם.

ובשער מאמרי רבותינו ז"ל בבראשית רבה על מאמר פסיעותיו של אברהם אבינו ע"ה כתוב שם בדף י"א כי דינה בת לאה שרשה מן הגבורה דינא קשיא ולכן לקחה שמעון שהוא גבורה ולהיותה שעדיין לא נטהרה ומה גם אחר שנכשלה לכנעני לכן יצא ממנה שאול בן הכנענית והוא עצמו שלומיאל בן צורישדי והוא עצמו זמרי בן סלוא כמו שאמרו רבותינו ז"ל בגמרא דסנהדרין פרק בן סורר ומורה (סנהדרין פב:) עיין שם.

ולפי זה צריך לומר בתחלה נשאת לשמעון ואחר שנפטר שמעון נשאת לאיוב שהיה תָּם וְיָשָׁר יֵרֵא אֱלֹקִים וְסָר מֵרָע (איוב א, ח) ותמיהא לי שלא זכר רבינו ז"ל בשער הפסוקים הנזכר מענין נשואיה לשמעון כלל ובספר מאמרי רבותינו ז"ל הנזכר לא נזכר מענין גלגול אמתלאי אמיה דאברהם בדינה.

ומכל מקום דע דמה שאמר רבינו ז"ל בשער הפסוקים שבספר איוב הנזכר דשכם בן חמור נשא עליו באותה בעילה כל הטומאה ההיא של דינה בענין הנדה ונשארה היא טהורה ומתוקנת היינו שנטהרה מטומאה הראשונה של אמתלאי אבל אין הכי נמי מצד בעילת שכם נעשה בה צד טומאה מחדש אך טומאה זו היא סוג אחר ומדרגה אחרת ומכח טומאה זו החדשה שבא לה מצד בעילת שכם יצא שאול בן הכנענית כאשר נשאת לשמעון.

אִיּוֹב לֹא הָיָה וְלֹא נִבְרָא, אֶלָּא מָשָׁל הָיָה. נראה לי בס"ד הוא היה גלגול ראשון שנתגלגל בו תרח ולא היה בעולם הזה בסוד הגלגול קודם זה הגלגול ולא נברא כלומר לא נימול כי האדם נשלמה בריאה שלו על ידי המילה כמו שאמרו המפרשים ז"ל על פסוק נַעֲשֶׂה

אָדָם (בראשית א, כו) לשון רבים פירוש נעשה אני והמוהל כי קודם שנימול האדם עדיין הוא חסר דאמרו רבותינו ז"ל (משנה נדרים ג, יא) לא נקרא אברהם אבינו ע"ה שלם אלא עד שמל דכתיב הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וֶהְיֵה תָמִים (בראשית יז, א) ואמרו רבותינו ז"ל (מדרש תנחומא נח, ה) איוב נולד מהול ולא הטיף דם ברית ואף על פי שנולד האדם מהול אם לא יטיף דם ברית נחשב כאלו עדיין הוא ערל ולזה אמר **לֹא נִבְרָא** רצונו לומר גמר הבריאה שיהיה לאדם על ידי המילה לא היה לאיוב מאחר שלא נימול ולא הטיף דם ברית.

ואמר **אֶלָּא מָשָׁל הָיָה** דידוע מה שפירשתי במקום אחר שהאדם מצוייר אותיות שָׁלוֹם בגופו, כיצד השי"ן בסוף החוטם שיש בו ג' קוין ומ"ם סתומה דשלום מצויירת בפה האדם כאשר יפתח פיו נראה פיו מ"ם סתומה ואות ל' מצוייר בזקיפת היד מן הזרוע דאז פרק הזרוע הוא ראש אות ל' ופרק הסמוך לזרוע הוא אמצע אות ל' ושאר הגוף הוא רגל אות ל' ואות ו' דשלום הוא אות ברית קודש וכיון דאיוב לא הטיף דם ברית לא נשלם אצלו אות ו' דשלום ורק האירו בו אותיות 'שלם' דְּשָׁלוֹם שהם אותיות **מָשָׁל** ולזה אמר לֹא נִבְרָא אֶלָּא מָשָׁל הָיָה.

ועוד נראה לי בס"ד על פי מה שכתב הרב הקדוש מהר"ש [הרב שמשון] מאוסטרופולי זלה"ה [זכרונו לחיי העולם הבא] **דְּאִיּוֹב** היה בסוד העשיה לכך שלט בו השטן יותר כי שם יש תגבורת הקליפות יותר כי המשל הוא בעשיה וידוע דהיצירה היא בסוד שם הוי־ה והבריאה היא בסוד שם אהי־ה וזהו שאמר **לֹא הָיָה** בסוד היצירה ששם סוד שם הוי־ה **וְלֹא נִבְרָא** בסוד הבריאה **אֶלָּא מָשָׁל הָיָה** בסוד העשיה ששם הוא סוד מָשָׁל.

דף טו:

חָסִיד הָיָה בְּעַכּו"ם וְאִיּוֹב שְׁמוֹ, וְלֹא בָּא לָעוֹלָם אֶלָּא כְּדֵי לְקַבֵּל שְׂכָרוֹ. הֵבִיא עָלָיו הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִסּוּרִין, הִתְחִיל מְחָרֵף וּמְגַדֵּף, כָּפַל לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׂכָרוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה כְּדֵי לְטָרְדוֹ מִן הָעוֹלָם הַבָּא. הדבר הזה יפלא איך ישוו דברי המאמר הזה עם פסוק מפורש ביחזקאל: וְהָיוּ שְׁלֹשֶׁת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה בְּתוֹכָהּ נֹחַ דָּנִיֵּאל וְאִיּוֹב הֵמָּה בְצִדְקָתָם יְנַצְּלוּ נַפְשָׁם נְאֻם הֲ' אֱלֹקִים (יחזקאל יד, יד) הרי מונה הכתוב את איוב עם נח ודניאל שהיו צדיקים גמורים ונוחלי עולם הבא וגם זוכר אותו אחר פטירתו? ודוחק לומר תרי איוב הוו וקרא דיחזקאל לאו על איוב זה הנזכר בכתובים קאי כי כיון דנקיט ליה בסתמא מן הסתם נראה דעל איוב זה קאי.

ונראה לי בס"ד דאיוב אף על פי שנתגלגל בו תרח עם כל זה מוכרח דהיה לו נפש של עצמו מלבד זו הנפש דתרח המתגלגלת בו כי זה כלל גדול דכייל רבינו האר"י ז"ל בשער

הגלגולים שאין שום נפש מתגלגלת לבדה כמו שהיא אלא מוכרח שתבא עמה נפש אחרת חדשה שאינה מגולגלת מכבר.

ולפי זה מה שאמר תנא דברייתא כאן **חָסִיד הָיָה בְּעַכּוּ"ם** קאי על נפש תרח שהיה תחלתו עכו"ם ועתה בגלגולה באיוב נעשה חסיד ואמר **וְאִיּוֹב שְׁמוֹ** רצונו לומר דוק בשמיה ותדע מי הוא זה שנקרא אִיּוֹב אותיות 'וי אב' רצונו לומר תרח שהיה אב בזמן שהיה הוא וי לעולם שהיה עובד צלמים וחוטא ומחטיא **וְלֹא בָּא לְעוֹלָם** הזה שנית בגלגול **אֶלָּא כְּדֵי לְקַבֵּל שְׂכָרוֹ** רצונו לומר שיתוקן ויזכה אז לקבלת שכר במקומו ובזמנו שהוא בעולם הבא **וְהֵבִיא עָלָיו יִסּוּרִין** כדי לתקנו ואז יקבל שכרו בעולם הבא **וְהִתְחִיל מְחָרֵף וּמְגַדֵּף** ולא הועילו היסורין שלו שיהיה מקבל שכרו בעולם הבא ששם מקום וזמן של השכר לכך **כָּפַל לוֹ שְׂכָרוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה** אחר היסורין **כְּדֵי לְטָרְדוֹ** מקבלת השכר **בָּעוֹלָם הַבָּא**.

וכל דברי תנא דידן קאי על נפש תרח שמצידה עשה איוב חירוף וגידוף אבל קרא דיחזקאל הנביא ע"ה קאי על נפש העיקרית של איוב כי גוף זה של איוב הגם דנתגלגלה בו נפש תרח היה בו עוד נפש חדשה אחרת שלו ונפש זו לקחה חלק בכל המצות שעשה בעולם הזה בגוף זה ולא היה החירוף וגידוף מצד הנפש הזאת ועליה נאמר בו (איוב א, ח) אִישׁ תָּם וְיָשָׁר יְרֵא אֱלֹקִים וְסָר מֵרָע, ונפש זו הלכה לגן עדן והיא מנוחלי עולם הבא ומצידה מנה הכתוב את איוב עם נח ודניאל.

אָמַר לוֹ: טֹל קֵיסָם מִבֵּין שִׁנֶּיךָ, אָמַר לוֹ: טֹל קוֹרָה מִבֵּין עֵינֶיךָ. צריך להבין הן אמת קֵיסָם וְקוֹרָה הם משל על עון קטן ועון גדול אבל איך יתכן דזה המוכיח ימצא בו עון גדול והוא מוכיח אחרים בעון קטן דאם הוא רשע כל כך איך נעשה מוכיח? ועוד צריך להבין למה תלה הקורה בין העיניים ומה כונת המאמר שתפס בזה שינים ובזה העינים?

ונראה לי בס"ד מעשה של עבירה ממש קורא אותה בשם **קוֹרָה** שהיא גדולה כגון מעשה של זנות ששכב עם אשת איש וכיוצא אך דבר מכוער שאין בו מעשה עבירה ממש אלא הוא חשד של עבירה שזה עשה דבר מכוער דהרואהו חושד אותו שיש בידו מעשה ממש של עבירה וכגון שרואה אותו עושה שחוק וקלות ראש עם אשת איש דודאי דבר זה מביאו לידי חשד שבזה נחשד שהוא עושה עבירה במעשה ממש ולכן כל דבר מכוער שהוא חשד דוקא נקרא קֵיסָם. ובודאי עבירה במעשה ממש הנקראת בשם קוֹרָה אין נראות לעיני בני אדם כי אלו המנאפים במחשך מעשיהם אך שחוק וקלות ראש שהוא דבר חשד של עבירה יש עושין זה לפני בני אדם ולא אכפת להם.

והנה ענין זה של חשד שנקרא בשם קֵיסָם ידמה לאדם שאכל בביתו ויצא לשוק ולא קנח ורחץ פיו דנשאר רושם ניכר בין השינים דהרואהו יבין מדעתו מחמת הרושם שזה

אכל אף על פי שלא ראהו שאכל מה שאין כן האוכל ורוחץ פיו שלא ישאר רושם בין השינים זה לא נודע מאכילתו כלל ועיקר וכמו שאמר הכתוב אָכְלָה וּמָחֲתָה פִּיהָ וְאָמְרָה לֹא פָעַלְתִּי אָוֶן (משלי ל, כ) ולכן דבר מכוער שהוא ענין חשד דוקא הנקרא בשם קֵיסָם וידמה לרושם הנמצא בן השינים שהוא מורה ומוכיח על אדם זה שאכל אף על פי שלא אכל בפני שום אדם.

ועל כן זה המוכיח כשרואה אצל בני אדם דבר מכוער שהוא אינו מעשה עבירה ממש אלא הוא דבר חשד של עבירה הנקרא בשם קיסם אומר להם **טֹל קֵיסָם מִבֵּין שִׁנֶּיךָ** רצונו לומר לא תעשו דבר מכוער שמכונה בשם קיסם שהוא מוכיח על האדם על מעשה עבירה ממש כמו רושם הנשאר בין השינים שמוכיח על אכילה ממש שאכל אותו אדם.

ואז ההמוני יאמר לזה המוכיח: אתה מוכיח אותי על דבר קטן שהוא נחשב קיסם שאינו מעשה עבירה ממש אלא הוא דבר שיהיה ממנו חשד של עבירה הנה אני מוכיח אותך על אשר אתה רואה בעיניך קורה אצל העשירים שאתה רואה שהם עושין מעשה ממש של עבירה ואינו חשד בעלמא הנקרא קיסם ואין אתה מוכיח אותם כי חנוף תחניף להם!

ולזה אמר **טֹל קוֹרָה** מאחרים אשר אתה רואה אותה אצלם **מִבֵּין עֵינֶיךָ**.

וכן נמי זה המוכיח יוכיח להמונים 'כַּסְפֵּךְ הָיָה לְסִיגִים' הם ישיבו לו אתה רואה אצל אחרים 'סָבְאֵךְ מָהוּל בַּמָּיִם' (ישעיה א, כב) ואתה שותק ואינך מוכיח אותם.

ובזה ניחא לתרץ דקדוק אחר מאי דסמיך תלמודא מאמר זה דְּטֹל קֵיסָם וְטֹל קוֹרָה למאמר דּוֹרוֹ שֶׁל אִיּוֹב שְׁטוּף בְּזִמָּה הָיָה דיליף ענין זה של דור איוב ממה שנאמר כֻּלְּכֶם חֲזִיתֶם (איוב כז, יב) שהוא מוכיח את דורו על אשר מסתכלים בנשים דענין זה אינו מעשה ממש של עבירה אלא הוא דבר חשד של עבירה שזה הוא ענין טול קיסם שהיא ענין דבר מכוער שמביא האדם לידי חשד על מעשה עבירה.

מַאי "**וְסָר מֵרָע**"? **אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר שְׁמוּאֵל: אִיּוֹב, וַתָּרֶן בְּמָמוֹנוֹ הָיָה, מִנְהֲגוֹ שֶׁל עוֹלָם, אָדָם נוֹתֵן חֲצִי פְּרוּטָה לְחֶנְוָנִי, וְאִיּוֹב וְתִרַּהּ מִשֶּׁלּוֹ** (איוב א, ח). פירוש אין דרך מצוי כל כך מטבע שהיא חצי פרוטה ולכן אם קנה האדם דבר מחנוני שלפי המשקל והמנין של אותו דבר צריך לשלם לו חצי פרוטה כגון שקנה מאה אגוזים וחצי כל אגוז בפרוטה דצריך לשלם לו אחרי זה מאה פרוטות וחצי הנה זה אחר שלקח בידו המאה אגוזים וחצי לא ישלם לו אחרי זה אלא רק מאה פרוטות כי יאמר לו מהיכן אביא לך חצי פרוטה אין זה חשוב ממון ואם תרצה תן לי חצי פרוטה ואתן לך פרוטה וזה החנווני אינו מצוי לו חצי פרוטה על כן זה יאכל חצי פרוטה מן החנווני מאחר שכבר לקח המאה אגוזים וחצי ועתה בא מי שהכסף בידו ידו על העליונה.

אבל איוב אם חייב לחנווני חצי פרוטה ואין לו חצי פרוטה לשלם יתן לו פרוטה שלימה וימחול לו החצי ולזה אמר **מְנַהֲגוֹ שֶׁל עוֹלָם אָדָם נוֹתֵן חֲצִי פְּרוּטָה לְחֲנָוָנִי**? בלשון בתמיה קאמר, וכי אדם דרכו להיות קפיד למצוא חצי פרוטה כדי לתת אותה לחנווני? אלא הוא אוכל אותה על החנווני כי יאמר אין זה חשיב ממון ומהיכן אביא לך חצי פרוטה? אבל **אִיּוֹב** אף על פי שלא היה מצוי חצי פרוטה אצלו אינו אוכל אותה מן החנווני אלא **מְוַתֵּר מַשָּׁלוֹ** שיתן לו פרוטה שלימה ומוחל לו החצי.

ובזה ניחא דנקיט חֲנָוָנִי ולא נקיט פּוֹעֵל כי בפועל לא ימצא ששוכרו בכך וכך מעות וחצי פרוטה אבל חנוני שמוכר פירות במנין ימצא זה כמו אופן שכתבנו וכיוצא בו.

מַאי "מַעֲשֵׂה יָדָיו בֵּרַכְתָּ"? **אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק**: **כָּל הַנּוֹטֵל פְּרוּטָה מֵאִיּוֹב מְתְבָּרֵךְ** (איוב א, י). נראה לי בס"ד איוב היה לו מדה טובה במחשבה שבמוחו ובכונה אשר בלבו ובדבור שבפיו וג' פעמים **מִדָּה טוֹבָה** [213=3×71] עולה ריי"ג ועם מספר **יַד** העושה מתן הצדקה במדה טובה עולה מספר **בְּרָכָה** [227=14+213] ולזה אמר 'מַעֲשֵׂה יָדָיו בֵּרַכְתָּ' שֶׁכָּל הַנּוֹטֵל פְּרוּטָה מִמֶּנּוּ מִתְבָּרֵךְ.

ברם הרי"ף ז"ל הקשה מנא ליה לפרש דקאי על אחרים שיתברכו ממנו ודילמא קאי עליה שיתברכו מעשה ידיו כדכתיב (דברים יד, כט) לְמַעַן יְבָרֶכְךָ יְהוָה בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדֶךָ? ונראה לי בס"ד כיון דהכתוב מספר בטובת עצמו באומרו (איוב א, י) שַׂכְתָּ בַּעֲדוֹ וּבְעַד־בֵּיתוֹ וּבְעַד כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ מִסָּבִיב, הוה ליה למימר 'וּמַעֲשֵׂה יָדָיו בֵּרַכְתָּ' בתוספת וא"ו להוסיף על דברים ההם שדבר בטובת עצמו על כן משמע דזו מילתא אחריתי היא דמדבר בטובת אחרים.

גָּדוֹל הֲנָאָמַר בְּאִיּוֹב מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר בְּאַבְרָהָם, דְּאִלּוּ בְּאַבְרָהָם כְּתִיב: (בראשית כב, יב) "**כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי יְרֵא אֱלֹקִים אַתָּה**". **וְאִלּוּ בְּאִיּוֹב כְּתִיב**: (איוב א, ח) "**אִישׁ תָּם וְיָשָׁר, יְרֵא אֱלֹקִים וְסָר מֵרָע**". הקשה מהרש"א ז"ל אמאי לא הביא קרא דריש הפרשה דכתיב (איוב א, א) וְהָיָה הָאִישׁ הַהוּא תָּם וְיָשָׁר וְיֵרֵא אֱלֹקִים וְסָר מֵרָע? ונראה לי בס"ד הכא כתיב (איוב א, ח) 'כִּי אֵין כָּמֹהוּ בָּאָרֶץ' וזה רבותא טפי אבל התם אפשר דהיה כמוהו בארץ.

מְלַמֵּד שֶׁהִטְעִימוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאִיּוֹב מֵעֵין הָעוֹלָם הַבָּא (איוב א, יד). קשה למה רמז הכתוב דבר זה תוך בשורה רעה ולא נקיט לה עם דברים שדבר בטובתו דכתיב (איוב א, י) שַׂכְתָּ בַּעֲדוֹ וּבְעַד־בֵּיתוֹ וּבְעַד כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ מִסָּבִיב וכו'?

ונראה לי נקיט דבר זה עם פרענות שלו ללמדך הטעם שלא הגינו מעשיו הטובים לדחות הפרענות מעליו ולהצילו מיד השטן ולכן נקיט לדבר זה שֶׁהִטְעִימוֹ מֵעֵין הָעוֹלָם הַבָּא עם דברים דפרענות דידיה לומר כיון דראה איוב שהטעימו מעין עולם הבא הוה ליה

למיחש פן יאכל עולמו בחייו והיה לו לבקש מהקדוש ברוך הוא שלא יטעימנו בזאת וכיון דלא בקש נמצא ערב לו דבר זה לאכול עולמו בחייו ואז ממילא איבד בזה שכר מצותיו ומעשיו בטובות אלו שקבלם בתורת שכר ונמצא לא נשאר בידו שכר מצות שיגינו עליו לדחות הפרענות ואז באו עליו אותם הפרענות.

דף טז.

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, שַׁטְתִּי בְּכָל הָעוֹלָם וְלֹא מָצָאתִי כְּעַבְדְּךָ אַבְרָהָם, שֶׁאָמַרְתָּ לוֹ: "קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְאָרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ כִּי לְךָ אֶתְּנֶנָּה" (**בראשית יג, יז**). קשה למה נקיט דבר זה טפי משאר דברים טובים הנמצאים באברהם אבינו ע"ה? ועוד איך יהיה השטן אשר מלאכתו לדבר רע וקטרוג יהיה עתה מדבר טוב וסנגוריא? ועוד קשה למה השיב לו הקדוש ברוך הוא הֲשַׂמְתָּ לִבְּךָ עַל עַבְדִּי אִיּוֹב (איוב א, ח) והוה ליה למימר הֲיָדַעְתָּ אֶת עַבְדִּי אִיּוֹב?

ונראה לי בס"ד דרכו של שטן להרע ולקטרג על אנשים שהם עודם חיים בעולם הזה ולא על אשר נפטרו כי הוא ממונה על עולם הזה דוקא כמו שנאמר מִשּׁוּט בָּאָרֶץ וּמֵהִתְהַלֵּךְ בָּהּ (איוב א, ז) והוא לא דבר טוב על אברהם אבינו ע"ה אלא אחר שנפטר וגם בזה אין כוונתו להטיב לאברהם אבינו ע"ה אלא כדי להרע לאיוב מכח דברים אלו והוא כי הוא רואה מעשיו של איוב טובים אך רוצה לקטרג עליו שאינו שלם מצד לבו כי מטיב מעשיו בשביל שהקדוש ברוך הוא מטיב לו ואם יראה רעה יבעוט לכך בקש לדבר טוב על אברהם אבינו ע"ה בדבר אמונה וכשרון הלב כדי שמתוך דברים אלו יבא לקטרג על איוב מצד כשרון הלב.

ולכך זכר ענין זה ד'קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ' לומר אף על פי שראה בעיניו דבר קשה שהוא הפך הבטחה שלך לא הרהר כלום ולכן מדבר זה יצא לדבר על איוב שאין לו אמונה וכשרון הלב כמו אברהם ותנסהו בכך לעשות לך רעה הפך הטובה שאתה מטיב לו ותראה כי יבעוט ויטה מדרך הישר שהולך בו בזמן זה שאתה מטיב לו ואף על פי שאתה לא הבטחתו בפירוש על הטובה הזאת שאתה מטיב עם כל זה כשרואה רעה הפך הטובה בועט ואילו אברהם ראה דבר קשה הפך ההבטחה שלך עם כל זה לא הרהר ולא בעט.

נמצא הוא לא כיון לדבר סנגוריא על אברהם אבינו בשביל להטיב לאברהם אבינו אלא כיון בשביל להרע לאיוב ולכן הקדוש ברוך הוא שידע את לב השטן בדברים אלו בעבור להרע לאיוב לא אמר לו 'הֲיָדַעְתָּ אֶת עַבְדִּי אִיּוֹב' אלא אמר לו 'הֲשַׂמְתָּ לִבְּךָ עַל עַבְדִּי אִיּוֹב' רצונו לומר יודע אני שמטרת לבך בדברים אלו שדברת בעד אברהם הוא בשביל איוב

השמת לבך עליו לדבר בו דבר של קטרוג ואז פתח פיו ודבר והוא כונת לבו חוצה.
ודע אף על גב דענין זה של דברי השטן היה ביום ראש השנה ובזוהר ובדברי רבינו האר"י ז"ל בפסוק תְּרַעַ֣ שׁוֹבֵ֑ב (שמות טו, ו) מפורש שבעת קריעת ים סוף מסר הקדוש ברוך הוא את איוב ביד השטן כדי לטרדו בו, אין זה סותר את זה כי הן אמת דברים אלו היו ביום ראש השנה אך לא נתן רשות לפגוע בו אלא עד כ"א בניסן ומיום ראש השנה אמר לו זה שיפגע בו בכ"א בניסן.
אִלְמָלֵא מִקְרָא כָּתוּב, אִי־אֶפְשָׁר לְאוֹמְרוֹ, [כְּבִיכוֹל] **כְּאָדָם שֶׁמַּסִּיתִין אוֹתוֹ וְנִסָּת**. נראה לי בס"ד הכונה כי הקדוש ברוך הוא אמר לשטן לשון זה **וַתְּסִיתֵנִי בּוֹ לְבַלְּעוֹ חִנָּם** (איוב ב, ג) כדי שיבין השטן מדברים אלו שהוא כביכול כאדם שמסיתין אותו וניסת ואז יוציא השטן הקטרוג מפיו יען כי איוב אף על פי שהיה תם וישר עם כל זה מצד נפשו שהיה גלגול תרח עובד צלמים צריך שיבואו עליו יסורין קשין ומרין שיש בהם שיעור וסיפוק לתיקון נפש זו דתרח אך מִפִּ֣י עֶלְיוֹן֮ לֹ֤א תֵצֵ֗א הָרָעוֹת (איכה ג, לח) אלא רוצה שהשטן יהיה מבקש על היסורין הקשים ויאמר לו הקדוש ברוך הוא לך עשה.
ולכן בתחלה פתח לו הקדוש ברוך הוא לשטן פתח לקטרג ואמר לו **הֲשַׂמְתָּ לִבְּךָ עַל עַבְדִּי אִיּוֹב** וכו' (איוב א, ח) אך השטן לא מלאו לבו לתבוע ביאת יסורין על גופו אלא רק אמר על ממונו ובאמת יסורין אלו שהם על ממון דוקא אין בהם כדי סיפוק להשלים תיקון נפש תרח אך השטן כשראה שבאו יסורין על ממונו ועם כל זה לא חטא איוב נתייאש ולא בקש יסורין יותר כי חשב כמו שבאותו קטרוג שהביא יסורין קשים על ממונו לא הועיל כלום כן עתה אם יבקש גם על גופו לא יועיל לו. או חשב אם יקטרג ויבקש על גופו לא ירצה ה' בזה כי יאמר לו כבר נסיתיו באותם היסורין ולא חטא ולא אנסינו עוד. ובאמת השם יתברך רוצה שיחזור ויקטרג ויבקש ביאת יסורין על גופו כדי שבזה ישלים תיקון נפשו של תרח על כן חזר והעיר אותו והוסיף לומר לו '**וַתְּסִיתֵנִי בּוֹ**' שיבין שהוא כביכול כאדם שמסיתין אותו כדי שימלאנו לבו לדבר דברים חדשים לבקש על יסורין שבגופו שבהם יושלם תיקון תרח וכן הוה ליה.
שָׂטָן וּפְנִינָה, לְשֵׁם שָׁמַיִם נִתְכַּוְּנוּ (**שמואל א' א**, ו). קשא איך יתכן לומר על פנינה נתכוונה לשם שמים והלא סוף דבר נענשה עונש גדול שמתו בניה?
ונראה לתרץ בס"ד פנינה מתוכיות לבב לא נתכוונה לשם שמים אלא כדי לעשות לחנה אונאת דברים ורק היתה אומרת לפני העולם שהיא נתכוונה לשם שמים ולכך נענשה שמתו בניה כי הקדוש ברוך הוא יודע שאין כוונתה לשם שמים.
ובזה יתיישב דקדוק גדול כי אלקנה היה נביא וצדיק ואיך שומע אונאת דברים שעושה

פנינה לחנה ושותק? והלא איכא בזה איסור לאו מן התורה! ובזה ניחא כי היא אומרת לו כונתה לשם שמים כדי שתתעבר.

אָמַר דִּילְמָא מְנַשָּׂיְיא לֵיהּ לְרַחֲמוּתֵיהּ דְּאַבְרָהָם. קשה וכי השטן אוהב את אברהם אבינו? והלא הוא שונא כל צדיק וחסיד!

ונראה לי בס"ד כי **רַחֲמוּתֵיהּ דְּאַבְרָהָם** אבינו היתה מחמת שנסהו הקדוש ברוך הוא עשרה נסיונות ועמד בכולם ועתה כשראה השטן שהקדוש ברוך הוא שבח מאד את איוב כי 'גָּדוֹל הַנֶּאֱמַר בְּאִיּוֹב מִמַּה שֶּׁנֶּאֱמַר בְּאַבְרָהָם' ועם כל זה לא ניסהו אפילו פעם אחת, חשש שמא מעת שהקדוש ברוך הוא ניסה את אברהם ועמד בכולן ביטל ענין הנסיונות שלא ינסה עוד שום צדיק, ולכן אף על פי ששבח את איוב מאד לא נסהו אפילו פעם, וכאשר השטן לא נח לו בכך ולא יחפוץ בכך כי הוא רוצה שיעשה הקדוש ברוך הוא נסיון לצדיקים מפני שחושב ודאי נכשלים בנסיונות ולא יעמדו בהם דלאו כולי עלמא כאברהם אשר עמד בעשר נסיונות כולם ובעבור זאת היה השטן מתאונן וצר לו בכך דאז תהיה מלאכתו בטילה מצדיקים גמורים אם לא יהיה להם נסיון כי חושב אי אפשר לו ללכדם ולהכשילם אלא אם כן יבואו לידי נסיון, ועל זאת היה בוכה **וְאָמַר דִּילְמָא מְנַשָּׂיְיא לֵיהּ לְרַחֲמוּתֵיהּ דְּאַבְרָהָם** רצונו לומר דרך הנסיונות אשר מהם היתה אהבתו של הקדוש ברוך הוא באברהם תשתכח שלא יעשה הקדוש ברוך הוא נסיון לצדיק כי ראה עתה שהקדוש ברוך הוא שבח את איוב יותר ממה שנאמר באברהם ועם כל זה לא נסהו לכך הזכיר אמונתו וצדקתו של אברהם אבינו ע"ה כדי לעורר על איוב טענה לומר שצריך לנסותו עד שתתאמת צדקתו.

דָּרְשָׁהּ רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב בְּפַפּוּנְיָא, וְאָתָא שָׂטָן וְנִשְׁקֵיהּ אַכַּרְעֵיהּ. יש להקשות למה נשקיה אכרעיה ולא נשק ידיו ולמה חרד השטן כל כך לגבי רב אחא בר יעקב בדבר זה? ונראה לי בס"ד דאיתא בקדושין (קדושין כט:) הוה ההוא מזיק בית המדרש דכי הוו עלין תרין אפילו ביממא הוו מתזקי וכד אקלע רב אחא בר יעקב להתם אמר להו אבייי לרבנן לא ליתיב ליה אינש אושפיזא כדי שבעל כרחו ילין בבית המדרש ומתוך חסידותו יעשה לו הקדוש ברוך הוא נס ויהרוג את המזיק וכן הוה ליה שלן רב אחא באותו בית המדרש לבדו ונדמה לו אותו מזיק כנחש שהיה שבעה ראשים וקם רב אחא להתפלל כדי להרוג לאותו מזיק ובכל כריעה שהיה כורע היה מפיל ראש אחד מאותו מזיק ובשבעה כריעות נכרתו שבעה ראשים שלו ונתבטל אותו מזיק עיין שם.

ופירשו המקובלים ז"ל וכמדומה שהוא מהרנ"ש [רבי נתן נטע שפירא] ז"ל בספר מגלה עמוקות דאותו מזיק היה קליפה גדולה והיה לו שבעה ראשין כי היה כוחו מן ז' ספירות

של טומאה שהם כנגד ז' שמות שנקרא בהם יצר הרע אשר הוא השטן (סוכה נב.) אך רב אחא הרגו בשבעה כריעות שעשה בתפילתו על שם שֶׁבַע יִפּוֹל צַדִּיק וָקָם (משלי כד, טז) וכנזכר בדברי קדשו.

ונראה לי בס"ד כי האי דרשה דהכא דדרשה רב אחא בְּפַפּוּנְיָא הוות אחר מעשה דגמרא דקדושין הנזכר ולפי זה נמצא בכריעות שעשה רב אחא בירכותיו הרג את המזיק שהיה בו שבעה כוחות טומאה של השטן כי הוא שטן הוא יצר הרע שנקרא בשבעה שמות כנגד שבעה כוחות ספירות טומאה ונמצא כי רב אחא מקדמת דנא פצע את השטן בירכותיו ועתה ראה השטן שנהפך לו לאוהב שדבר טוב עליו בדרשה זו שדרש לשם שמים נתכוון, לכך חרד לקראתו לחזק השלום בינו לבינו כי לבו ירא ממנו מכח אותם הפציעות שפצעו והעולם אומרים **יד שלא תוכל לישכנה תשקנה** לכן ירכותיו שפצעו בהם על ידי הכריעות עתה בא ונשקיה שם לומר אותם הירכים אשר כרעו לפצוע אותי הנני עתה נושק אותם ואין דבר ביני לביניך אלא שלום.

ובאופן אחר נראה לי בס"ד כי יעקב אבינו ע"ה היה גדול כחו בתפלה להפיל אויביו לפניו וכמו שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק אֲשֶׁר לָקַחְתִּי מִיַּד הָאֱמֹרִי בְּחַרְבִּי וּבְקַשְׁתִּי (בראשית מח, כב) ותרגם אונקלוס 'בצלותי ובבעותי' והנה מצינו נמי גבי יעקב אבינו ע"ה שכן עשה יעקב אבינו ע"ה עוד בעשו להפיל שבע כוחות טומאה שבו בשבע השתחוויות שעשה לכבוד השכינה כנגדו כמו שנאמר וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה שֶׁבַע פְּעָמִים עַד גִּשְׁתּוֹ עַד אָחִיו (בראשית לג, ג) אמנם אותו היום בלילה נֵאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר (בראשית לב, כה) והוא היה פלוני אשר הוא השטן ולא היה יכול לו אלא רק וַיִּגַּע בְּכַף יֶרֶכוֹ וביום היה צֹלֵעַ עַל יֶרֶכוֹ נמצא נשכו מעט בירכו. ולכן כשראה השטן עתה את רב אחא בר יעקב שהיה דומה ליעקב אבינו ע"ה בתפלתו שדבר טוב עליו רצה לעשות שלום ונשקו אכרעיה לומר אביך יעקב נשכתיו מעט בירכו והיה אותו היום צולע על ירכו עד שזרחה עליו השמש הנה אתה שדברת טוב עלי אני עושה לך נשיקה במקום שעשיתי נשיכה אצל אביך שנאבק עמי ולכן דקדק לנשקו אכרעיה.

ובזה יובן בס"ד עַל צַד תְּנַשֵּׂאוּ וְעַל בֶּרֶכַיִם תְּשָׁעֲשָׁעוּ (ישעיה סו, יב) כי הצדיקים אין היצר הרע חובק אותם אלא מתרחק מהם והולך מן הצד כמו שאמרו על מלאך המות (בבא קמא ס:) דבעת שלום הולך בצידי הדרכים והוא ישלים עמכם לנשוק אתכם על הברכיים וזהו על ברכים תשעשעו.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש הטעם דנשקיה אכרעיה דאמרו רבותינו ז"ל בגמרא (ברכות ו.) הני ברכי דרבנן דשלהי מינייהו נמצא דסטרא אחרא היא מזקת שם ולכן עתה

בעבור שדבר טוב עליו נשקיה אכרעיה לרמוז לו שהוא ישלים אתו ולא יזיקנו במקום זה עד כאן דבריו נר"ו.

בְּקֵשׁ אִיּוֹב לַהֲפֹךְ קְעָרָה עַל פִּיהָ (איוב ט, כד). נראה לי בס"ד על דרך מה שאמרו רבותינו ז"ל (ירושלמי חגיגה ב, א) עולם הבא נבראת ביו"ד ועולם הזה בה"א דכתיב בְּיָ־הּ הֶ' צוּר עוֹלָמִים (ישעיה כו, ד) ולפי זה השגחה של עולם הבא היא מן אות יו"ד והשגחה של עולם הזה היא באות ה"א ואמרו רבותינו ז"ל עולם הזה דומה לקערה ואיוב שהיה רוצה לכפור בהשגחה רצה להפוך שם קְעָרָה האמור על עולם הזה לעשותה צרוף עקרה ואז בצירוף זה נרמז כפירתו בהשגחה כי הוא **עקר ה'** רצונו לומר עקר אות ה"א שמצידה תהיה ההשגחה בעולם הזה.

או יובן בס"ד **קְעָרָה** היא הארץ הלזו שדומה לקערה וידוע כי העבודה זרה כינה הכתוב אותה בשם צרה ואותיות ארץ דמיון הקערה אם תהפכנה תהיה אותיות צרא רמז לקליפה שנקראת צרה ואף על גב דכאן א' וכאן ה' לא אכפת כי המבטא שוה והוא באומרו אֶרֶץ נִתְּנָה בְיַד רָשָׁע (איוב ט, כד) רצה לומר בזה עבד כי ימלוך ושפחה כי תירש גברתה.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש דידוע דעולם הזה הוא תחת שליטת המלכות בסוד ומלכותו בכל משלה והיא ספירת עשר ונקראת שער ואיוב שאמר 'אֶרֶץ נִתְּנָה בְיַד רָשָׁע' הפך אותיות עֶשֶׂר לאותיות רָשָׁע לומר כי העולם הזה היא תחת שליטת הקליפה הנקרא רשע ולא תחת שליטת המלכות שהיא ספירת עשר וגם נקראת שַׁעַר ונקיט קְעָרָה בלשון משל ודמיון על המלכות דקדושה שהיא עֶשֶׂר והיא שַׁעַר עד כאן דבריו נר"ו.

לֹא דִבֶּר אִיּוֹב אֶלָּא כְּנֶגֶד הַשָּׂטָן. נראה לי בס"ד כי איוב טעה בענין ההסתה שאמר הקדוש ברוך הוא לשטן וַתְּסִיתֵנִי בוֹ (איוב ב, ג) שהוא חשב שיש הסתה ממש כאדם שמסיתין אותו וניסת ולכן אמר אֶרֶץ נִתְּנָה בְיַד רָשָׁע (איוב ט, כד) הוא השטן שיוכל להסית בגבורה של מעלה ועושה מה שרוצה ולא הבין הדברים כאשר כתבנו לעיל דאין הסתה ח"ו גבי שמייא ורק אמר לו כן לשטן להטעותו שיחשוב שהוא כאדם הניסת דאז ימלאנו לבו לדבר קטרוג שלו בביאת היסורין השניים שהם על גופו של איוב וכדפרשנו לעיל.

נמצא לפי זה לא כפר איוב בהשגחה עליונה לגמרי אלא רק טעה בענין ההסתה שחשב שיש הסתה ח"ו גבי שמייא ורמז אביי דבריו אלו שאמר לא אמר איוב אֶרֶץ נִתְּנָה בְיַד רָשָׁע אלא בעבור הטעות שטעה בהסתה שהיא רמוזה כנגד אותיות שטן כי לפני אותיות 'שטן' יש אותיות 'יסת' לזה אמר לא דבר איוב דבר זה של אֶרֶץ נִתְּנָה בְיַד רָשָׁע אלא כנגד השטן רצונו לומר שחשב שהשטן הוא יסת לגבורה של מעלה ח"ו.

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, בָּרָאתָ שׁוֹר, פִּרְסוֹתָיו סְדוּקוֹת. בָּרָאתָ חֲמוֹר, פִּרְסוֹתָיו קְלוּטוֹת. פירוש כולה אחת שאינה סדוקה, ועיין בבא קמא (דף עז.)

והא דהזכיר שני מינים אלו בלבד משום דאלו נזכרו בתורה בכלאים דכתיב לֹא תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמֹר יַחְדָּו (דברים כב, י) וכתיב יָדַע שׁוֹר קֹנֵהוּ וַחֲמוֹר אֵבוּס בְּעָלָיו (ישעיה א, ג) והם **שׁוֹר** כינוי לצדיק **וְחֲמוֹר** לרשע.

בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יֵצֶר הָרַע, בָּרָא לוֹ תּוֹרָה תַּבְלִין. לעיל בגמרא דקידושין (דף ל:) פרשתי בס"ד הטעם דקורין לתורה בשם תַּבְלִין עיין שם ועתה אוסיף לפרש עוד בס"ד דנקראת **תַּבְלִין** בהפוך אתוון **תַּלְבִּין** שמלבנת העונות ככתוב אִם יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם כַּשָּׁנִים כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ (ישעיה א, יח).

גם עוד תַּבְלִין **תָּבִין ל**' כלומר תבין על ידי הלימוד הרמוז באות למ"ד. גם **תבין ל**' כלומר בצורת הלמ"ד הרומז ללימוד התורה שהוא עליון מכל האותיות להורות שתלמוד תורה גדול מכל המצות.

גם יש בתיבת תַּבְלִין אותיות תבל רמז **לְתֵבֵל** שבני אדם דרים בו ונשאר שני אותיות יו"ד נו"ן שמספרם ששים רמז לתורה שבעל פה שהיא ששים מסכתות והתבל עומד עליה וקיים בזכותה.

"**בִּרְכַּת אוֹבֵד עָלַי תָּבֹא**", [**מְלַמֵּד**] **שֶׁהָיָה גּוֹזֵל שְׂדֵה יְתוֹמִים, וּמַשְׁבִּיחָהּ, וּמַחֲזִירָהּ לָהֶם** (**איוב כט, יג**). נראה קרי ליה **גּוֹזֵל** בשביל שלא היה לוקחה בתחלה ברשות בעלים אלא יורד אליה מאליו שנראה לעיני בני אדם כאלו גוזל אותה דחושבין שהוא עובד ועוסק בה לצרכו. אי נמי כשרואה דאין האפטרופוס עוסק בה כראוי הוא לוקחה ממנו בעל כרחו בחזקה כדי שיעסוק בה להשביחה.

והא דקרי ליתום **אוֹבֵד** מפני שיש לו שני אבות האחד הוא הבית דין שהוא אב של היתום והשניה הוא האפטרופוס אשר ימנו אותו הבית דין וזהו אוֹבֵד אותיות דּוּ אָב ואמרו בגמרא דּוּ רצונו לומר שתים.

ומה שאמר 'וְלֵב אַלְמָנָה אַרְנִין' דְּהַיְנוּ שְׁדֵי שְׁמֵיהּ עֲלָהּ וַאֲתוּ וְנַסְבֵּי לָהּ, נראה לי בס"ד הכונה שהיה משבחה בפיו ואומר למן חזייה אשה זו על דרך מה שאמר בועז לְמִי הַנַּעֲרָה הַזֹּאת (רות ב, ה) ופירש רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל כונתו להשביחה ואמר למי ראויה הנערה הזאת ומי זה יזכה לישא אותה. ותיבת למן רמוזים תוך שם אלמנה וְלֵב היינו אמצע שבשם אלמנה יש באמצע אותיות למן.

עַפְרָא לְפוּמֵיהּ דְּאִיּוֹב! (**איוב ו, ב**). הא דנקיט לשון זה לגנות פיו בעפר, נראה לי בס"ד כי איוב דבר דברים שאינם מהוגנים לכבודו יתברך כמו שכתב רש"י שדבר לפני השכינה

כאדם המתווכח עם חבירו שאמר בא ונשקול מי חייב למי? וכן באידך זלזל באומרו לו יש בינינו מוכיח כעבד שמוכיח את רבו ועשה מעשה נחש שדבר בפיו דברים שאינם מהוגנים כנגד כבודו יתברך באומרו לא רצה שתאכלו מעץ הדעת כדי שלא תהיו בוראים עולמות כמוהו דכל אומן שונא בעל אמנותו ולכך נגזר עליו שיהיה עפר לחמו שיאכל בפיו עפר תחת אשר דבר בפיו דברים שאינם מהוגנים ולכן אמר איוב שדבר בפיו דברים שאינם מהוגנים ראוי שיהא עפרא לפומיה כאשר נגזר על הנחש שיהיה עפר לחמו.

אי נמי דברים רעים שאדם מוציא מפיו נקראין בשם שחין רע ואיוב כשם שהיה לו שחין רע בגופו כן היה לו שחין רע בפיו הן הן אותם הדברים רעים שהוציא מפיו ולכן כמו שלקח חתיכת חרס שהיא עפר להתגרד בו בגופו בשביל שחין רע החיצוני כן ראוי להיות עפר בפיו להתגרד בו שם בשביל שחין רע הפנימי שבפיו.

אֲבָל אַבְרָהָם אֲפִלּוּ בְּדִידֵיהּ לָא מְסְתַּכַּל (**בראשית יב, יא**). דקדק מהרש"א ז"ל משום דלא הוה ליה האי חסידות דאברהם אבינו ע"ה אין ראוי לומר עליו עַפְרָא לְפוּמֵיהּ עיין שם. ונראה לי בס"ד בדבר זה נמי עשה קנתור והרהר אחר מדותיו יתברך יען כי השטן קטרג שיביא את איוב לידי נסיון ואיוב כיון לטעון שהוא בא לידי נסיון בדבר ערוה שקידש עצמו במותר לו וכמו שנאמר בְּרִית כָּרַתִּי לְעֵינָי וּמָה אֶתְבּוֹנֵן עַל בְּתוּלָה (איוב לא, א) ודי לו בזה ולמה נתקבלו דבריו של שטן לפני הקדוש ברוך הוא ומסרו בידו לנסותו וזה היתה כוונתו בשבח זה ששבח את עצמו בכך דרצונו לומר שעשה עמו שלא כדין ח"ו ולכך אמר עפרא לפומיה דאיוב דאין זה טענה דבאמת אין זה נחשב נסיון כאברהם אבינו ע"ה בדבר ערוה כי אברהם אבינו אפילו בדידיה לא אסתכל.

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, שָׁמָּא רוּחַ סְעָרָה עָבְרָה לְפָנֶיךָ, וְנִתְחַלֵּף לְךָ בֵּין 'אִיּוֹב' לְ'אוֹיֵב'? (**איוב ט, יז**). הדבר הזה יפלא כי דברים אלו שאמר לפי פשוטן הם כפרנות גמורה וראוי להסקל כמחרף ומגדף!

ונראה לי בס"ד כי מפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים בפרשת בשלח בפסוק **תִּרְעַץ אוֹיֵב** (שמות טו, ו) כי איוב נתן עצה לפרעה שישלוט בגופם וממונם ולא יגע בנפשות שלהם ולכן לקה בגופו ובממונו ואמר לו הקדוש ברוך הוא לשטן אַךְ אֶת נַפְשׁוֹ שְׁמֹר (איוב ב, ו) ומה שאמר בפסוקי השירה ברוח הקודש **אָמַר אוֹיֵב אָרְדֹּף אַשִּׂיג** (שמות טו, ט) זה קאי על איוב כי אוֹיֵב הוא אותיות אִיּוֹב וכן מה שנאמר 'תִּרְעַץ אוֹיֵב' זה גם כן קאי על אִיּוֹב ו'תִּרְעַץ' אותיות צָרַעַת ועל זה אמר איוב בספרו לָמָּה פָנֶיךָ תַסְתִּיר וְתַחְשְׁבֵנִי לְאוֹיֵב לָךְ (איוב יג, כד) פירוש שני פעמים החלפת את שמי מאיוב לאויב בפסוק 'תִּרְעַץ אוֹיֵב' ופסוק 'אָמַר אוֹיֵב אָרְדֹּף אַשִּׂיג' עד כאן דבריו עיין שם.

נמצא לפי דברי רבינו האר"י ז"ל איוב מתרעם על שהחליף שמו בתורה מן 'אִיּוֹב' לְ'אוֹיֵב' ולא נכתב בתורה איוב כמו שהוא וזה הוא כונת המאמר כאן שאמר איוב **שָׂמָא רוּחַ סְעָרָה** הוא השטן **עָבַר לְפָנֶיךָ** לקטרג עלי ומחמת קטרוגו ענשתני בכך שהחלפת את שמי מן 'אִיּוֹב' לְ'אוֹיֵב'.

ומה שאמר **נָתְחַלֵּף לְךָ** רצונו לומר נתחלף בתורה שלך ואין כוונתו לומר נתחלף בשגגה ח"ו אלא על פי גזרתך שגזרת ואמרת לכתוב אוֹיֵב במקום אִיּוֹב שנתחלף זה בגזרה שלך בכונה מכוונת לזלזל בכבוד איוב לקרותו אויב.

שֶׁאִם הָיוּ שְׁנַיִם יוֹצְאִין מִשְּׁבִיל אֶחָד מַחֲרִיבִין אֶת הָעוֹלָם. פירוש היה הקול יוצא חזק וגדול מאד אלף אלפי פעמים מקול הרעם הנשמע עכשיו ומחמת חוזק ותוקף הקול היה נופל הבנין של ארמונים והבתים והיו האזנים חרשים.

דף טז:

שֶׁאִם מְאַחֵר אֶפִּלּוּ רֶגַע אֶחָד, מִיָּד מֵתָה. הא דלא נקט כאן 'שֶׁאִם מַקְדִּים אֶפִּלּוּ רֶגַע' משום דבזה אין נזק יוצא מן הקדימה ברגע ורק אם יאחר יש נזק דנופל הולד למטה אך עם כל זה צריך שלא יקדים הנשר לבא קודם שתשב פן היא אם תרגיש בו שיושב לא תשב לילד באותו הצד אלא תלך לצד אחר יען כי היא רצונה שיפול הולד בארץ וימות ולכן לא יקדים הנשר לבא קודם שתשב אפילו רגע אבל לא שייך לומר אם יקדים ימות הולד כי מן קדימה שלו לא יהיה נזק לולד כאשר אמרנו.

אַיָּלָה זוֹ, רַחְמָהּ צַר, וּבְשָׁעָה שֶׁכּוֹרַעַת לַיֹּלֶד, אֲנִי מַזְמִין לָהּ דְּרָקוֹן שֶׁמַּכִּישָׁהּ בְּבֵית הָרֶחֶם, וּמְתָרְפָּה וְיוֹלֶדֶת (איוב לט, א). קשה אם מכישה דנושכה הנחש כמו שפירש רש"י ז"ל אם כן תמות מכח ארס הנחש!

ונראה לי בס"ד כי בכריעה אחרונה יצטנן בית הרחם שיסתלק ממנו חום הטבעי ויעלה למעלה ולא ישאר במקום ההוא חיות כלל שיהיה כמו בשר מת ממש ולכן הארס שנותן הנחש בנשיכתו אינו מתפשט והולך בשאר איברים של הגוף יען כי המקום נצטנן הרבה והלך ממנו חום הטבעי שהיה בו ורק מחמת ארס הנשיכה נעשה בו באותו רגע חום מחודש שעל ידי חום זה של הארס יתרפה ויתפשט ויתפתח ויצא הולד.

ובזה יתורץ בס"ד דקדוק גדול ועצום דהכא מאי סכנה גדולה יש אם יקדים או יאחר, וכי אם ילדה בריה קודם זמנה או שהתה אחר זמנה תמות? זה לא יתכן! אמנם כפי מה שפירשתי בס"ד מובן שפיר שאם יבא הנחש לנשוך קודם שיסתלק חום הטבעי מאותו מקום אז תמות האם מחמת ארס נשיכת הנחש וכן נמי אם יתאחר אחר סילוק חום

הטבעי מאותו מקום גם כן תמות האם כי סילוק חום הטבעי לגמרי עד שיהיה אותו מקום כמו בשר מת לא יאריך בכך אלא הוא חוזר ויורד ומתפשט באותו מקום וכיון דירד חום הטבעי לאותו מקום נעשה בשר אותו מקום כשאר בשר של הגוף ואז תמות האם מחמת ארס הנחש.

נמצא הביא לו הקדוש ברוך הוא חמשה מיני הוכחות מן פלאות הבריאה, וצריך להבין למה הביא חמשה בלבד לא פחות ולא יותר והלא נמצא כמה וכמה פלאות כאלה הנמצאים שבעולם? ונראה לי בס"ד כי איוב חטא בדבורו בפיהו וידוע שיש בדבור הפה חמשה מוצאות שהם חיך וגרון ולשון ושינים ושפתים לכך כנגדן הביא לו חמשה הוכחות. גם נראה לי בס"ד רמז לו במספר חמשה הוכחות שיש לו תקנה בתשובה שהיא בסוד אות ה' שמספרה חמשה.

מָנָא הֲוּוּ יְדָעֵי? **אִיכָּא דְּאָמְרֵי**: **כְּלִילֵי הֲוּוּ לְהוּ**. **וְאִיכָּא דְּאָמְרֵי**: **אִילָנֵי הֲוּוּ לְהוּ**. נראה לי בס"ד שיש לכל זה רמז בתיבת אִישׁ דכתיב וַיָּבֹאוּ אִישׁ מִמְּקֹמוֹ (איוב ב, יא) וקשא דהוה ליה למימר 'וַיָּבֹאוּ מִמְּקוֹמָם' ותיבת אִישׁ לשון יתר הוא, ונכתב לרמוז על האמור דאותיות אִישׁ במלואם כזה אל"ף יו"ד שי"ן הנה יו"ד [20] במלואה עשרים ואותיות עשרים [620] עולה כֶּתֶר [620] הרי ביו"ד נרמז כְּלִילֵי שהוא הכתר של כל אחד ואחד.

גם אותיות אל"ף למ"ד מן **אל**"ף ואותיות יו"ד נו"ן מן **שי**"ן המה צירוף אֵילָן הרי כאן נרמז סימן השניה דְּאִילָנֵי הֲוּוּ לְהוּ ונשאר אותיות **ש**"ף הם ראשי תיבות שלש מאות פרסה כי בֵּין כָּל אֶחָד וְאֶחָד יֵשׁ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת פַּרְסָה כמו שאמרו בברייתא.

ובספר מדרש תלפיות (ענף אפוד) כתב בשם שלטי הגיבורים (דף ריד) על אבן הנקראת 'לשם' יש בטבעה פלא גדול שהאיש הנושא אותה אם יחלה למות תחשך האבן הזאת ופנה זיוה והדרה ממנה כאשה המתאבלת על בעלה כשנפטר מן העולם וניטל תוארה ותפארתה ממנה ובבא האבן הזאת ביד בעל אחר שני תחזור לזיוה והדרה כתחילת בריאתה באופן שהיא מורה לאדם סכנת המקרים הרעים טרם בואם אליו. וכתב הרב המחבר ז"ל שם, אפשר שהאבנים האלו היו לחברי איוב שהיה לכל אחד ואחד מהם אבנים על שם כולם ובהגיע מהמקרים הרעים לאחד מהם היה מחשיך האבן שהיא על שמו מצד טבעה ובהם היו יודעים מה מגיע לכל אחד מהם אף על פי שהיו מרוחקים זה מזה. ואפשר דאומרם ז"ל **כְּתָרִים הָיוּ לָהֶם** היינו הך דהיינו כתרים על שם כל אחד מהם ובכל כתר קבוע בו אבן אחת מזו האבן הנקראת לשם עד כאן דבריו עיין שם.

ומאן דאמר **אִילָנֵי הֲוּוּ לְהוּ** נראה כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה (דברים כ, יט) והם היו נוטעים אילנות על שמם על פי חכמת הכוכבים והמזלות ועל פי הכונה הזאת שעושים בנטיעתן

היו נעשים האילנות האלה דבר סגולייי שאם אחד מהם עומד בצרה ניכר הסימן באילן שהיא על שמו כי אצל כל אחד ואחד יש אילנות נטועים בחכמה זו על שם כולן ונראה דשתים היה להם כְּלִילֵי וגם אִילָנֵי ועל פי שנים עדים יקום דבר לברר המקרה שיקרה לאחד מהם.

ומה שאמרו במתניתא שהיה '**בֵּין כָּל אֶחָד וְאֶחָד שְׁלֹשׁ מֵאוֹת פַּרְסָה**' לכאורה דבר זה קשה להולמו כיון שהם ארבעה איך תהיה הרחקתם זה מזה בהשוואה אחת של שלש מאות פרסה כדי שאם יהיה אחד מהם בצרה יכירו בו השלשה מחמת הסימנים שיש אצלם שאז יוכלו לבא שלשתם אצלו בבת אחת וכאשר באו שלשתם אצל איוב בבת אחת וכדאמר רב שנכנסו כולם אצלו בשער אחד ביחד, דאיך יצוייר דבר זה שתהיה הרחקתם זה מזה בשוה, דמאחר שהם ארבעה בארבע מקומות אף על פי שיש בין כל אחד ואחד שלש מאות פרסה ומוכרח שיהיו שנים מהם רחוקים זה מזה כפליים על שלש מאות פרסה שיש בין הנשארים ואם נאמר השלשה עומדים בעיגול והרביעי באמצע העיגול אם כן זה הרביעי הוא קרוב לשלשה חצי שיעור השלש מאות פרסה ונמצא בזה אין כולם רחוקים בשוה? וראיתי להרב עיון יעקב ז"ל שכתב שמעתי לפרש שאחד מהם היה דר בראש ההר ושלשה ריעיו היו דרין למטה בתחתית ההר כעין גאם בענין שהיו רחוקים זה מזה בשוה עד כאן לשונו, וזה מוכרח ואי אפשר לצייר באופן אחר ופשוט.

אוֹ חַבָּרָא כְּחַבְרֵי דְּאַיּוֹב, אוֹ מִיתוּתָא. פירוש יש אהוב שמראה אהבתו לחבירו רק בעוד חבירו בשלוה וטובה שאינו חסר כלום אך כשרואהו נופל בורח ממנו וזה קשה ומר מאד והעדרו מעיקרו הוא יותר טוב יען כי זה סמכה דעתיה עליה ואינו משתדל לבקש עזר מזולתו בחשבו שיש לו אהוב שיעזרהו וסוף דבר נעשה קרח מכאן ומכאן!

ויש אהוב נאמן שעומד לימין חבירו בעת צרתו וכמו שנאמר אָח לְצָרָה יִוָּלֵד (משלי יז, יז) אך באהוב זה, שני סוגים: האחד הוא אחר שידע בצרת חבירו אז יקום לעזור לו ואהוב כזה אינו שלם בתועלת יען שאם לא ידע בצרת חבירו לא יגיע תועלת ממנו לחבירו לעזרו, והסוג השניה הוא שתמיד משתדל לחקור ולדרוש בעד חבירו לידע אם יש לו איזה צרה או צער כדי לעזור לו והוא עושה כמה אופנים של הכנה שבהם ידע ויכיר בכל עת את מצב חבירו, וזה אהוב שלם שיש מאהבתו תועלת בודאי בכל עת.

וכמו הסוג השניה הזה היו חברי דאיוב שעשו הכנות בסימנים לידע בהם מצב כל אחד ואחד איך הוא עומד ולכך אף על פי שהיה מקום איוב רחוק מכל אחד ואחד שלש מאות פרסה תיכף ידעו בצערו ובאו אליו לעוזרו.

ובזה נתרץ בס"ד דקדוק אחר עצום שדקדק הר"י [חכם יוסף] צרפתי ז"ל (ביד יוסף פרשת

יתרו) וכי בשביל שאין לאדם חבירים כחברי איוב ימות? זה לא יתכן! ועוד מה שייכות להא דאמרי אינשי למה שאמר כְּלִילֵי הֲווּ לְהוּ או אֵילָנֵי הֲווּ לְהוּ? ובזה שכתבתי בס"ד יבא הענין הזה לנכון ואקדים **מָשָׁל** ודמיון לזה לשנים שנכנסו אצל הממשלה בשביל דבר אחד וחייבתם הממשלה מאסר בכבלי ברזל שלש שנים או יתן כל אחד אלף דנרי זהב לאוצר הממשלה ויפטר לשלום והיה אחד מהם בוכה תמיד ימים ולילות על צרתו כי לא היה לא־ל ידם לתת פדיון נפשם והוכרחו שניהם לישב במאסר בכבלי ברזל, והשני לא היה בוכה ומצער על עצמו אחד ממאה מזה.

אמרו האנשים אשר בבית הסוהר לזה האיש שבוכה ומצטער ביותר למה אתה בוכה ומצטער מאה ידות על חבירך והלא גזרתכם שוה ונתפסתם ביחד? ויאמר הן אמת הגזרה שוה על שניהם אך הוא יש לו צער שבוכה עליו מאד אשר צער זה אינו אצל חבירו יען כי חבירו קודם שנתנו אותו במאסר לא היה יכול למצוא עזר לעצמו להמציא לו מעות לפדות עצמו בהם כי הוא אין לו דינר זהב וגם אין לו שום אהוב שיקח ממנו ובעל כרחו נאסר כאן. אך אני יש לי אוהבים וריעים בעיר אחת שאוכל ללוות מהם מזה מאה ומזה מאתים ואשלים האלף ואפדה עצמי בה אך אני לא הלכתי ולא בקשתי מהם עזר על דבר זה כי בטחתי שיש לי אהוב נאמן בעיר זו שבודאי יתן לי כל האלף זהובים כאשר אצטרך להם כי עשיר גדול הוא, אך כשיצאה הגזרה מן הממשלה הלכתי אצלו ועשה עצמו לאיש נכרי שאינו מכיר אותי ולא נתן לי אפילו עשרה דנרים! ואותה שעה לא אוכל לילך לעיר אחרת ולבקש לי עזר מן אוהבים אחרים שיש שם ועל זאת גדל הכאב והצער מאד שהייתי יכול לפדות עצמי ובטחוני בזה הלך העזר ויקשה עלי ביותר שאפילו תנחומין בעלמא לא ניחם אותי כשהלכתי אצלו אלא עשה עצמו כאלו אינו מכירני וצער זה אינו אצל חבירי כדי שיבכה עליו.

נמצא חבר ואהוב אהבת נפש כאשר יתהפך לאהובו בעת צרתו כאיש זר ונכרי יקשה הצער הזה על אותו האיש יותר מעיקר הצרה אשר עומד בה וזהו שאמר **אוֹ חַבְרָא כְּחַבְרֵי דְּאִיּוֹב** אשר הוא ישתדל לדעת אם חבירו עומד בצרה כדי לעזור אותו **אוֹ מִיתוּתָא** דהיינו אדם שהוא חשוב כמת שאין לו שום אהוב שיבטח בו שזה אם יעמוד בצרה לא יוולד לו צער מחודש כשרואה אין לו עזר משום אדם כי מאחר שאין לו אהוב על מי יתרעם ועל מי יחרה אפו וכמו ענין אדם השני שזכרנו במשל דאף על פי דאסור בכבלי ברזל לא היה מצטער אחד ממאה מצער חבירו.

רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: מְרִיבָה בָּאָה לָעוֹלָם (**בראשית** ו, א). נראה לי בס"ד הנקבה נקראת **רִיבָה** אך יש בקרבה שני צירים ושני דלתות לצורך העיבור שלה אשר בזמן העיבור יהיו נסגרים

זה בזה ויהיו צורת מ"ם סתומה וזו היא סוד מם של לְמַרְבֵּה הַמִּשְׂרָה (ישעיה ט, ו) שהיא סתומה וכמו שאמר רבינו האר"י ז"ל בעץ חיים שער הירח עיין שם.

נמצא אצל הנקבה יש יתרון על אברי הזכר צורת מ"ם ואם תניח אות מ"ם על רִיבָה יהיה צירוף **מְרִיבָה** ואף על פי שזו מם פתוחה וזו סתומה לא אכפת כי הרמז יבא נכון על שם אות מ"ם.

גם נראה אומרו **מְרִיבָה בָּאָה לָעוֹלָם** על דרך מה שאמר הכתוב דֶּלֶף טוֹרֵד בְּיוֹם סַגְרִיר וְאֵשֶׁת מִדְיָנִים נְשָׁתָוֶה (משלי כז, טו) דקשים ריבי אשה.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש בלידת הנקבה תגדל המריבה בין איש לאשתו כי היא רוצה לקשטה בבגדים ותכשיטים מקטנותה והבעל קשה עליו ההוצאות וגם כשתגיע לפרק הנשואין האם תרצה להרבות בנדונייא והאב צועק ומסרב ותגדל המריבה ועוד הוצאות הנדונייא קודם הנשואין ואחר הנשואין האם תרבה בהם דכל המוסיף הרי זה משובח והבעל יריב עם אשתו ותגדל המריבה ביניהם עד כאן דבריו נר"ו. ועוד פירש הנקבה מצד הגבורות אשר משם ימשך הריב והמריבה עד כאן דבריו נר"ו.

רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: **רְבִיָּה בָּאָה לָעוֹלָם** (**בראשית** ו, א). הנה לדברי רבי יוחנן פריה על הזכר ורביה על הנקבה. ונראה לי בס"ד ההפרש בין מספר פריה [295] למספר רביה [217] הוא מספר לחם [78] ואמרו רבותינו ז"ל (נידה לא:) בא זכר לעולם בא ככרו עמו, נמצא הלחם בא לרגלי הזכר לכך פריה שהיא על הזכר יתירה על רביה שהיא נקבה מספר לחם. ולכן אמר ריש לקיש על נקבה 'מְרִיבָה בָּאָה לָעוֹלָם' דאמרו רבותינו ז"ל נקבה 'נקי בה' מלשון יצא נקי מנכסיו שצריך אביה לבזבז ממונו בשביל נדוניה שלה ולכן מוכרח להיות מריבה בביתו וכמו שאמרו בגמרא (בבא מציעא נט:) כד שלים חיטי מכדא נקיט ואתי תגרא.

אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֶכְפִּילוּ בְּשֵׁמוֹת הֶכְפִּילוּ בְּיָפְיָן. הקשה מהרש"א ז"ל דמה שטענו לא הודה לו, דהוא שאלו למה לא נכפלו בנותיו דהיינו שלא היה לו ששה בנות כפל השלשה כאשר היה לו שבענה בנים והשיב שנכפלו ביופיין!

ונראה לי בס"ד דיש רבוי האיכות שעושה רבוי בכמות גם כן כמו שנאמר וַיַּכּוּ מֵהֶם אַנְשֵׁי הָעַי כִּשְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה אִישׁ (יהושע ז, ה) ואמרו רבותינו ז"ל (קכא:) זֶה יָאִיר בֶּן מָנַשֶּׁה שֶׁשָּׁקוּל כְּרַבֵּה שֶׁל סַנְהֶדְרִין, נמצא אף על פי שהוא אחד במספר נחשב כששה ושלושים ולזה אמר **שֶׁהֶכְפִּילוּ בְּיָפְיָן** שהיו יפים למאד מאד על הראשונות ולכן מחמת איכותן ביופי נחשבים השלשה מספר ששה ונמצא שנכפלו גם במנין.

'קְצִיעָה', **שֶׁרֵיחָהּ נוֹדֵף כְּקְצִיעָה**. קשא והלא כאן בא הכתוב לשבחם ביופי דכתיב וְלֹא נִמְצָא נָשִׁים יָפוֹת כִּבְנוֹת אִיּוֹב (איוב מב, טו) וריחה נודף אינו מסוג היופי! ועוד לא נמצא בטבע שיהיה גוף האדם ריחו נודף כבשמים.

ונראה לי בס"ד אומרו **רֵיחָהּ נוֹדֵף** לשון מליצה הוא על היופי שהאדם נהנה מן היופי שלה כשעומד מרחוק גם כן כמו הנאת הריח שנהנה ממנו מרחוק גם אף על פי שאינו רואה אותה אלא רק מציירה בלבו, נהנה ממנה כמו הריח הטוב שנהנה ממנו שאינו רואה אותו וזה הוא על דרך שאמרו רבותינו ז"ל (מגילה טו.) כל האומר 'רחב רחב' מיד נקרי, אם יודעה ומכירה ומצייר צורתה בלבו.

והשלישית מדמה את יופיה ביתרונו הגדל על אחיותיה היפות כיתרון כרכום הגדל בגינה על שאר כורכמין חשובין שהם עמו כן זו השלישית יגדל שבח היופי שלה על יופי אחיותיה כולם.

רַבִּי שִׁמְעוֹן בְּרַבִּי, אִיתְיְלִידָא לֵיהּ בַּרְתָּא, הֲוָה קָא חָלְשָׁא דַּעְתֵּיהּ. קשא גבר חכם גדול וחסיד כרבי שמעון ברבי איך חלשא דעתיה בלידת הבת? והלא זו מתת אלקים וכל אדם צריך להוליד בת לקיום פריה ורביה כמו שצריך להוליד זכר.

ונראה לי בס"ד כי אותה הבת היתה פטר רחם ונצטער דאזיל מיניה מצות פדיון בכור דלא אפשר לקיימה בזכר אחר, והשיב לו אביו '**רַבְיָה בָּאָה לָעוֹלָם**' כי האשה נקראת רביה על אשר יש רשות לבעלה הזכר להרבות עליה נשים אחרות ורמז לו שגם אתה אפשר שלא הפסדת מצות פדיון בכור כי אפשר שתקח אשה אחרת על אשתך ותלד לך בכור פטר רחם שתקיים בו המצוה של הפדיון. ולכן אמר לו בר קפרא **תַּנְחוּמִין שֶׁל הֶבֶל נְחֲמָךְ אֲבוּךְ** כי ההפסד של הפדיון כבר נעשה בודאי והנחמה על אשה אחרת היא ספק ספיקא מאן יימר שתקח אשה אחרת ואם תקח שמא גם היא תביא פטר רחם נקבה כזאת.

אֲחֵרִים אוֹמְרִים: בַּת הָיְתָה לְאַבְרָהָם, וּ'בַכֹּל' שְׁמָהּ (בראשית כד, א). קשא לפי מה שאמרו בסוף הגמרא דהוריות (הוריות יג:) דמזכירים את רבי מאיר בשם 'אחרים' איך רישא דברייתא מביא דברי רבי מאיר שאמר לא היה לו בת ובסיפא מביא דברי אחרים שהיה לו בת ובכל שמה?

ונראה לי בס"ד דלעולם אחרים דהכא הם רבי מאיר עצמו ותנא דברייתא הביא פלוגתא דרבי מאיר ורבי יהודה בהאי קרא דחד סבירא ליה לא היה לו בת וחד סבירא ליה דהיה לו בת מיהו האי תנא שמע שמועה אחרת על שם רבי מאיר דמזכירים אותו בשם 'אחרים' דרשה אחרת בפסוק זה דדריש להאי קרא בַּת הָיְתָה לוֹ לְאַבְרָהָם וּ'בַכֹּל' שְׁמָהּ

ואין כונתו על בת ממש אלא כונתו על מדה וספירה וקרי לה 'בת' מלשון אַלְפַּיִם בַּת יָכְיל (מלכים א' ז, כו) וכונתו על מדת החסד הראשון שכולל כל החמשה חסדים והוא הנקרא 'יומם' דעליו נאמר יוֹמָם יְצַוֶּה ה' חַסְדּוֹ (תהלים מב, ט) ופירשו יומם דכלול כולהו יומי וזאת המדה של החסד נקראת 'כל' מפני שכולל כל החסדים.

ואברהם אבינו ע"ה היה אחוז בבת זו רצונו לומר במדה זו הנקראת בשם כל ולזה אמר '**בַּת** ' **הָיְתָה לוֹ לְאַבְרָהָם** רצונו לומר מדה היה לו שהיה אחוז בה **ו'בַּכֹּל**' **שְׁמָהּ** ואין כונתו לומר על בריה נקבה ואין דרשה זו דדריש נוגעת לענין פלוגתיה עם רבי יהודה בענין בת ממש ותנא דברייתא הזכיר דברי רבי מאיר הללו בשם 'אחרים' כאשר שמע.

ונראה לי דרבי מאיר ורבי יהודה אין חולקין במציאות אלא כולי עלמא מודו לא הוליד בת ורבי יהודה דאמר 'היה לו בת' היינו משום דישמעאל הוליד בת ונחשב גם הוא הוליד בת אבל רבי מאיר סבירא ליה כיון דכתיב בְּיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע (בראשית כא, יב) אין ישמעאל חשיב זרע אברהם כדי דתחשוב את בתו של ישמעאל נולדה לאברהם אבינו ע"ה וגבי יצחק ברור לנו שלא הוליד בת ולכן סבירא ליה לא היה לאברהם אבינו בת.

אִצְטַגְנִינוּת גְּדוֹלָה הָיְתָה בְּלִבּוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁכָּל מַלְכֵי מִזְרָח וּמַעֲרָב מַשְׁכִּימִין לְפִתְחוֹ (**בראשית כד**, **א**). נראה לי בס"ד אִצְטַגְנִינוּת רצונו לומר חכמה מפוארה הָיְתָה בְּלִבּוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ ע"ה.

ורמז עוד באומרו **בְּלִבּוֹ** על מלוי אותיות שמו כי המלוי נקרא לב של אותיות הפשוט ואם תמלא אותיות אברהם כזה אל"ף בי"ת רי"ש ה"י מ"ם תמצא בסוף המלוי אותיות שְׁפָתַיִם כי ברוב חכמה שהיתה בלבו הוצק חן בשפתיו וכל השומעה אומר שְׁפָתַיִם יְשָׁק (משלי כד, כו).

ומחמת כן **כָּל מַלְכֵי מִזְרָח וּמַעֲרָב** כלומר חכמים שנקראים בשם מלכים והבחורים מתייחסים למזרח שבו התחלת זריחת השמש והזקנים מייחסם למערב שבו יהיה שקיעת השמש כולם **מַשְׁכִּימִין לְפִתְחוֹ** ללמוד ממנו חכמה. גם אמר מַשְׁכִּימִין לְפִתְחוֹ כלומר בשביל הלימוד הרמוז בראש שמו שהוא אל"ף שהוא לשון לימוד כמו אַלּוּפִי וּמְיֻדָּעִי (תהלים נה, יד).

אֶבֶן טוֹבָה הָיְתָה תְּלוּיָה בְּצַוָּארוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁכָּל חוֹלֶה שֶׁרוֹאֶה אוֹתָהּ, מִיָּד נִתְרַפֵּא. נראה לי בס"ד לשון מליצה הוא זה וקאי על כח רוחני וקדוש הנמשך עליו מלמעלה כמו החן הנמשך על האדם דכל רואיו אף על פי שהם עובדי עבודה זרה נוטה לבם אליו להתגייר ולעזוב דרכם, ולזה אמר כל חולי בחולי הנפש שרואה אותה ההארה אשר עליו מתרפא רפואת הנפש וכשנפטר אברהם אבינו קבע הקדוש ברוך הוא אותו

הכח הרוחני הקדוש המרפא תחלואי הנפש בגלגל חמה העליון הזורח לעתיד לבוא כמו שנאמר וְזָרְחָה לָכֶם יִרְאֵי שְׁמִי שֶׁמֶשׁ צְדָקָה וּמַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ (מלאכי ג, כ) והיינו מרפא בכנפיה לתחלואי הנפש ואמר היינו דאמרי אינשי 'אִידְלֵי יוֹמָא אִידְלֵי קְצִירָא' כלומר גם בגלגל חמה הזורח עתה לנו יש בו כח רפואה אשר מרפא כנפים בתחלואים הגשמיים אך לעתיד בשמש צדקה הזורחת תהיה רפואה לתחלואים הנפשיים.

דף יז.

שְׁלשָׁה, הִטְעִימָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּעוֹלָם הַזֶּה מֵעֵין עוֹלָם הַבָּא. אין הכונה לומר שלא חסרו טובה, דהא כמה צרות עברו עליהם אלא הכונה על דרך מה שכתב הרב הצל"ח ז"ל במאמר עולמך תראה בחייך (ברכות יז.) רצונו לומר תשיג שמחה גדולה ועצומה בעבודת הבורא כמו שמחה של עולם הבא ששם מקורה של השמחה וכן האבות נתן להם הקדוש ברוך הוא בעולם הזה שמחה גדולה בתורה ובמצות שהיא שמחה שבעולם הבא. ונראה דזה נרמז באותיות **כָּל** במילואם כ"ף למ"ד [174] שעולין קע"ד כמנין **כְּבָעוֹלָם הַבָּא** [174] שהוא מספר קע"ד.

שְׁלשָׁה, לֹא שָׁלַט בָּהֶם יֵצֶר הָרַע. נראה לי כל צדיק יוכל היצר הרע להעלות בלבו קצת תאוה של רעה והוא דוחה תאוה זו תכף וכיון דמעלה בלבו תאוה רעה אפילו שהיא כרגע חשיב זה שליטה קצת, אבל האבות כבשו היצר הרע וניקרו אותו שאינו יכול להעביר בלבם תאוה של רע אפילו רגע קטן וכאלו אין בהם יצר הרע ולזה אמר **לֹא שָׁלַט בָּהֶם יֵצֶר הָרַע.**

ויליף זה מן **כָּל** כי אותיות כָּל במילואם [כ"ף למ"ד] עולה עקד [174] דכל אחד מהם עקד היצר הרע עקידה מעלייא וגמורה ואפשר דהוי כהאי גוונא בצדיקים אחרים אך נקיט שלשה אבות דוקא משום דאשכח בהו קראי ללמוד מהם כן והם קראי ד'בַּכֹּל מִכֹּל כֹּל' (בראשית כד, א בראשית כז, לג בראשית לג, יא).

שִׁשָּׁה לֹא שָׁלַט בָּהֶם מַלְאַךְ הַמָּוֶת. הנה כל צדיק גדול אינו מת על ידי מלאך רע אלא על ידי מלאך הקדוש שהוא מצד הגבורות ועם כל זה בעת שליחותו נקרא מלאך המות אבל ששה צדיקים אלו מתו על ידי אור שכינתו יתברך בנשיקה או כל צדיק אף על פי שימות על ידי אור שכינתו יתברך עם כל זה יתגלה לפניו באותה שעה מלאך המות כדי שיפחד וימסור נפשו ברצונו הטוב לאור השכינה **וענין הנשיקה הוא** רצונו לומר נגיעה וכיוצא בזה תמצא במשנה השקת העיסות זה בזה, וענין השקת הכלים והיינו יבא אור השכינה ויגע בזה הצדיק ומושך ממנו את הנפש ומשום דכל נפש כלולה מן נרנח"י [נפש, רוח,

נשמה, חיה, יחידה] שהם חמשה פעמים טוב [17] כי כל חלק מכונה בשם טוב וחמשה פעמים טוב הוא מספר פה [85=5×17] לכך מייחס דבר זה לנשיקה בפה ועם כל זה לא נקיט כן להדיא במרים דאף על גב דהוא דרך משל ודמיון עם כל זה גנאי הדבר למנקט לשון זה של נשיקת פה בנקבה.

שִׁבְעָה, לֹא שָׁלְטָה בָּהֶן רִמָּה וְתוֹלֵעָה. עיין בתוספות. ונראה לי בס"ד הכונה כל אדם יש בגופו עור ובשר וגידין ועצמות וכתב רבינו ז"ל בעץ חיים דהעצמות הם כנגד אצילות ועור ובשר וגידין הם כנגד בי"א [בריאה יצירה אצילות] ולכן עיקר הגוף הוא העצמות אבל עור ובשר וגידין הם בערך המלבוש ולכן יוסף הצדיק ע"ה קרא גופו בשם עצמות שאמר וְהַעֲלִיתֶם אֶת עַצְמֹתַי מִזֶּה (שמות יג, יט) וידוע כל צדיק צריך שיתעכל בשרו בקבר ולכן אף על פי שתמצא צדיקים שהם שלמים בגופם בקבר כמו דמצאו את רב אחי בר יאשיה וכיוצא הנה הם גוף שלם בעצמות כמו אדם חי שכחש בשרו ולא יש בו בשר אלא רק עצמות והעור דבוק עליהם כן הצדיקים הגדולים הנשארים קיימים בקבר עד תחיית המתים אך שבעה צדיקים הנזכרים היה להם מעלה זו שלא נתעכל הבשר שלהם אלא נשאר כולו קיים כאשר הם בחיים.

וידוע דהן העיכול הנעשה בבשר הצדיקים הן הרקבון או הכליון הנעשה לאותם שאינם צדיקים הכל יכונה בשם רמה ותולעה מפני כי טבע הרמה ותולעה לכלות הדבר אשר שולטים בו ואוכלים אותו וכיוצא בזה תמצא בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות בסוד עולת תמיד דשם אב"ג ית"ץ [אָנָא בְּכֹחַ גְּדֻלַּת יְמִינְךָ תַּתִּיר צְרוּרָה] הנקרא תולע שהוא מספר תולע [506] והוא מכלה הקליפות ועל שמו נקראו ישראל בשם 'תולעת' דמכלים העכו"ם כדמיון התולעת המכלה את העץ עיין שם.

ועל זה מביא ראיה לבנימין מן פסוק יִשְׁכֹּן לָבֶטַח עָלָיו (דברים לג, יב) דדייק תיבת עָלָיו יתיר, ומפרש הכונה לומר **יִשְׁכֹּן לָבֶטַח** ולא מבעיא גופו העיקרי שהוא העצמות אלא גם אותו המלבוש שהוא הבשר אשר **עָלָיו** כלומר על הגוף גם זה ישכון לבטח שישאר כמו שהוא.

דף כא.

וּמַכְנִיסִין אוֹתָן כְּבֶן שֵׁשׁ־עֶשְׂרֵה וּכְבֶן שְׁבַע־עֶשְׂרֵה. פירוש מכניסין הבריא בן חמש־עשרה שנראה כבן שש־עשרה הכחוש בן שש־עשרה שנראה כבן שבע־עשרה. ונראה בס"ד טעם לזה כי קודם ארבע־עשרה האדם קטן ואין חזקה ליצר הרע בו דאין מחזיקין בנכסי קטן (כתובות יז:) וכמו שכתב הרב עוללות אפרים ז"ל ואחר גמר שלש־עשרה שנכנס

בשנת ארבע־עשרה אם לא ילמוד תורה עד אחר שלש שנים משנת ארבע־עשרה יהיה ליצר הרע דין חזקה בו כי חזקת הבתים היא שלש שנים (כח.) והגוף נקרא 'בית' לכן מכניסין אותו ללמוד בהיותו בן חמש־עשרה שנראה כבן שש־עשרה דאז לא נעשה ליצר הרע בו חזקה שלש שנים כי לא עבר אחר שלש־עשרה אלא שתי שנים שהם ארבע־עשרה וחמש־עשרה ולכחוש מכניסין אותי בן שש־עשרה שנראה כבן שבע־עשרה דהיינו בסוף שש־עשרה קודם שתגמר שלש שנים גמורות.

ואומרו **כְּבֶן שֵׁשׁ וּכְבֶן שֶׁבַע** היינו הבריא בן חמש גמורות שנראה כבן שבע והכחוש בן שש גמורות שנראה כבן שבע ובבריא עושין כנגד תורה שבכתב שהיא חמשה ספרים ובכחוש כנגד תורה שבעל פה שהיא ששה סדרים.

והא דקאמר **אִלְמָלֵא הוּא נִשְׁתַּכְּחָה תּוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל** לאו דוקא דהא איכא בכל פלך ופלך ובירושלים, אלא כונתם לומר מרובו של ישראל דלאו כולי עלמא יתבי במקום שיש מלמדי תנוקות. ואמר עליו **זָכוּר לַטּוֹב** בשביל שהשתדל בלימוד התורה הנקראת טוב דכתיב כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אַל תַּעֲזֹבוּ (משלי ד, ב) לכך אמר עליו יזכר לטוב.

ברם צריך להבין כיון דהם תקנו בכל פלך ופלך משום דראו שבתקנה הראשונה שהיו בירושלים דוקא לא הועילו מפני דכל מי שאין לו אב אינו עולה אם כן איך נחה דעתם בתקנה זו שתקנו בכל פלך ופלך דאכתי לא עשו בזה תיקון שלם מאחר דליכא בכל עיר ומדינה לא יעלו מן עיר ומדינה כמו דלא היו עולין לירושלים? גם לא פורש בברייתא בתחילה כשעשו בירושלים דוקא איך היו מכניסין במידת השנים?

ונראה לי דבתחילה כשהתקינו בירושלים דוקא היו מכניסין אותם כשהם קטנים ולכן מי שאין לו אב אינו עולה כי קטן איך יוכל לעלות לבדו? ואחר כך כשהושיב מלמדים בכל פלך ופלך תיקנו שיכניסום כבן שש־עשרה וכבן שבע־עשרה דאז יוכל לעלות לבדו אפילו אם אין לו אב ולכן חשבו כי עתה יעלו גם מן העיירות ומדינות אך דא עקא כיון דתקנו שיכניסום גדולים כבן שש־עשרה ובן שבע־עשרה היה מבעט ברבו ויצא ולכן בא יהושע בן גמלא ותיקן שיכניסום כבן שש ובן שבע דאז הוא קטן וכיון דקטן צריך לו אב שיעלהו ובודאי מי שאין לו אב לא יעלה לכך תיקן שישבו בכל עיר ובכל מדינה דאז אין צריכין לעלות ממקום למקום.

כִּי מַחֵית לִינוּקָא, לָא תִּמְחֵי לֵיהּ אֶלָּא בְּעַרְקְתָא דְּמָסְנָא. פירוש חתיכת עור רחבה שמשמעת קול גדול כשיכה בה ואינה מזקת לגוף ולא כאיב ליה כל כך.

ומאן דְּקָרֵי בשאר ילדים **קָרֵי** ואין צריך לעשות לו הפחדה ומאן דְּ**לָא קָרֵי לֵיהֲוֵי** זה הילד

המוכה בערקתא דמסאנא **צַוָּתָא לְחַבְרֵיהּ** כי השומע קול גדול בהכאה זו חושב שרבו מכה הכאות גדולות ומפחד ממנו ונותן לב ללמוד.

דף כא:

אָמַר לֵיהּ: לְדִידִי 'זָכָר' אַקְרִיוּן (דברים כה, יט). הקשה מהרש"א ז"ל אם יואב הטעהו רבו כל ישראל שהיו עמו במאי טעו? עיין שם. ונראה לי בס"ד כי ישראל אשר עמו חשבו דמאמר המלך והסנהדרין היה כך לאיזה סיבה על פי נבואה של נביא שהיתה הוראת שעה באותו זמן והם לא שאלו טעם מן יואב שר הצבא כי מוחזק הוא אצלם דלא עביד חדשות בלא רשות.

ברם על יואב עצמו ראיתי שהעיר הגאון חיד"א ז"ל (בדברים אחדים דף קיא) דאכתי תיקשי ליואב וכי לא ראה מעשה שאול המלך ע"ה שלא השאיר רק הצאן ונענש? ותירץ דסבר יואב שבעמלקים שהיו בזמן שאול המלך ע"ה היו מכשפים כמו שאמרו רבותינו ז"ל ועשו בכישוף שידמו אנשים ונשים לבהמות שיחשבום שהם צאן ולא יהרגום ומשום הכי הקפידו עליו מן השמים אך עיקר המצוה היא אינה אלא על הזכרים עד כאן דבריו. ואחר המחילה מכבוד תורתו לא היה צריך להאי טעמא דכשפים דאין התחלה לקושיא זו דהתם שאול המלך ע"ה נצטווה מפי שמואל הנביא ע"ה בדבר ה' שאמר לו וְהֲמַתָּה מֵאִישׁ עַד אִשָּׁה מֵעֹלֵל וְעַד יוֹנֵק מִשּׁוֹר וְעַד שֶׂה מִגָּמָל וְעַד חֲמוֹר (שמואל א' טו, ג) ולכן נענש שהשאיר הצאן דלא צוהו הכיתה את עמלק בסתם כדי שילך ויכה על פי המפורש בכתוב אך יואב הושלח להכות את עמלק בסתם כפי המפורש בכתוב ולכן כיון דקרא 'זָכָר' עמלק לא הכה אלא הזכרים.

דף כב.

בָּעָא מִינֵּיהּ: פִּיל שֶׁבָּלַע כְּפִיפָה מִצְרִית וְהֵקִיאָהּ דֶּרֶךְ בֵּית הָרֵעִי, מַהוּ. הא דבעא מיניה שאלה זו אפשר כי נזדמן שהיה לפניו אחד ולכן שאלו שאלה בענין פיל ונראה דשאלו בדין טומאה וטהרה לרמוז לו שבא לבדקו בדברי תורה שמעלין את האדם מטומאה לטהרה וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (ברכות טז.) מה נחלים מעלים את האדם מטומאה לטהרה אף אהלים מעלים מטומאה לטהרה.

טָפַח לֵיהּ בְּסַנְדָּלֵיהּ. נראה לי בס"ד הטעם דהכהו על סנדלו דרמז לו בזה אדחלא אכרעך זבין פרקמטייא דידך ולא תמתין עד שתנוח ותרחוץ רגלך מן הדרך אלא תמהר למכור בין המוכרים הראשונים קודם שתפשיט סנדלך ולא תקוה ותצפה דינקטו לך שוקא כי

בודאי לא נקטי לך.

ועוד נראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו מורנו הרב רבי חיים ויטאל ז"ל (בשער הגלגולים דף נד:) ביום ראש חודש תמוז אמר לי מורי ז"ל כי ראה את נפש רב דימי מנהרדעה שהיתה מוכנת להתעבר בי לפי שהיא משורש נפשי וגם לפי שביום ההוא לויתי מת מצוה אחד ורב דימי היתה המצוה הזאת תדרית בידו לעשות לויה לאורחים ולמתים ועל כן היה רוצה להתעבר בי עד כאן לשונו.

נמצא רב דימי היה נזהר במצות גמילות חסדים זו של לויה ולזה טפח ליה על סנדלו אשר ברגליו לומר לו אין לך מעלה אלא רק מצד זו של גמילות חסדים שאתה עושה ברגליך מצות לויה אבל למעלה של צורבא מרבנן דנקטי ליה שוקא עדיין לא הגעת.

אי נמי יש לפרש בס"ד הא דטפח ליה בסנדליה שברגליו משום שיש דבר שגור בפי חכמים על תלמיד חכם שאינו יכול להשיב בדברי תורה דאומרים עליו 'לא מצא ידיו ורגליו בבית המדרש' ולכן טפח ליה בסנדליה שברגליו לרמוז בדבר זה לא מצאת רגליך בית המדרש.

ומה שאמר **פָּסִיד גְּרוֹגְרוֹת דִּידֵיהּ** פירוש לא מבעיא דלא הרויח אלא הפסיד מן הקרן מפני שנתעכב בדבר זה שבא לבדקו וגם עוד כשבדקו נכנס עמו בדברים אלו ועל ידי כך מכרו אחרים הרבה מזה המין וירד השער מה דביני וביני.

מַאן דְּלָא שַׁהֲיֵיה לְאוֹנְיתֵיהּ דְּמַלְכָּא דָּאֲדוֹם, לָא לִישְׁהֲיֵיהּ לְאוֹנְיתֵיךְ. הדבר יפלא מה לו לרב יוסף להזכיר אונאה של מלך אדום דוגמה לדבר זה דרב דימי היה לו לומר לו (עמוס ז, ז) הֲנֵה אֲדֹנָי נִצָּב עַל חוֹמַת אֲנָךְ וּבְיָדוֹ אֲנָךְ?

ונראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו מורנו הרב רבי חיים ויטאל ז"ל (בשער הגלגולים דף נד:) וזה לשונו אמר לי מורי ז"ל כי חזקיהו המלך ע"ה לא מלא שנותיו ואף על פי שהוסיפו לו חמש־עשרה שנים משלו הוסיפו לו ועדיין חסרו לו שנים אחדות ושאר שנותיו השלימם רב דימי מנהרדעא הנזכר כי הוא היה גלגול חזקיהו המלך עצמו בלתי שום ניצוץ אחר עמו אלא הוא לבדו וזהו שנאמר חזקיהו אֲנִי אָמַרְתִּי בְּדִמְמִי יָמַי אֵלֵכָה בְּשַׁעֲרֵי שְׁאוֹל פֻּקַּדְתִּי יֶתֶר שְׁנוֹתָי (ישעיה לח, י) כי ברב דימי היו שאר שנותיו ושאר ימיו עד כאן לשונו. נמצא רב דימי היה גלגול חזקיהו המלך עצמו בלתי עירוב נצוץ אחר לכך הביא דוגמה לאונאה שלו מאונאה דמלך אדום שהיה מלך גוי ולא השהה אונאתו וכל שכן שאתה מלך ישראל לא לשהייה לאונאתך.

וראיתי לרבינו מורנו הרב רבי חיים ויטאל ז"ל שסיים וזה לשונו: ואני חיים ראיתי ששלח לי רבא האמורא ע"ה שלום ב' פעמים אחת בתוך תפלתי ואחת בחלום ואמר לי מורי

ז"ל כי רצה רבא לעשות שלום עם רב דימי המתלוה עמי על שהיה עמו בקטטה ממה שעשה לו תלמידו רב אדא בר אבא על ענין הגרוגרות שהביא רב דימי בספינה כנזכר בתלמוד עד כאן לשונו. וצריך להבין למה שלח לו שלום ב' פעמים גם מה היה לו עם רבא בזה?

ונראה לי כי היה לו תרעומות על רבא מפני דריש גלותא אמר לרבא עצמו **פּוֹק חֲזִי אֵי צוּרְבָא מֵרַבָּנָן הוּא נָקִיט לֵיהּ שׁוּקָא** ואם היה בודקו רבא בעצמו היה מכיר בו שהוא צורבא מרבנן ולא היה טועה בו כמו שטעה בו רב אדא בר אבא ואם כן גם מצד רבא איכא גרמא בהפסד הגרוגרות ותרעומת השניה דאחר כך היה לו למחות ברב אדא בר אבא להוכיחו ולהכריחו שיבקש מחילה מן רב דימי דאם הוכיחו והכריחו לבקש מחילה היה נזכר זה בתלמוד ולכן נתרעם עליו בעבור זאת תרעומת שנית ובעבור ב' תרעומות הללו שלח לו שלום עתה ב' פעמים. ובזה יובן מה שאמר רב אדא לרב יוסף **חָזֵי מַר מַאי עָבְדוּ בֵּי** דהוה ליה למימר עָבַד ונקיט עָבְדוּ לשון רבים.

עַד דְּמַגְרִירִיתוֹ גַּרְמֵי בֵּי אַבַּיֵי, אַתּוּ וְאִכְלוּ בִּשְׂרָא שְׁמִינָא בֵּי רָבָא. נראה לי בס"ד אין כוונתו לזלזל באביי אלא רצונו לומר תלמידי הישיבה של רבא חריפים ותתחכמו אם תלמדו עמהם בפני רבא וכמו שאמרו (תענית ז.) הרבה תורה למדתי מרבותי ויותר מחבירי, נמצא האדם מתחכם מחביריו יותר מרבו ולכן אמר לו אִכְלוּ בִּשְׂרָא שְׁמִינָא בֵּי רָבָא.

או יובן בישיבה של רבא היו לומדים בששה סדרים וכמו שאמר רבא עצמו בגמרא דתענית אנן משנינן בששה סדרי, ואפשר בישיבה של אביי עיקר לימודם היה בארבע כמו שהיה בזמן רב יהודא.

דַּאֲנָא עָדִיפְנָא מִינֵיהּ. נראה ודאי כונתו לומר עָדִיפְנָא מִשַּׁמְעֵיהּ ותיבת מִינֵיהּ קאי על שמעיה דרבא ולא על רבא, ועם כל זה נענש לדעתו של רבא מפני השומעין שהיו חושבים אומר עדיפנא מרבא דהוה ליה למימר עדיפנא משמעיה דרבא להדיה ובודאי לא קפיד רבא עליו והענישו אלא מן השמים קפדי עליה וכן דן רבא מדעתו ואמר ענישתיה כלומר מסיבתי היה לו כך.

דְּרַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק רֵישׁ כַּלָּה הֲוָה. פירש רש"י ז"ל דורש ברבים בשבתות עיין שם. ונראה דהוא הדין שדורש גם כן בימים טובים ואותו היום יום טוב היה דהא קאמר מְנַטְרָא לְעַרְסֵיהּ ובשבת אין מוציאין אותו.

ומה שאמר **מִסְתַּבְּרָא דְּרַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק עַנְּשֵׁיהּ** מפני שהיה דבר זה תכף ומיד הדברים מוכיחין לכך. ונראה דנענש בשביל שגרם בושה לרב נחמן בר יצחק דדרכו היה לסדר

מילי דדרשה לפני רב אדא קודם שיעבור לפני התיבה כדי שיהא רגיל בה ולא יטעה בציבור וכיון שלא בא נצטער מאד שירא שמא יבוש מחמת איזה טעות ח"ו ואין לומר דנפטר מכח דברים אלו כשגגה היוצאת מלפני השליט היינו משום דשיערו שנפטר קודם שיצאו דברים אלו מפיו ולכן אמרו מסתברא דהוא הענישו.

דף כג:

בָּעֵי רַבִּי יִרְמְיָה רַגְלוֹ אַחַת בְּתוֹךְ חֲמִשִּׁים וְרַגְלוֹ אַחַת חוּץ מֵחֲמִשִּׁים אַמָּה מַהוּ? וְעַל דָּא אַפְקְוּהוּ לְרַבִּי יִרְמְיָה מִבֵּי מִדְרְשָׁא. הנה כתב רבינו מורנו הרב רבי חיים ויטאל ז"ל (בשער הגלגולים) דרבי ירמיה תמיד היה שואל שאלות כמו שאמרו הרבה פעמים 'בָּעֵי רַבִּי יִרְמְיָה' ולהיות כי הוא נתכוון לטובה להגדיל תורה ולהאדיר בשאלותיו וביישוהו ואפקוהו מבי מדרשא לכן יש לו שכר טוב למעלה כי כל שאלות הנשאלות במתיבתא דרקיעא הוא שואל אותם ונשאלות על ידו, ונראה לעניות דעתי שאמר לי מורי ז"ל שהוא עומד בפתח מתיבתא דרקיעא ואמנם כונת שאלתו היה על דרך הסוד בענין ז"א [זעיר אנפין] שהוא הגוזל המדדה בתוך חמשים אמה שהם חמשים שערי בינה ונודע כי כשנכנסים בו המוחין הם מתלבשים בשתי רגלי אימא נצח והוד דילה ובתחלה נכנס רגל אחת בפנים בתוך ז"א [זעיר אנפין] ואחר כך נכנס רגל השניה ואמנם הטעם למה אפקוהו מבי מדרשא כששאל איני זוכר ממה ששמעתי ממורי ז"ל עד כאן לשונו עיין שם.

והנה ברשות קודשא בריך הוא ושכינתיה נחדש בזה המאמר חידוש בס"ד על דרך הסוד והוא כי לקמן (בדף קסה:) איכא שלחו מתם חברייא לרבי ירמיה עד אחד בכתב ועד אחד בעל פה מהו שיצטרפו וכו' שלח להם אני איני כדאי ששלחתם לי אלא כך דעת תלמידכם נוטה שיצטרפו, מר בר חייא אמר הכי שלחו ליה שנים שהעידו בבית דין זה וחזרו והעידו בבית דין זה מהו שיבואו אחד מכל צד ויצטרפו וכו' שלח להו אני איני כדאי שאתם שלחתם לי אלא כך דעת תלמידכם נוטה שיצטרפו, רבינא אמר הכי שלחו ליה שלשה שישבו לקיים את השטר ומת אחד מהן צריכי למכתב במותב תלתא כחדא הוינא וחד ליתוהי או לא שלח להו אני איני כדאי שאתם שלחתם לי אלא כך דעת תלמידכם נוטה שצריכין לכתוב במותב תלתא כחדא הוינא וחד ליתוהי ועל דא עיילוה לרבי ירמיה בבי מדרשא עד כאן.

ונראה לי בס"ד דהתשובה אשר שלח להם אחר כך שבעבורה הכניסו אותו לבית המדרש הנה היא מורה באצבע על תשובת שאלתו הראשונה אשר הוציאוהו בעבורה לפי דברי רבינו האר"י ז"ל הנזכר לעיל והוא כי בין מאן דאמר ששאלו אותו על עד אחד בכתב ועד

אחד בעל פה אי מצטרפי והשיב להם דמצטרפי ובין למאן דאמר ששאלו לו על הבית דין אי מצטרפי והשיב להם דמצטרפי הנה נמצאת שאלתם היא כעין סוד שאלתו ששאל רגל אחת בתוך חמשים אמה ורגל אחת חוץ מחמשים אמה אם מצטרף החוץ עם מה שבפנים והוי כאלו כולו בפנים.

ונראה לי בס"ד כמו שהשיב על עד אחד בכתב ועד אחד בעל פה דמצטרפי, כן התשובה של סוד שאלתו הוא דמצטרפי כלומר אף על פי שנכנס תחלה רגל אחת בפנים בתוך ז"א [זעיר אנפין] חשיב כאלו נכנסה גם רגל השניה ביחד והיינו משום דמצטרפי דהוי המוחין מתחילת כניסתן בשלימות אצלו וכבר ידוע מה שאמר רבינו האר"י ז"ל דלעולם נצח והוד כלולים זה בזה ולכן הסכימה דעתו של רבי ירמיה על סוד הנזכר דמצטרפי.

וגם לדברי רבינא שאמר הכי שלחו ליה שלשה שישבו לקיים את השטר ומת אחד מהן צריכי למכתב במיתב תלתא כחדא הוינא וחד ליתוהי או לאו ושלח להו שדעתו נוטה למכתב הכי ועל דא עיילוה לבי מדרשא הנה נראה לי בס"ד ענין זה על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל במאמר רבותינו ז"ל (ברכות סג:) אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה והכונה הוא כי התורה הוא ז"א [זעיר אנפין] שהוא סוד תורה שבכתב והקיום שלו הם המוחין שהם מוחין דבינה הנקראת מי שהיא ממיתה עצמה בשביל ז"א [זעיר אנפין] הנקרא תורה והיינו דהנה"י [נצח הוד יסוד] שלה מסתלקין האורות מהן ונשארים כלים בלא נשמה והבינה עושה כן בשביל התורה שהוא ז"א [זעיר אנפין] כדי להלביש בתוכו המוחין וכנזכר בעץ חיים (שער דרוש הצלם פ"ג) ביאור דברי רבותינו ז"ל שאמרו ממית עצמו עליה שזכרו לשון מיתה מפני שהיא יורדת להתלבש בז"א [זעיר אנפין] דוגמת אומרו וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם (שמות ב, כג) עיין שם.

ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב בישעיה מ"ה בִּי נִשְׁבַּעְתִּי יָצָא מִפִּי צְדָקָה דָּבָר וְלֹא יָשׁוּב כִּי לִי תִּכְרַע כָּל בֶּרֶךְ תִּשָּׁבַע כָּל לָשׁוֹן (ישעיה מה, כג) והוא רמז על אימא שיורדת ממקומה להתלבש בז"א [זעיר אנפין] ונכנסים רגליה שהם נצח והוד בתוך ז"א [זעיר אנפין] וזהו שנאמר **לִי תִּכְרַע כָּל בֶּרֶךְ** ורמז בתיבת כָּל על הבינה שנקראת מי שיש בה חמשים שערים מספר כָּל [50] ובזה **תִּשָּׁבַע כָּל לָשׁוֹן**, תִּשָּׁבַע לשון שביעה רצונו לומר משבעת כל הוא היסוד הנקרא כל לשון המלכות.

ובזה יובן בס"ד בֹּאוּ נִשְׁתַּחֲוֶה וְנִכְרָעָה נִבְרְכָה לִפְנֵי ה' עֹשֵׂנוּ (תהלים צה, ו) תיבת **נִבְרְכָה** קרי בה 'נון ברכה' לשון ברך **לִפְנֵי ה'** רמז לזה אמר שנכנסין נצח והוד שלה תוך ז"א [זעיר אנפין] **שהיא עֹשֵׂנוּ כי** אנחנו בני זו"ן [זעיר ונוקבא].

ובזה יובן בס"ד דברי המאמר הנזכר ששלחו לו **שְׁלֹשָׁה שֶׁיִּשְׁבוּ לְקַיֵּם אֶת הַשְּׁטָר** רמז

למוחין שהם שלשה שישבו לקיים את השטר שהוא ז"א [זעיר אנפין] דקיום שלו הוא על ידי הכנסת המוחין הנזכר בתוכו וכבר כתב רבינו ז"ל כשנכנסין המוחין מתלבשים בשתי רגלי הבינה שהם נצח והוד שלה ובתחלה נכנס רגל אחת בפנים בתוך ז"א [זעיר אנפין] ואחר כך נכנס רגל השניה וכבר כתבנו עוד בשם רבינו ז"ל מה שאמרו רבותינו ז"ל שממית עצמו עליה דזכרו לשון מיתה על מה שיורדת ממקומה להתלבש בז"א [זעיר אנפין] אך בתחלה נכנס רגל אחת דוקא ואחר כך רגל השניה.

ולכן אמר **וּמֵת אֶחָד מֵהֶן** פירוש אחד משני רגלים הנזכר שיורדת ממקומה להתלבש בז"א [בזעיר אנפין] ומאחר דהמוחין שלשתם מתלבשים בשתי רגלים ובתחלה לא נכנס אלא רגל אחת דוקא יש מקום לשאול אי גם עתה המוחין נחשבים אצל ז"א [זעיר אנפין] בשלימות דאמרינן מצטרפת גם השנית וכאלו שלשתם קיימים יחד וזהו שאמרו **אִם צְרִיכֵי לְמִכְתָּב בְּמוֹתָב תְּלָתָא כְּחֲדָא הֲוִינָא** רצונו לומר תלתא הם המוחין אף על גב דחד רגל ליתוהי? והשיב להם כן הוא האמת דהמוחין מתחלה חשובין בשלימות אף על גב דלא נכנס אלא רגל אחת דוקא דשפיר קרינן על המוחין **בְּמוֹתָב תְּלָתָא כְּחֲדָא הֲוִינָא** פירוש שהם בשלימות הכל ביחד אפילו בתחילה אשר חד ליתוהי שלא נכנס רגל השניה עדיין כי מצטרפי הרגלים יען דנצח והוד הם כלולים זה בזה לעולם.

ואתמר בגמרא וְעַל דָּא עַיְּלוּהוּ לְרַבִּי יִרְמְיָה בְּבֵי מִדְרָשָׁא והוא כי נראה לי בס"ד ברשות קודשא בריך הוא ושכינתיה דהטעם אשר אפקוהו מקודם כששאל רגל אחת בתוך חמשים אמה ורגלו אחת חוץ מחמשים אמה מהו, דאף על גב שבאמת שאל שאלה הגונה על פי הסוד כמו שאמר רבינו האר"י ז"ל היינו משום כיון דאותה שעה לא מצא פתרון ותשובה לשאלה זו, נתגרו בו החיצונים ובפרט כי הסוד הזה אינו בבחינת הגדלות לכן גרמו החיצונים שיכעסו עליו רבנן בבי מדרשא ואפקוהו דהשטן עשה ערבובייא זו שהראה לרבנן לפי שעה שראוי לעשות לו כך לכבוד שמים שהוא מטריחם בשאלות כאלה ומבטלם מתלמוד תורה העקרי דשטנא נצח שלא ירגישו בסוד הכמוס בשאלה זו ולא הבינו דבריו.

וכל זה נעשה להם מחמת גירוי החיצונים וקנאתם אך אחר ששאלו ממנו שאלה הנזכר אשר גם בדברי שאלתם נתלבש הסוד של שאלת רבי ירמיה הנזכרת ששאל מקודם ובתשובתו על שאלתם נתלבש ונרמז סוד תשובת שאלתו ההיא הקודמת דנמצא נפשטה שאלתו ששאל רגלו אחת תוך חמשים אמה וכו' דמצטרפי יחד דאמרינן המוחין שלמים המה יחד ובמותב תלתא כחדא יתבי תמיד אפילו דעדיין חד ליתוהי משום דנצח והוד הם כלולים זה בזה תמיד, אז בזו התשובה נשתברה הקליפה ונכנעו החיצונים וממילא

הרגישו רבנן בסוד שאלתו הקודמת דיפה שאל על פי הסוד ויפה השיב עתה על שאלתו הקודמת ועל שאלתם של עתה, אז נתחרטו על העבר ושב לבם לפייסו ועיילוהו לבית המדרש בכבוד!

נמצינו למידין כי רבי ירמיה בין בתחלה בשאלתו הנזכר לעיל ובין לבסוף כשהשיב לשאלה דרבנן רוּחַ ה' דִּבֶּר בּוֹ וּמִלָּתוֹ עַל לְשׁוֹנוֹ כי גדול כחן של רבותינו התנאים ואמוראים להוציא מפיהן מלין אשר תוכם רצוף אהבה סודות עליונים והכל ברוח הקודש כל אחד כפי מעלתו זכותם יגן בעדינו וההי"ב.

ומאחר דנפשטה השאלה דמצטרפי הנה בזה יש לפרש בס"ד רמז הכתוב עַל צַד תִּנָּשֵׂאוּ וְעַל בִּרְכַּיִם תְּשָׁעֲשָׁעוּ (ישעיה סו, יב) כלומר גם בתחלה כאשר נכנס רק רגל אחת דוקא שהוא צד אחר גם כן **תִּנָּשֵׂאוּ** תנשא וא"ו הוא ז"א [זעיר אנפין] ואין כאן שום חסרון דמצטרפי באלו השנים בפנים מיהו **עַל בִּרְכַּיִם** תרתי כשנכנסים שניהם ממש **תְּשָׁעֲשָׁעוּ** תשעשע וא"ו הוא ז"א [זעיר אנפין] שבזה נשלם התיקון כראוי ממש ובדרוש שבת תשובה בשנה זו פירשתי המאמר כאן ובדף קס"ה לנכון על דרך הפשט בס"ד.

דף כה.

בּוֹאוּ וְנַחֲזִיק טוֹבָה לַאֲבוֹתֵינוּ שֶׁהוֹדִיעוּנוּ מְקוֹם תְּפִלָּה. קשא וכי דבר זה בלבד הודיעו לנו אבותינו? ונראה לי בס"ד אם לא היו מודיעים בכתובים שצריך להתפלל לצד מערב היה קשה לנו לתקן דבר זה להתפלל לצד מערב דוקא ולהקפיד על שאר רוחות מפני שדבר זה היה בעיני המון העם כמו ענין זר לייחס צד אחד דוקא למקום השכינה כי הם יאמינו שהשכינה בכל מקום דכתיב מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ (ישעיה ו, ג) וגם היה חשש שיחשבו המון העם דבר זה למינות ח"ו כי המינים מורין כיוצא בזה להתפלל לצד מזרח דוקא ולא לשאר רוחות וכמו שאמר רב ששת לשמעיה אך עתה שהודיעונו דבר זה במקרא דנחמיה (נחמיה ט, ו) שהוא בכלל התנ"ך דכתיב וְצִבָא הַשָּׁמַיִם לְךָ מִשְׁתַּחֲוִים, אין המון העם מהרהרים אחר דבר זה דכל הכתוב במקרא אין מהרהרים אחריו.

ומה שאמר **נַחֲזִיק טוֹבָה** נראה לי בס"ד כי התפלה היא בנויה בכ"ב אותיות שהם מספר טוֹבָה [22] לכן אמרו נַחֲזִיק טוֹבָה.

מִנַּיִן שֶׁהַשְּׁכִינָה בְּכָל מָקוֹם וכו'. נראה דגם מאן דאמר השכינה במערב יודה שהקדוש ברוך הוא מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ ולית אתר פנוי מיניה ורק סבר שבצד מערב יש אור שכינה בגילוי יותר וכמו ענין שאמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה יד, ט) הנשמה ממלאה את כל הגוף דנמצא אין אבר אשר אין בו כח הנשמה ועם כל זה יש איברים שהם הלב

והחוטם שאור הנשמה מתגלה בהם דכתיב כֹּל אֲשֶׁר נְשָׁמַת רוּחַ חַיִּים בְּאַפָּיו (בראשית ז, כב) וכן הענין כאן.

ודע כי כאשר נסתכל בס"ד בדרך הסוד נמצא טעם מסתבר לדברי שני דיעות אלו והוא כי ידוע שיש עולמות שהם בסוד העיגולים ויש בסוד היושר ולפי סדר בחינת העיגולים יש להורות שיתפלל לכל צד דשכינה בכל מקום אך לפי סדר בחינת היושר יש להורות להתפלל לצד אחד דוקא והיינו לצד מערב כנגד מקום המקדש ובית קדשי קדשים דכתיב ביה וְזֶה שַׁעַר הַשָּׁמָיִם (בראשית כח, יז) והמשכיל יבין נמצא לפי זה אלו ואלו דברי אלקים חיים, אך צריך לעשות כמאן דאמר להתפלל לצד מערב כי דבריו מכוונים לפי סדר היושר וגם אם נחשוב לפי סדר העיגולים גם כן ראוי הוא נמצא צד מערב שהוא מכוון כנגד בית המקדש ובית קודש קדשים תרווייהו איתנהו ביה.

ועוד יש לנו לומר בזה דמצינו לרבינו האר"י ז"ל מה שאמר בסוד הנענועים דלולב שהדרום הוא בחסד וצפון בגבורה ומזרח בתפארת ומעלה בנצח ומטה בהוד ומערב ביסוד עיין שם. וכתב הרב מאורי אור ז"ל מערב נקרא סוד וגם המלכות להיותה עטרת היסוד ולכן שכינה במערב עד כאן לשונו.

וידוע דהמלכות נקראת שער בסוד וְזֶה שַׁעַר הַשָּׁמָיִם, והטעם כי תרגום שער תרעא כענין שם אֲדֹנָ־י במלואו דעולה תרע"א [במילוי אל"ף דל"ת נו"ן יו"ד עולה 671] ולכן קודם התפלה אומרים 'אֲדֹנָ־י שְׂפָתַי תִּפְתָּח' כי אדנ־י הוא המלכות שהיא שער שבה נכנסים כל התפילות לעלות למעלה ולכן מתפללים לצד מערב ששם המלכות שהיא השכינה כי המערב ביסוד והיא שרשה בעטרת היסוד ונמצא שם הוא מקום כניסת התפלה ששם שער השמים.

ובזה מובן דברי רבותינו ז"ל שאמרו **בּוֹאוּ וְנַחֲזִיק טוֹבָה לַאֲבוֹתֵינוּ שֶׁהוֹדִיעוּנוּ מְקוֹם תְּפִלָּה** פירוש הודיעונו מקום השער שבו עוברת ונכנסת התפלה.

מַאי 'אוּרְיָה'? **אֲוִיר יָ־הּ**. נראה לי בס"ד דהשכינה במערב שהוא סוד שם אדנ־י והמלוי של י־ה בארבעה מילואים עסע"ב עולים כל המילואים מספר ס"ו שהוא מספר שם אדנ־י [65] עם הכולל שהוא השכינה והמלוי נקרא אויר שהוא עומד באויר הפשוט וזהו אֲוִיר יָ־הּ.

מַאי דִּכְתִיב: "**יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי**", **זוֹ רוּחַ מַעֲרָבִית הַבָּאָה מֵעֵרְפּוֹ שֶׁל עוֹלָם** (**דברים לב, ב**).

נראה לי בס"ד דידוע בסוד הנענועים של הלולב דרום בחסד צפון בגבורה מזרח בתפארת מעלה ומטה בנצח והוד מערב ביסוד ושם כלולה המלכות גם כן בעטרת היסוד נמצא המערב הוא סוד יסוד ומלכות וידוע כי היסוד נקרא כל והמלכות נקראת בשם אדנ־י

[65] שהוא מספר ס"ה בסוד וַאֲדֹנָ־י בְּהֵיכַל קָדְשׁוֹ הַס מִפָּנָיו כָּל הָאָרֶץ (חבקוק ב, כ) והנה העורף של אותיות עולם כלומר אותיות העומדים אחורי אותיות 'עולם' הם 'סה כל' וזהו שאמר רוּחַ מַעֲרָבִית הַבָּאָה מֵעָרְפּוֹ שֶׁל עוֹלָם.

ונראה עוד בס"ד שרמז בתיבת מַעֲרָבִית שתי תיבות שהם 'מער בית' והיינו מער יסוד בית מלכות. ונראה לי **רוּחַ מַעֲרָבִית** כנגד חלק הסוד **רוּחַ צְפוֹנִית** כנגד חלק הדרש רוח מזרחית כנגד הרמז **רוּחַ דְּרוֹמִית** כנגד חלק הפשט שלמודו נח והכל נוחין בו.

מַאי דִּכְתִיב: "**מִצָּפוֹן זָהָב יֶאֱתֶה**"? **זוֹ רוּחַ צְפוֹנִית, שֶׁמְּזַלָּת אֶת הַזָּהָב** (איוב לז, כב). נראה לי בס"ד הצפון הוא גבורה ומספר גבורה [216] עולה זהב רב [216]

זוֹ רוּחַ מִזְרָחִית שֶׁמַּסְעֶרֶת אֶת כָּל הָעוֹלָם כְּשָׁעִיר. נראה לי בס"ד מזרח בתפארת וידוע כי התפארת ממשיך גבורות למלכות והמשכת גבורות היא יסוד הרעשה וכמו שכתב עטרת ראשי הרב מור אבי ז"ל על מאמר סוף אדרא זוטא דשמעו קלא על רשב"י זה האיש מרעיש הארץ מרגיז ממלכות מרעיש הארץ בסוד המשכת הגבורות מרגיז ממלכות לאה ורחל בסוד הזווג וכנזכר בספרו מדרש אליהו ודפח"ח [ודברי פי חכם חן] וזהו שאמר כאן רוּחַ מִזְרָחִית סוד התפארת שֶׁמַּסְעֶרֶת כָּל הָעוֹלָם כלומר כל יסוד העולם מלכות דהיינו יסוד דמלכות בסוד המשכת הגבורות שם.

גם אמר **דְּרוֹמִית שֶׁמַּעֲלַת רְבִיבִים וּמְגַדֶּלֶת עֲשָׂבִים** נראה לי בס"ד כי דרום בחסד ועל ידי המשכת החסדים מַעֲלַת רְבִיבִים וּמְגַדֶּלֶת עֲשָׂבִים שהם חיות העולם.

דף כה:

הָרוֹצֶה שֶׁיַּחְכִּים, יִדְרִים. נראה לי בס"ד רמז לפי דרכו על פי מה שאמרו חכמי המוסר שבעניינים הנפשיים יסתכל האדם בגדולים ממנו כדי שיראה עצמו חסר הרבה ובעניינים הגופניים יסתכל בקטנים ממנו כדי שיראה עצמו וישמח בחלקו, סימן לדבר אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתָּחַת (דברים ה, ז) נמצא בעניינים הנפשיים שהם למעלה צריך האדם למעט עצמו שיראה עצמו חסר הרבה אבל בעניינים הגופניים שהם למטה צריך האדם להגדיל עצמו שיראה עצמו עשיר ומלא וגדוש. וזה נרמז למעלה מן אותיות 'לֵב' יש אותיות 'אַף' שהוא לשון מיעוט ואלו עומדין בימין אותיות לֵב ששם החכמה.

וזהו שאמר **הָרוֹצֶה שֶׁיַּחְכִּים יִדְרִים** כלומר בעניני החכמה שהם הנפשיים ימעט עצמו שיראה עצמו החסר דבאותיות אַף הם בימין 'לֵב' שהוא הרואה **וְהָרוֹצֶה לְהַעֲשִׁיר יַצְפִּין**

כי בשמאל אותיות 'לֵב' דהיינו שמאל הקורא יש אותיות 'גַּם' שהוא לשון רבוי כלומר בענין העושר יראה עצמו שהוא עשיר ולא יראה שהוא חסר.
רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר: לְעוֹלָם יַדְרִים, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁמִּתְחַכִּים, מִתְעַשֵּׁר (משלי ג, טז). מקשים והא כתיב (קהלת ט, יא) לֹא לַחֲכָמִים לֶחֶם וְגַם לֹא לַנְּבֹנִים עֹשֶׁר? ונראה לי בס"ד הכונה מתוך שמתחכם מתעשר מאחרים כי בראותם שהוא חכם יעטרוהו בזהובים וקרא קאמר אריוח של משא ומתן דאין האדם מתעשר במשא ומתן מכח חכמתו אלא על פי המזל.
ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש דאיתא בזוהר שמלא אצטריכא לימינא אבל ימינא לא אצטריכא לשמאלא ולכן תמיד הימין כלול בשמאל ולזה אמר כאן אף על גב דהעושר בא מצפון לעולם ידרים כי גם בצפון יש חלק מדרום ונמצא יש שייכות לעושר בדרום גם כן עד כאן דבריו נר"ו.

דף כו.

מַר, אִי נִיחָא לֵיהּ לִיקּוּץ. קשא כיון דרב אמר אסיר איך אומר לו אי ניחא ליה לקוץ? ועוד קשא אמאי איצטריך להביא הא דרבי חנינא?
ונראה לי בס"ד דרב נקיט איסורא דוקא בהיכא דטעין קב אבל אותו דקל דרבה בר רב חנין לפעמים טעין קב ורוב השנים לא טעין קב ולכן יש להסתפק אם קאמר איסורא גם בכהאי גונא דרוב השנים לא טעין קב או דלמא כיון דאיכא שנים דלא טעין קב לית לן בה ומן הראוי למיזל לקולא כיון דזה הוא איסורא דרבנן וכל ספיקא דרבנן לקולא לכך הביא הא דרבי חנינא דמשמע דיש בזה סכנת נפשות דאפילו בספיקא אזלינן לחומרא אמנם אמר ליה אי ניחא לך לקוץ דסבירא ליה הדבר ברור דלא אמר רב אלא רק בהיכא דטעין קב תמיד בכל השנים אין הכי נמי תעשה על פי סברתך ותקוץ.

דף נו.

חֲצוּבָא מַפְסִיק בְּנִכְסֵי הַגֵּר. נראה לי נקרא כן כי שם זה מורכב משתי תיבות 'חצו בה' כלומר עשו מחיצה בין זה לזה בה.

דף נז:

חָלוּק שֶׁל תַּלְמִיד חָכָם כֵּיצַד? כָּל שֶׁאֵין בְּשָׂרוֹ נִרְאֶה מִתַּחְתָּיו. נראה לי בס"ד חָלוּק רמז ליראת שמים דמכונית בשם מלבוש וכמו שאמר התנא בברייתא דאבות (משנה אבות ו, א) וּמַלְבַּשְׁתּוֹ עֲנָוָה וְיִרְאָה, ובשר האדם שהוא גוף האדם עומד תחתיו כח התאוה החמריית

הגופניית וצריך שתתגבר בו היראה שהיא החלוק עד שלא יתראה וימצא בבשרו שהוא גופו כח התאוה העומד ושוכן תחתיו.

שֻׁלְחָן שֶׁל תַּלְמִיד חָכָם כֵּיצַד? שְׁנֵי שְׁלִישֵׁי גָּדִיל וּשְׁלִישׁ גְּלָאִי. נראה לי בס"ד אומרים עליו דברי תורה שְׁנֵי שְׁלִישֵׁי גָּדִיל הם חלק הרמז והדרש ששוזרים וגודלים דברי תורה זה בזה וּשְׁלִישׁ גְּלָאִי הפשט. או שְׁנֵי שְׁלִישֵׁי גָּדִיל תורה שבכתב ושבעל פה וּשְׁלִישׁ גְּלָאִי מוסר ודרך ארץ.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש שלחן רמז לאשה כמו שאמרו בגמרא שלחן ערכתי לו ואיתא בגמרא (נדרים כ, ב) על אימא שלום שאמרה כשהיה משמש עמה היה מכסה שני טפחים ומגלה טפח ולזה אמר שְׁנֵי שְׁלִישֵׁי גָּדִיל רצונו לומר מכוסה וּשְׁלִישׁ גְּלָאִי עד כאן דבריו נר"ו.

הָא דְּאִיכָּא יְנוּקָא, הָא דְּלֵיכָּא יְנוּקָא. פירוש שני שלחנות היה להם אחד יש לו טבעת בפנים וקבועה שם ומביאים בעת שיש ינוקא ואחד יש לו טבעת קבועה מבחוץ ומביאים אותו כד ליכא ינוקא וכן הענין במה שאמר הא בליליא הא ביממא דגם כן יש להם שני שלחנות אחד טבעתו מבחוץ ואחד טבעתו מבפנים.

דף נח.

אַשְׁכְּחֵיהּ לֶאֱלִיעֶזֶר עֶבֶד אַבְרָהָם דְּקָאֵי קַמֵּי בָּבָא. הנה נראה בודאי שהוא לא נכנס בהקיץ לתוך מערת המכפלה ולא ראה בהקיץ המראה הזה ולא שמע בהקיץ דברים אלו של בת קול ושל אליעזר אלא הוא היה מציין בהקיץ ביום מערות הצדיקים אך למערת המכפלה לא אפשר שיכנס וגם לא היה צריך לציין אותה מלמעלה כי היא מצויינת ועומדת מימות הראשונים וגג המערה מוקף באבנים גדולות מזמן הראשנים ופיה של מערה פתוח עד היום ומדליקין בו הגוים נר אך במראה החלום ראה כל המראה הגדול הזה כאלו הוא ירד לתוך המערה וראה את אליעזר ודבר עמו וגם שמע דברי בת קול והשיב דבר והכל היה במראה החלום, וגדולה מזו אמרו חכמים דמה שאמר השם יתברך להושע לך קַח לְךָ אִשָּׁה זוֹנָה וְלָקַח וְיָלְדָה לוֹ (הושע א, ב) כל זה לא היה בהקיץ אלא במראה הנבואה כענין מראה החלום ועיין רד"ק ז"ל שם.

על כן דברים אלו שדבר לו אליעזר במראה החלום יש לפרש אותם בדרך רמז דאות ה' שנוספה לאברהם אבינו ע"ה בשמו לקחו מן אות יו"ד דשרי שהיתה בסוף שמה שנחלקה לשני ההי"ן אחת לקחה שרי ואחת לקח אברהם אבינו ע"ה ועל זה אמר לו **גַּנִּי בְּכַנְפָּהּ דְּשָׂרָה** דאות יו"ד שלקח אברהם אבינו ממנה אות ה' היא היתה בכנפה דשרה

רצונו לומר בסוף שמה.

ומה שאמר **וּמְעַיְנָא לֵיהּ בְּרֵישֵׁיהּ** רמז דאות ה' זו ניתנה לו במלוי אל"ף שהיא קבוע בראש שמו של אברהם אבינו ע"ה דאות ה' תתמלא בשלש מילואים שהם אל"ף ויו"ד וה"ה וזו היתה מלאה באות א' שהוא ברישיה דאברהם אבינו ע"ה.

חַוָּה בְּפָנֵי אָדָם, כְּקוֹף בְּפָנֵי אָדָם. הנה אף על גב דכתב רבינו ז"ל (בשער הכונות בדרוש ראש השנה מאמר רבותינו ז"ל) שאמרו אדם הראשון לא היה יכול להסתכל בפני חוה אשתו ונתן טעם לדבר על פי הסוד וכנזכר שם (בדרוש וא"ו דף צו.) אין זה סותר למאמר דהכא כי קודם היתה היא גדולה ממנו באור הפנים אך אחר החטא כיון שהיא גרמה לו נסתלק ממנה אותו אור יופי העליון ואז הוא נעשה גדול ממנה בכך.

ודע דאף על גב דאדם הראשון גם אחר החטא היתה קומתו מאה אמה וכפי הקף המחיצות אשר למעלה לא נראה מקום התחתון גדול כל כך אין זה תימא דאין הכי נמי שם במערה לרוב קדושתה היה מעט מחזיק המרובה וכהאי גונא אמרו רבותינו ז"ל (צט.) מקום ארון וכרובים אינו מן המדה אלא בנס עומדין.

אָדָם בְּפָנֵי שְׁכִינָה, כְּקוֹף בְּפָנֵי אָדָם. נראה לי ודאי דלא אמרו השערה זו על הכמות או האיכות דהא ודאי אי אפשר להגביל שיעור ומדה לאור השכינה אלא נקיט לשון מליצה על אור השכינה המתגלה ומצטייר בעיני האדם הרואה במראה הנבואה כפי כח שיוכל לסבול וכמו שנאמר וּבְיַד הַנְּבִיאִים אֲדַמֶּה (הושע יב, יא) יַד רצונו לומר כח כלומר כפי כח הנביאים אדמה להם בציור מראה הנבואה ועל זה הדמיון של אור השכינה הנדמה לאדם בנבואה קאמר אדם בפני שכינה כקוף בפני אדם.

תַּפְסֵיהּ בְּדִיקְנֵיהּ. יש להבין למה תפשו בזקנו ולא בידו או בחוטמו? ונראה לי בס"ד כשפתח הקבר הכניס ראשו לראות אם יש עליו בגדים או שמא כלו הבגדים ונעשו עפר וכיון שהכניס ראשו לחלל הקבר להסתכל ולראות בזה מוכרח שנכנס זקנו תחלה לאויר החלל של הקבר ולכן תפשו בזקנו שנכנס תחלה.

אי נמי נראה לי בס"ד שעשה לו מדה כנגד מדה מפני שזה האמגושי שבא להפשיט המתים מבגדיהן חושב הבגדים מותרות לגמרי שיאמר למה להם בגדים בקבר כיון דמכוסים בעפר ולכן הוא בא ליטול אותם מהם ולכך תפשו בשער זקנו דגם השערות הם מותרות וראוי לו שיקצצם ובפרט דהאמגושי דרכו לגדל זקן ארוך ועב דאומר לך כל מותרות אלו שבזקן תקצצם וכן היה שלא עזבו אלא עד שחתך הזקן שלו.

ועוד נראה לי בס"ד הטעם שתפסו בזקנו כי הזקן גדל אצל האדם בהיותו גדול שנשלם בחכמה ודעת דאז צומח שער זקנו ואינו בא לו בזמן שטותו כשנולד דעודנו בער ולכן

מייחסים החכמה לזקן כמו שאמרו רבותינו ז"ל (קידושין לב:) זקן שקנה חכמה ולכן אמגושי דעושה מעשה שטות לחטט ולהפשיט בגדי מתים תפסו בזקנו כדי שיחתוך אותו כיון דגדל זקנו והוא עודנו בער וכסיל ולמה לו הזקן המורה על שלימות חכמה ודעת.

זַרְנוּקָא אָמְרָה לְכוּ. קשא והלא זרנוקא הוא נאד ומה חדש להם בזה דהיא כבר פרשה בדבריה שפשטו עורו ומשקים בו מים אם כן אמרה שהיא מדברת על נאד ורק הם נתעצמו בדבריה בשביל שאמרה עבדא חד הוה לי ופשטוה למשכי וכו' דאיך יצוייר דבר זה על עור אדם שיעשו ממנו נאד ואם כן היה לו לומר להם תיש קאמרה לכו? ועוד היא לא היתה תביעתה על הנאד אלא על הבשר שדמיו עשרים ידות על דמי העור?

ונראה לי בס"ד דהוא אמר להם דברים אלו שדברה לכם הם כמו זרנוקא שהוא נאד ובתוכו מים או יין כן דברים אלו יש בתוכם ענין אחר ואינם כפשוטן ואין הכי נמי ודאי פירש להם שתביעתה היא על תיש ותלמודא לא זכר אלא התחלת דבריו שאמר להם זרנוקא אמרה לכו כלומר דברים אלו דוגמת הזרנוקא שיש בתוכה דבר אחר.

הוֹאִיל וְחַכִּים כֻּלֵּי הַאי, לֵיתֵיב אַבָּבָא וְנֵידוֹן דִּינָא. קשא אם הם חבשוהו בשביל דאפיק ממונא בלא סהדי ובלא שטר מה תרופה מצאו לו בזה שראוהו חכים טובא וכי מי שהוא חכם גדול יכול להוציא ממון בלא עדים?

ונראה לי בס"ד דהם יודעים שיש לחכמי ישראל חכמה גדולה לפרש דברים הסתומים דהא פסוק אחד בתורה מבארים אותו בשבעים פנים דכל ביאור עושה משמעות בפסוק באופן אחר, אך המה יודעים בעצמם שאין להם חכמה זו וכל דברים הכתובים בספרים אין להם אלא רק משמעות אחת וכל דבר אין מבינים אותו אלא לפי פשוטו ולכך כיון דהגידו להם שאביהם לא אמר בצוואתו אלא רק תיבות אלו 'כָּל נִכְסַי לְחַד בְּרָא' אשר כפי הנראה מפשט דברים אלו לא הודיע מי הוא זה הבן הנה הם אמרו אולי רבי בנאה יש לו חכמה זו של חכמי ישראל להוליד דברים מלשון הסתום והוא עשה בחכמתו ביאור לדברים אלו של הצוואה דעל פי הביאור הזה נודע מי הוא זה הבן שנותן לו נכסיו?

ועל כן הנה הוא דין אמת למסור הנכסים ליד אותו הבן דוקא אמנם עדיין לא נתברר אצלם אם רבי בנאה הוא חכם רשום מגדולי חכמי ישראל אשר ידיו רב לו בחכמה לפרש הסתומות או שמא לא הגיע עדיין לחכמה גדולה כזו ורק דן את הדין מכח אהבה שיש לו עם זה הבן היורש או מחמת שנאה שיש לו עם אחיו ובלי השכלה וחכמה דן את הדין, לכן חבשו אותו עד שתברר להם חכמתו העצומה על ידי חקירה וכאשר נזדמן לפניהם דבר זה שתבעה האשה דין אחד בדבר סתום דאין לו הבנה לפי פשוטו והוא תכף ומיד

בלתי איחור ועכוב הגיד להם ביאור דברים אלו אז הבינו מחמת כן שהוא בעל חכמה כגדולים אשר בארץ להבין דבר מתוך דבר לפרש הסתום ואם כן ודאי גם אותו הדין דן אותו ביושר וחכמה וברוב חכמתו ראה בארבעה מילין ההם רמז רק להחליט הנכסים ביד אותו הבן דוקא ולכך פטרו אותו ואדרבה כבדו אותו מכאן ולהבא דאליו יבא כל ריב לבני ישראל ועל פיו יקום דבר.

דף ס.

מָה רָאָה שֶׁאֵין פִּתְחֵי אֲהָלֵיהֶם מְכֻוָּנִין זֶה לָזֶה, אָמַר: רְאוּיִין הַלָּלוּ שֶׁתִּשְׁרֶה עֲלֵיהֶן שְׁכִינָה. נראה לי בס"ד דייק לה מדכתיב שֹׁכֵן לִשְׁבָטָיו (במדבר כד, ב) דלא אמר 'שׁוֹכְנִים' לשון רבים אלא 'שֹׁכֵן' לשון יחיד שמע מינה כל אחד שוכן לבדו דאין בעל הבית זה רואה בעל הבית בעולם הבא חבירו וכמו שכתב הרי"ף ז"ל.

ולי אנא עבדא נראה לרמוז דאמר **לִשְׁבָטָיו** אותיות '**יַבֵּט שָׁלוֹ**' דכל אחד יבט בשלו ולא יבט בשל חבירו והיינו מפני דאין פתחיהם מכוונים זה לזה.

אָמַר לֵיהּ: זִיל הָאִידְנָא וְתָא לְמָחָר. קשא למה הוצרך לומר לו זִיל הָאִידְנָא? סגי לומר תָּא לְמָחָר!

ונראה לי בס"ד דרבי ינאי היה דעתו בתחלה לצוות את בן בית שלו שיקוץ בו ביום תכף ומיד אך לא רצה לצוות לפני אותו בעל דין ולכן חש אם יאמר לו רק 'תָּא לְמָחָר' ישאר זה הבעל דין בבית דינו של רבי ינאי שעה או שתים לצוותא בעלמא כי לא היה לו עסק לילך למקום אחר והוא רוצה שילך מלפניו תכף כדי שהוא יצוה תכף ומיד את בני ביתו שלו שיקוץ לכך הוצרך לומר לו 'זִיל הָאִידְנָא' ולא תעמוד כאן 'וְתָא לְמָחָר' אצלי לקבל תשובה על דבריך.

אך אחר שיצא זה מלפניו חזר רבי ינאי מדעתו שלא יצוה לקוץ את שלו בו ביום אלא יקצוץ בלילה שאין זה יודע מן הקציצה כדי שמחר יבא אצלו לבקש תשובה ויאמר לו משורת הדין אתה חייב לקוץ מה שאין כן אם קוצץ רבי ינאי בו ביום היה יודע שקצץ רבי ינאי ולא היה חוזר ובא אצלו לקבל תשובה אלא היה גם הוא קוצץ ואפשר דהוא חושב זה שקצץ רבי ינאי הוא מתורת חסידות ולאו מדינא אך על ידי שקצץ רבי ינאי בלילה זה לא ידע מן הקציצה וממילא בא למחר אצל רבי ינאי לקבל תשובה על דבריו ואז אמר לו רבי ינאי בפירוש שחייב מן הדין לקוץ ולא משום חסידות בלבד ועוד נראה לי בתחלה אמר לו רבי ינאי זִיל הָאִידְנָא וזה השיב אימתי אבא ואמר לו תָּא לְמָחָר ותלמודא קיצר

הדברים והבליע דבריו של זה שאמר לו אימתי אבא וחיבר דבריו של רבי ינאי ראשונים ואחרונים ביחד.

דף ס:

זִיל חָזֵי, אִי קוּץ דִּידִי קוּץ דִּידָךְ, אִי לָא קוּץ דִּידִי לָא תָּקוּץ אַתְּ. קשא יאמר לו בקיצור דידי קייץ? ונראה לי שהיה רוצה שילך ויראה בעיניו ואם היה אומר לו דידי קייץ לא היה הולך לראותו כי היה מאמין לדבריו.

והא דבני רשות הרבים לא באו וקבלו על זה לפני רבי ינאי אלא עכבו עליו חוץ לבית דין והוצרך שהוא עצמו יבא וישאל דין זה מן רבי ינאי היינו דחששו אם יבואו לקבול על זה יחשוב רבי ינאי שגם עליו הם מתרעמים ובאמת הם לא היו מתרעמים אלא היו מוחלים לכבודו.

כְּשֶׁחָרַב הַבַּיִת בַּשְּׁנִיָּה, רַבּוּ פְּרוּשִׁין בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בָּשָׂר וְשֶׁלֹּא לִשְׁתּוֹת יַיִן. הא דלא חרדו על בית הראשון בכך מפני שהיה לו זמן קצוב לחרבנו שבעים שנה דאין זה זמן רחוק הרבה אך לחרבן בית שני לא נתפרש זמן וחשו אולי יהיה אלף או אלפים שנה לכך נצטערו יותר ורצו לעשות לו זכר.

והא דלא אמרו עצים לא נדליק שבטלו עצי המערכה ובגד לא נלבוש שבטלו בגדי כהונה ושמן לא נדליק שבטלה המנורה נראה דהם לא אמרו אלא על הנאות הנכנסים לגוף אבל הנאות אלו הם מכשירין ואין נכנסים לתוך הגוף. ומה שאמר סד ביתו זכר לחרבן הבית, ומה שאמר בשלחן זכר לחסרון המזבח, כי השלחן הוא במקום מזבח כמו שאמרו רבותינו ז"ל (מנחות צז.) על פסוק זֶה הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר לִפְנֵי ה' (יחזקאל מא, כב). ומה שאמר על התכשיטין הוא כנגד חסרון בגדי כהונה שהם תכשיטין דכתיב בהו לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת (שמות כח, ב).

וְאֵין מַנַּחַת אוֹתָנוּ לִכְנֵס לִשְׁבוּעַ הַבֵּן. קשא היה לו לומר ומבטלת מצות מילה או פדיון! ויש לומר דאם רק הגזרה שלא למול ולא לפדות לא היו נמנעים מלישא אשה כי יאמר כל אחד ואחד אשא ושמא אוליד בת ולא יעשו עמי עלילה, אך כיון שגזרו שגם הנכנס למצות מילה חייב הריגה השתא אמרו בדין שלא ישאו נשים כי אי אפשר שלא יהיו מולידים בין הכל זכרים, ואביהן ימסרו עצמן וימולו אותם ועל ידי כך תעשה המלכות עלילה על כל אנשי העיר לומר אתם נכנסתם למצות המילה ועברתם על גזרת מלך.

דִּין הוּא שֶׁנִּגְזֹר עַל עַצְמֵנוּ שֶׁלֹּא לִשָּׂא אִשָּׁה וּלְהוֹלִיד בָּנִים. פירוש לא לישא אשה מחדש ולא להוליד בנים מנשים הנשואות שנהיה פרושים מן הנשים וכל זה יהיה לפי שעה עד שתתבטל הגזרה כשישתנה המלך הגוזר מפני כי מצות מילה אי אפשר לעשותה בסתר דהאויבין היו מכירין בה בהכרח בראותם הילד מהול ועל כן בדין שבמשך זמן הגזרה לא יולידו בנים.

וְנִמְצָא זַרְעוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ אשר ניתנה לו מצות המילה כלה ממצוה זו של המילה מאליו, פירוש כָּלָה רצונו לומר נמנע מלשון וַיִּכָּלֵא הַנֶּשֶׁם מִן הַשָּׁמָיִם (בראשית ח, ב) כלומר נפסקין ונמנעים מקיום מצוה זו מאליהן שאין ביטולה הוא מחמת גזרת מלכות אלא מחמת שאין להם בנים כדי למול אותם.

אֶלָּא הַנַּח לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל לישא נשים ולהוליד בנים אף על פי שהם לא ירצו למול אותם ולמסור עצמן על קדוש השם משום דסבירא ליה (יומא פה:) וְחַי בָּהֶם (ויקרא יח, ה) ולא שימות בהם ובאמת מן הדין חייבין למסור עצמן בעת שמד אפילו אערקתא דמסאנא (סנהדרין עד:) ובזה שאין רוצים למסור הנה הם שוגגין אבל אם נגזור עליהם שלא לישא אשה ולהוליד בנים מזה ידעו דבשעת שמד חייבין למסור עצמן ואם כן ידעו שהדין הוא כך והשתא אם לא ימסרו עצמן בשאר מצות שגוזרין עליהם הם מזידין בזה דמאחר דידעו שורת הדין למסור על כל מצוה הרי הם מזידין בביטול שאר מצות אשר מבטלין אותם משום גזרת מלכות.

דף עג.

הַאי גַּלָּא דְּמַטְבַּע לְסִפֵּינָתָא מִתְחֲזֵי כִּי צוּצִיתָא דְּנוּרָא, חִוַּרְתִּי בְּרִישָׁא. הנה נודע כל מאמרים אלו לא דברו בהם דברים כפשוטן אלא הם דברי משל ואפילו שיש בהם דברים שאפשר להיות במציאות עם כל זה לא נאמרו אלא דרך משל וחידה והמה הנקראים במשלי (משלי א, ו) לְהָבִין מָשָׁל וּמְלִיצָה דִּבְרֵי חֲכָמִים וְחִידֹתָם. והריטב"א ז"ל כתב בשם הגאונים כל היכא דאתמר 'לְדִידִי חָזֵי לִי' במראה החלום היה עיין שם. ובין כך ובין כך הדברים האלה לא נאמר בשביל פשוטן אלא רק לרמוז בהם עניינים שונים הן בדרך הפשט והן בדרך הסוד וכבר דשו בהם רבים לבארם בדרך רמז וגם אנא עבדא אכתוב ממה שחנני השם יתברך ברוב רחמיו וברוב חסדיו והיינו:

נָחוּתֵי יַמָּא הם החכמים היורדים לעומק תורה שבעל פה דכתיב בה רְחָבָה מִנִּי יָם (איוב יא, ט) **הַאי גַּלָּא** הוא היצר הרע **דְּמַטְבַּע לְסִפֵּינָתָא** הוא גוף האדם הנה בתחלה מתחפש ובא בצורת היצר הטוב שהוא אישא חוורא כי היצר הרע המחטיא במצות עשה והוא

נקרא אש אדומה ויצר הרע המחטיא במצות לא תעשה נקרא אש שחורה וזהו שאמר **מִתְחֲזֵי כְּי צוּצִיתָא דְּנוּרָא** ברישא שיהיה מדבר כמו יצר הטוב. ושוב ראיתי דהגאון מהר"י בי"ר פירש 'גַּלְּא' על יצר הרע שבתחלת דבריו מדבר דברי היתר.

או יובן בס"ד **הַאי גַּלְּא** הוא נחש הקדמוני שהטביע את הספינה חוה והוא מטביע ומפתה בני אדם להטביעם במים הזדונים **מִתְחֲזֵי כְּי צוּצִיתָא דְּנוּרָא חִוָּרְתִּי בְּרֵישָׁא** רצונו לומר ניצוץ טוב בראשו כי אין קליפה שאין בה ניצוץ טוב ולכן נחש התחתון ארסו בראשו **וּמָחֵינָן לֵהּ** באותיות אמת [441] שהם מספר כ"א פעמים אֶהְיֶה [21×21=441] וזהו **אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה**.

בֵּין גַּלְּא לְגַלְּא תְּלַת מְאָה פַּרְסֵי. נראה לי בס"ד יש יצר הרע נמשך מן קליפות העשיה ויש מיצירה ויש מבריאה אבל באצילות כתיב לֹא יְגָרְךָ רָע (תהלים ה, ה) וידוע כל קליפה כלולה מעשר ועשר מעשר הרי מאה ויותר אין נפרטים וכמו שאמרו בגמרא (פסחים קי.) הוה עובדא עד מאה וחד ופקע שידא, וידוע בכל עולמות בבי"א [בריאה יצירה אצילות] יש בכל עולם בי"א [בריאה יצירה אצילות] ולזה אמר **בֵּין גַּלְּא לְגַלְּא תְּלַת מְאָה פַּרְסֵי** פירוש בין יצר הרע של עשיה ליצר הרע דקליפת יצירה יש תלת מאה פרסי.

זִימְנָא חָדָא הֲוָה אַזְלִינָן בְּאוֹרְחָא רמז שעשו הוא וחביריו החכמים את הכוונות על עליית הפרדס שבימיו עדיין היה להם אפר פרה להטהר בו **וְדָלִינָן גַּלְּא** הם הקליפות שבעליית הפרדס צריך לפניני תחלה במדור הקליפות ולעלות בהם ולעלות משם למחיצת אור המלאכים ומשם למקום אור הספירות כמו שאמר רבינו מורנו הרב רבי חיים ויטאל ז"ל (בשערי קדושה חלק ג' שער וי"ו) עיין שם וזהו דלינן גלי שעלינו למעלה מן הגלים וגברנו עליהם **עַד דַּחֲזִינָא בֵּי מַרְבַּעְתָּא דְּכוֹכְבָא זוּטָא** כי ממקום הקליפות עברנו למקום אור המלאכים ומשם הגענו למקור אור הספירות וראינו מרבעתא דכוכבא זוטא רמז לאור המלכות שהיא קטנה שבספירות **וְהַוְיָא כְּמִבְזַר אַרְבְּעִין גְּרִיוֵי בִּיזְרָא דְּחַרְדְּלָא** הכונה על פי מה שפירש בקהילת יעקב ז"ל אות מ' רומזת למלכות מפני שיונקת מן תנה"י [תפארת נצח הוד יסוד] דז"א [זעיר אנפין] שכל האחד כלול מעשר הרי מ' עד כאן לשונו.

וזהו שאמר **כְּמִבְזַר אַרְבְּעִין גְּרִיוֵי** וקראם **חַרְדְּלָא** כי הגבורות נקראים בשם חרדל כמו שכתוב בספר מאורי אור, **וְאִי דָּלִינָן הֲוָה טָפֵי הֲוָה מְקַלְקְלִינָן מַהַבְלָא** פירוש בעליית הפרדס ההיא לא יכלו לעלות ולהשיג יותר מאור ספירת המלכות שהיא כוכבא זוטא שבעשר ספירות דאם היו עולין להשיג סוד למעלה מספירת המלכות היו נשרפים מתוקף האור מלמעלה **וְרַמְיָא לֵהּ גַּלְּא קַלָּא לַחֲבֶרְתֵּהּ** פירוש כשעברו במדור הקליפות שהם הגלים

שמעו דבר זה שהיתה אומרת קליפה לקליפה כן וידוע כי פסוק (ירמיה ה, כב) אֲשֶׁר שַׂמְתִּי חוֹל גְּבוּל לַיָּם וכו' פשוטו על ים התחתון וסודו על ים העליון.

לְדִידִי חָזֵי לִי הוּרְמִין בַּר לִילִיתָא, דְּהַוָה קָא רָהִיט אַקּוּפֵּיהּ דְּשׁוּרָא דִּמְחוֹזָא, וּרְהִיט פָּרְשָׁא. הנה המאמר הזה מוכח מתוכו שהוא מדבר בענין הקליפות וכוחם ולכן לא פרשתי בו כלום דאין ראוי להעמיק ולפרש דבריו מפני הפחד וכאשר ישתברו הקליפות ורוח הטומאה יעבור מן הארץ והאלילים כרות יכרתון לתקן עולם במלכות שד־י אז יהיו מובנים הדברים האלה מאליהן ורק אפרש סוף המאמר הזה שהוא מדבר על עלוי הקדושה אחר העברת הקליפות והוא מה שאמר וְאוֹתוֹ הַיּוֹם (תהלים קז, כו) 'יַעֲלוּ שָׁמַיִם יֵרְדוּ תְהוֹמוֹת' וְשִׁמְעַת מַלְכוּתָא וְקַטְלֵיהּ.

ונראה לפרש בס"ד הכונה **יַעֲלוּ** ניצוצי הקדושה שהם חלק בחינת **הַשָּׁמַיִם** מתתא לעילא **וְיֵרְדוּ תְהוֹמוֹת** שירדו אורות הנקראים מ"ד [מיין דוכרין] ליסוד דמלכות הנקרא תהום ועל ידי עליית אורות מ"ן [מיין נוקבין] מתתא לעילא וירידת אורות מ"ד [מיין דוכרין] מעילא לתתא אז **שִׁמְעַת מַלְכוּתָא** כלומר תתחבר המלכות דקדושה עם יסוד דקדושה ושמעת מלשון וַיִּשְׁמַע שָׁאוּל אֶת הָעָם (שמואל א' טו, ד) **וְקַטְלֵיהּ** לסטרא אחרא הנזכר שיתקיים והאלילים כרות יכרתון לתקן עולם במלכות שדי כלומר התחברות מלכות דקדושה עם היסוד הנקרא שַׁדַּי־.

דף עג:

לְדִידִי חָזֵי לִי אוּרְזִילָא בַּר־יוֹמֵיהּ דַּהֲוָה כְּהַר־תָּבוֹר. נראה לי בס"ד **אוּרְזִילָא** רמז ליום כפור **בַּר־יוֹמֵיהּ** שהוא יום אחד בשנה יום אדיר בשנה **דַּהֲוָה כְּהַר־תָּבוֹר** זו הבינה הנקראת הר תבור ואותו היום מאיר באור השכינה והר תבור שהוא אור הבינה **כַּמָּה חֲוֵי** הארתו ביום זה? ופירש **אַרְבַּע פַּרְסֵי** רמז לארבע ספירות נהי"ם [נצח הוד יסוד מלכות] של בינה שהם סוד מ' של מֶלֶךְ המאירים במלכות ביום זה. ולגרסת **אַרְבָּעִין** גם כן יבא נכון כי כל ספירה מן נהי"ם [נצח הוד יסוד מלכות] כלולה מעשר והם ארבעים וכי משכא דצואריה תלתא פרסי שהם שלשה ספירות חג"ת [חסד גבורה תפארת] שרומזים באות ל' של מֶלֶךְ והם מתחילים מן הכתף שהוא תחת הצואר **וּבֵי מַרְבַּעְתָּא דְּרֵישֵׁיהּ פַּרְסָא וּפַלְגָא** רמז לשני ספירות חכמה ובינה הרמוזים באות ך' של מֶלֶךְ וקראם פַּרְסָא וּפַלְגָא כי הם אותיות י־ה שהם מספר עשרה ומחצה.

ואמר עוד במעלת אותו היום שהוא יום כיפור הרמוז באורזילא **רָמָא כּוּפְתָּא וְסַכָּרֵיהּ לְיַרְדְּנָא** פירוש כחו של יום זה השליך העונות שהם כופתא כמו שנאמר (ישעיהו ד, ד) רָחַץ

אֲדֹנָ־י אֵת צֹאַת בְּנוֹת צִיּוֹן, השליכם מעל ישראל והטיל אותם על שר עשו כמו שנאמר (ויקרא טז, כב) וְנָשָׂא הַשָּׂעִיר עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנֹתָם, 'וְסַכָּרִיהּ לְיַרְדְּנָא' שסתם אותו היום פיו של שטן וקראו יַרְדְּנָא חלק תיבה זו לשתים וקרי בה 'ירד נא'.

אַקְרוּקְתָּא דַּהֲוָה כִּי אַקְרָא דְּהַגְרוּנְיָא. נראה לי בס"ד הצפרדע הוא יסוד דקליפה וכמו שאמר רבינו האר"י ז"ל (בשער הפסוקים בדרוש עשר מכות בפרשת וארא עיין שם) **וְהַגְרוּנְיָא** חלק התיבה לשתים וקרי בה הגרון י"א והיינו שיש י"א קליפות כנגד י"א אַלּוּפֵי עֵשָׂו (בראשית לו, מ) וי"א אֲרוּרִים (דברים כז, טו) ובגרון שלהם ימצא התוקף שלהם ביותר כנודע.

ואמר **כַּמָּה הַוֵי** פרטות כחות הדינין **שִׁיתִּין בַּתֵּי** דנחלקים לששים כנגד מה שאמר הכתוב שִׁשִּׁים גִּבֹּרִים סָבִיב לָהּ (שיר השירים ג, ז) **וְאָתָא תַּנְיָנָא** שורש נחש הקדמוני **וּבָלְעָהּ**.

וְאָתָא פּוּשְׁקַנְצָא הוא עורב נקבה שהיא חוה הראשונה שהיא מתוקף הדינין והסיגים שנתנה לאדם הראשון אחר שחטא כדי שיזריע בה נגעי בני אדם וכמו שאמר בספר הלקוטים פרשת בראשית שנתן הקדוש ברוך הוא חוה ראשונה לאדם כאשר חטא כדי שיזריע בה נגעי בני אדם ואלו לא היתה חוה ראשונה היה מזריע בארץ והיה העולם חרב ומתמוטט אשר היו מטשטשי עלמא אותם השדים שהיו יוצאין מההזרעה שלו ועם כל זה הוצרך מאה ושלשים שנה לישב במי גיחון כדי לעשות טבילה וכו' עד כאן לשונו עיין שם.

וזהו שאמר אתא עורב נקבה היא חוה הראשונה **וּבַלְעָהּ לְתַנְיָנָא** אותו כח הנחש שהיה בלוע בו אותם כחות הדינין הקשים והסיגים שביסוד דקליפה **וּסָלִיק** זה עורב הנקבה שהיא חוה הראשונה וְיָתִיב **בְּאֵילָנָא** הוא אדם הראשון ששכב עמה והזריע בה נגעי בני אדם שהם השדים הנמצאים בעולם.

ואמר **תָּא חֲזִי כַּמָּה נָפְשִׁ חֵילֵיהּ דְּאֵילָנָא** הוא אדם הראשון פירוש מכאן תבין ותראה כמה כח קדושה היה באדם הראשון ששכב עם חוה זו שכל כך כוחות רעים וסיגים קשים היה בלוע בה ולא נטמע בה ולא נמשך אחריה ולא היו הקליפות יכולים להתאחז בו אלא סוף פורש ממנה וקידש וטיהר עצמו.

וְאָמַר רַב פָּפָּא: אִי לָאו דַּהֲוָאי הָתָם לָא הֵמְנִי פירוש דרב פפא בר שמואל היה יושב עם החכמים החסידים שהיו דורשים בדרוש זה של אדם הראשון איך היה קודם שחטא וכמה קדושה היה כלול בו ואיך נעשה בו אחר שחטא ואיך היה ענין דיבוקו בחוה הראשונה ואיך אחר כך פירש ממנה ועשה תיקון וטהרה לעצמו בטבילה במי גיחון מאה ושלשים שנה בסיגופים ותעניות וכיוצא, ולכן אמר אם לא הייתי יושב באותו מעמד של דרושי אדם הראשון ושמעתי ענין אדם הראשון בפרטות לא הייתי מאמין

שיהיה לאדם הראשון דיבוק בחוה הראשונה ויהיה אפשר לו לפרוש ממנה ולחזור לקדושתו ולטהרתו.

זִימְנָא חֲדָא הֲוָה [קָא] אַזְלִינָא בִּסְפִינְתָּא. נראה לי בס"ד שהיה הולך ומתעסק בלימוד הסוד שהוא חשוב ומשובח **וּסְפִינְתָּא** לשון חשיבות כמו מאן ספין ומאן רקיע וכמו שפירש בערוך. **וַחֲזִינָא** בראיה שכלית מתוך עסקי הסודות שהייתי עוסק בהם **הַהוּא כַּוָּרָא** זה אדם הראשון כי בני אדם נמשלו לדגים כנזכר בקהלת (קהלת ט, יב) ולכן מכנה לאדם הראשון בשם כוורא שהוא דג גדול **דְּיַתְבָא לֵיהּ אָכְלָא־טִינָא בְּאוּסַּיֵּיהּ** פירוש הנחש הוא אכיל טינא דכתיב וְעָפָר תֹּאכַל כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ (בראשית ג, יד) ויתיב כחו של נחש בְּאוּסַּיֵּיהּ פירוש בחיותו כי החיות תתייחס לאפיו דכתיב נִשְׁמַת רוּחַ חַיִּים בְּאַפָּיו (בראשית ז, כב) ואמרו בגמרא חיותא לכולי עלמא סבירא ליה באפיה הוא.

וְאַדְחוּהִי מַיָּא וְשַׁדְיוּהָ לְגוּדָא רצונו לומר מַיִם הַזֵּדוֹנִים שהם כוחות הרע של הנחש הנקראים מים הזדונים דעליהם נאמר אַל תִּשְׁטְפֵנִי שִׁבֹּלֶת מַיִם (תהלים סט, טז) וכן אִנָּצְלָה מִשֹּׂנְאַי וּמִמַּעֲמַקֵּי מָיִם (תהלים סט, טו) דחו את אדם הראשון **וְשַׁדְיוּהָ לְגוּדָא** דכתיב וַיְגָרֶשׁ אֶת הָאָדָם וַיַּשְׁכֵּן מִקֶּדֶם לְגַן עֵדֶן אֶת הַכְּרֻבִים וְאֵת לַהַט הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת לִשְׁמֹר אֶת דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים (בראשית ג, כד) והמים הזדונים שהם כוחות של נחש הם היו הסיבה בזה.

ואמר עוד וְחָרוּב מִינֵיהּ שִׁיתִּין מְחוֹזֵי וכו' כי אחר החטא נתחלקו אותם הנשמות שהיו באדם הראשון לשלשה יש מהם שנפלו לתוך הקליפות וכנגד אלו אמר **חָרוּב מִינֵיהּ שִׁיתִּין מְחוֹזֵי** ויש מהם שנשארו בו וכנגד אלו אמר **וְאָכְלוּ מִינֵיהּ שִׁיתִּין מְחוֹזֵי** ויש מהם שהלכו ממנו ונתנו לקין והבל וכנגד אלו אמר **וּמָלְחוּ מִינֵיהּ שִׁיתִּין מְחוֹזֵי** כי הלכו למקום אחר ונקיט בכולה מספר שִׁיתִּין כי הנשמות כל בחינה מהם נחלקת לששים רבוא ואמר **וּמַלְּאוּ מֵחַד גַּלְגַּלָּא דְּעֵינֵיהּ** רמז למשה רבינו ע"ה שהיה מובחר הנשמות שהיה באדם הראשון בעינים שהם המובחר שבגוף **תְּלַת מְאָה גַּרְבֵּי מִשְׁחָא** רמז לאות שי"ן שבשמו שהיא מכרעת בשמו ומטה כלפי חסד כמו שאמר רבינו האר"י ז"ל הטעם שנקרא 'משה' ולא 'מה־ש' ככתוב בשמות ע"ב כי הוא נוטה לחסד שהוא סוד חכמה הנקרא שמן כנודע והשמן הוא המאיר והחסד נקרא אור.

ומה שאמר **וְכִי הַדָּרָן לְבָתַר תְּרֵיסַר יַרְחֵי שַׁתָּא** יובן בס"ד על פי מה שאמר רבינו ז"ל בספר הלקוטים בפסוק וַיִּתְעַבֵּר יְהֹוָה בִּי לְמַעַנְכֶם (דברים ג, כו) כי ערב רב היו מבחינת משה רבינו ע"ה ויצאו בלא זמנם ולכך לא נתקנו וחטאו ולכן נפטר משה רבינו ע"ה כדי לעלות למעלה להתעבר בבינה י"ב חודש ולבא בכל דור ודור לתקנם ולכן אין דור שאין בו משה (בראשית רבה נו, ז) וזהו וַיִּתְעַבֵּר יְהֹוָה 'בִּי' פירוש י"ב רמז לי"ב חודש שהוצרך

להתעבר בבינה בעבור תיקון שלהם וזהו בעבורכם וראשי תיבות **וַיִּתְעַבֵּר יְיָ בִּי לְמַעַנְכֶם** 'יובל' שהוא בינה הנקראת יובל וכשנולד בפעם ראשונה לא הוצרך להתעבר אלא רק שבעה חדשים כי לא היה צריך כל כך בירור אך אחר כך הוצרך בעיבור י"ב חודש לתקן בביאתו שכל דור ודור עד כאן עיין שם.

וזהו שאמר **וְכִי הַדָּרָן לְבַתַּר תְּרֵיסַר יַרְחֵי שַׁתָּא חֲזִינָן דַּהֲוָה קָא מְנַסְרֵי מַגַּרְמֵיהּ מְטַלַּלְתָּא וְיַתְבֵי לְמִבְנְיָנֵיהּ הַנָּךְ מְחוֹזֵי** פירוש אחר עיבור של י"ב חודש שהיה למשה רבינו ע"ה שהוא השי"ן הנזכר היו בכל דור ודור לוקחים מן השמים כח מזכותו ועצמותו להגין על הדור כמו מטללתא וחוזרים לבנות אותם מחוזי שרמזנו בהם על הנשמות שבאדם הראשון שנחרבו ונפלו לקליפות כי כוחו המצוי בכל דור מסייע לדבר זה.

זִימְנָא חָדָא הֲוָה קָאָזְלִינָן בִּסְפִינְתָּא. פירוש הולכים בלימוד הסוד הנסתר כדפרשנו לעיל, **וַחֲזִינָן הַהוּא כַּוְרָא** זה היצר הרע הנמשך מן פלוני ואיתא בתיקונים על פסוק וַיְמַן ה' דָּג גָּדוֹל לִבְלֹעַ אֶת יוֹנָה (יונה ב, א) 'דג' דא פלוני עיין שם, **דְּיַתְבָא חַלְתָּא אַגַּבֵּיהּ** 'חַלְתָּא' זה החומר המכונה בשם חול, **סַבְרִינָן יַבָּשְׁתָּא הִיא** החומר דומה למים שבנהר שנעשים שלג בחורף בא אדם טפש חשב שזו קרקע ויבשה ובנה עליה בית גדול וכשיצא החורף נמוח השלג וחזר למים וטבע היא והבית אשר בנה במים כן האדם חושב קניין החומר של עולם הזה הוא דבר המתקיים וטורח ובונה עליו בניינים וסוף בהבל ילך ואבדו בנייניו וקנייניו וירדו לטמיון בר מינן! וזהו שאמר סַבְרִינָן החול שהוא החומר וקניין עולם הזה יַבָּשְׁתָּא כלומר דבר קיים בקרקע ויבשה שהבנין הנבנה עליה הוא קיים לכן **סַלְקִינָן וְאַפִּינָן וּבַשְׁלִינָן אַגַּבֵּיהּ** שעשינו כמה בניינים והמצאות בחומר וקנין עולם הזה. **וְכַד חַם גַּבֵּיהּ** פירוש כאשר עסקנו בתורה הנקראת אש שהיא סותרת עצות היצר הרע ובנייניו וענייניו ומורה לאדם דרך הטובה ומודעת לו הדרך הישר והנכון ושיעזוב הבלי עולם הזה נהפך היצר מרע לטוב כמו שאמרו (קידושין ל:) בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין וכן אמרו רבותינו ז"ל (תלמוד ירושלמי ברכות ט, ה) כִּי מָצָאתָ אֶת לִבְבוֹ נֶאֱמָן לְפָנֶיךָ (נחמיה ט, ח) לִבּוֹ לא נאמר אלא לִבָּבוֹ את יצר הרע עשהו יצר הטוב שנהפך מרע לטוב. ואף על גב דנעשה בכח התורה הנה העזר בא לנו מכח היראה שאם לא היה לנו יראת ה' עם עסק תורה היו טובעים במים הזדונים ולזה אמר **אִי לָאו דַּהֲוָה מְקָרְבָא סְפִינְתָּא** הרומזת לאור השכינה שממנה נמשכת היראת שמים לנו **הֲוָה טַבְעִינָן**.

זִימְנָא חָדָא הֲוָה אָזְלִינָן בִּסְפִינְתָּא, וְסָנְאִי סְפִינְתָּא בֵּין שִׁישָׁא לְשִׁישָׁא דְּכַוְרָא תְּלָתָא יוֹמָא וּתְלָתָא לֵילָוָתָא. נראה לי בס"ד שהיה עוסק בסודות הפורים וענין המן ושרשו ומצב ישראל איך היה בזמן ההוא וספינה רומזת לישראל שהם אומה החשובה שבאומות

וספון לשון חשיבות כאמור לעיל וכוורא רמז להמן שהיה מתלבש בו פלוני שנקרא דג גדול כמו שכתבתי לעיל בשם התיקונים על פסוק וַיְמַן ה' דָּג גָּדוֹל לִבְלֹעַ אֶת יוֹנָה (יונה ב, א) דָּג גָּדוֹל דא פלוני.

והמן יש לו שני שמות 'ממוכן והמן' ואותיות שמותיו הם שיצא ושיצא שלו כי כל אדם כחו ומהלכו הוא באותיות שמו והפרש שיש בין מספר מְמוּכָן [156] לבין מספר הָמָן [95] הוא מספר אַיִן [61] ובאותם הימים היו קיימים בזכות מרדכי שהיה עניו בדורו כמשה רבינו ע"ה בדורו לכן בחר בו משה רבינו ע"ה שיתפללו שניהם להצלת ישראל וכנזכר במדרש והעניו חושב עצמו אין וזה נרמז במספר שיש בין ממוכן להמן שהוא מספר אַיִן רמז לענוה שמכונית בשם אַיִן וכמו שאמר דוד המלך ע"ה אֶשָּׂא עֵינַי אֶל הֶהָרִים מֵאַיִן יָבֹא עֶזְרִי (תהלים קכא, א) כלומר בזכות הענוה, ולזה אמר 'סַגְּאִי סְפִינְתָּא' אלו ישראל שהיו מהלכין באותו זמן בזכות הענוה שהיא אין הרמוזה 'בֵּין שִׁיצָא לְשִׁיצָא דְּכַוְרָא' רצונו לומר בין שם ממוכן לשם המן שהיא הכוורא.

ואמר עוד **תְּלָתָא יוֹמָא וּתְלָתָא לֵילְוָתָא, אִיהוּ בְּזִקִיפָא וְאַנָן בְּשִׁפּוּלָא** כלומר הָמָן נכנס וכתב האגרות של כליה יום שלש־עשרה ניסן ונצלב הָמָן ביום שש־עשרה, נמצא תגבורת שלו היתה שלשת ימים שהם יום שלש־עשרה ויום ארבע־עשרה ויום חמש־עשרה ושלשה לילות שהם ליל ארבע־עשרה וליל חמש־עשרה וליל שש־עשרה כי ביום שש־עשרה נצלב הרי שלשה ימים ושלשה לילות איהו הכוורא זה הָמָן הרשע בזקיפה וישראל בשיפולא כי כיון שנצלב גברו ישראל ורמה קרנם.

ואמר עוד **וְכִי תֵּימָא לָא מַסְגֵּיא סְפִינְתָּא טוּבָא** שלא היה מהלך ישראל והנהגתם טובה באותם השלשה ימים דהוה המן בזקיפה לזה אמר כִּי אָתָא רַב דִּימִי אָמַר **כְּמֵיחַם קוּמְקוּמְסָא** דְּמַיָּא רמז למרדכי שהיה קטן בעיניו כמו קומקום שהוא היה מלא מים זו תורה שנתחמם באותם השלשה ימים ונתלהב לקבוע מדרש לכל ישראל בימים ובלילות וגזר בהם צום **מַסְגֵּיא סְפִינְתָּא שִׁיתִּין פַּרְסֵי** ספינתא שקבע להם עסק בתורה, ולכן **שְׁדִי פַּרְשָׁא גִּירָא וְקַדְמָא לֵיהּ** פירוש פַּרְשָׁא זה הָמָן, שְׁדִי גִּירָא בסוף אותם השלשה ימים ושלשה לילות שהכין עץ למרדכי לתלותו עליו וקדמה ליה שזכות הספינה אלו ישראל שסיגלו באותם השלשה ימים קדמה ליה הגירא לאותה פרשא זה המן כי הוא שנצלב על אותו עץ שהכין וכמו שנאמר (אסתר ו, ד) אֲשֶׁר הֵכִין לוֹ, 'לו' הכין ומרדכי עלה לגדולה בעטרת זהב גדולה.

וְאָמַר רַב אַשִׁי: הַהוּא, גִּילְדְּנָא דְּיַמָּא הֲוָאי דְּאִית לֵיהּ תְּרֵי שֵׁיצֵי פירוש ההוא כוורא שדבר בו רבה בר בר חנה היה הָמָן שהוא גִּילְדְּנָא חלק התיבה לשתים וקרי בה 'גיל דנא' כלומר

בן גילו של הדין שהוא השטן המכונה בשם דנא דְּאִית לֵיהּ תְּרֵי שֵׁיצֵי רצונו לומר שתי שמות שהם שטן ונחש.

זִימְנָא חֲדָא הֲוָה קָאֲזִלִינַן בִּסְפִינְתָא, חַזְאִי הַהִיא צַפְרְתָא. נראה לי בס"ד **בִּסְפִינְתָא** רצונו לומר לימוד הסוד שהוא החשוב שבלימודים ונזדמן לו חכם גדול בחכמת הנסתרות ולזה החכם מכנהו בשם **צִפּוֹר** ובתחילה לא הכירו כי היה אותו חכם מדבר עמו נסתרות בלשון חידה כאשר דיבר הסבא קדישא עם רבי חייא ורבי יוסי בזוהר פרשת משפטים **דַּהֲוָה קָאֵי עַד קַרְסוֹלֵיהּ בְּמַיָּא** רצונו לומר היה נראה שיש לו מעט תורה הנקראת מים שהוא שיעור המים המגיעים עד קרסוליה אך באמת היה חכם גדול **דְּרֵישֵׁיהּ בִּרְקִיעָא** שהוא חכם גדול בחכמת הנסתרות המדברים ברקיעא ובתחלת פגעינו בו **אַמְרִינָן לֵית מַיָּא** כלומר אין בו מים שדבריו הם ריקים מן התורה הנקראת מים וכאשר חשב רבי יוסי על דבריו של סבא קדישא שהם רקים ח"ו אך אחר שהכרנו בו שהוא חכם גדול נתננו דעתנו לירד לעומק הדברים שדבר לרוות את צמאונינו בהם.

וזהו שאמר **וּבָעִינָן לְמֵיחוּת לְאַקּוּרֵי נַפְשִׁין** רצונו לומר לירד לעומק דבריו לרוות נפשינו בהם ושמעינן בַּת־ קוֹל אומרת **לָא תֵּיחוּתוּ לְהָכָא** רצונו לומר לא תוכלו לרדת לעומק הסודות אשר דבר דסודות האלה שאמר יש בהם עומק גדול כי מקדמת דנא **נָפְלָה לֵיהּ חֲצִינָא לְבַר־נַגְרָא הָכָא** וְהָא שְׁבַע שְׁנִין וְלָא מַטְיָא לְאַרְעָא פירוש בר נגרא הוא חכם מפולפל כמו שאמרו (עבודה זרה נ:) צריכה נגר ובר נגר ואותו החכם המפולפל נָפְלָה לֵיהּ חֲצִינָא פירוש קושיא אחת בסודות אלו שדבר בם זה החכם עתה וזה שבעה שנים שלא היה יכול לרדת לעומק הסוד למשכח ליה פתרי ולתרצה ולאו משום דנפישי מיא אלא משום דרדיפי מיא כלומר לאו משום דתירוץ הקושיא תלוי בהקדמות רבים של הסודות ולכך לא מצא לה התירוץ אלא משום דרדיפי מיא כי הקדמה של הסוד הזה עמוקה מאד והיא מדברת בענין זמן הקטנות.

וכמו ענין סוד התוספתא המדברת בקריעת ים סוף שכתב רבינו מורנו הרב רבי חיים ויטאל ז"ל (שער הכוונות דרושי הפסח דרוש יב דף פו) וזה לשונו: ובזה יתבאר לך לשון מאמר אחד מספר הזוהר (בפרשת בשלח דף נב) בענין קריעת ים סוף בפסוק מַה תִּצְעַק אֵלָי (שמות יד, טו) שאמר שם רשב"י ע"ה **בְּהַאי מִלָּה לָא תִּשְׁאַל וְלָא תְּנַסֶּה אֶת ה'**! ובודאי שביאור מאמר הזה עמוק מאד כיון שמצינו לרשב"י ע"ה שהפליג בהסתרת סודו ואמר 'בְּהַאי מִלָּה לָא תִּשְׁאַל' וביום אשר מורי ז"ל ביאר לנו המאמר הזה היינו יושבים בשדה תחת האילנות ועבר עליו עורב אחד צועק וקורא כדרכו, ומורי ז"ל ענה ואמר אחריו ברוך דיין האמת! ושאלתי את פיו ואמר כי אמר לו העורב ההוא לפי שגילה הסוד הזה לכל בני

האדם בפרהסייא לכן נענש בעת ההיא בבית דין של מעלה וגזרו עליו שימות בנו הקטן ותכף הלך לביתו ובנו היה מטייל בחצר ובאותה הלילה חלה את חליו ומת אחר שלש ימים רחמנא לצלן!

והטעם שנענש מורי ז"ל בביאור מאמר זה וכמו שהזכיר רשב"י ע"ה עצמו שאמר '**בְּהַאי מִלָּה לָא תִּשְׁאַל**' הענין הוא כי הנה נודע שאין החיצונים נאחזין אלא במוחין של קטנות שהם דינין תקיפין ובהיות האדם מתעסק בסודות התורה אם יהיה בענין זמן הגדלות העליון או בשאר דרוש חכמת האמת שהם עניינים למעלה אין לאדם כל כך סכנה כמו בזמן שעוסק בסודות זמן הקטנות כי בהתעסקו בהם הנה החיצונים מתעוררים בהם ומתאחזין שם ומזכירין עונותיו של האדם המתעסק בהם וכו' ולכן הסוד הזה צריך להעלימו אם מפאת עצמו ואם מפני שאין אנחנו יודעים אמיתתו אפילו גרגיר של חרדל מן הדרוש ההוא עד כאן לשונו.

ובזה מובן היטב מה שאמר **מְשׁוּם דְּרָדְיפֵי מַיָּא** שיש רודפים לאדם במים זה ולכך הזהירתם בת קול שלא יאריכו בו לרדת לעומקא.

וְאָמַר רַב אַשִׁי: **הַהוּא**, '**זִיז־שַׁדַי**' **הוּא** פירוש אותו החכם שדמהו רבה בר בר חנה לצפירתא שהיה חכם גדול שיודע להלביש סודות עמוקים בדברים פשוטים בדרך חידה ומשל ודאי הוא היה בחינת היסוד שהוא בחינת שם שד־י כי כל צדיק שהוא בחינת היסוד יש לו השגה גדולה בסודות התורה כנודע ולזה אמר וְזִיז שַׁדַּי־ עִמָּדִי (תהלים נ, יא) כלומר במחיצתי שזוכה להתגלות לו רזין עלאין דעולמות העליונים.

זִימְנָא חָדָא הֲוָה אַזְלִינָן בְּמִדְבָּרָא, **וַחֲזִינָן הַנֵי אַוָּזֵי דִּשְׁמִיטָן גַּדָּפַיְיהוּ מִשַּׁמְנַיְיהוּ**, **וְקָא נָגְדֵי נַחֲלֵי דְּמַשְׁחָא מִתּוּתַיְיהוּ**. נראה לי בס"ד כשהיה הולך להתבודד במדברות עם החכמים העוסקים בחכמת האמת ראה שתי נשמות של שני צדיקים שנפטרו ונדמו לו בדמות **אַוָּזֵי** והוא הכיר בהם שהם שני צדיקים הידועים לו שהיה יודע אותם שהיו מאותם צדיקים גדולי הדורות כרבי חנינא בן דוסא וחביריו אשר כל העולם היה נזון בזכותם והם מסתפקים במועט בתכלית שאוכלים כדי חיותם ואין נהנים מן המותרות.

וידוע דהמותרות נרמזים בנוצות ושערות שהם מותרות הגוף וידוע כל אדם שהוא שמן בתורה ובמצות הוא מושך ידו מן המותרות ותהיה הנאתו מועטת בהן ביותר מחמת שהתורה מזככת החומר שלו ולזה אמר **דְּשִׁמְיטָן גַּדָּפַיְיהוּ** רמז להנאת המותרות **מִשַּׁמְנַיְיהוּ** בתורה ומצות שבהם תהיה קדושת הנפש מרובה ומחמת מיעוט הנאתם במותרות לכך **הֲווּ נָגְדֵי נַחֲלֵי דְּמַשְׁחָא מִתּוּתַיְיהוּ** כלומר שהיו נמשכין צינורות של שפע לעולם מתחת הצינור שלהם וכמו שאמרו בגמרא כל העולם כולו ניזון בשביל חנינה בני מפני שחנינה

בני די. לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת שמסתפק במועט ואינו נהנה מן המותרות כלל.

ושאלם **אִית לִי מִנַּיְכוּ חֶלְקָא לְעָלְמָא דְּאַתְּי** כלומר אם אזכה ליקח חלק בעולם הבא אצל חלקים שלכם שאזכה למחיצתכם **חֲדָא דַּלְיָא לִי אַטְמָא** רצונו לומר ירך שלה שרמזה לו אם תשתדל בתיקון פגם הירך תזכה להיות לך חלק במחיצתינו **וַחֲדָא דַּלְיָא לִי גַּדְפָּא** רצונו לומר כנף והוא כנף הימין הרומז לחסד לרמוז לו אם תהיה משתדל להרבות חסד בעולם או כנף שמאל שהוא רומז לגבורה לרמוז לו אם תעשה תיקון ומיתוק הגבורה כראוי אז יהיה לך חלק במחיצתינו. ואמר לו רבי אלעזר **עֲתִידִין יִשְׂרָאֵל לִתֵּן עֲלֵיהֶם אֶת הַדִּין** במה שהם מתרשלים בתקונים אלו שהוא תיקון פגם הירך וגם מעשה החסד יותר משאר כל תיקונים ועניינים.

זִימְנָא חֲדָא הֲוָה קָאָזְלִינָן בְּמִדְבָּרָא, וְאִתְלַוִי בַּהֲדָן הַהוּא טַיָּעָא דַּהֲוָה שָׁקִיל עַפְרָא וּמוֹרַח לֵיהּ. זאת המעשה אפשר להיות במציאות ולכן לא פרשתי בה רמז כי ידוע כי הראשונים היה להם הרגשה בחוש הריח דבר נפלא וכמו שאמרו רבותינו ז"ל על החוי וכיוצא.

ומה שאמר **לְדוּכְתָּא פְּלָן** הרגשתו היתה מכח האוירים הנמצאים בדוכתא פלן ודוכתא פלן, דיש מקום אוירו חם או קר ויש אוירו יבש או לח ויש זך או עכור ויש בזה כמה מדרגות וכל זה ניכר מן ריח העפר הקרוב לאותו אויר אפילו רחוק עשרה פרסאות או יותר. גם יש בזה חכמה נפלאה להרגיש מן ריח העפר על מקור המים שיוכל לידע במקום שמריח כמה הוא רחוק מן מוצא ומקור המים דאפילו אם ישאו את העפר מן קרקע שלו ויוליכו אותו למקום אחר נשאר באותו עפר כח הריח ההוא שיוכל לשער בו כמה היא הרחקתו מן המים ולכן כאשר הריח באותו עפר שלקחו מקרקעו בראשונה אמר להם רחוק שמונה פרסאות והם הצניעו אותו עפר אצלם וכשהלכו עוד שיעור חמשה פרסאות חזרו ונתנו לו אותו עפר ואמר לו רחוק שלשה פרסאות.

ונראה דההוא טייעא היה מן עשרת השבטים היושבים במדבר הגדול וצד אחד של המדבר הוא דבוק עם ערי גינא וצד אחד סמוך לערי תימן שהם ערי יאמ"ן וגם סמוך לו מדבר שהלכו בו ישראל וגם סמוך להר סיני ועיר גיד"א ומק"א וכיוצא.

תָּא וְאַחֲוִי לָךְ מֵתֵי מִדְבָּר. גם דבר זה אפשר להיות במציאות.

ומה שאמר **עַייל טַיָּעָא תּוּתֵי בִּירְכֵּיהּ כִּי רָכִיב גַּמְלָא וּזְקִיפָא רוּמְחֵיהּ וְלָא נָגַע בֵּיהּ**, נראה לי דלא עייל ממש אלא דרך השערה נקיט שהוא משער אי הוה עייל טייעא כי רכיב גמלא וזקיפה רומחיה לא הוה נגע ביה ואפשר לומר דהשערה זו לאו בדקדוק אתמר אלא נקיט לה בלשון גוזמא על דרך מה שאמר הכתוב עָרִים גְּדֹלֹת וּבְצוּרֹת בַּשָּׁמָיִם (דברים

א, כח) וכן וַתִּבָּקַע הָאָרֶץ בְּקוֹלָם (מלכים א' א, מ) ואפשר נמי לומר דלא כולהו מתי מדבר הוי ארוכים כל כך אלא נזדמן לו אחד לפניו שהיה ארוך מאד כל כך.

דף עד.

אָמְרוּ לִי: כָּל אַבָּא, חַמְרָא, וְכָל בַּר בַּר חַנָּה, סִיכְסָא. עיין פירוש רשב"ם ז"ל והדבר יפלא איך בזו אותו כל כך ועוד והלא כמה תנאים ואמוראים נקראו בשם אבא דגדול החברים שהיה לרשב"י היה שמו רבי אבא וכן אבוה דשמואל וכן רב בן אחותו של רבי חייא וכן כמה אמוראים בתלמוד נקראו בשם אַבָּא ואיך יחליטו בפיהם לומר 'כָּל אַבָּא חַמְרָא'? ועוד הא דאמרו 'כָּל בַּר בַּר סִיכְסָא' מנא ליה האי והיכן נמצא 'כָּל בַּר בַּר סִיכְסָא' ומה טעם יש בזה שיהיה השוטה נקרא 'בַּר בַּר'?

ונראה לי אין כונתם עליו אלא היער נקרא בלשון תלמוד אַבָּא בכמה דוכתי ואמרו **כָּל אַבָּא** רצונו לומר יער נמצא שם **חַמְרָא** לרעות בו ורצו לקנתרו בזה שהיא היה דרכו להתבודד ביערים ומדברות שראוי שיתחכם בהתבודדות שעושה שם ואיך שגג שגיאה גדולה שלא החכים לברר הענין על ידי שימנה החוטין.

גם מצינו בערוך בערך 'ברבריא' שהביא לשון הגמרא דיבמות (יבמות סג:) על פסוק בְּגוֹי נָבָל אַכְעִיסֵם (דברים לב, כא) אלו בני ברבריא ובני מרטייא שהולכין ערומין בשוק. גם הביא שם דברי המדרש כִּי אִם שָׁמֹר תִּשְׁמְרוּן (דברים יא, כב) כל זמן שהקמיע הזה בידך הברברין רואין אותו ובורחין. גם כתב שם 'מֵעַם לֹעֵז' (תהילים קיד, א) תרגם התרגום אלו בני ברבריא עיין שם.

ולכן כיון שנקרא 'בַּר בַּר' רצו לקנתרו בכך שאמר לו 'כָּל בַּר בַּר סִיכְסָא' שהולכין ערומין בשוק. ועוד יש לומר בר לשון זה הוי רבוי וחשיבות אך אין רבוי אחר רבוי אלא למעט ולכן אמר לו 'כָּל בַּר בַּר סִיכְסָא'.

ודע כי בודאי היותר נראה לומר גם האי דאמר רבה בר בר חנה דאמר ליה ההוא טייעא תָּא וְאַחֲוִי לָךְ מֵתֵי מִדְבָּר היה במראה החלום וגם מה שאמר כִּי אֲתָאי לְקַמַּיְהוּ דְּרַבָּנָן, אָמְרוּ לִי כָּל אַבָּא חַמְרָא, וְכָל בַּר בַּר סִיכְסָא, גם זה היה במראה החלום שראה דאתא קמיה רבנן ואמרו לי הכי והכי וזה ברור וגם לפי זה הביאור שבארתי בס"ד במשמעות אבא ובר בר כן הוא ויבא נכון על דברי החלום.

ומה שראה אותם בחלום **דְּדָמוּ כְּמַאן דְּמֵיבְסְמֵי**, נראה מפני שהם עמדו על הר סיני לקבל התורה שנמשלה ליין שעליהם נאמר הֱבִיאַנִי אֶל בֵּית הַיָּיִן וְדִגְלוֹ עָלַי אַהֲבָה (שיר השירים ב, ד) ולכן נדמו אליו בחלום כמאן דמיבסמי.

ועוד נראה לי בס"ד מה שאמר **כָּל אַבָּא חַמְרָא** פירוש אינו חכם בחכמת העיון והסברה אלא רק חכם בגרסה דדמי לחמור שנושא המשוי עליו וכמו שאמרו על פסוק יִשָּׂשכָר חֲמֹר גָּרֶם (בראשית מט, יד) ולכן לא היה לו חריפות לממני חוטין וחליות.

ואומרם **סִיכְסָא** אינו רצונו לומר שוטה כמו שפירש רשב"ם ז"ל אלא 'סכסא' לשון סכסוך רצונו לומר בלבול שעשית דבר שנראה שהיית מבולבל מאד שהחזרת את הכנף ולא עלה על לבך למנות חליות. ונראה לי בודאי לא נעלם ממנו דבר זה ועשה כן שמנה חוליות אך אותו צדיק שחתך ממנו הכנף כעס עליו ואף על פי שהחזיר לו הכנף עם כל זה כיון דחתכו ממנו גזר עליו שישכח המנין שמנה ולא יזכור איך היה כדי שלא יהיה לו תועלת מזה והוא מרוב ענותנותו לא אמר לרבנן כבר מניתי אך שכחתי.

ודע כי הגרסה הנכונה היא מה שאמר בתלמוד שהביא בספר דקדוקי סופרים דגריס הכי 'איבעי לך למימני חוטי וחליות ותיתי ותימא לן'.

וְרַבָּנָן? אִם כֵּן, 'אוֹי לִי' לָמָּה. קשא רבה בר בר חנה מאי סלקא דעתיה לפרש על מה אמרה 'אוי'? ונראה לפרש דחשב לכך אמרה 'אוי' על שבועת המבול שאם לא היה שבועה היו העולם יראים מן המבול ולא היו חוטאים מאחר שראו דבא מבול והחריב העולם כולו וכמו שנאמר וְהָאֱלֹקִים עָשָׂה שֶׁיִּרְאוּ מִלְּפָנָיו (קהלת ג, יד) וכן הוא אומר כַּאֲשֶׁר מִשְׁפָּטֶיךָ לָאָרֶץ צֶדֶק לְמָדוּ יֹשְׁבֵי תֵבֵל (ישעיה כו, ט) אך אחר שראו שנשבע שלא יביא מבול נעשה לבם בטוח לכך אמרה 'עַכְשָׁיו שֶׁנִּשְׁבַּעְתִּי מִי מֵפֵר לִי' כדי שאביא מבול ואז יהיו יראים מן החטא.

וְשַׁמְעִית דַּהֲווּ אַמְרִין: "מֹשֶׁה וְתוֹרָתוֹ אֱמֶת, וְהֵן בַּדַּאי". נראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל שהתורה נתנה לנו מעולם הבריאה שהוא סוד בינה לכך התחילה בבי"ת שהיא בינה ולכך משה רבינו ע"ה שזכה לבינה נתנה התורה על ידו. וידוע דהבינה היא סוד אהי־ה שהוא חותם אמת כי כ"א פעמים אהי־ה בסוד אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה [21×21=441] עולה מספר אמת [441] ולזה אמרו **מֹשֶׁה אֱמֶת** שזכה לבינה **וְתוֹרָתוֹ אֱמֶת** שהיא מעולם הבינה.

תָּא וְאַחֲוִי לָךְ הֵיכָא דְּנָשְׁקֵי אַרְעָא וּרְקִיעָא אַהֲדָדֵי. המאמר הזה אינו כפשוטו כפירוש רשב"ם ז"ל כי באמת אין מקום בעולם אשר נושקין הרקיע והארץ ביחד כי הארץ כולה היא כדורית ועומדת בתוך החלל ורחוקה מן הרקיע מרחק עצום ונורא למאד מאד מכל הצדדין שלה כזה: [הציור חסר] ועוד הרקיע הוא אש ומים ואיך יצוייר שיגע בו רבה בר בר חנה ויניח סלתיה בחלון ויש הרחק מן הארץ עד הרקיע מהלך ת"ק שנה?

ונראה לי בס"ד הכונה דידוע מה שאמר רבינו האר"י ז"ל (בספר מבוא שערים ש"ב ח"ג

פ"ח) שבכל תפילות מעלים התחתונים מ"ן [מיין נוקבין] שהם הניצוצות הנבררים וכפי כונתם ומעשיהם כך גודל תיקונם להעלות נצוצים רבים דמ"ן [מיין נוקבין] אם בכמות אם באיכות ובכל יום מעלים ניצוצות חדשות מחודשות וזהו גודל התפילות והמצות ואין כל האנשים שוים כי כל אחד מעלה כפי בחינתו הראויה אליו ולכן הכל צריכין זה לזה ולא יוכל זה לעשות מה שיעשה חבירו והבן זה היטב עד כאן לשונו.

ועוד כתוב שם כי מ"ן [מיין נוקבין] שמעלים בזה היום אין נשלם ונגמר תיקונם באותו היום אלא עד יום שני שאז יוצאים מהם בריות ונשמות מתוקנות ומתלבשות בגוף בעולם הזה עיין שם.

ובשער הכוונות (דף נו"ן ע"ד) כתב רבינו מורנו הרב רבי חיים ויטאל ז"ל: אמר לי מורי ז"ל שיש ברקיע י"ב חלונות כנגד י"ב שבטים וכל שבט עולה תפלתו דרך שער מיוחד לו והוא סוד י"ב שערים הנזכרים בספר יחזקאל עד כאן לשונו עיין שם.

והנה ההוא טייעא היה צדיק אחד מן עולם הבא שבאה נפשו לעולם הזה ונתלבש בצורת טייעא וכמו שתמצא בתיקונים ובזוהר הקדוש בסבא דמשפטים ובמקומות אחרים בזוהר שהיו נשמות קדושות של צדיקים באים לעולם הזה ומתלבשים בצורת טעין חמרי וכיוצא וכן היה אותו טייעא שנגלה לרבה בר בר חנה וגילה לו סוד עמוק ביחוד התפילות שבהם יהיה זווג תפארת ומלכות הנקראים 'שמים וארץ'.

וזהו שאמר **תָּא וְאַחְוִי לָךְ** סוד **הֵיכָא דְּנָשְׁקֵי אַרְעָא** המלכות **וּרְקִיעָא** התפארת או ארעא המלכות ורקיעה היסוד כי לימדו סוד של יחוד וזוג שלהם אשר יהיה על ידי התפילה **וְחַזָאֵי דְּעָבֵיד כַּוִּי כַּוִּי** פירוש שראה ברוח מבינתו סוד י"ב חלונות שיש ברקיע שבהם עולים התפילות של י"ב שבטים **שַׁקְלִיתָא לְסַלְתָּאי וְאַנְחָתָהּ בְּכַוְתָּא דְּרָקִיעַ** פירוש סלתאי היא התפלה שלו שהתפלל בו ביום העלה אותה בחלון אחד השייך לו ולשבטו **אַדְמַצְלִינָא בָּעִיתָהּ וְלָא אַשְׁכְּחִיתָהּ** פירוש חשב דאותם מ"ן [מיין נוקבין] שהעלה בו ביום בתפילתו יגמר בו ואמר לו אותו צדיק המלמדו **גַּוְלְגָּלְתָּא דְּרָקִיעָא הוּא דְּהַדַּר, נְטַר עַד לְמָחָר כִּי הַשְׁתָּא וּמַשְׁכַּחַת לָהּ** פירוש דאין שום מ"ן [מיין נוקבין] שהוא בירור ניצוצי קדושה הנברר ועולה על ידי התפלה נגמר תיקונו ביום עלייתו אלא ישאר עד יום שני בתפלה השנית.

דף עד:

הֲתָם נַמִּי לִיסַרְסֵיהּ לַזָּכָר וְלִיצַנְּנֵהּ לַנְּקֵבָה. קשה למה הזכיר המקשן בדבריו סרוס הזכר דהא סירוס הזכר בלויתן גם רב נקטיה ורק ליקשי למה הרג את הנקבה ליצננה כדעבד

גבי בהמות?

ונראה לי בס"ד דאי הוה מקשי רק על הנקבה הוה אמינא דדעת המקשן גבי דגים אין חשש נזק מן הזכר ולא אצטריך סרוס ורק די בצינון הנקבה ועל כן הוה אמינא דמקשי תרתי דהוה ליה לצנן הנקבה בלבד ולמה סרס הזכר והרג הנקבה? ולכך הוצרך המקשן לפרש דבריו דהוא אינו מקשי אסרוס הזכר כלום ורק מקשי על הנקבה דסגי לה בצינון ולמה הרגה.

דָּגִים פְּרִיצֵי. נראה הטעם כי הזרע הוא מן יסוד המים ולכן נקרא בשם מים ומאחר דנבראים במים וגדלים במים לכן יש להם כח הזרעה טפי הרבה וחזק מאד ולכן אמרו חכמינו ז"ל לא יאכל אדם דגים בסעודה המפסקת בערב כיפור שמרבים הזרע ולכן דגים פריצי בטבעם.

אִי בָּעֵית אֵימָא: **כֵּיוָן דִּכְתִיב**: "**לִוְיָתָן זֶה יָצַרְתָּ לְשַׂחֵק בּוֹ**", **בַּהֲדֵי נְקֵבָה לָאו אוֹרַח אַרְעָא** (**תהלים** קד, כו). דע כי הבריאה של לויתן שבראו הקדוש ברוך הוא זכר ונקבה בלבד ותוקף עצמו וגודלו באיכות ובמידה הכל הם דברי אמת והדברים כפשוטן אך לויתן זה שהוא זכר ונקבה נבראו דוגמא לדבר אחר שיש בעולמות העליונים על דרך שאמרו על גוף האדם התחתון שהוא דוגמה לצלם ספירות הקודש ודרך משל נאמר לויתן התחתון הזכר בראו דוגמה לעולם היצירה שבעולמות היושר ולויתן הנקבה בראו דוגמה לעולם היצירה שבעולמות העיגולים וחיבור עולם היצירה דיושר עם עולם היצירה דעגולים זה נקרא בשם לויתן, יען כי לויתן הוא לשון לווי וחיבור ועל זה החיבור של עולם היצירה דיושר עם עולם העשיה דעיגולים אמר אשר נקרא זה החיבור בשם לויתן אמר הכתוב 'לִוְיָתָן זֶה יָצַרְתָּ לְשַׂחֵק בּוֹ'.

וענין השחוק היא כינוי להשפעה כידוע כמו שאמרו (ברכות ז:) שעה משחקת לו וכן דרשו חז"ל (שבת ל:) על פסוק (קהלת ז, ג) 'טוֹב כַּעַס מִשְּׂחָק' שהוא על מה שמשחק עם הרשעים בעולם הזה ומה שמשחק עם הצדיקים לעולם הבא. כן כאן השחוק הכתוב אצל לויתן הוא ענין השפעה והארה כי הקדוש ברוך הוא נותן שפע בעולם ומשלשלו על ידי לווי וחיבור של יצירה דיושר עם יצירה דעיגול ולכן זכר של לויתן התחתון שהוא דרך משל כנגד יצירה דיושר עם יצירה דעיגולים הוא עומד זקוף ונקבה של לויתן שהיא כנגד יצירה דעיגול בראה עקלתון שמקפת העולם. ומה שבראם דוגמה רק לעולם זה דוקא הנה כל זה מפלאות תמים דעים אין לך עסק בנסתרות כאלה.

ומה שאמר תלמודא **בַּהֲדֵי נְקֵבָה לָאו אוֹרַח אַרְעָא** הכונה הוא דאף על גב דשחוק זה האמור בלויתן הוא דרך משל ודמיון להשתלשלות השפע על ידי לווי הקדוש הזה עם

כל זה לאו אורח ארעא למנקט המשל הזה על הנקבה כאומרו 'לִוְיָתָן זֶה יָצַרְתָּ לְשַׂחֵק בּוֹ' לכן השאיר את הזכר בחיים כדי שיתפוס המשל הזה של 'לִוְיָתָן יָצַרְתָּ לְשַׂחֵק בּוֹ' על הזכר.

בְּשָׁעָה שֶׁבְּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִבְרֹאת אֶת הָעוֹלָם, אָמַר לוֹ לְשַׂר שֶׁל יָם: פְּתַח פִּיךְ וּבְלַע כָּל מֵימוֹת שֶׁבָּעוֹלָם. אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, דַּיִּי שֶׁאֶעֱמֹד בְּשֶׁלִּי. נראה כונתו יתברך הוא שעל ידי כח האש שבו ישרפו המים היתרים ויתמעטו והוא חשב שישארו המים כמו שהם בתוך הים לכן אמר לו דַּיִּי שֶׁאֶעֱמֹד בְּשֶׁלִּי.

או אפשר דכונתו לומר שיבלע מימות של הנהרות הבאים לים וחוזר ויוצא כנגדן דרך מחילות אחרים מן הים לנהרות ועל דרך זה הולכים ושבים, והוא לא הבין כוונתו יתברך דלא הבין שיצאו כנגדן מן הים דרך מחילות לנהרות ולכך אמר לו דַּיִּי שֶׁאֶעֱמֹד בְּשֶׁלִּי.

ובזה ניחא קושיא אחרת כי אחר שהרגו היכן נבלעו אותם מימות שבעולם? וכפי האמור מובן שפיר דבאמת כנגד מימות הבאים לים יוצאין ממנו דרך מחילות לנהרות וכמו שאמר הכתוב אֶל מְקוֹם שֶׁהַנְּחָלִים הֹלְכִים שָׁם הֵם שָׁבִים לָלֶכֶת (קהלת א, ז).

בָּעַט בּוֹ וַהֲרָגוֹ (איוב כו, יב). נראה לי בס"ד בעיטה זו היתה בדיבור כי אף על גב דשר של ים הוא מלאך רוחני גזר עליו שיתגשם כמו גוף בעל חי כדי שבהריגתו יעלה בו ריח קשה מאד ויצטרכו מים רבים לכסותו שלא ירגישו הבריות בריחו וכל זה עשה השם יתברך לפרסום הענין הזה שבודאי בעודו מלאך רוחני אי אפשר שיהיה מוסרח ויצא ממנו ריח סרחון קשה אלא כך היתה הגזרה מלפניו יתברך שיתגשם השר הזה ויהיה כבשר בעל חי ממש ויצא ריח בסרחונו ויתפרסם הדבר. ולכן אמר '**בָּעַט בּוֹ וַהֲרָגוֹ**' דתרי מילי קאמר תחלה בעט בו במאמרו שירד ויפול למטה בים התחתון כדי שיתגשם כדרך שנעשה בנפילים דסוף פרשת בראשית, שהם עזא ועזאל שהשליכם ארצה ונתגשמו בבני אדם ואחר שנפל ונתגשם הרגו.

ומה שעשה הקדוש ברוך הוא דבר זה שיהיה נדחה סרחונו על ידי המים, הטעם מפני כי חטאו היה בעבור המים לכך במים יהיה תיקון שלו שלא יזיק ריחו כיוצא בדבר הזה אתה רואה עץ שאכל אדם הראשון תאנה היה (סנהדרין ע:) ומחמת כן נעשו ערומים האדם ואשתו ובדבר זה נתקנו כי עלי תאנה נעשו להם מלבוש לכסותם (בראשית ג, ז), כן הוא קלקל בדבר המים ונסרח לכך המים כיסו עליו.

דף עה.

עָתִיד גַּבְרִיאֵל לַעֲשׂוֹת קְנִינְיָא עִם לִוְיָתָן (איוב מ, כה). נראה לי בס"ד הטעם שיהיה זה על ידי גבריאל, כי ידוע מה שאמר רבינו ז"ל (בשער מאמרי רבותינו ז"ל) כי גבריאל כשיורד לעולם הזה נגלה באש ובמים ולכן טס העולם בשתי טיסות (ברכות ד:), נמצא יש בו דין ורחמים וצידה זו של לויתן היא דין ללויתן ורחמים לישראל.

ונראה שנרמז כאן גבריאל כי אותיות **גַּבְרִיאֵל** בחלוף א"ת ב"ש הם **רש"ג מת"ך** ואותיות 'תמשך' הם בפסוק תִּמְשֹׁךְ לִוְיָתָן בְּחַכָּה (איוב מ, כה) ואותיות 'גר' נרמזים במלוי של תִּמְשֹׁךְ כזה תי"ו מ"ם שי"ן כ"ף ועולה המלוי עם כולל האותיות וכולל גימטריא ר"ג [203].

וְאִלְמָלֵא מַכְנִיס רֹאשׁוֹ לְגַן־עֵדֶן אֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לַעֲמֹד בְּרֵיחוֹ (איוב מא, כג). נראה הכונה מכניס ראשו בתהום אשר מתחת לגן עדן ונמצא תוקף ההבל יוצא ועולה באויר גן עדן שהיא מלא רוח טוב וריח טוב ועל ידי כך מתמתק אותו הבל ואחר שמתפשט ויוצא משם אינו מזיק לבריות.

ואומרו **בְּשָׂעָה שֶׁלִּוְיָתָן רָעֵב** נראה דלויתן אינו אוכל בכל יום אלא אחת בשמטה או פעם ביובל ונברא לו דגים גדולים למאכלו, ברם זמן שתייתו בודאי הוא טפי משבעים שנה דהא קאמר **אֵין תְּהוֹם** הנחסר מכח שתייתו **חוֹזֵר לְאֵיתָנוֹ עַד שִׁבְעִים שָׁנָה** ומוכרח לומר שיש בין שתיה לשתיה טפי משבעים שנה והוא בסוף הזמן מרגיש בצמא ושותה ואז **עוֹשֶׂה תְּלָמִים בַּיָּם**.

עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת סְעוּדָה לַצַּדִּיקִים מִבְּשָׂרוֹ שֶׁל לִוְיָתָן (איוב מ, ל). נראה הצדיקים האלה הם החכמים בעלי תורה וגם בעלי מצות שהחזיקו ביד עמלי תורה ואחר שהם שבעים מחלקים את הנשאר מן הבשר לשאר אנשים מישראל שהם היו המון העם. ואמר **שֶׁעוֹשִׂים בּוֹ סְחוֹרָה** אין הכונה שמוכרים אותו בדמים ח"ו אלא מפני שהאוכל מבשר לויתן מתחכם על דרך שאמרו רבותינו ז"ל גבי מן היורד מן השמים וכיון דאוכלים אותו המון העם מתחכמים בתורה ומקבלים שכר על השגתם בתורה ואז הצדיקים אשר נתנו להם הבשר הזה בטובת עין חולקים עמהם בשכר התוספות שנוסף להם על ידי אכילת הבשר שנתנו להם ולזה קרי ליה סחורה כי מוכרח שיהיו המון העם שאכלו הבשר הזה להיות להם תוספת ויתרון מאד על מה שהיו ובזה היתרון והתוספות חולקים בעלי הבשר.

ונראה דקרי לה **סְעוּדַת לִוְיָתָן**, כי סְעוּדָה היא אותיות 'סוד ע"ה' ראשי תיבות **עֵץ** הַחַיִּים אֲשֶׁר בְּתוֹךְ הַגָּן (בראשית ב, ט) כי באכילה זו ישיגו סוד עץ החיים אשר בתוך הגן אשר לא זכה אליו אדם הראשון.

עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת סֻכָּה לַצַּדִּיקִים מֵעוֹרוֹ שֶׁל לִוְיָתָן (איוב מ, לא). הנה בדרוש יא"ר צי"ט של עטרת ראשי הרב מור אבי זלה"ה [זכרונו לחיי העולם הבא] פרשתי בס"ד ענין ארבע חלוקות אלו של סוכה וצלצל וענק וקמיע, שיהיו לארבעה מדרגות בני אדם והוא כי לימוד הפרד"ס [פשט רמז דרש סוד] הוא כנגד ארבע אותיות שם הוי־ה ברוך הוא ומי שזוכה להשתדל גם בחלק הסוד יש בידו שם הוי־ה בשלימות שהם ארבע אותיות וקוצו של יו"ד למעלה לכן זוכה לסוכה שהיא ארבע רוחות וגג עליהם שהוא הסכך ובכל רוח שפונה אליו יראה אור העור מאיר לנגד עיניו ומי שלא טרח בלימוד הסוד גם כן כי אם רק עסק בשלשה בלבד לא יהיה לו הנאה של ראיה במנוחה כי עושין לו צלצל שהוא גג לבד שצריך לתלות עיניו עד שיהנה בראייתו ואם לא טרח אלא באחת שהוא הפשט בלבד יזכה לענק דוקא ואם גם בפשט לא טרח הרבה אלא דבר מועט יזכה לקמיע שהוא מעט מן המעט.

ועוד נראה לי בס"ד **סֻכָּה לַצַּדִּיקִים** הגדולים אשר כל לימודם ומעשיהם היו עושים ליחד קודשא בריך הוא ושכינתיה שהם הוי־ה אדנ־י לכך יזכו לסוכה [91] שהיא מספר הוי־ה **אדנ־י** [91=26+65].

או יובן מפני שלעתיד במצות סוכה יהיה מבחן בין ישראל לאומות העולם כנזכר בגמרא (עבודה זרה ג.).

או יובן הצדיקים מיתקו ה' גבורות דשם אלקים שהוא חמש אותיות לכך יזכו לסוכה שהיא גג וארבע דפנות. ובזה יובן בס"ד (תהלים סח, ד) וְצַדִּיקִים יִשְׂמָחוּ יַעֲלְצוּ לִפְנֵי אֱלֹקִים וְיָשִׂישׂוּ 'בְּשִׂמְחָה' אותיות 'בחמשה' שהיא סוכה שיש בה גג וארבע דפנות וישמחו יעלצו לפני אלקים שמחה ועליצה רמז למיתוק.

וְנִרְאֶה לְרַמֵּז בס"ד מילוי לִוְיָתָן כזה למ"ד וא"ו יו"ד ת"ו נו"ן עולה מספר 'זכה סוכה' [123] גם נראה לי בס"ד 'סוכה צלצל ענק קמיע' עם הכולל תשע"ב כמנין 'עור לויתן' [727] רמז שממנו יהיו ארבעה מדרגות אלו.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש הא דעושין סוכה שהוא גג וארבע דפנות לצדיקים הגדולים היינו כי הצדיקים הגדולים עשו תיקון שלם לנרנח"י [לנפש, רוח, נשמה, חיה, יחידה] לכן זוכים לסוכה שהוא גג וארבע דפנות והגג כנגד תיקון היחידה שהיא כתר למעלה מן הכל עד כאן דבריו נר"ו.

וְהַשְׁאָר, פּוֹרְסוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל חוֹמוֹת יְרוּשָׁלַיִם, וְזִיווֹ מַבְרִיק מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ. קשה כיון דפרוס על החומה והכל רואין אותו ונהנין מאורו אם כן מאי רבותיה דצלצל וענק וקמיע? ונראה לי אותו העיר שעושה ממנו סוכה וצלצל וענק וקמיע היא

משובח יותר עשר ידות על זה העור הפרוס על חומות ירושלים כי אין עור הגוף של לויתן כולו שוה. והא דקאמר וְהַשְׁאָר לא קאי על הנשאר מאותו העור שעשה ממנו סוכה וכו' אלא קאי על עור הנשאר בגופו של לויתן שהוא נחשב פסולת לגבי אותו עור שעשה ממנו סוכה.

ברם הא קשיא כשיגיע זמן אכילת בשר לויתן והנאת עורו היכן נמצא גוים ומלכים ומאי עבדתייהו באותו זמן? ונראה לי בס"ד כי פסוק זה עיקרו לפי פשוטו נרמז על גוים ומלכים שיהיו קודם זמן זה של הנאת לויתן אך בו נרמז גם על זמן אכילת והנאת לויתן וגוים קאי על גופן של ישראל כי גוים לשון גוף וגוויה ומלכים קאי על הנשמות שבגוויות ההם כי הנשמה נקראת מלך בתוך הגוף כמו שאמרו רבותינו ז"ל (עה"פ קהלת ט, יד).

יְהוּדָה וְחִזְקִיָּה.. וּתְרֵי מַלְאֲכֵי בִּרְקִיעָא; מִיכָאֵל וּגַבְרִיאֵל. קשה להאי גירסא איך הקדים יהודה וחזקיה למיכאל וגבריאל? ונראה לי בס"ד להודיע דהמלאכים הוו פליגי בזה אחר דאפליגו תרי אמוראי בארעא.

אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לְחַוֵּי כְּדֵין וּכְדֵין. נמצא יהיה של 'שֹׁהַם' וְיָשְׁפֵּה' ראשי תיבות שלהם ש"י ובזה יובן לְהַנְחִיל אֹהֲבַי 'יֵשׁ' (משלי ח, כא) וידוע שֹׁהַם של יוסף שהוא יסוד דכורא וְיָשְׁפֵּה של בנימין שהוא יסוד נוקבא, נמצא שניהם יסוד ונרמזו ב'כַּדְכֹּד' (ישעיה נד, יב) כי כד הוא ד' פעמים כ' שעולה מספר יסוד [80=4×20] וכן כד השני הוא ד' פעמים כ' שהוא מספר יסוד.

ועוד נראה לי בס"ד שהיה אבן של **יָשְׁפֵּה** כי ישראל כוחם בפיהם ולכן נדמו לתולעת דאמרו רבותינו ז"ל (תנחומא בשלח ט' ושוחר טוב תהלים כב) מה תולעת כחה בפיה אף ישראל כוחם בפיהם ולעתיד יתחזק כח הפה שלהם וזה נרמז ב'יָשְׁפֵּה' חלק התיבה לשתים וקרי בה 'יש פה'. גם שערי תפלה שננעלו בגלות רמוזים בפה וכמו שאמר רבינו האר"י ז"ל (בשער מאמרי רשב"י) ולעתיד נפתחים ונשארים קימין בפתיחתם וזהו 'יש פה'.

ובאבן **הַשֹׁהַם** נרמז עילוי התפארת והמלכות שיהיו שני מלכים בכתר אחד והיינו 'שי"ן' דְּשֹׁהַם במלואה הוא 'שני' ונשאר 'מה' הרי נרמז כאן 'שני מה'. או ש' דְּשֹׁהַם הוא ראשי תיבות 'שוה' רצונו לומר תהיה המלכות שהוא סוד אבן תהיה שוה עם בחינת שם מ"ה.

עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהָבִיא אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת שֶׁהֵן שְׁלֹשִׁים עַל שְׁלֹשִׁים, וְחוֹקֵק בָּהֶן עֶשֶׂר בְּרוּם עֶשְׂרִים, וּמַעֲמִידָם בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַיִם. נראה לי בס"ד טעם לזה כי לעתיד יתעלה שם הוי"ה להיות אות וא"ו בסוד יו"ד כמו שאמר רבינו האר"י ז"ל בסוד הפסוק בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה' אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד (זכריה יד, ט) שאז השם הוא בסוד יהי"ה [30] וכנזכר בשער מאמרי רשב"י, ונמצא מספר השם כולו יהיה לעתיד מספר שלושים מה שאין כן

עתה הוא מספר כ"ו [26]. גם עוד אות הפרטי שבו יהיה המלוי הזה הוא אות וא"ו שיהיה לעתיד אות יו"ד אשר פשוטה היא מספר עשר ובמלואה היא עשרים [יו"ד=20] ולכן מביא **אַבָנִים טוֹבוֹת שֶׁהֵם שְׁלֹשִׁים עַל שְׁלֹשִׁים** שבזה נרמז עילוי מספר השם כולו ש'יהיה' עולה שלשים **וְחוֹקֵק עֲשֶׂר בְּרוּם עֶשְׂרִים** רמז לאות וא"ו אשר יתעלה להיות אות יו"ד אשר פשוטה הוא מספר עשר ובמלואה היא מספר עשרים ונמצא לפי זה באלו האבנים טובות יהיה צירוף אותיות יהי־ה. כיצד? כשהאבן היא שלשים על שלשים וחוקק בה עשרה ברום עשרים נמצא מכאן נשאר עשרה ומכאן עשרה הרי שני יודי"ן ומכאן חמש ומכאן חמש הרי שני ההי"ן ונמצא כאן אותיות יהי־ה.

ועל זה דייק קרא **וּשְׁעָרַיִךְ לְאַבְנֵי אֶקְדָּח** (ישעיה נד, יב) דידוע האותיות נקראים אבנים בספר יצירה ואמר לְאַבְנֵי קרינן בה לַאֲבָנֵי כלומר לאבנים שלי של שמי אֶקְדָּח חלק התיבה לשתים וקרי בה 'א קדח' דאות א' צורתו יו"ד מכאן ויו"ד מכאן ולפי זה האבן כולו הוא שלשים על שלשים והחקיקה היא כ"ף ויו"ד הרי אותיות 'כליל' שבנין זה הוא כליל לה' שכולו מעשה שמים ואין בו תערובת מעשה בשר ודם. **גם** שני אותיות ל' הוא כנגד זכות שני לימודים אחד של נגלה ואחד של נסתר ואותיות כ"ף ויו"ד הוא כנגד זכות פרוטה של צדקה שהיא יו"ד וניתנת בכף.

והנה לפי האמור בס"ד דמדת השערים האלה הם רומזים לאותיות שם הוי־ה ברוך הוא שהוא סוד רוחו אשר יתעלה לעתיד להכי שפיר קאמר תלמודא כִּי קָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לְכַוֵּי דְּבֵי זִיקָא.

ונראה לי בס"ד כי בשערים אלו רמוז מספר מאתים בחקיקה שלהם שהיא עשר ברום עשרים שאם תחלק עשר ברום עשרים לרצועות כל רצועה אמה על אמה יהיו מאתים אמות כי עשר פעמים עשרים הוא מאתים.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מֵאָה אַמָּה, כְּנֶגֶד הֵיכָל וּכְתָלָיו (תהלים קמד, יב). נראה לי בס"ד הטעם להורות על שורש מחצב נשמתם שהוא מעולם הבריאה בסוד 'בָּרוּךְ אֱלֹקֵינוּ שֶׁבְּרָאָנוּ לִכְבוֹדוֹ' ושם סוד המאות. **אי נמי** להורות שיהיו כולם ראוים להשראת שכינה כמו שנאמר הֵיכַל ה' הֵמָּה (ירמיה ז, ד) וכתיב וְנִבְּאוּ בְּנֵיכֶם וּבְנוֹתֵיכֶם (יואל ג, א).

ובזה יובן נמי טעם רבי מאיר דאמר מאתים כמנין הֵיכָל (תהלים קמד, יב) מלא כזה ה"א יו"ד כ"ף למ"ד.

עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת שֶׁבַע חֻפּוֹת לְכָל צַדִּיק וְצַדִּיק (ישעיהו ד, ה). נראה לי בס"ד טעם לשבעה בעבור זכות התורה שהיא שבעה ספרים כמו שאמרו רבותינו ז"ל (שבת קטו:) על פסוק (משלי ט, א) חָצְבָה עַמּוּדֶיהָ שִׁבְעָה דפסוק (במדבר י, לה) וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרֹן, הוא ספר בפני עצמו.

ועוד נראה לי הטעם מפני כי הצדיק על ידי מעשיו מקיים השמים שהיא שבעה רקיעים והארץ שהיא שבעה ארצות לכן זוכה לשבעה חופות.

או יובן הטעם כי הצדיק נקרא חכם יען דאין אדם חוטא אלא אם כן נכנס בו רוח שטות

(סוטה ג.) ואמרו רבותינו ז"ל באבות (משנה אבות ה, ז) שבעה דברים בחכם, לכך זוכה לשבעה חופות לסימן שהוא היה חכם שיש בו שבעה דברים.

ועוד נראה לי הטעם כי הצדיקים נמשלו לכוכבים דכתיב וּמַצְדִּיקֵי הָרַבִּים כַּכּוֹכָבִים (דניאל יב, ג) וידוע כי עיקר הכוכבים השולטים בעולם הם שבעה כוכבי לכת לכך זוכים לשבעה חופות כנגד זה.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש דאמרו רבותינו ז"ל (סוכה נב:) שבעה שמות יש ליצר הרע כנגד כוחות טומאה ולכן הצדיק שנלחם עם השבעה כוחות המלומד של היצר הרע וגבר עליהם ונעשה צדיק לכך זוכה לשבעה חופות עד כאן דבריו נר"ו.

מַאי "כִּי עַל כָּל כָּבוֹד חֻפָּה"? מְלַמֵּד, שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד עוֹשֶׂה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חֻפָּה לְפִי כְּבוֹדוֹ (ישעיהו ד, ה). נראה לי בס"ד ענין החופה הנזכר כי לֵב [32] עולה מספר כָּבוֹד [32] כי כבוד הצדיק ניכר מכח טהרת לבו כי כל מצוה שעושה וכל לימוד תורה שלומד מכוין בלבו לשם ייחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה שהוא חיבור הוי־ה אדנ־י כמו שאמרו רבותינו ז"ל (משנה מנחות יג, יא) אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים. וחיבור הוי־ה אדנ־י [91=26+65] עם כולל האותיות עולה צ"ט כמנין חוּפָּה [99] שהוא ח' ופ"ה.

ולזה אמר **כִּי עַל כָּל כָּבוֹד חוּפָּה** פירוש על כל כָּבוֹד שהוא מספר לֵב יש הארה של חוּפָּה שהוא הארת שם הוי־ה ואדנ־י שהלב מכווין בהם בתורה ובמצות וצירוף לב וחופה עולה מנין עֲנָוָה [131=32+99] וגם עולה מספר שם הוי־ה במלוי אלפין [יו"ד ה"א וא"ו ה"א =45] שהוא חסד ושם אֱלֹקִים [131=45+86] שהוא דין ומתמתק בשם הוי־ה דאלפין.

וכל זה בצדיקים אבל ברשעים המספר הוא לרעה כי כתבו המקובלים שהקליפה נקראת בשם טִיט הַיָּוֵן [99] והרשע לֵב שלו שקוע בטיט היון שהוא מספר צ"ט כמנין חוּפָּה [99]. נמצא אצל הצדיקים מספר חוּפָּה שהוא חיבור הוי־ה אדנ־י עם כולל האותיות וזה לעומת זה עשה האלקים אצל צדיקים חוּפָּה ואצל הרשעים טִיט הַיָּוֵן.

ולכן אמר דוד המלך ע"ה וַיַּעֲלֵנִי מִבּוֹר שָׁאוֹן מִטִּיט הַיָּוֵן (תהלים מ, ג) כי אצלי הוא חוּפָּה ולא טִיט הַיָּוֵן. וחיבור לֵב של רשעים עם טִיט הַיָּוֵן הוא מספר קל"א כמנין פלוני [99+32=סמאל 131] ולזה אמר **כִּי עַל כָּל כָּבוֹד חוּפָּה** רצונו לומר לֵב צדיקים שעולה מספר כָּבוֹד כי רק לב טהור הוא מספר כָּבוֹד הנה מחובר עמו חוּפָּה ולא טִיט הַיָּוֵן ח"ו.

וְעָשָׂן בַּחֻפָּה לָמָּה. הנה ודאי אלו השבע חופות הם שבע מדרגות של אור גדול צח וזך ובהיר ונהיר מאד ומה שאמר הכתוב עָשָׁן וְאֵשׁ וְלֶהָבָה (ישעיה ד, ה) אין הכונה שהחופה תהיה מן עשן או אש או להבה אלא לעולם החופה היא אור צח וזך ומכנה את האור

בשם עשן או בשם אש או בשם להבה.

ועל זה שואל הגמרא **עָשָׁן בַּחֻפָּה לָמָּה** פירוש מה טיבו של שם זה הֶעָשָׁן אשר מכנה את החופה בו וכן למה מכנה את החופה בשם אֵשׁ או לֶהָבָה? ומשני להכי מכנה את אור החופה בשם עשן על כי יוצא מן החופה הזאת ניצוצות המסמות עיניהם של אותם שהיה לכם עין צרה בתלמידי חכמים כמו העשן המסמא את העינים וכן קורא את החופה משבעה חופות בשם אש על אשר הקטן נכוה מן ניצוצות היוצאות מחופה זו כמו שנכוה האדם מן האש וכן הענין בקריאת שם להבה.

כָּל מִי שֶׁעֵינָיו צָרוֹת בְּתַלְמִיד חָכָם בָּעוֹלָם הַזֶּה, מִתְמַלְּאוֹת עֵינָיו עָשָׁן לָעוֹלָם הַבָּא. נראה לי בס"ד כי ידוע אות יו"ד הוא סוד חכמה והתלמידי חכמים בעלי חכמה הם יונקים מן אות יו"ד דשמא קדישא ולכן זה שהיו עיניו צרות בתלמיד חכם תתהפך אות יו"ד אשר בעין שלו לאות ש' כי בא"ל ב"ם תתחלף היו"ד בשי"ן ונמצא אותיות עַיִן נעשו אותיות עָשָׁן ולזה אמר **מִתְמַלְּאוֹת עֵינָיו עָשָׁן לָעוֹלָם הַבָּא**.

והטעם שתתחלף באלפא בית"א דא"ל ב"ם משום כי אלפא ביתא דא"ל ב"ם הוא סליק ולא נחית כמו שאמרו בזוהר (פרשת תרומה דף קלב) וכן התלמיד חכם סליק ולא נחית כמו שאמרו רבותינו ז"ל (משנה קנים ג, ו) תלמידי חכמים כל זמן שמזקינין דעתן מתוספת עליהם.

וכן נמי בענין אומרו **כָּל אֶחָד וְאֶחָד נִכְוָה מֵחֻפָּתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ** היינו כי תלמידי חכמים נקרא איש לשון חשיבות כמו איש ירושלים (משנה אבות א, ה) והיו"ד של אִישׁ רומזת לחכמה לכן זה שעיניו צרה בתלמיד חכם תסתלק אות יו"ד מן אִישׁ שרומזת לחכמה וישאר אֵשׁ.

אוֹי לָהּ לְאוֹתָהּ בּוּשָׁה, אוֹי לָהּ לְאוֹתָהּ כְּלִמָּה. נראה לי בס"ד כפל הלשון כי בושה קטנה מן כלימה והיינו מצדיקים שאינן בני דורו שאין מכירם יהיה לו גדר בושה שהיא קטנה אבל צדיקים שהוא מכירם יהיה לו מהם כלימה שהיא גדולה.

אי נמי יש צדיקים שהם היו גדולים ממנו גם בעולם הזה אז כאשר נכוה מחופתם יהיה לו בושה שהיא קטנה אבל יזדמן צדיקים שהוא היה גדול מהם בעולם הזה ועם כל זה שם נכוה מחופתם יהיה לו מזה כלימה שהיא גדולה.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש נקיט אוי לה לאותה בושה על ישיבתם בגן עדן התחתון וכלימה על ישיבות של גן עדן העליון עד כאן דבריו נר"ו.

פְּנֵי מֹשֶׁה כְּפְנֵי חַמָּה. נראה לי בס"ד כי החמה למראה עיני האדם היא גדולה כמדת ככר לחם ובאמת היא גדולה כמה אלפים ורבבות יותר מכל כדור הארץ הים והיבשה, וכן

משה רבינו ע"ה חשיבות ומעלות שלו אשר נראה לעיני האדם מן הפסוקים הכתובים בתורה המדברים בשבחו הם אחד מאלף מן חשיבות שלו האמיתית. והנה פָּנִים לשון חשיבות כמו 'פְּנֵי הָאָרֶץ' וזהו שאמר **פְּנֵי מֹשֶׁה** רצונו לומר חשיבות של משה הוא כמו חשיבות החמה כי כמו דחשיבות ומעלה של החמה היא כמה אלפי אלפים על הנראה לעיני האדם כן חשיבות של משה רבינו ע"ה היא כמה אלפים יותר מן הנראה לעיני האדם מן הפסוקים הכתובים בתורה.

וכן הענין גבי **יְהוֹשֻׁעַ** חשיבות שלו האמיתית היא יותר ממה שנראה לנו מן הכתובים כמו חשיבות של הלבנה שהיא כמה אלפים יותר מן הנראה בה לעיני האדם ולכן אחר שעשו הדמיון של משה רבינו ע"ה לשמש ודמיון של יהושע ללבנה לכך אמרו אוֹי לָהּ לְאוֹתָהּ בּוּשָׁה אוֹי לָהּ לְאוֹתָהּ כְּלִמָּה.

ועוד נראה לי בס"ד על פי מה שאמר הכתוב וְהָיָה אוֹר הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחַמָּה וְאוֹר הַחַמָּה יִהְיֶה שִׁבְעָתַיִם כְּאוֹר שִׁבְעַת הַיָּמִים (ישעיה ל, כו) ופירש רש"י ז"ל שיגדל אור החמה לעתיד על אשר עתה שמ"ג פעמים שהוא שבעה פעמים מ"ט שעולה שמ"ג [343=7×49] עיין שם. וזהו שאמר **פְּנֵי מֹשֶׁה** לעתיד יהיה **כִּפְנֵי חַמָּה** שגם הוא יגדל וירבה שמ"ג פעמים. ובזה פרשתי בס"ד מה שאמר בגמרא (חולין קלט:) משה מן התורה מנין? שנאמר (בראשית ו, ג) בְּשַׁגַּם הוּא בָשָׂר וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה. **בְּשַׁגַּם** [345] גימטריא **מֹשֶׁה** [345]. ולפי האמור מובן היטב דקראו באותיות בְּשַׁגַּם לרמוז על עלוי שלו לעתיד שירבה ויהיה שמ"ג וזהו בְּשַׁגַּם בשמ"ג.

או יובן **פְּנֵי מֹשֶׁה כִּפְנֵי חַמָּה** קודם אותיות חַמָּה יש זל"ד [41] מספר אֵם [41] רמז לבינה שנקראת אֵם ופני משה מקבלים אורה מן הבינה הרמוזה קודם אותיות חמה והיינו 'פְּנֵי' רצונו לומר קודם. אך **פְּנֵי יְהוֹשֻׁעַ** מקבלים אורה מן המלכות שהיא סוד שם אדנ־י [65] שעולה ס"ה ורמוז קודם אותיות לְבָנָה שהם 'כאמד' [65] גימטריא אדנ־י ולכן אמרו אוֹי לָהּ לְאוֹתָהּ בּוּשָׁה אוֹי לָהּ לְאוֹתָהּ כְּלִמָּה, כי כמה מדרגות רבות יש בין קבלת אור מן הבינה לבין קבלת אור ממלכות. ואמרו לשון כפול בושה וכלימה אחד כנגד יהושע עצמו ואחד כנגד אנשי דורו.

והא דאמרו זה **הַזְּקֵנִים שֶׁבְּאוֹתוֹ הַדּוֹר** מפני כי משה רבינו ע"ה נמשל לחמה ויהושע ללבנה והם לכוכבים דכתיב (דניאל יב, ג) וּמַצְדִּיקֵי הָרַבִּים כַּכּוֹכָבִים לְעוֹלָם וָעֶד, לכן אומרים **פְּנֵי מֹשֶׁה כִּפְנֵי חַמָּה** ואין הכוכבים נראין כפני חמה וכן הם אינם חשובים כלום כנגד משה רבינו ע"ה אבל **פְּנֵי יְהוֹשֻׁעַ כִּפְנֵי לְבָנָה** ויש מציאות לכוכבים בפני לבנה לכן גם הם ניכרים בזמן יהושע.

עֶשֶׂר חֻפּוֹת עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאָדָם הָרִאשׁוֹן בְּגַן־עֵדֶן (יחזקאל כח, יג). נראה לי בס"ד שבע חופות של הצדיקים כנגד שבעה ספירות הבנין ועשר של אדם הראשון כנגד כל העשר ספירות ומאן דאמר אחת־עשרה כנגד אחת־עשרה סמני הקטורת שהם עשר ספירות ואור מקיף עליהם שהוא הלבונה זכה.

דף עה:

עֲתִידִין צַדִּיקִים שֶׁנִּקְרְאוּ עַל שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (ישעיה מג, ז). נראה לי בס"ד הכונה מי ששמו ראובן יקראו אותו ראובן עבד ה' וכן כל אדם שמזכירין שמו יאמרו **עֶבֶד ה'** ולא יקראו אותו בשמו בסתם. וכן המשיח עתה נקרא מלך המשיח בסתם אך לעתיד יקראוהו תמיד מָשִׁיחַ ה' צִדְקֵנוּ (ירמיה כג, ו) שמוסיפין להזכיר עמו שם הוי־ה וכן ירושלים נקראת עִיר ה' ולא יאמרו ירושלים בסתם.

או יובן בס"ד הכונה שיהיו **נִקְרָאִים בְּשֵׁם 'יִשְׂרָאֵל'** דוקא שבו רמוז שמו של הקדוש ברוך הוא והוא שם אֵ־ל ולכן אמר 'על שמו' ולא אמר 'בשמו' כי שם ישראל אם תכתוב אותו למעלה מן אותיות אלקים יהיה מצטרף ומתחבר עם שם אלקים מלמעלה למטה כמו ענין 'יראה ואהבה' בזוהר וכאשר כתבתי הקדמה זו בסה"ק אַדֶּרֶת אֵלִיָּהוּ בהפטרת מסעי על פסוק (ירמיה ב, ה) מַה מָּצְאוּ אֲבוֹתֵיכֶם בִּי עָוֶל כִּי רָחֲקוּ 'מֵעָלָי' דייקא עיין שם. וזהו שאמר כאן נִקְרָאִים עַל שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, פירוש נקראים בשם 'ישראל' שהוא רמוז על שם אלקים שהוא שמו של הקדוש ברוך הוא.

עֲתִידִין צַדִּיקִים שֶׁאוֹמְרִים לִפְנֵיהֶם 'קָדוֹשׁ', כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹמְרִים לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (ישעיה ד, ג). נראה לי בס"ד הטעם שזוכין לתואר 'קָדוֹשׁ' לעתיד כי כל צדיק נקרא 'בן עולם הבא' אך בעודו בעולם הזה אנחנו קורין אותו בשם 'צדיק' בלבד אבל אינו נקרא 'בן עולם הבא' כי שמא יחטא אחר כך ויאבד עולם הבא שלו ורק צדיק נקרא גם בעולם הזה כי באמת הוא צדיק באשר הוא שם.

וכל זה בזמן ששולט יצר הרע בעולם דאז יש חשש פן יחטא ויאבד חלקו בעולם הבא אבל לעתיד שיתבטל כח היצר הרע ואין חשש שמא הצדיק יחטא ויאבד חלק עולם הבא אז נקרא 'בן עולם הבא' גם בעודו בעולם הזה בחיים קודם שנפטר כי לעתיד יתקיים בכל הצדיקים הפסוק רַגְלֵי חֲסִידָיו יִשְׁמֹר (שמואל א' ב, ט) ואין חשש שיחטאו ועל כן כל אחד ואחד נקרא צדיק בן עולם הבא ולא צדיק בלבד.

והיינו **צַדִּיק** [204] עולה מספר ר"ד ומספר **בֶּן עוֹלָם הַבָּא** [206] עולה ר"ו הרי צירוף **דְּרוֹר** [410] כי לעתיד יהיה דרור לצדיקים מממשלת יצר הרע, ומספר זה של דְּרוֹר הוא קדוש

שאם תעשה משני ריש שני אותיות 'קש' יהיה אותיות **קָדוֹשׁ**.
לכן לעתיד ישבחום בתואר קָדוֹשׁ דאז כל אחד ואחד ראוי לקרותו צַדִּיק בֶּן עוֹלָם הַבָּא שהוא מספר קָדוֹשׁ ולזה אמר (ישעיה ד, ג) **כָּל הַנִּשְׁאָר בְּצִיּוֹן** כנגד תואר צַדִּיק שהוא בסוד יוֹסֵף [156] שעולה מספר צִיּוֹן [156] **וְהַנּוֹתָר בִּירוּשָׁלַם** שהוא סוד עוֹלָם הַבָּא הנקראת ירושלים כנודע הנה זה **קָדוֹשׁ יֵאָמֶר לוֹ**.
ובדרוש יאר צייט של עטרת ראשי הרב מור אבי זלה"ה פרשתי מה שאמר **כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹמְרִים** היינו שיהיו משלשים תואר זה של קדוש לפניהם שיאמרו לפניהם קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ ופרשתי טעם על זה לנכון בס"ד.
עֲתִידָה יְרוּשָׁלַיִם שֶׁתִּגְבֶּה שָׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת לְמַעְלָה. פירוש תגבה על ירושלים של עתה שלשה פרסאות דכתיב (זכריה יד, י) וְרָאֲמָה וְיָשְׁבָה תַחְתֶּיהָ, דהיינו בירושלים שתחתיה שהיא גבוהה משאר ארצות דחוץ לארץ שלשה פרסאות וכדאמר ההוא סבא **'לְדִידִי חָזֵי לִי יְרוּשָׁלַיִם קָמַיְתָא'** פירוש ירושלים של עתה וקרי לה קמייתא לגבי ירושלים החדשה של לעתיד לבוא וחזי לה על פי חכמת התיכונה על ידי מעלות השמש דגבוהה משאר ארצות הרחוקים ממנה בחוץ לארץ שלשה פרסאות. והטעם שתגבה שלשה פרסאות כנגד שלימות ישראל בקדושת המחשבה ודבור ומעשה וקדושת נר"ן [נפש רוח נשמה] וקדושת כהנים לוים ישראלים.
ועל דרך הסוד נראה לי בס"ד הטעם שֶׁתִּגְבֶּה שְׁלֹשָׁה פַּרְסָאוֹת על פי מה שאמר רבינו **האר"י ז"ל** (בשער הכונות דף סג) בהיות ישראל במדבר היה תחום שבת אצלם שלשה פרסאות שהוא שנים עשר מיל כנגד שיעור מחנה ישראל שהוא שלש פרסאות כי שיעור זה תתרחק הקדושה ממקום הקליפה בעליית העולמות בשבת, אבל אחר שחטאו נתמעט אצלם תחום שבת כי עתה תחום שבת אינו אלא אלפים אמה. **ועוד כתב** (שם בדף נט:) דאין אנחנו יכולין להעלות העולמות בי"ע [בריאה יצירה עשייה] אלא מבחינת הנר"ן [נפש רוח נשמה] אשר בשלשה עולמות בי"ע [בריאה יצירה עשייה] שהוא הפנימיות של העולמות אבל בחינת העולמות עצמן שהוא החיצוניות שלהם אינם יכולים לעלות עד ביאת המשיח בב"א [במהרה בימינו אמן] עד כאן עיין שם.
ובזה מובן בס"ד הטעם כאן כעין חומר **שֶׁתִּגְבֶּה יְרוּשָׁלַיִם** שיעור **שְׁלֹשָׁה פַּרְסָאוֹת** שהוא שיעור עליית פנימיות העולמות דבי"ע [בריאה יצירה עשייה] עתה בשבת אשר לעתיד גם חיצוניות העולמות יעלו בדרך השיעור הזה ולכן ירושלים של מטה תגבה שיעור זה של שלשה לרמוז על חדוש העלייה שתהיה בחצוניות העולמות לעתיד.
ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש תִּגְבֶּה יְרוּשָׁלַיִם שְׁלֹשָׁה פַּרְסָאוֹת להורות על יתרון

ההשפעה לעתיד שתהיה מן שלש ספירות ראשנות שהם חכמה בינה דעת וגם להורות על ממשלת ישראל שימשלו גם על שלשה אומות הקשים שהם עמון ומואב ואדום אשר לא יכלו למשול בם בעת כניסתם לארץ ישראל וגם להורות על תיקון עולמות בי"ע [בריאה יצירה עשייה] שיש בה תערובת רע שיהיו נתקנים ונבררים עד כאן דבריו נר"ו.

וְשָׁמְאַ תֹּאמַר: יֵשׁ עֵצָר לַעֲלוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: "מִי אֵלֶּה כָּעָב תָּעוּפֶינָה" (**ישעיה ס, ח**).

נראה הכונה שיברא הקדוש ברוך הוא כח המושך באויר והוא ישא את האדם העולה לה כאשר יש עתה כח המושך תחת השמים שישא את האויר הממלא את העולם ולא יכביד על האדם אף על גב דבאמת הודו כולי עלמא שבחכמי אירופה שהאויר יש לו כובד ולהרוח יש משקל כן כאן נותן הקדוש ברוך הוא כח המושך תחת השמים כמו אבן השואבת וזה הכח נושא את בני האדם בעלותם לירושלים ואין מרגישים.

ומה שאמר **הַאי עִיבָא תְּלָתָא פַּרְסֵי מִידְלִי** רצונו לומר על שיעור שלש פרסאות ולא יותר אבל ודאי למטה משיעור זה.

וִירוּשָׁלַיִם שֻׁשַׁמְּךָ בְּתוֹכָהּ, וּמִקְדָּשְׁךָ בְּתוֹכָהּ, וְצַדִּיקִים בְּתוֹכָהּ. נראה לי בס"ד ירושלים נקראת בשני יודין ויש בה וא"ו הרי כאן מספר שם הוי־ה שעולה כ"ו [26] וזהו שאמר שֻׁשַׁמְּךָ בְּתוֹכָהּ.

ואומרם **מִקְדָּשְׁךָ בְּתוֹכָהּ** היינו שי"ן למ"ד [434] של יְרוּשָׁלַיִם עולים מספר תל"ד ועם אות יו"ד [10] הנקראת ואינה נכתבת דעל כן נחשבת בלא מלוי הרי מספר תמ"ד כמנין מִקְדָּשׁ [10] לכן אמרו מִקְדָּשְׁךָ בְּתוֹכָהּ. ואמרם **יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכָהּ** שנרמזו באותיות 'ירשל' דִּירוּשָׁלַיִם עם הכולל א' שהוא אחד הרי כאן אותיות יִשְׂרָאֵל.

והא דהקפידו המלאכים שלא יהיה נותן בירושלים מדה מפני שרצו שלעתיד יהיה בה נס להיות מעט מחזיק מרובה כמו שהיה בבית המקדש מקודם שהיו עומדים צפופים ומשתחוים רווחים (משנה אבות ה, ה) והנס הזה הוא שפע ברכה ואין הברכה מצויה בדבר המדוד (בבא מציעא מב.) לכך בקשו שלא יתן בה מדה והקדוש ברוך הוא כך היה רצונו מתחלה אלא שרצה שתעלה סנגוריא זו לפניו מפי המלאכים לזכות כמו שנאמר לְמַעֲשֶׂה יָדֶיךָ תִכְסֹף (איוב יד, טו).

עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהוֹסִיף עַל יְרוּשָׁלַיִם אֶלֶף טָפָּח גִּינּוֹאוֹת, אֶלֶף קֻפָּל מִגְדָּלִים, אֶלֶף לִיצוּי בִּירָנִיוֹת. נראה כל אלו השמות של טֶפַח וְקֻפָּל וְלִיצוּי וְשִׁילֹה היו ידועים אצלם בימות הראשנים בלשון ארמי על סכים גדולים של אמות הקרקעות כמו שתמצא במטבעות כל ארבע דנרים נקראים סלע וכל עשרים וחמשה סלעים נקראים מנה נמצא שם מנה הוא על מספר גדול של מאה דנרים.

וכן הוא בענין המשקל זית הוא תשעה דרה"ם וביצה שמונה־עשרה דרה"ם ורביעית עשרים ושבעה דרה"ם והפרס הוא חמישים וארבעה דרה"ם והלוג מאה ושמונה דרה"ם והקב ארבע מאות ושלושים וארבעה דרה"ם והסאה היא ששה קבין שהם שני אלפים וחמש מאות ותשעים ושנים דרה"ם והאיפה היא שלשה סאין והכור הוא שלושים סאין נמצא הכור הוא נקרא על סך גדול של הדרה"ם.

וכן נמי יש רגע ושעה ומיל ופרסה דנמצא שם הפרסה הוא על סך גדול של רגעים וגם באמות של מדידת קרקע היה להם שמות אלו של טֶפַח וְקֶפֶל וכיוצא דהיינו כך וכך אמות קורין אותו בשם טֶפַח וכך וכך אמות קורין אותם בשם קֶפֶל ואין אנחנו יודעים מי גדול מזה אך על כל פנים משמע דשמות אלו הם אמורים על סכים גדולים של אמות הקרקעות.

וכן עתה אצלינו בלשון ערבי יש שמות בסכים של אמות הקרקע שהם אמורים על סכים גדולים והם שם דונ"ם ושם גרי"ב והממשלה כשמוכרת קרקע מוכרת בחשבון שמות אלו ובודאי כך היה בזמן הראשונים שמות אלו של טֶפַח וְקֶפֶל וכיוצא שנקראים על סכים גדולים והיו ידועים לכל העולם ושגורים בפיהם ובודאי התוספת הזה שתהיה לעתיד בחשבון זה היה קבלה אצל רבי שמעון בן לקיש בכך מרבותיו שכך וכך עתיד הקדוש ברוך הוא להוסיף על ירושלים.

ונראה לי בס"ד בתוספת זו יש ארבעה אלפים כנגד ארבעה אותיות אלף של שם אהי־ה שלוקחת לאה שהיא בחינת ירושלים בסוד וּמִדַּת יָמַי מַה הִיא (תהלים לט, ה) כידוע.

אִם שָׁלֹשׁ יְרוּשָׁלַיִם הֵן, כָּל אֶחָד וְאֶחָד יֵשׁ בָּהּ שְׁלֹשִׁים מְדוֹרִים לְמַעְלָה. נמצא יש יתרון לעתיד במספר שלשה ובמספר שלשים אחת בירושלים עצמה ואחת במדורים שלה.

ונראה לי בס"ד העלוי הזה יהיה בזכות הצדקה ובזכות לימוד התורה וידוע הצדקה רמוזה באות גימ"ל כמו שאמרו בגמרא (שבת קד.) גימ"ל דל"ת גמול דלים. ואות גימ"ל מספר שלשה ועסק התורה רמוז באות למ"ד שהוא לשון לימוד ולכן הוא גבוה מכל האותיות ומספרו שלשים על כן העלוי יהיה בשלשה ובשלושים.

מִיָּד: "**וַיֹּאמֶר אֵלּוֹ: רֻץ דַּבֵּר אֶל הַנַּעַר הַלָּז לֵאמֹר: פְּרָזוֹת תֵּשֵׁב יְרוּשָׁלַיִם מֵרֹב אָדָם וּבְהֵמָה בְּתוֹכָהּ**" (זכריה ב, ח). פירוש כל עיר שיש בה חומה יש גבול לישוב שלה שהם המדורים בתים וחצרות אבל אם אין לה חומה דנקראת 'פרזי' אין לה גבול אלא מוסיפים עליה בתים ומדורים ולכן אמר לו **פְּרָזוֹת תֵּשֵׁב יְרוּשָׁלַיִם** רצונו לומר כמו ערים פרזות שאין להם גבול אלא ראויים הם להוסיף עליהם בתים וחצרות כמה וכמה.

ונראה לי בס"ד מה שקרא עליה שם פְּרָזוֹת מפני כי בקללה כתיב גָּפְרִית וָמֶלַח שְׂרֵפָה כָּל

אַרְצָה (דברים כט, כב) ואם תקח אותיות י"ג מן גָּפְרִית ותעשה אותם אותיות ז"ו אז יתהפך צירוף גָּפְרִית לצירוף פְּרָזוֹת וזה יהיה בזכות האחדות והאהבה כי אחד וגם אהבה [13] הם מספר י"ג דעל ידי האהבה והאחדות שיש בישראל יתהפכו אותיות י"ג לאותיות ז"ו ואז מן גָּפְרִית יהיה פְּרָזוֹת ולכן אומרים גַּם זוֹ לְטוֹבָה ובאותיות ז"ו ישתבחו ישראל דכתיב עַם זוּ קָנִיתָ (שמות טו, טז).

דף עח:

בֹּאוּ וְנַחֲשֹׁב חֶשְׁבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם (**במדבר כא, כז**). נראה לי בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל (קידושין מ:) לעולם יראה אדם כאלו כל העולם כולי חציו זכאי וחציו חייב עשה מצוה אחת הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות, עשה עבירה אחת הכריע את כל העולם לכף חובה.

וידוע דהיצר הרע מטעה את האדם שמראה לו שהוא עצמו רובו זכיות דמחשיך את עיניו שאינו רואה במומין שלו הרבים ועצומים ואדם כזה אם תבא לידו מצוה אחת והיצר הטוב מיעצו למהר לעשותה יבא היצר הרע ויקררנו באומרו למה תדחוק עצמך בקיום מצוה הלא אתה עשיר דרובך זכיות ואם תחסר ממך מצוה זו מה בכך? וכן אם בא לידו עבירה יאמר לו היצר הרע אם תעשנה מה בכך?

אך בזאת יהיה האדם שולט ביצר הרע ולא יטעהו בדברים אלו אם הוא אינו מביט בחשבון עצמו אלא יראה עצמו מעשיו מעורבים עם מעשים של העולם הן לזכות הן לחובה אז ודאי יש לו לחשוב אולי הוא וכל העולם שקולים הזכיות כנגד העונות ועתה אם עשה זו המצוה הכריע עצמו וכל העולם לכף זכות ואם עשה עבירה אחת הכריע הכל לכף חובה הא ודאי ירוץ למצוה לעשותה ויברח מן העבירה, כי בשלמא בשלו לבדו יוכל היצר הרע להטעותו להראות לו שהוא רובו זכיות אבל בחשבון של העולם איך יוכל לרמות אותו איך הוא נוטה לרוב זכיות או להפך!

עַל כֵּן יֹאמְרוּ אֵלּוּ הַמֹּשְׁלִים בְּיִצְרָם: בֹּאוּ וְנַחֲשֹׁב חֶשְׁבּוֹנוֹ 'שֶׁל עוֹלָם' כלומר לא נחשוב חשבון כל אחד בפני עצמו אלא נחשוב חשבונינו בכללות העולם בתערובת ושותפות הכל ביחד ואז נוכל לחשוב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה. ובסה"ק **בֶּן אִישׁ חַי** פרשת שלח לך פרשתי בס"ד עוד בזה עיין שם.

'**הַמֹּשְׁלִים**', **אֵלּוּ הַמּוֹשְׁלִים בְּיִצְרָם** (**במדבר כא, כז**). נראה לי קאי על בעלי תשובה, באו ונחשב הפסד מצוה שעברו עליה ולא קיימו אותה בימים שעברו כנגד שכרה בזמן הזה שהם משתוקקים לקיימה ושמחים בה הרבה (משנה אבות ב, א), וכן שכר עבירה שהיה

להם מכבר כנגד הפסדה לעת עתה שהם כופין יצרם באותו פרק באותו מקום באותה אשה (יומא פו:).

תַּבָּנֶה בָּעוֹלָם הַזֶּה, **וְתִכּוֹנֵן לָעוֹלָם הַבָּא** שיש בזה שכר כפול בעולם הזה ובעולם הבא דכן שורת הדין מחייבת כאשר כתבתי בס"ד בסה"ק בֶּן אִישׁ חַי פרשת כי תצא על פסוק וְיָלְדוּ לוֹ בָּנִים הָאֲהוּבָה וְהַשְּׂנוּאָה (דברים כא, טו) עיין שם.

וַתֵּצֵא אֵשׁ מֵהַמְּחַשְּׁבִים והוא חלק גיהנם שלהם שהיה להם קודם ששבו בתשובה ותאכל את אלו כמו שאמרו רבותינו ז"ל (חגיגה טו.) זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בגן עדן, לא זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בגיהנם.

ועוד נראה לי בס"ד **תֵּצֵא אֵשׁ מֵהַמְּחַשְּׁבִים** אלו הצדיקים שנקראים בשם יִשְׂרָאֵל שבו רמוז מעלתם שיש להם כח גדול במחשבה שלהם שתתצרף למעשה ולכן נקראים מְחַשְּׁבִים על שם המחשבה כי שם ישראל יש אותיות 'לי' בראש ובסוף וסמוך לאותיות לי יש אותיות 'אש' אשר המה גם כן יהיו אותיות 'לי' בחלוף אלפא ביתא דא"ל ב"ם הרי אותיות 'לי' המורים על הקיום כמו שאמרו רבותינו ז"ל (ספרי בהעלותך יא, טז) כל מקום שנאמר בו 'לי' קיים לעולם, נכפלו בשם ישראל שיש בשם זה 'לי לי'.

ולזה אמר חַכְלִילִי עֵינַיִם מְיַּיִן (בראשית מט, יב) **חַכְלִילִי** 'כח לי לי' **עֵינַיִם** אלו ישראל **מְיַּיִן** זו התורה שבעבורה זכו לאותיות לי כפולים כי תורה מבינה נפקא ואמרו רבותינו ז"ל (משנה אבות ה, כא) בֶּן אַרְבָּעִים לַבִּינָה דמספר לי [40] הוא ארבעים והתורה ניתנה בארבעים יום.

ולזה אמר **תֵּצֵא אֵשׁ מִן הַמְּחַשְּׁבִים** אלו הצדיקים שנקראים בשם 'ישראל' תֵּצֵא אותיות אֵשׁ כי אצלם תתחלף אש באותיות 'לי' דא"ל ב"ם ויבא במקום אש אותיות 'לי' וכח האש הזה שיצא משמם יאכל לאותם הרשעים שאינם מחשבים.

'**אָכְלָה עָר מוֹאָב**' **זֶה הַמְהַלֵּךְ אַחַר יִצְרוֹ**, **כְּעֵיר זֶה שֶׁמְּהַלֵּךְ אַחַר שִׂיחָה נָאָה** (**במדבר כא, כח**). נראה לי בס"ד דהאדם נקרא **עיר** דכתיב (קהלת ט, יד) עִיר קְטַנָּה וַאֲנָשִׁים בָּהּ מְעָט, זה הגוף של האדם והצדיק יש לו משמעות אחרת בשם זה של עיר האמור בו שהוא לשון הקצה והתעוררות והא לשון עִיר וְקַדִּישׁ מִן שְׁמַיָּא נָחֵת (דניאל ד, י) אך הרשע שם עיר האמור בגופו משמעותו חמור כמו עַיִר בֶּן אֲתֹנוֹת (זכריה ט, ט) שמהלך אחר שיחה נאה. גם ידוע שי"ן רומזת לשלימות המחשבה ודבור ומעשה הרמוזים בשלשה קוין שלה והצדיק שהוא שלם באות **ש**' יכנס אות ש' בתוך שם **עִיר** שיש לו ויהיה לו צירוף **עָשִׁיר** והרשע שפוגם באות שי"ן הנזכר תהיה אצלו אות ש' לצירוף מהופך שהיא צירוף **יְרֵשַׁע** ולא תהיה צירוף עָשִׁיר.

'וַנִּירָם', **אָמַר רָשַׁע: אֵין רָם**. 'אָבַד חֶשְׁבּוֹן', **אָבַד חֶשְׁבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם** (במדבר כא, ל). נראה לי בס"ד הכונה, הרשע אומר כל אחד נידון בפני עצמו ואין דנין רשעים רבים ביחד כדי שיחוש לגחלת שיבוא לו מחבירו אלא כל אחד נכוה בגחלתו דוקא ואם יהיו נידונין רשעים הרבה ביחד יש רְשָׁעִים אותיות ר"ם בראש ובסוף אבל אם לא יש התחברות רשעים אלא כל רשע נידון לבדו אין ברשע אותיות ר"ם ולזה אמר **אָמַר רָשַׁע אֵין רָם** כלומר אין נידונין ואין נשקלים רשעים הרבה ביחד שיש בהם אותיות ר"ם ועל כן אָבַד חֶשְׁבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם שאין האדם לוקה מכח חובות העולם אלא כל אחד נידון ונשקל לבדו. או יובן בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל (מנחות מא.) מן השמים אין מענישין על ביטול עשה אבל בעידן רתחא מענישין על עשה גם כן וכמו שאמר המלאך לרב קטינא. ובזה פירש רבינו האר"י ז"ל הפסוק (ירמיה יח, כג) בְּעֵת אַפְּךָ עֲשֵׂה בָהֶם. וידוע כי מצות העשה הם בסוד החסדים ומצות לא תעשה הם סוד הגבורות, ועתה החסדים הם רמים על הגבורות ולכן הרשע משמח עצמו דהוא עובר על עשה שמבטל מצות עשה ועם כל זה לא יחשבו עליו עונש מן השמים.

וזהו שאמר **אָמַר רָשַׁע אֵין רָם** אלו מצוות עשה שהם חלק החסדים שהוא רם על חלק הגבורות ועם כל זה אָבַד חֶשְׁבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם דאין מחשיבין ומענישים על העשין ולכן אמר הקדוש ברוך הוא למלאך המשחית **הַמְתֵּן עַד שֶׁיָּבוֹא דִּין** דהוי עידן רתחא ואז תענישם גם על ביטול מצוות עשה ולזה אמר 'עַד דִּיבוֹן' הַמְתֵּן עַד שֶׁיָּבוֹא דִּין, 'וַנַּשִּׁים עַד נִפַּח' עַד שֶׁתָּבוֹא אֵשׁ שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה נְפִיחַ דהוי עידן רתחא.

דף עט.

"**וְנָתַתִּי אֶת פָּנַי בָּהֶם, מֵהָאֵשׁ יָצְאוּ וְהָאֵשׁ תֹּאכְלֵם**" (יחזקאל טו, ז). פירש רשב"ם ז"ל מן התורה פרשו דכתיב כֹּה דְבָרִי כָּאֵשׁ (ירמיה כג, כט). וקשא הוה ליה למימר פירשו ומאי **יָצְאוּ**? ונראה לי בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל (זהר חדש צא.) ישראל נשמותיהם מושרשים באותיות התורה ולכן לא יש בר ישראל שאין רמז לשמו בתורה ולכן אמר **מֵהָאֵשׁ יָצְאוּ**. ועוד נראה לי בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל (סוטה יז.) איש ואשה שזכו שם י־ה ביניהם לא זכו אש אוכלתן ודאשה עדיפה, מאי טעמא? האי מצריף והאי לא מצריף, דאותיות אש באשה מצורפים זה בזה אבל באיש היו"ד מפסקת ביניהם. והנה אף על פי שהולד נולד ונוצר מזרע האיש וזרע האשה יוצא לאויר העולם מן האשה מבטנה ולזה אמר **מֵהָאֵשׁ יָצְאוּ** לעולם כי האשה אש שבשמה מצריף לכן תאכלם אש התורה שפרשו ממנה. או כאן מדבר על הזכרים שחייבים בעסק התורה ופרשו ממנה והזכרים תתייחס יציאתם

לאשה יותר מנקבות דאמרו רבותינו ז"ל (נידה כה:) אשה מזרעת תחלה יולדת זכר ולכן כְּסִיל תּוּגַת אִמּוֹ (משלי י, א).

דף פ:

אִי מָה אֶרֶז אֵין עוֹשֶׂה פֵּרוֹת, אַף צַדִּיק אֵין עוֹשֶׂה פֵּרוֹת לְכָךְ נֶאֱמַר 'תָּמָר'. וְאִם נֶאֱמַר תָּמָר וְלֹא נֶאֱמַר אֶרֶז, הָיִיתִי אוֹמֵר: מַה תָּמָר אֵין גִּזְעוֹ מַחֲלִיף, אַף צַדִּיק אֵין גִּזְעוֹ מַחֲלִיף, לְכָךְ נֶאֱמַר אֶרֶז. נראה לי רמז לדבר אֶת לְרַבּוֹת, 'אֶת' ראשי תיבות אֶרֶז תָּמָר שנמשל הצדיק בהם הוא רק לרבות לדמיון הרבות שבהם ונבחרו שתי מינין אלו לדמיון זה של הצדיק כי הם אחד בראש אלפא ביתא שהוא א' ואחד בסוף אלפא ביתא שהוא תי"ו.

ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב עֲשֵׂה עִמִּי אוֹת לְטוֹבָה (תהלים פו, יז) אוֹת ראשי תיבות אֶרֶז וְתָמָר תעשה עמי דמיון לטובה שיש בהם שהם אחד עושה פירות ואחד גזעו מחליף ולא דמיון ההפך שיש בהם.

וסופי תיבות אֶרֶז תָּמָר 'רז' [207] גימטריא אור [207] והתורה נקראת אוֹר (משלי ו, כג) שזוכה לתורה ותהיה לו זר לשון כתר ועטרה.

והא דלא המשיל הצדיק לדבר דאית ביה תרתי למעליותא, היינו מפני שרצה לדמותו לתמר מצד מעליותא אחריני דאית ביה חדא דפירותיו גבוהין ואין יד זרים מגעת להם אלא רק יד הבעלים כן הצדיק מצותיו גנוזים במקום שאין יד הסטרא אחרא שולטת בהם, ועוד בתמר מצינו התחברות זכר ונקבה להדיה כי דרכו להניח בעוללות שלו שהוא חנטת הפרי מעט מן עוללות שיש בדקל זכר שאין נעשים עוללות אלו פרי והיינו התחברות זכר ונקבה ועוד נמצא דוגמה לזכרות ונקבות בגרעין של התמרים שהם צד אחד זכרות וצד אחד נקבות ולזה ידמה הצדיק במעשיו שגורם זווג הספירות בכל העולמות וגם עניינו הוא דוגמת זכר ונקבה שהוא נשפע ומשפיע על ידי התורה והמצות וידוע דכל נשפע נחשב בסוג נקבה וכל משפיע זכר.

דף פד.

דְּחַלְפָּא אַוְרְדֵי דְּגַן־עֵדֶן. פירש רשב"ם ז"ל דגן עדן הוא במזרח כדכתיב גַּן בְּעֵדֶן מִקֶּדֶם (בראשית ב, ח) עיין שם ועיין רש"י ז"ל בפירוש החומש שפירש כונת הכתוב לומר במזרחו של עדן נטע את הגן, ואונקלוס תרגם מלקדמין, וכתב הרמב"ן ז"ל בביאור התורה כך אמרו בבראשית רבה והוא הנכון עיין שם.

ודע כי האמת שגן עדן הוא באמצע העולם והיא נקודת הטבור שהוא ממש אמצע

העולם כולו בין בבחינת הישוב ובין בבחינת שאין בו ישוב אך ארץ ישראל היא נקודה האמצעית של הישוב דוקא וגן עדן הוא לצד דרום הישוב באמצע העולם ממש ולכן יש דרך למטה בארץ מן מערת המכפלה לגן עדן כי חברון הוא בדרום ירושלים וכנזכר כל זה בדברי רבינו האר"י זיע"א בעץ חיים שער ציור העולמות פרק א' עיין שם. והשתא לפי דבריו צריך להיות הציור כך [הציור חסר] מפני שגן עדן היא בדרום הישוב וארץ ישראל היא באמצע הישוב ועל כן צריך להבין היטב בסדר מהלך החמה בכל יום כדי שנבין דברי הש"ס כאן דקאמר דְּחַלְפָא אַוִרְדֵי דְנַן־עֵדֶן איך הוא הציור בזה.

וראיתי דרך העברה בספר יבקש רצון ביאור על מדרש שוחר טוב במזמור י"ט על פסוק (תהלים יט, ג) יוֹם לְיוֹם יַבִּיעַ אֹמֶר וכו' ופסוק לַשֶּׁמֶשׁ שָׂם אׇהֶל בָּהֶם, וערבו לי הדברים אשר בהם ובדברים הנמצאים בספרים אחרים נוכל להבין המאמר הזה על פי התכונה באופן ישר וברור ובציור נכון ויפה אך אין העת פנוי להאריך בדבר זה פה.

ודע כי חכמי הטבע כולם יְעִידוּן שַׁגִּידוּן שהארץ היא כדורי ותלוי על מרכזו באמצע אויר השמים על בלי מה בגזרת א־ל חי ובני אדם יושבים על שטח הכדור מסביב באופן שגם חלק הארץ אשר על עבר השני נוכח השטח והחלק אשר אנחנו יושבים עליה ממול רגלינו גם שמה יש מדרגות מיושבות מבני אדם ועומדים בקומה זקופה כמונו רקיע על ראשם ושמים ממעל להם ורגליהם עַל הָאָרֶץ מִתָּחַת נוכח רגלינו ממש מלבד ערך עשרה מעלות ממעלות השמש בציר הצפוני והדרומי בכדור הארץ מפה ומפה אין בו מדינה ולא ישב אדם שם מרוב הקור על כי רחוקים המה בתכלית מקו השוה של מהלך השמש ותקופתו וחום השמש אינו מגיע לשם וְלִפְנֵי קָרֳתוֹ מִי יַעֲמֹד אבל שאר הכדור מיושב מסביב מבני אדם וְכָל מִשְׁפְּחֹת הָאֲדָמָה אפילו באזור החם תחת קו המשוה יען כי שם הכין להם הקדוש ברוך הוא ברחמיו מגן משרב שהשמים מכוסה בעבים ברוב הימים גם אידים קרים ולחים שם גם רוחות קרות יפיחו שמה גם הרי שלג הגבוהים שם כל אלה יחד ימעיטו החום וימזגו האויר עד כי טוב לשבת שם וכנזכר כל זה בספר הברית יעוין שם.

ובשער הגמול לרבינו הרמב"ן ז"ל כתב וזה לשונו: גן עדן מצוי הוא בעולם הזה במקום ממקומות הארץ וארבעה נהרות יוצאים משם וכל מה שבא בכתוב מפשוטי סדר בראשית (בראשית ב, י) הכל אמת אין מקרא מהם יוצא מידי פשוטו ואנשי המדות עצמן אמרו שגן עדן תחת קו ההשויה שלא יוסיף היום ולא יחסר.

ובספרי הרפואות ליונים הקדמונים וכן בספר אסף היהודי יספרו כי אספלקנות חכם מקדוני וארבעים איש מן החרטומים מלומדי הספרים הלכו הלוך בארץ ועברו מעבר

להודו קדמת עדן למצוא קצת עצי הרפואות ועץ החיים למען תגדל תפארתם על כל חכמי הארץ ובבואם אל המקום ההוא ויברך עליהם להט החרב המתהפכת ויתלהטו כולם בשביבי הברק ולא נמלט מהם איש וכו' וכל אלה דברי אמת גלוים ומפורסמים היום וכו' יעוין שם.

ובמקום אחר כתבתי בס"ד שמוכרח לומר דגן עדן אשר בארץ הלזו בנס הוא עומד בארץ הלזו על דרך שאמרו רבותינו ז"ל (צט.) על ארון וכרובים בנס היו עומדין שמקום הארון והכרובים אינו מן המדה שאינם תופסים מקום בארץ אלא בנס עומדים. וכן הוא בגן עדן המקודש מאד מאד אין תופס מקום בארץ הלזו אלא כולו עומד בנס על הארץ הלזו ולכן הנס הוא גדול ורחב מאד מאד דאמרו רבותינו ז"ל (תענית י.) כל הארץ הלזו היא אחד משששים בגן, אל תתמה איך יצוייר שיהיה כל מקום גן עדן על שטח הארץ מאחר ששטח העליון של הארץ הוא אחד משששים בגן ואין מקום בשטח אשר יכיל אפילו אחד ממאתים חלקים שבו? דכפי האמור מובן הדבר היטב כי באמת אף על פי שהוא עומד בארץ הלזו אינו לוקח מקום מן הארץ אלא בנס הוא עומד באיזה מקום מן הארץ וברוך היודע מקומו אשרי עין ראתה.

והנה לפי דברי רבינו האר"י זלה"ה [זכרונו לחיי העולם הבא] נראה דגן עדן עומד בשטח שלנו והשתא לפי דברי חכמי הטבע הנזכר לעיל שהארץ היא כדור ומסובב מבני אדם וחלק אמריכא"ן הוא בעבר השני נכח כפות רגלינו ורק בערך עשרה מעלות ממעלות השמש בציר הצפוני והדרומי מפה ומפה אין בו ישוב מחמת הקור כי רחוקים הם מן קו השוה של מהלך השמש וכנזכר לעיל, קשה ליישב דברי הש"ס כאן לפי דבריהם.

ולפי מה שנסתכלתי לעשות ישוב לזה מה שכתב בספר יבקש רצון הנזכר לעיל וספרים אחרים הנה כעת אין לי פנאי להתבונן ולדבר בזה אך אני אומר מילתא פסיקתא בכל דבר אשר ישפטו חכמי התכונה והטבע האחרונים אף על פי שהם השכילו בכמה דברים אשר לא השיגו חכמיהם הראשונים עם כל זה עודם הם נבוכים בחכמתם ושוגים הם בכמה דברים, יען כי כל דבריהם בנויים על פי השערת השכל ועושים מדה ומשקל לכל מקומות ולכל דברים אשר לא ראו בעיניהם על פי ההשערה והגם דהשערה זו מביאים לה הוכחות וראיות ממידות ושיעורים אשר ימודו וישערו בְּכֵלִים מְכֻלִּים שׁוֹנִים בדברים אשר רואין אותם בעיניהם, עם כל זה יש פתחון פה לדבר ולומר 'לא ראי זה כראי זה' ושמא זה כך וכך נמצא בו וכך וכך ישתנה טבעו ולא שייכה ביה השערה שאתה משער בו ממה שאתה רואה לפניך כי באמת כיוצא בזה קרה לפלוסופים הראשונים וחכמי הטבע והתכונה הראשונים ואפשר כי יבואו ימים אשר חכמי הטבע והתכונה עצמם

יוסיפו חכמה יותר או יפלא להם בחוש דברים אשר עדיין לא נגלו ואז מחמת זה הם עצמן יבואו לסתור כל ראיות אלו שיש ביד חכמי הטבע והתכונה אשר על פיהם גוזרין ושופטין בדברים אשר סוברין עתה ואז החדשים יבואו לסתור וישפטו באופנים אחרים. וכבר נודע בענין כובד האויר ומשקל הרוח אשר היו הפלוסופים כולם מכחישים דבר זה ומשחקים על האומר שיש לאויר כובד ומשקל לרוח ופעמו פיהם לבלי חק על הכתוב באיוב בזה ועל מה שאמרו בדברי חכמים, וראשית הוכחתם היתה ממה שחלל העולם מלא אויר ואין האדם מרגיש בכובדו ואחר כך הם והם עמד השטן בהם והלעיגו על המכחישים והכריחו שיש לאויר כובד ומשקל אחר שעשו כלי שבהם מגרשים ומריקים האויר מן הכלי ושקלו אותו קודם הרקתו ואחר הרקתו ומצאו שיש לאויר כובד ומשקל וזה אחר שראו בעיניהם, בעל כרחו הוצרכו להודות! ועל מה שאין האדם מרגיש בכובד האויר מצאו טעם נכון.

על כן אין ראוי לסמוך על כל אשר גוזרין חכמי הטבע והתכונה בדבר ומקום אשר לא ראו בעיניהם אלא רק גוזרין בו בהשערת שכלם מכח דברים שרואין בחוש ומה שהגידו חכמים ז"ל בתלמוד ומדרשים על קצת מענייני הטבע והתכונה ודאי הם אמת וצדק אך הם קצרו הרבה בדבריהם והגידו הדברים ברמז דק אשר לא נוכל להבין כונתם ממחסור הקדמות השייכים לדברים ולא נשאר לנו אלא רק לצפות לביאת מורה צדק ויורה לנו האמת בכל דבר ודבר אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתָּחַת (דברים ה, ז).

דף פח:

"**אָבֶן שְׁלֵמָה וָצֶדֶק**", **צֶדֶק מִשְׁקָלְךָ וְתֵן לוֹ**. נראה לי בס"ד לכך סיים הכתוב יִהְיֶה לָךְ (דברים כה, טו) כי דבר זה שאני מצווך לוותר הנה הוא לך להנאתך שאם אתה מוותר במאזנים לשקול הבשר יותר מן הליטרא כן במאזניים שלמעלה אשר כף אחד של זכיות וכף אחד של עונות יוותר לך להכביד כף הזכיות בחשבון טפי מן העונות שבכף השני.

ובזה יובן בס"ד מִי חָכָם וְיִשְׁמָר אֵלֶּה וְיִתְבּוֹנְנוּ חַסְדֵי ה' (תהלים קז, מג) דאמר הכא קָשֶׁה עוֹנֶשׁ מִדּוֹת מִן עֲרָיוֹת, כי במידות כתוב 'אֵלֶּה' (דברים כה, טז) ובעריות 'אֵל' (ויקרא יח, כז) וזהו שנאמר **מִי חָכָם וְיִשְׁמָר 'אֵלֶּה'** רמז למידות דכתיב בהו 'אֵלֶּה' לעשות להם שמירה על ידי שיוותר בכף המאזנים אז בזה **יִתְבּוֹנְנוּ חַסְדֵי ה'** מה שיוותר לאדם במשקל הזכיות והעונות במאזנים של מעלה.

קָשֶׁה עָנְשָׁן שֶׁל מִדּוֹת יוֹתֵר מֵעָנְשָׁן שֶׁל עֲרָיוֹת, שֶׁזֶּה נֶאֱמַר בָּהֶן: (ויקרא יח, כז) 'אֵל', וְזֶה נֶאֱמַר בָּהֶן: (דברים כה, טז) 'אֵלֶּה'. נראה לי בס"ד הטעם שהוסיף בהן אות ה' במידות

כי מצאתי כתוב בשם רב אחד ז"ל דבמאזיים הם כנגד אותיות שם הוי־ה ברוך הוא דהשלשלת שבאמצע העמוד הנושאת את כל המאזנים וקורין אותה בערבי שיי'אלה היא כנגד אות יו"ד של הוי־ה והעמוד כנגד אות ו' ושני כפות הם כנגד ב' ההי"ן והחוטא לשקול חסר פוגם בשם הוי־ה לכן כתיב (ויקרא יט, לו) מֹאזְנֵי צֶדֶק וכו' יְהֹוָה לָכֶם אֲנִי ה' אֱלֹקֵיכֶם, רמז בזה דהמאזנים רמוזה לאותיות שם הוי־ה ואיך תשקול בה עול עד כאן דבריו.

ובזה פרשתי הפסוק בישעיה (ישעיה לג, יח) לִבְּךָ יֶהְגֶּה אֵימָה אַיֵּה סֹפֵר אַיֵּה שֹׁקֵל, כלומר צריך שתביט איה נוגע המשקל ששוקל האדם בעול. **ובזה** מובן הטעם דקרי לעבירה של המידות תוֹעֲבַת ה' (דברים כה, טז) דנמצא השוקל חסר פוגם באות ה' שבשם שהיא כנגד כף המאזנים לכך הניח במידות אות ה' יתר על 'אֵל' כי אל קשה ורמז בזה שהקושי מגיע לאות ה' הרמוזה בכף אחת של מאזניים שמניח בה משקל החסר.

קָשֶׁה גֶּזֶל הֶדְיוֹט יוֹתֵר מִגֶּזֶל גָּבוֹהַּ. נראה הטעם אם גזל מאדם אחד והלך הנגזל למדינת הים ולא בא ורצה הגזלן לעשות תשובה לא יוכל כי אין הנגזל מצוי שישיב לו. וכן אם גזל חפץ מראובן והיא לא שלו אלא של שמעון ונפטר ראובן ובא זה להחזיר ליורשי ראובן לא עשה כלום דאין זה חפץ של אביהם והוא לא יודע שהוא של שמעון כדי שיחזיר לו. וכן גזל מן רבים ואינו מכירם איך יעשה תשובה? אבל גזל מהקדש בכל עת שירצה להשיב ישיב ויפטר אפילו אחר מאה שנה!

הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בֵּרַךְ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּעֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם וכו'. נמצא לפי זה ברכות של הקדוש ברוך הוא מאלף ועד תי"ו וברכות משה רבינו ע"ה מן וא"ו ועד מ"ם.

ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב **וְתַחַת כְּנָפָיו תָּחְסֶה צִנָּה וְסֹחֲרָה אֱמָתוֹ** (תהלים צא, ד) תיבת 'אֱמָתוֹ' רמוז בה ברכות הקדוש ברוך הוא שהיא מן א' עד ת' וברכות משה רבינו ע"ה שהיא מן מ' עד ו' הרי צירוף 'אֱמָתוֹ' ולזה אמר יִשְׁלַח אֱלֹקִים חַסְדּוֹ וַאֱמָתוֹ (תהלים נז, ד). ובזה יובן **כִּי גָבַר עָלֵינוּ חַסְדּוֹ וֶאֱמֶת ה'** **לְעוֹלָם הַלְלוּ יָ־הּ** (תהלים קיז, ב) תיבת 'וֶאֱמֶת' רמוז בה שתי ברכות אלו של הקדוש ברוך הוא ושל משה רבינו ע"ה.

ובזה יובן **יְמִינְךָ ה' נֶאְדָּרִי בַּכֹּחַ** (שמות טו, ו) הם שתי ברכות אחת של כ"ב ואחת של וא"ו סך הכל כֹּחַ [28] וזהו שנאמר (דברים ח, יח) וְזָכַרְתָּ אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ כִּי הוּא הַנֹּתֵן לְךָ 'כֹּחַ' ברכות הנזכר כדי לַעֲשׂוֹת בזה חַיִל מתורה ומצות.

ובזה יובן **יִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת ה'** (תהלים כד, ה) כי ברכות ה' הם מן אלף ועד תי"ו וזהו 'מֵאֵת' וזה **צְדָקָה מֵאֱלֹקֵי יִשְׁעוֹ** כי אין זאת מדת בשר ודם.

דף פט.

מַה שְׁמֵךְ? 'קַרְנָא'. **תִּפּוֹק לֵיהּ קַרְנָא בְּעֵינֵיהּ.** פירש בערוך קרן של בשר יצא בעינו עיין שם. ונראה הכונה הוא חתיכה קטנה דקה של לובן או אדום עשויה בתבנית קרן ולא יצאה בשחור דאז אין מזקת לראיית העין כי אם רק עושה לו גנאי.

ובזה יתורץ בס"ד מה שיש להקשות מהכא אגמרא דשבת (שבת קח.) דאמר לו רב לקרנא 'תיפוק קרנא בעיניה' אם כן נסמית עינו בגזרה אחת ומה הוסיף בגזרה השנית? והגם דיש לומר גזרה חדא היתה בעין ימין וגזירה חדא בעין שמאל, הנה לפי האמור שהוא היה קרן לובן או אדום שלא יצא בשחור כדי לסמות ורק גנאי הוא לו ניחא דהוה ליה תרי קרני דגנאי יותר.

ואף על גב דשמואל היה יודעו ששמו 'קַרְנָא' אפילו הכי אמר לו 'מַה שְׁמֵךְ' להודיעו שהוא מקללו כפי השם שלו. ומה שגזר עליו בעינים כי שמואל נחשב עין של חכמים והוא זלזל בו שאמר הפך דבריו לכך קללו בעין שלו.

דף פט:

וְעַל כֻּלָּן אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בַּן זַכַּאי: אוֹי לִי אִם אוֹמַר, וְאוֹי לִי אִם לֹא אוֹמַר. הנה בזה פרשו הפסוק בשם הרב רבי יונה אשכנזי ז"ל נְאֻם פֻּשַׁע לְרָשָׁע בְּקֶרֶב לִבִּי אֵין פַּחַד אֱלֹקִים לְנֶגֶד עֵינָיו (תהלים לו, ב) פירוש **נְאֻם** אם אומר או **פֻּשַׁע לָרָשָׁע** שילמד לרמות, ואם לא אומר אלא אניח הדבר **בְּקֶרֶב לִבִּי** או הרמאי יוסיף רשע ולא יהיה **פַּחַד אֱלֹקִים לְנֶגֶד עֵינָיו** כי יחשוב שאין החכמים מכירים ברמאות שלו עד כאן דבריו ודפח"ח [ודברי פי חכם חן].

ובזה פרשתי בס"ד בְּלִבִּי צָפַנְתִּי אִמְרָתֶךָ לְמַעַן לֹא אֶחֱטָא לָךְ (תהלים קיט, יא) פירוש **צָפַנְתִּי אִמְרָתֶךָ** הלכות כאלו **לְמַעַן לֹא אֶחֱטָא לָךְ** שלא ילמדו מהם לרמאת ונמצא אני גורם החטא ולכן אני צופן בלבי אמרתיך לפעמים אם יזדמן דבר שממנו ילמדו רמאות.

אֲמָרָה וּמַהַאי קְרָא אֲמָרָה: "**כִּי יְשָׁרִים דַּרְכֵי ה'**, **וְצַדִּקִים יֵלְכוּ בָם וּפֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם**" (**הושע יד**, י). הקשה הגאון חיד"א ז"ל (בדברים אחדים דף נט) מהא דסנהדרין (סנהדרין קט.) דדרש רבי יוסי בצפורי האי דרשה ד'חֹתֵר בַּחֹשֶׁךְ בָּתִּים' (איוב כד, טז) ואחתרין ההיא ליליא תלת מאה מחתרתא בצפורי על ידי ריח אפרסמון שהיו מריחין ויודעים היכן ממונם מונח וקא מצערו לרבי יוסי על זאת דאמרו ליה יהבת אורחי לגנבי אמר להו מי הוה ידענא דגנבי אתון. ואמאי לא השיב להם מהאי קרא וכמה דאסיק רבן יוחנן בן זכאי והוה ליה למימר יש לי רב הוא רבן יוחנן בן זכאי דעמד בספק הזה ואסיק למימר עיין שם.

ונראה לי בס"ד רבן יוחנן בן זכאי שאני שהיה דורש הלכות ולהכי אסיק דשפיר מצי להגיד ההלכות כולם כמו שהם ולא יחוש אבל רבי יוסי אמר דבר זה למדרש הכתוב ולא ללמד הלכות הוא בא.

דף צ:

מָה כְּתִיב אַחֲרָיו, "נִשְׁבַּע ה' בִּגְאוֹן יַעֲקֹב: אִם אֶשְׁכַּח לָנֶצַח כָּל מַעֲשֵׂיהֶם". נראה לי בס"ד בשם יעקב רמוז שני שמות המסוגלים שהם שם פא"י ושם סא"ל שמכוונים בהם בפסוק **פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ** (תהלים קמה, טז) והם מספר יַעֲקֹב [91+91=182] לכן נשבע בשמות אלו על בני אדם הרעים במעשים השייכים לממון של פרנסה.

דף צא.

חֲזִיתֶם נָעֳמִי שֶׁיָּצְאָה מֵהָאָרֶץ לְחוּץ לָאָרֶץ, מָה עָלְתָה לָהּ. נראה דדריש תיבת הֶזֹאת (רות א, יט) לתיבת חֻזּוֹת דאות ה' תתחלף באלף באחה"ע **וּגְדוֹלֵי הַדּוֹר** מצד העושר **וּפַרְנְסֵי הַדּוֹר** מחמת חכמה.

ומה שאמר **אוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁבָּאת רוּת מָתָה אִשְׁתּוֹ שֶׁל בֹּעַז** נראה לי בס"ד דיליף לה מדכתיב וַיֵּקֶר מִקְרֶהָ חֶלְקַת הַשָּׂדֶה לְבֹעַז (רות ב, ג) והיינו דידוע דהאשה מכונית בשם 'שדה' ולזה אמר וַיֵּקֶר מִקְרֶהָ שבאה לכאן הוא חֶלְקַת הַשָּׂדֶה לְבֹעַז רצונו לומר השדה שהיא אשתו של בועז שנחלקה ונפרדה ממנו לבית עולמה.

גם רמז בתיבת **וַיֵּקֶר מִקְרֶהָ** 'וי קר', מִקְרֶהָ רצונו לומר יַי שהיה לבועז במיתת אשתו קר מִקְרֶהָ של רות שבאה **לְחֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר לְבֹעַז** ונראה דאשתו של בועז נפטרה בערב שבועות ויום טוב של שבועות שהוא יום אחד דוקא בארץ ישראל הוציאו מאבילות שבעה והיא באה לשדה ביום אסרו חג.

כּוֹדְנַיָּא עַקָּרָה, בְּמַאי פָּרַע לִי. אין הכונה שהיה קפיד על דמי אכילה ושתיה אלא חש לביוש שלו שמא יתבייש בקראו לו כי יאמר שהוא 'כּוֹדְנַיָּא עַקָּרָה בְּמָה יִפְרַע לוֹ' ועם כל זה נענש כי מנוח לא ידע כונתו לטובה בעבור זאת אלא חשב בדרך אחרת וחלשה דעתו.

ונראה דהיה לו שלושים בנים ושלושים בנות כולם היו בסוד הגבורות בסוד שִׁשִּׁים גִּבֹּרִים סָבִיב לָהּ (שיר השירים ג, ז) ולכך שלטה בהם שתין פולסין דנורא ומתו כולם ורק עובד בנה של רות בא מצד החסד והאיר בו שם ע"ב שעולה חסד [72] ונכפל לו כפליים מצד זכות אביו ומצד זכות אמו ונתקיים ולכך נקרא 'עובד' אותיות 'דו ע"ב' והיינו רצונו לומר שנים כמו טָב לְמֵיתַב טַן דּוּ (קידושין ז.).

וְסִימָנֵיךְ: טָמֵא, טָמֵא, טָהוֹר טָהוֹר. יש להקשות הוה ליה למימר 'טָהוֹר טָהוֹר, טָמֵא טָמֵא' דכן בתחלת המאמר הקדים אימיה דאברהם אבינו ע"ה לאימיה דהמן?

ונראה דתפס כן כדי לסיים בכי טוב. **ועוד** נראה לי כי הסימן של 'טמא טמא' עדיף טפי כי כתוב כן בתורה פרשת תזריע וְטָמֵא טָמֵא יִקָּרֵא (ויקרא יג, מה) אך 'טהור טהור' לא נמצא כן במקרא ולא בנביאים וכתובים ורק בעל המאמר סידר אותו כן אחר שמצא סימן במקרא של 'טמא טמא' לכך הקדים סימן זה של טמא כי הוא סימן אמיתי דכן כתיב במקרא. **ועוד** נראה לי זה עדיף כי סימן הטמא מפורש יותר באמו של המן שנקראת עוֹרְבָתָא אך סימן של טהור באמו של אברהם אבינו הוא ברמז דק ולכך זכר אותו הסימן קודם.

והנה רשב"ם ז"ל באר את הסימן של כַּרְנְבוּ שהכרים הם מצאן שהם טהורים. ולי אנא עבדא נראה דמספר כר [220] עולה בגימטריא טָהוֹר [220].

עֶשֶׂר שָׁנִין נָחְבַּשׁ אַבְרָהָם אָבִינוּ וכו'. נראה לי בס"ד טעם לעשר וגם היותם שבע במקום אחר ושלש במקום אחר כי הקדוש ברוך הוא נתן לאברהם אבינו עשרה עממין שהם שבעה אשר בארץ כנען ועוד קני וקנזי וקדמוני שהם עמון ומואב ואדום, וישראל לא לקחו אלא שבעה עממין ונשארו השלשה עד ימי מלך המשיח דכתיב אֱדוֹם וּמוֹאָב מִשְׁלוֹחַ יָדָם וּבְנֵי עַמּוֹן מִשְׁמַעְתָּם (ישעיה יא, יד) וכתב הרב ערבי נחל ז"ל בשם רבינו האר"י ז"ל כי השבעה הם כנגד שבעה ספירות תחתונות דטומאה לכך יכלו ליקחם עד לעתיד עיין שם. ובזה מובן בס"ד הטעם שנחבש עשר שנים על קדוש השם כדי שבזה יזכה בעשרה עממין והיו חלוקים שבעה במקום אחר ושלשה במקום אחר כי זכייתו בהם חלוקה בזמן אלו בראשונה ואלו באחרונה.

אִמֵּיהּ דְּשִׁמְשׁוֹן, צְלָלְפּוֹנִית. מה שהוצרכו לפרש זאת מפני המינין, עיין רשב"ם ז"ל ופירושו דחוק מאד. ונראה לי בס"ד מפני כי אמו נגלה לה המלאך כל פעם ודבר עמה ונחשבת אצל האפקורסים בכלל נשים נביאות כי חושבין דבור המלאך עמה בכלל נבואה וכיון דחושבין אותה לנביאה הם שואלין על שמה לידע אותו וקשה לומר להם שלא נדע שמה.

דף צא:

"**וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכָל לְרֹאשׁ**", **אָמַר רַב חָנָן בַּר רָבָא, אָמַר רַב: אֲפִלּוּ רֵישׁ גָּרְגּוּתָא, מִן שְׁמַיָּא מוּקְמֵי לֵיהּ**. נראה לי בס"ד מפיק לה מן תיבת לְכָל (דברי הימים א' כט, יא) דנראה לשון יתר דסגי לומר וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְרֹאשׁ, ולכן דריש לְכָל לשון כלכול כי זה הממונה על הבורות

מכלכל המים על הבור לפי צורך הנצרכים וקאמר אפילו בעל שררה זו של כלכול משמיא מוקמי ליה.

וַהֲוָה נָגִיד חוּטָא דְּדוּבְשָׁא עַל תְּרֵין דַּרְעוֹהִי. נראה לי בס"ד זה היה לסימן טוב לרמוז להם מן השמים דהשפע הרב הזה בא להם מכח מעשיהם הטובים אשר מתיחסין לידים.

ומה שאמר **בָּצַע יְנוּקָא חֲרוּבָא** אורחא דמלתא נקיט כי הגדול לא ישבר החרוב בידו כיון שיודע שהוא מלא דבש ויתלכלכו ידיו.

ומה שהיה **נָגִיד חוּטָא דְּמִשְׁחָא מַרִישׁ שׁוּרָא וְעַד לְאַרְעָא** נראה לי שזה סימן שהיו צדיקים גמורים אשר מקימים התורה מן אל"ף ועד תי"ו ועוד נעשה רמז בזה הטוב הנמשך על החומה לרמוז שהם נזהרים גם במצות שהם גדר וסייג.

ומה שאמר **דְּמוֹדֵי לְהוֹן נָפַל בִּידֵיהוֹן** היינו כמו שהיה לאחאב עם בן הדד מלך ארם במלכים (מלכים א' כ, א) והוא הדבר הזה ממש.

ומה שאמר **דְּמִתְרָחִישׁ עֲלֵיהוֹן דִּילֵיהּ דִּילְהוֹן** הוא כאשר היה לחזקיהו המלך ע"ה עם שרי מלך בבל במלכים (מלכים ב' יט, ט) והוא הדבר הזה ממש כי היתה כונתו שהראה להם הכל כדי לחזק השלום ואהבה בינם לבינו.

מַאי 'בְּלֹא סַלְמַנְטוֹן'? רַב נַחְמָן אָמַר: בְּלֹא רְצִינָתָא. נראה לי בס"ד לרמוז דבר זה בפסוק עצמו כי הַתְּבוּאָה עם כולל האותיות עולה תכ"ה ותיבת יָשָׁן גימטריא ש"ס הרי סך הכל עולה תשפ"ה כמספר בְּלֹא רְצִינָתָא עם הכולל שעולה תשפ"ה [785=360+425] נמצא זה רמוז בפסוק עצמו שאמר מִן הַתְּבוּאָה יָשָׁן (ויקרא כה, כב).

ובזה יובן דקדוק אחר בתלמודא ששאל **מַאי בְּלֹא סַלְמַנְטוֹן** וקשא הוה ליה למימר מַאי סַלְמַנְטוֹן? ובזה ניחא דהשואל ידע מהו סלמנטון אך הוא שמע שיש למספר 'בְּלֹא סַלְמַנְטוֹן' רמז במקרא לכך שאל מלשון הזה דנקיט בברייתא מהו הרמז שלו במקרא והשיב הרמז ששמעת שרמוז במקרא על בְּלֹא רְצִינָתָא כי רצינתא וסלמנטון חדא הן.

"**וַאֲכַלְתֶּם יָשָׁן נוֹשָׁן**", **מְלַמֵּד שֶׁכָּל הַמְיַשֵּׁן מֵחֲבֵרוֹ הוּא מְעַלֶּה מֵחֲבֵרוֹ** (ויקרא כו, י). הנה הדברים שדרכם לישנן הם חיטים ויין וכמו שפירש רשב"ם ז"ל. ובזה יובן בס"ד הטעם שנמשלה התורה לחיטה וליין כי כן הוא דרכה של תורה כל דברי תורה המיושנין עדיפי טפי מה שאין כן הפלסופייא כל המיושן זרוק לאשפות כי כל דור מתחכם לבטל דברי דור שלפניו והוא כבנין פִּתֹּם וְרַעֲמְסֵס (שמות א, יא) ולכן דימו התורה ללחם ויין.

"**וַיָּשֶׂם כִּסֵּא לְאֵם הַמֶּלֶךְ**", **וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: לְאֵמָהּ שֶׁל מַלְכוּת** (מלכים א' ב, יט). יש להבין רות לא היה בנה ולא בן בנה מלך ולמה קוראה אִמָּהּ שֶׁל מַלְכוּת? ועוד הוה ליה למימר אֵם הַמַּלְכוּת.

ונראה לי בס"ד הטעם שנתקיימה המלכות בדוד המלך ע"ה ולא נתקיימה בשאול המלך ע"ה אמרו רבותינו ז"ל (יומא כב:) מפני ששאול לא היה תלוי בו דופי מצד היחוס הן מצד האב הן מצד האם מה שאין כן דוד המלך ע"ה דאתי מרות המואביה ואין ממנין פרנס על הציבור אלא אם כן קופה של שרצים תלויה לו מאחוריו כדי שלא תזוח דעתו עליו נמצא מלכות בית דוד נתקיימה ונתחזקה מכח רות לכך קרי לה 'אִמָּהּ שֶׁל מַלְכוּת' כי ממנה נולד קיום המלכות.

'**שָׂרָף**', **שֶׁנִּתְחַיְּבוּ שְׂרֵפָה לַמָּקוֹם** (**דברי הימים א' ד, כב**). נראה לי בס"ד הטעם שנתחייבו שריפה דידוע מה שאמר רבינו האר"י ז"ל דארץ ישראל בחול היא תחת שליטת היצירה ששם הוא מלאך מט"ט שרו של עולם אבל חוצה לארץ בחול היא תחת שליטת העשיה ששם שבעים שרים. ולפי זה הם שיצאו מן ארץ ישראל לחוץ לארץ יצאו משליטת מט"ט. גם ידוע מה שאמר רבינו האר"י ז"ל (בשער הגלגולים) דחלק הנשמה דאצילות שלקח אדם הראשון נסתלקה ממנו קודם החטא ואחר כך לקחה חנוך בן ירד (בראשית ה, כד) ולכך היה מלאך בשמים והוא מלאך מט"ט ולכך לא מת ובחינת נשמה זו נקראת 'שר העולם' להיותה נמשכת מעולם האצילות ושולטת בכל העולמות ומן הארת נשמה זו היה לאדם הראשון יופי גדול ולכן יוסף הצדיק ע"ה שזכה לנשמה זו דחנוך היה יְפֵה תֹאַר וְיפֵה מַרְאֶה (בראשית לט, ו) שזכה ליופיו של אדם הראשון שנמשך לו מפאת אותה הנשמה דזיהרא עילאה דאצילות וגם נתגלגלה נשמה זו שלקח יוסף הצדיק ע"ה ברבי ישמעאל בן אלישע כי הוא היה גלגולו של יוסף הצדיק ע"ה ולכן גם הוא היה יפה תואר ולכן כשהיה עולה רבי ישמעאל למרום היה קורא אותו מלאך מט"ט הדר זיוי עד כאן דבריו עיין שם.

ולפי זה מלאך מט"ט שהוא חנוך נקרא 'שר יפה' שיש לו יופי עצום מאותה הנשמה שהיא זיהרא עלאה דאצילות וגם מחמת אותה נשמה נקרא 'שר העולם' כמו שאמר רבינו האר"י ז"ל כנזכר לעיל ולכן אלו שהיו בארץ ישראל ויצאו מתחת שליטתו דהלכו לחוץ לארץ שהיא תחת שליטת העשיה נתחייבו שריפה למקום אם תחבר אותיות 'שר יפה' ביחד יהיה צירוף 'שריפה' שנתחייבו שריפה בעבור שיצאו מתחת שליטת שר יפה.

'**יִשְׁבֵי נְטָעִים**', **זֶה שְׁלֹמֹה, שֶׁהוֹמָה לִנְטִיעָה בְּמַלְכוּתוֹ** (**דברי הימים א' ד, כג**). נראה לי בס"ד הטעם מפני שמלך קטן בן שתים־עשרה שנה ולכך אמר דומה לנטיעה שהוא אילן קטן בכמות.

גם אמר **הוֹמָה לִנְטִיעָה בְּמַלְכוּתוֹ** כי דרך נטיעה לעקור אותה ממקומה ולנטעה במקום

אחר כדי שתוציא פירות וכן היה לשלמה שהיה מלך והדיוט ומלך כי באמצע כשטרדו אשמדאי הרי נעקר ממלכותו ואחר כך חזר למלכותו והוה ליה שתילה חדשה.

"**עַד בּוֹא תְּבוּאָתָהּ**", **עַד שֶׁתָּבֹא** [**תְּבוּאָה**] **מֵאֵלֶיהָ** (ויקרא כה, כב). נראה לי בס"ד נקיט לשון זה לרמוז לפי דרכו להשפעת שמות א־ל י־ה שמשפיעים לישראל דוקא ובזה פירש עטרת ראשי הרב מו"ר אבי זלה"ה [זכרונו לחיי העולם הבא] מאמר הגמרא דפסחים (פסחים ג:) בההוא כותי דהוה סליק ואכיל פסחים ואמר לו ספו לי 'מאליה' רצונו לומר 'מא־ל י־ה' והשיבו לו אליה לגבוה סלקא, רצונו לומר השפעת א־ל י־ה לגבוה אלו ישראל בלבד סלקא עד כאן דבריו ודפח"ח [ודברי פי חכם חן].

ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב עַל כִּי אֵין אֱלֹהַי־ בְּקִרְבִּי מְצָאוּנִי הָרָעוֹת הָאֵלֶּה (דברים לא, יז) תיבת אֱלֹהַי־ 'א־ל י־ה'. ובזה יובן שׁוֹשׁ אָשִׂישׂ בַּה' תָּגֵל נַפְשִׁי בֵּאלֹהַי־ (ישעיה סא, י) כלומר בהשפעת א־ל י־ה.

דף צג:

עוֹד מְנָהָג גָּדוֹל הָיָה בִּירוּשָׁלַיִם, מַפָּה פְּרוּסָה עַל גַּבֵּי הַפָּתַח וכו'. קשא בשלמא חלוקה של מוסר סעודה לחבירו קרי ליה 'מְנָהָג גָּדוֹל' מפני שהוא אפוקי ממונא הפך הדין דאין שורת הדין מחייבתו ממון בכהאי גונא ובפרט שהוא עשה לו עסק זה בחינם אך גדול כח המנהג שנהגו בכך אבל חלוקה של מפה פרוסה אמאי קרי לה 'מְנָהָג גָּדוֹל' יאמר מְנָהָג בסתם? ודוחק לומר איידי דנקיט גדול בראשונה נקיט באחרונה.

ונראה לי בס"ד דקרי ליה 'מְנָהָג גָּדוֹל' מפני שעשו אותו באופן מהופך על דרך סגי נהור דמפה פרוסה שהיא כמו גדר בפני האורחין אדרבה נכנסין ובסילוק המפה דהפתח פתוח צריכין להיות נמנעין מליכנס. ונראה דרמז גדול רמזו לאורח באופן זה דאף על פי שתראה חבירך פותח ביתו לפניך אתה הקֵר רַגְלְךָ מִבֵּית רֵעֶךָ (משלי כה, יז) ולהכי קרי ליה 'מְנָהָג גָּדוֹל' מפני כי מלבד פשוטו יש בו רמז נאה על דבר אחר.

דף צח.

חַמְרָא, מַזְלָא דְּמָרֵיהּ גָּרִים. פירוש רשב"ם ז"ל דחוק. ונראה לי הכונה מַזְלָא דְּמָרֵיהּ גָּרִים בענין עריבות יש יין חשוב הוא ואינו ערב לשותהו ויש אינו חשוב כל כך וערב לשותהו וזה הדבר הוא כמו ענין הגאוה דאף על פי שזה האדם הוא שלם בדעת ומדותיו עם כל זה אם הוא גאה לא יהיה מרוצה לבני אדם כמו שאמרו הַאי מַאן דְּיָהִיר אֶפְּלוּ אַאִינְשֵׁי בֵּיתֵיהּ לָא מְתָקַבֵּל ולזה אמר יַיִן בֹּגֵד (חבקוק ב, ה) הוא כמו גבר יהיר ולא ינוח.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש דאמרו רבותינו ז"ל (יומא עו:) על היין זכה משמחו לא זכה משממו, דהיינו מטפשו וזהו שאמר מזליה גרים דאם מזלו טוב קונה על ידי היין מדת ענוה ואז מפקחו לא זכה קונה מדת גאוה ואז מטפשו וזהו מזליה גרים אם הוא עניו או גאה עד כאן דבריו נר"ו.

כָּל הַמִּתְנָאֶה בְּטַלִּית שֶׁל תַּלְמִיד חָכָם וְאֵינוֹ תַּלְמִיד חָכָם, אֵין מַכְנִיסִין אוֹתוֹ בְּמִחְצָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. קשא מה עבירה עשה בכך שלבש טלית של תלמיד חכם? אם בשביל שנתגאה יאמר 'כָּל הַמִּתְנָאֶה אֵין מַכְנִיסִין אוֹתוֹ' ואם לשון מליצה הוא זה דכונת המאמר הוא על האומר דבר תורה שחדשו אחרים בשם עצמו שמראה לשומע שהוא חידשם הנה זה עון אחר שהוא בכלל גניבה שגונב חידוש זה מאחרים וגם גונב בו דעת הבריות לחשוב שהוא בעליו של אותו דבר ואינו כך.

ונראה לי כונת המאמר כפשוטו שלובש טלית של תלמיד חכם והוא אינו תלמיד חכם דעביד תקלה בזה כי העולם חושבין שהוא תלמיד חכם וכיון דאינו נוהג מנהגים של תלמיד חכם גורם חלול השם דהוא חמור מכל עבירות.

דף צח:

הַכֹּל שָׁקַלְתִּי בְּכַף מָאזְנַיִם, וְלֹא מָצָאתִי קַל מִסֹּבִין. וְקַל מִסֹּבִין, חָתָן הַדָּר בְּבֵית חָמִיו, וְקַל מֵחָתָן, אוֹרֵחַ מַכְנִיס אוֹרֵחַ. הקשה מהרש"א ז"ל מה ענין זה לזה ולמה נקיט סובין ולא נוצה? עיין שם.

ונראה לי בס"ד דסובין קודם טחינה היו מגוף החיטים וכבוד אחד להם אך אחר טחינה נפרדו מן החיטים ונעשו סובין שאז כבודם קל מאד מאד כי נזרקים ונבדלים על ידי נפה ולזה ידמה בעל שהוא כאשתו שהם נחשבים כגוף אחד אשר קודם נשואין זאת אשתו שהיא כגופו היתה דבוקה באביה ואמה וכבודה נחשב כמו כבודם ואחר נשואין דאז דבקים איש ואשתו נפרדה אשתו שהיא כגופו מן אביה ואמה ואז כבודה קל מאד וממילא גם כבודו קל.

ונמצא זה הוא כמו הסובין אשר קודם טחינה היה כבודם כמו הכבוד של החיטים שהיו עמהם ואחר הטחינה קל כבודם שהם מוכנים לזריקה שיבדלום על ידי נפה ויזרקו אותם ולהכי לא נקיט נוצה כי הנוצה מתחילתה היא נבדלת מגוף העוף וניכרת בפני עצמו וקל מסובין אורח מכניס אורח כי הקלות שיש לבעל שהוא החתן עצמו אינו דומה לקלות הבת שהיא אשתו כי הבת בבית אביה אחר נישואין היא כבודה כאורח אבל בעלה הוא

אורח הנכנס מחמת אורח ועל כן כבודו קל מכבוד אשתו ועם כל זה משיב דבר בטרם ישמע היא כבודו קל יותר מזה הבעל שהוא בסוג אורח הנכנס מחמת אורח.

דף צט.

הָא קָא מַשְׁמַע לָן: לְמַטָּה כְּלְמַעְלָה. לכאורה נראה הוה מצי למימר הא קא משמע לן דלא תימא ביתא מעילאי רווח ומה שאמר עשרים אמה אורך ועשרים אמה רוחב על החלל שלמטה אבל חלל שלמעלה רחב יותר דהכותלים מתקצרים מלמעלה ולזה אמר עשרים אמה אורך ועשרים אמה רוחב ועשרים אמה קומתו כלומר שיעור זה של אורך ורוחב הוא בכל העשרים אמה של קומתו שגם באותם העשרים של קומתו שלמעלה מן הכרובים גם כן הרוחב והאורך הוא עשרים על עשרים שלא היו הכותלים מתקצרים והולכים.

מָקוֹם אָרוֹן וּכְרוּבִים אֵינוֹ מִן הַמִּדָּה. כלומר 'בְּנֵס עוֹמְדִים' ואין לוקחים מן הקרקע כלל. ונראה לי בס"ד הטעם בזה לרמוז כל מה שיעשה האדם הוצאות לצורך תלמוד תורה אינו מתמעט מן הקצבה שקצוב לו מן השמים ביום ראש השנה במזונותיו וכן הכרובים שרומזים לישראל כידוע עומדים בנס לרמוז כל מה שאוכלים בעולם הזה אין מחסרין מחלק עשו כלום אלא נזונין בנס מן הברכה.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש מה שעומד הארון שבו התורה והכרובין שרומזים לישראל כשעושין המצות בחיבור המדות למעלה בנס שאין לוקחים מקום מן הארץ כלום רמז שראוי לאדם שלא יהיה לו כונה ומחשבה ארציית בעסק התורה ומעשה המצות עד כאן דבריו נר"ו.

אָרוֹן שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה, יֵשׁ לוֹ עֶשֶׂר אַמּוֹת לְכָל רוּחַ וְרוּחַ. נמצא יש כאן רמז לארבעה יודי"ן סובבין את הארון שבו התורה מן ארבע רוחות. ונראה לי בס"ד שהם כנגד ארבעה יודין דשם הוי־ה במלוי יודין העולה ע"ב [יו"ד ה"י וי"ו ה"י =72] שהוא כמנין חסד [72] והתורה נתנה בחסד דכתיב מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ (דברים לג, ב) ונקראת בשם תורת חסד דכתיב וְתוֹרַת חֶסֶד עַל לְשׁוֹנָהּ (משלי לא, כו).

גם עשר אמות לכל רוח הרי הם ארבעים כנגד ארבעים יום שנתנו בהם הלוחות שהיו מונחים בארון (שמות כד, יח).

גם נראה לי מספר העשר הוא י' ואות יו"ד [20] במלואה מספרה עשרים ואותיות עשרים [620] הם מספר כתר [620] והיו עשר לכל רוח הרי כאן ארבעה כתרים רמז למה שאמר התנא (משנה אבות ד, יג) רשב"י ע"ה שְׁלשָׁה כְתָרִים הֵם כֶּתֶר תּוֹרָה וְכֶתֶר כְּהֻנָּה וְכֶתֶר

מַלְכוּת וְכֻלָּהּ שָׁם טוֹב עוֹלֶה עַל גַּבֵּיהֶן. וכל אלו הארבעה כתרים שהם כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות וכתר שם טוב זכו אליהם ישראל הרמוזים בכרובים שעומדים למעלה מן הארבע רוחות אלו שבהם רמוזים הארבע כתרים ולזה אמר השם יתברך ליעקב אבינו ע"ה וּפָרַצְתָּ יָמָּה וָקֵדְמָה וְצָפוֹנָה וָנֶגְבָּה (בראשית כח, יד) רמז לארבע רוחות של עשר עשר הסובבים את הארון.

וְדֵילְמָא, זֶה שֶׁלֹּא כְּנֶגֶד זֶה הֲווּ קָיְמֵי. אין לפרש הכונה דקאי על גוף הכרובים דודאי הם עומדים בשוה ממש אלא קאי על הכנפים שלהם דהיו אחד זקוף למעלה ואחד פרוס ביושר ולא הוו תרווייהו פרוסים ביושר.

ומה שאמר **וְדֵילְמָא שַׁלְחוֹפֵי הֲווּ מְשַׁלְחֲפֵי יְדֵייהוּ** רצונו לומר לעולם גם הכנפיים שניהם פרוסים ביושר אלא שהיו נכנסים זה תחת זה כי כנף האחד היה מתעקם קצת ונכנס תחת חבירו.

כָּאן, בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם. נראה לי בס"ד הטעם כי הכרובים שניהם פניהם פני אדם זכר ונקבה וידוע בצורת הפנים של אדם יש רמז לשם הוי־ה ברוך הוא כי ב' עינים הם דוגמת שני יו"ד וחוטם דוגמת ו' הרי מספר כ"ו וכמו שכתב הגאון של"ה ז"ל ואם הם פניהם איש אל אחיו מורה להתחברות ב' פעמים כ"ו שעולה מספר בן [52] וכמו שנאמר אָסַפְתָּרָה אֶל חֹק הֶ' אָמַר אֵלַי בְּנִי אַתָּה (תהלים ב, ז) ולכן אם יהיו פניהם איש אל אחיו זו הוכחה שהם עושים רצונו של מקום ולכן מבשר הכתוב לעתיד כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ בְּשׁוּב הֶ' צִיּוֹן (ישעיה נב, ח) שלא יתהפכו הכרובים שניהם לבית אלא פניהם איש אל אחיו עין בעין.

דף ק.

הָתָם, מְשׁוּם חֲבִיבוּתָא דְּאַבְרָהָם הוּא דְקָאָמַר לֵיהּ הָכִי, כְּדֵי שֶׁיִּהֵא נוֹחַ לִכְבֹּשׁ לִפְנֵי בָּנָיו. עיין רשב"ם ז"ל ועיין מה שכתב פתח עינים ז"ל עיין שם. ונראה לי דבזה יובן מה שאמר הכתוב אֶחָד הָיָה אַבְרָהָם וַיִּירַשׁ אֶת הָאָרֶץ (יחזקאל לג, כד) כי עיקר כח הירושה בא על ידי הילוכו בארץ. ובזה יובן כל הקובע מקום לתפלתו אלקי אברהם יהיה בעזרו קובע (ברכות ו:) מקום בכונתו להתפלל כנגד ארץ ישראל וירושלים ובית המקדש דנמצאת ארץ ישראל היא מקום תפילתו אלקי אברהם אשר על ידו היתה זכיית המקום הזה יהיה בעזרו מדה כנגד מדה לכן אמר אלקי אברהם ולא אמר אלקי יצחק ואלקי ישראל.

דף קט:

תְּלָאוֹ הַכָּתוּב בִּמְנַשֶּׁה. הא דתלאו במנשה ולא תלאו באחרים שעבדו עבודה זרה נראה לי בס"ד מפני כי מנשה לעיני הרואין נתקנא קנאת כבודו של משה רבינו ע"ה דאמר רבא מנשה כשהרג את ישעיה הנביא ע"ה מיידן דייניה וקטליה דאמר לו משה רבך אמר כִּי לֹא יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי (שמות לג, כ) ואתה אמרת וָאֶרְאֶה אֶת אֲדֹנָי (ישעיה ו, א) משה רבך אמר מִי כַּהֵ' אֱלֹקֵינוּ בְּכָל קָרְאֵנוּ אֵלָיו (דברים ד, ז) ואתה אמרת דְּרַשׁוּ הֵ' בְּהִמָּצְאוֹ קְרָאֻהוּ בְּהֱיוֹתוֹ קָרוֹב (ישעיה נה, ו) משה רבך אמר אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא (שמות כג, כו) ואתה אמרת וְהֹסַפְתִּי עַל יָמֶיךָ (מלכים ב' כ, ו) וכנזכר בגמרא (יבמות מט:) ואף על גב דכל אלו דברי עלילה הן עם כל זה לעיני הרואין קנאת משה רבינו ע"ה הוא מתקנא לכן כאן במקום שראוי לכתוב משה נכתב מנשה.

לְעוֹלָם יִדְבַּק אָדָם בְּטוֹבִים. נראה לי בס"ד תיבת לְעוֹלָם ריבה אפילו מי שהוא צדיק וגדול בתורה ומעשים טובים כמשה רבינו ע"ה ידבק בטובים ואל יסמוך על זכותו הגדול בלבד.

אי נמי אפילו אם יש לו הכרח גדול בדבר כענין משה רבינו ע"ה שברח מחרב פרעה למדין ולא היה יכול לישא בת ישראל דכלם היו אצל פרעה במצרים והוכרח לישא את צפורה עם כל זה ישתדל לדחוק עצמו ולדחות ההכרח ולישא בת טובים.

אי נמי הכונה אף על פי שאמרו רבותינו ז"ל (משנה הוריות ג, ח) ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ עם כל זה לענין נשואין שאני שיקח בת כהן גדול עם הארץ ולא יקח בת תלמיד חכם שאינו מיוחס.

ומה שאמר **שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ פִּינְחָס** כלומר שזכה פנחס להיות כהן אף על פי שלא היתה לו מצד הדין משום דלא נמשח עם אביו ועם אחיו וכלפי זאת יהונתן היה כהן לעבודה זרה שהוא דבר רחוק וזר מאד מצדו ומצד יחוסו.

ונראה לי משום דנחשון מסר עצמו על קדוש השם שקפץ לים תחלה כמו שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ (תהלים קיד, ב) לכן פנחס בן אחותו נדמה לו בזה שמסר עצמו על קדוש השם במעשה זמרי כי רוב בנים דומין לאחי האם.

דף קי.

לָאו מִמֹּשֶׁה קָא אַתְּיָת? דִּכְתִיב בֵּיהּ: "אַל תִּקְרַב הֲלוֹם" (שמות ג, ה). נראה לי בס"ד דעובדי עבודה זרה טועים שהקדוש ברוך הוא מרוב גדולתו אינו משגיח בתחתונים אך הבל יפצה פיהם ויסתם מן הכתוב הזה דכתיב 'אַל תִּקְרַב הֲלֹם שַׁל נְעָלֶיךָ מֵעַל רַגְלֶיךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עוֹמֵד עָלָיו אַדְמַת קֹדֶשׁ הוּא' ונמצא דשרתה שכינה בארץ על הקוצים דאם

לא היה גילוי שכינה איך היה המקום קודש שאמר לו 'אַל תִּקְרַב הֲלֹם'. ועל זה רמזו לו: לָאו מִמֹּשֶׁה קָא אַתְּית דִּכְתִיב בֵּיהּ 'אַל תִּקְרַב הֲלוֹם' ואיך נתפתית אחר עובדי עבודה זרה אשר יסתם פיהם מכח פסוק זה?

ועוד אמרו לו: לָאו מִמֹּשֶׁה קָא אַתְּית דִּכְתִיב בֵּיהּ (שמות ד, ב) 'מַה זֶּה בְיָדֶךָ' והיינו דאמר לו מַה זֶּה בְיָדֶךָ וַיֹּאמֶר מַטֶּה וַיֹּאמֶר הַשְׁלִיכֵהוּ אַרְצָה וַיַּשְׁלִיכֵהוּ אַרְצָה וַיְהִי לְנָחָשׁ ואמר לו אֶחֹז בִּזְנָבוֹ ויאחז ואז שב להיות מטה בכפו, ואיך אתה תהיה שמש לעבודה זרה שהיא גונדא דנחש?

ועוד נראה לי בס"ד דמשה רבינו ע"ה נשתבח בשתים דברים יקרים שלא נמצאו בזולתו האחד שזכה לתכלית הענוה שנקראת 'מה' כי אחר מדרגת מה אין יותר ממנה והשניה דאמרו רבותינו ז"ל (פסיקתא במדבר קלז, ב) כל הנביאים נתנבאו ב'כֹּה' ומשה רבינו ע"ה לבדו נתנבא ב'זֶה' כי היתה שכינה מדברת מתוך גרונו, וזהו שאמרו: לָאו מִמֹּשֶׁה קָא אַתְּית דִּכְתִיב בֵּיהּ 'מַה זֶּה בְיָדֶךָ', רצונו לומר מדה של מה ומעלה של זה ישנם בידיך דוקא ואיך תרד לשפל המדרגות להיות שמש לעבודה זרה?

לָאו מִמֹּשֶׁה קָאַתְּית דִּכְתִיב בֵּיהּ: "**וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד עִמָּדִי**" (**דברים** ה, כז). נראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל דמשה רבינו ע"ה היה בחינת הבל שהוא בסוד הפה לכן היה כוחו בפיו אבל קין היה בסוד הגבורות שהם בחינת מעשה שהם בזרוע וכף ואצבעות וזהו שנאמר **וְאַתָּה פֹּה** כלומר בחינת הבל שהוא בפה ולכך כחך בפה על כן **עֲמֹד עִמָּדִי** לקבל נבואה שהוא בסוד הפה ולא תעסוק בכהונה שהיא בסוד המעשה שבידים לכן **וַאֲדַבְּרָה אֵלֶיךָ אֵת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים** שהם בפה.

ועל זה אמרו לו אבי אביך אפילו לכהונה שבקדושה אמר לו הקדוש ברוך הוא אין זה כבודך ואתה תהיה כהן שמש לעבודה זרה הטמאה?! ובזה יובן גם דבריהם הראשונים שאמרו לו לָאו מִמֹּשֶׁה קָא אַתְּית דִּכְתִיב בֵּיהּ 'אַל תִּקְרַב הֲלוֹם' דאמרו רבותינו ז"ל משה אמר הנני לכהונה ואמר לו הקדוש ברוך הוא 'אַל תִּקְרַב הֲלוֹם'.

שֶׁשָּׁב לְאַל בְּכָל לִבּוֹ. דקדק לומר בְּכָל לִבּוֹ נראה לי בס"ד דמוכח בירושלמי שהביא רשב"ם ז"ל אף על פי שחזר אחר כך לקלקולו עם כל זה לבו שלם דהיה מגנה ומבזה העבודה זרה לפני עובדיה ומטה לבבם למאוס בה ונמצא לבו היה שלם מעיקרו בתשובה ולא חזר אלא בשביל פרנסתו.

גם רמז באומרו בְּכָל לִבּוֹ כי בתוך לֵב יש אותיות תָּמִיד כזה ל**מ"ד** בי**ת** ואמר בכל לבו כלומר תשובתו היתה בתמידות הרמוזה בְּכָל אותיות לִבּוֹ.

כֵּיוָן שֶׁרָאָה דָּוִד שֶׁמָּמוֹן חָבִיב עָלָיו בְּיוֹתֵר, שָׂמוּ נָגִיד עַל הָאוֹצָרוֹת. נראה לי יתכן היה מנהגם דהממונה על האוצרות יתנו לו פרס מרובה כדי שלא יהיה נחשד בגניבה. ונראה לי כי היה לו אמונה בו ביותר מפני שראה שהוא לא היה רוצה ליהנות מאחרים דהא ודאי אם היה רוצה לקבל מתנות היו ישראל מעטרים אותו בזהובים לכבוד משה רבינו ע"ה אלא דודאי הוא לא היה מקבל בחנם והוכרח להיות כומר לעבודה זרה בשביל פרנסתו.

דף קיא.

בַּר אִינִישׁ דְּאַתָא לְקִיבְלָנָא הוּא יָאֵי, וְגוּלְתֵּיהּ יָאֵי. נראה לי דזה היה קודם שנעשה רבי יהודה נשיא דאיך יתכן שלא הכירו רבי שמלאי אם היה נשיא, ואם היה מרחוק הרבה איך הכיר יופיו ויופי טליתו ולא הכירו בצורתו! ועוד בעת שקרב אליהם היה לו להודיע לרבי ינאי מי הוא זה. אך צריך להבין למאי הוצרך רבי שמלאי להודיע דבר זה לרבי ינאי דמאי נפקא מינה מזה? ואין דרכן של חכמים לשוח שיחה שאינה צריכה.

ונראה לי בס"ד דראה רבי שמלאי דרבי יהודה נשיאה היה מהלך בשביל הדרך וכשראם נטה משביל הדרך שהיה מהלך בו ובא מהלך כנגדם ומזאת הבין שרצונו לדבר עם רבי ינאי ולכך הודיעו דבר זה כדי שידע איך יתנהג עמו בכבוד.

ומה שאמר **לֵית־דִּין צָבֵי לְמֵילַף** קשא מהיכא ידע זה? ונראה שראה אחר ששמע הטעם של הקש ה'מַטוֹת' הקשה לו תיכף ומיד אֵי מַה מַּטֶּה הָאָב בְּכוֹר נוֹטֵל פִּי־שְׁנַיִם, קודם שנתיישב בדבר והבין דקושיא זו היתה שמורה תחת לשונו ולכן נראה שהוא היה יודע זה הטעם ולא שאל מחסרון ידיעה אלא כדי להקשות.

והיינו כי לקושיא זו יש שלשה אופנים לתרץ אותה: האחד כמו שאמר אביי אמר קרא (דברים כא, יז) 'בְּכֹל אֲשֶׁר יִמָּצֵא לוֹ' ולא לה. והשניה כאשר אמר רב נחמן בר יצחק אמר קרא 'רֵאשִׁית אֹנוֹ' ולא אונה, ועל שני תשובות אלו יש קושיא כמו שאמרו בגמרא. והשלישי היא תשובה העיקרית כאשר אמר רבא דאמר קרא 'לוֹ מִשְׁפַּט הַבְּכֹרָה' לו לאיש ולא לאשה וזו אין עליה תשובה. ורבי ינאי הבין שהוא יודע כל אלו הטעמים ושאל אותו מפני כי אמר אולי ישיב לי כפי שני הטעמים של אביי ורב נחמן בר יצחק ואז אקשה לו ולכן רבי ינאי לא השיב לו תשובה על זאת כי אמר הוא יודע כל הטעמים וגם טעם העיקרי ואינו שואל אלא כדי להקשות.

דף קטו:

אָמַר אַבַּיֵי: גְּמִירָא, דְּלָא כָּלֶה שִׁבְטָא. נראה לי בס"ד לכך כתיב שֵׁשָׁם עָלוּ שִׁבְטִים שִׁבְטֵי יָ־הּ (תהלים קכב, ד) דייחס עלייתם לארץ ישראל על שבטי י־ה דהם יורשים הקיימים דלא כלה שבטא וקראם שִׁבְטֵי יָ־הּ כי שתים־עשרה שבטים משלימים מספר שם י־ה אם תחשוב מן אברהם יצחק ויעקב בראש.

דף קטז.

מַה לְּבַת־בְּנוֹ, שֶׁכֵּן יָפֶה כֹּחָהּ בְּמָקוֹם הָאַחִים, תֹּאמַר בְּבִתּוֹ, שֶׁהוּרַע כֹּחָהּ בְּמָקוֹם אַחִים. קשה למה לא אמר לו רבן יוחנן בן זכאי דבר זה מעיקרא ולמה הביא לו מקודם פסוק (בראשית לו, כ) אֵלֶּה בְנֵי שֵׂעִיר?

ונראה לי בס"ד כשהביא לו פסוק אֵלֶּה בְנֵי שֵׂעִיר היתה כונתו לומר לו פירכה זו שרמז אותה לו בזה דבא ללמדו שמצינו בהאי קרא דהיורש של הבן גדול כוחו לגבי האחים שהם דודיו לירש עמהם נכסי זקינו כאשר נמצא כאן דבן צְבְעוֹן ירש עם דודיו מה שאין כן הבת הורע כוחה לגבי אחיה שאינה יורשת עמהם ובזה רמז לו הפירכה ולא אמרה בפירוש אלא טמנה ברמז מפני כי ידע רבן יוחנן בן זכאי שזה הצדוקי ודאי לא ישיג כונתו להבין הפירכה הזאת מכח זה הפסוק שאמרו אליו ולכך יפתח פיו כנגדו לומר 'רַבִּי בְּכָךְ אַתָּה פּוֹטְרַנִי' וכאשר היה כן באמת ואז יבא רבן יוחנן בן זכאי לבזותו ולומר לו אם אתם דברים שלי לא ידעתם ולא השגתם כונתי ועומק דברי איך תשיגו עומק דברי תורתינו הקדושה דברי אלקים חיים?!

וכן עשה אחר כך דחרפו ואמר לו 'שׁוֹטֶה! וְלֹא תְּהֵא תּוֹרָה שְׁלֵמָה שֶׁלָּנוּ כְּשֶׁיְּחָה בְּטֵלָה שֶׁלָּכֶם' ואז בסוף הגיד לו הפרכה בפירוש מַה לְּבַת־בְּנוֹ שֶׁכֵּן יָפֶה כֹּחָהּ בְּמָקוֹם הָאַחִים תֹּאמַר בְּבִתּוֹ שֶׁהוּרַע כֹּחָהּ בְּמָקוֹם אַחִים. ובאמת כבר רמז לפרכה זו בהזכיר לו הפסוק 'אֵלֶּה בְנֵי שֵׂעִיר' דשם נראה דיורש של הבן גדול כוחו לגבי האחים שהם דודיו ואם כן מזה יבין לענין זה לומר בת בנו שאני משום דגדול כוחה לגבי דודיה האחים שיורשת עמהם אבל בת האב הורע כוחה דאינה יורשת עם אחיה בני אביה ולכן אמר 'קְרָא עָלָיו הַמִּקְרָא הַזֶּה' כלומר על ענין שלו שהוא בא לדון בו קל וחומר 'קְרָא הַמִּקְרָא הַזֶּה' קריאה דוקא ולא ביאר לו מה כונתו לומר בזה.

וְלֹא תְּהֵא תּוֹרָה שְׁלֵמָה שֶׁלָּנוּ כְּשֶׁיְּחָה בְּטֵלָה שֶׁלָּכֶם. נראה לי בס"ד כונתו על הקבלה והמסורת אשר הצדוקים מכחישים בה ולא יאמינו שהיא מקובלת ומסורה מן משה רבינו ע"ה אלא אומרים החכמים בדו אותה מלבם ח"ו ואלו הצדוקים הבל יפצה פיהם!

כי באמת תורתו של משה רבינו ע"ה המשובח במדת הענוה הגדולה הנקראת 'מה' דכתיב וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָיו 'מְאֹד' (במדבר יב, ג) גימטריא 'מה' שהוא תכלית ענוה כי אמר וְנַחְנוּ מָה (שמות טז, ז). ולזה אמר **תּוֹרָה שְׁלֵמָה** תיבת שְׁלֵמָה מורכבת משני תיבות 'של מה' רצונו לומר תורה של משה רבינו ע"ה המשובח במדת מה שלנו היא עתה ולא בדינו דבור אחד מלבינו.

כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ בֵּן לְיוֹרְשׁוֹ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָלֵא עָלָיו עֶבְרָה (במדבר כז, ח). קשא כיון דאיירי במי שנשא אשה דהא לא אמר 'כָּל שֶׁאֵינוֹ נוֹשֵׂא אִשָּׁה' אם כן זה שנשא ולא הוליד מה בידו לעשות?

ונראה לי דודאי אם הוא עקר אין זה בכלל אך נשא אשה והמתין לה עשר שנים ועם כל זה לא נשא אשה אחרת כדי שיוליד או שהוליד ומתו בעונו על זה קאמר מלא עליו עברה. והא דאמר לשון '**עֶבְרָה**' דאיש ואשה שזכו י־ה ביניהם (סוטה יז.) שמאיר שם י־ה בנרנח"י [בנפש, רוח, נשמה, חיה, יחידה] שלהם וחמש פעמים שם י־ה עולים מספר ע"ה [15×5=75] אשר בהשפעתם זוכה להוליד בן דתרגומו בר ולכן אמר מָלֵא עָלָיו '**עֶבְרָה**' שהוא צירוף 'בר ע"ה'.

או יובן '**עֶבְרָה**' בהפוך אתוון 'בערה' כי לא זכו אש אוכלתן ואז יהיה להם תבערה.

גם 'בה' של '**עֶבְרָה**' עולים ז' ואז עברה הוא 'זרע' וכיון שזה חסר זרע שאין לו בן ליורשו מָלֵא עָלָיו עֶבְרָה.

וְהָא רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי לָא אָזִיל לְבֵי טַמְיָא אֶלָּא לְמַאן דְּשָׁכִיב בְּלָא בְּנֵי (ירמיה כב, י). הנה ודאי כונת הגמרא הוא דשכיב בלא בן זכר ואין רצונו לומר בלא בני כלל דאין לו אפילו נקבות דהא מייתי עלה מה שאמר רב יהודה בשם רב להולך בלא בן זכר וזה ברור ועיין בהרי"ף ז"ל. אך מאמר זה צריך ביאור למה קשה עליו המת בלא בן זכר אף על גב דיש לו זרע נקבה?

ונראה כי לבו נשבר וחלש דעתיה על כי אין לו זרע שיאמר עליו קדיש אחר פטירתו כי ידוע הקדיש בתרא דברכו דקודם עלינו לשבח מציל אב ואם מדין גיהנם וגם מעלה אותם מדרגה אחר מדרגה והבת לא אפשר לומר קדיש.

אֶלָּא דָּוִד, שֶׁהִנִּיחַ בֵּן כְּמוֹתוֹ, נֶאֱמָרָה בּוֹ 'שְׁכִיבָה'. נראה נרמז זה בשמו הטוב דָּוִיד ביו"ד הוא דו י"ד דהיינו דו רצונו לומר שתים וי"ד רצונו לומר כח מלשון וְלֹא הָיָה בָהֶם יָדִים לָנוּס (יהושע ח, כ) כי גם אחר שנפטר מעולם הזה עדיין שתי כוחות מחוברים יחד שהם כחו וכח בנו.

אי נמי יד מלשון מקום כמו מַצִּיב לוֹ יָד (שמואל א' טו, יב) וכן 'יַד אַבְשָׁלֹם' רצונו לומר

מקומו ומקום בנו. אבל יוֹאָב הוא 'ב' אוי' דהיינו אוי מצד חסרונו מן העולם ואוי על חסרון המגיע מצד בנו דאינו ראוי כמוהו. או יוֹאָב 'וי אב' שיש לו וי מצד בנו שלא היה כמוהו.

קָשֶׁה עֲנִיּוּת בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם יוֹתֵר מֵחֲמִשִּׁים מַכּוֹת (איוב יט, כא). פירוש בתוך ביתו שיש לו אשה ובנים ומבקשים לחם ואין דצערו מרובה מאד אבל אם עדיין אין לו אשה ובנים לא אכפת לו כל כך משום עצמו בלבד. ואומרו **יוֹתֵר מֵחֲמִשִּׁים מַכּוֹת** לכן כתיב (איוב לח, א) וַיַּעַן יְהוָה אֶת אִיּוֹב מִן הַסְּעָרָה בנו"ן פתוחה שמספרה חמשים כי היה גופו סעור בחמשים וכן אותיות 'עוני' הוא ו"י על נו"ן.

ומה שאמר **כִּי עַל זֶה בָּחַרְתָּ מַעֲנִי** (איוב לו, כא) צריך להבין היכן נמצא שבחר ביסורין יותר מעוני? ובילקוט הביא מדרש תנחומא פרשת משפטים וזה לשונו: אמרו רבותינו כל היסורין לצד אחד והעניות לצד אחד בשעה שבא השטן לקטרג על איוב כמה דאת אמר וַיַּעַן אִיּוֹב [הַשָּׂטָן] אֶת יְהוָה וַיֹּאמַר הַחְנָּם יָרֵא אִיּוֹב (איוב א, ט) אמר לו הקדוש ברוך הוא לאיוב: מה אתה רוצה עניות או יסורין? אמר לו מקבל כל יסורין שבעולם ולא עניות! מיד וַיֵּצֵא הַשָּׂטָן מֵאֵת פְּנֵי יְהוָה וַיַּךְ אֶת אִיּוֹב בִּשְׁחִין רָע מִכַּף רַגְלוֹ וְעַד קָדְקֳדוֹ (איוב ב, ז) התחיל צווח וכו' אמר לו אליהוא מה אתה עומד ועונה הלא אתה הוא שבחרת בנגעים יותר מהעניות שנאמר הִשָּׁמֶר אַל תֵּפֶן אֶל אָוֶן כִּי עַל זֶה בָּחַרְתָּ מֵעֹנִי (איוב לו, כא) עד כאן לשונו עיין שם.

כָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ צַעַר אוֹ חוֹלֶה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, יֵלֵךְ אֵצֶל חָכָם וִיבַקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים. נראה לי בס"ד רמז לפי דרכו על הנפש שהיא יושבת בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ של אדם שהוא גופו שנקרא בשם 'בית' וְצַעַר על ביטול עשה וְחוֹלֶה על ביטול מצות לא תעשה ולזה אמר יֵלֵךְ אֵצֶל חָכָם שהוא רופא של הנפש.

גם **חָכָם** [68] עולה מספר **חַיִּים** [68] לנפש ומלמדו תורה הנקראת טוב בארבעה חלקיה שהם פרד"ס [פשט רמז דרש סוד] וד' פעמים טוב עולה מספר חכם [17×4=68].

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש דידוע היסורין באים מחכמה כמו שנאמר אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר תְּיַסְּרֶנּוּ יָּ־הּ (תהלים צד, יב) ולכן איש חכם הנשפע מחכמה יכפרנה עד כאן דבריו נר"ו.

דף קיז.

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: לְיוֹצְאֵי מִצְרַיִם נִתְחַלְּקָה הָאָרֶץ (במדבר כו, נה). נראה לי בס"ד טעם לשני סברות אלו דמצינו דהקדוש ברוך הוא הבטיח לאברהם אבינו ע"ה על מתנת הארץ

אך תלה אותה בשעבוד ארבע מאות שנה דאחר שיהיו בגלות ארבע מאות שנה יזכו בארץ והם לא היו במצרים ארבע מאות שנה אך יש אומרים קושי השעבוד השלים המנין ואם כן בזמנם יצאו וכאלו עבדו ארבע מאות שנה וחלה מתנת הארץ, לכן סבירא ליה **לְיוֹצְאֵי מִצְרַיִם נִתְחַלְּקָה** אבל רבי יונתן לית ליה האי טעמא דקושי השעבוד השלים אלא השלימו המנין בשעבוד המלכיות ולדידיה כשיצאו ממצרים עדיין לא זכו במתנת הארץ אך הקדוש ברוך הוא הקדים ליתן להם הארץ קודם שהשלימו הזמן בשעבוד מלכיות משום דזכר להם חסד זה שהלכו ארבעים שנה בארץ לא זרועה בבטחונם בו לכך הקדים ליתן להם את הארץ בזכות זה שהלכו בארץ לא זרועה וכמו שאמר הכתוב כֹּה אָמַר ה' זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ אַהֲבַת כְּלוּלֹתָיִךְ לֶכְתֵּךְ אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה (ירמיה ב, ב) ולכן סבירא ליה **לְבָאֵי הָאָרֶץ נִתְחַלְּקָה** כי הם שזכו בה אחר מהלכם בארץ לא זרועה.

ועוד נראה לי בס"ד דפלוגתא דרבי יאשיה ורבי יונתן הכא תלויה בפלוגתא אחרת דאיכא בינייהו בענין וא"ו לחלק או וא"ו להוסיף דפליגי (סנהדרין סו.) על פסוק אָבִיו וְאִמּוֹ קִלֵּל דָּמָיו בּוֹ (ויקרא כ, ט) דרבי יאשיה סבירא ליה וא"ו מוסיף על ענין ראשון ואם קלל שניהם יחדיו הוא דחייב אבל אם קלל אחד משניהם פטור ורבי יונתן סבירא ליה וא"ו לחלק והכי קאמר אביו או אמו ולכן חייב גם על אחד מהם דוקא.

עוד ידוע מה שאמר בפרק המוכר פירות (ק:) תנא הלך בה לארכה ולרחבה קנה דכתיב קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְאָרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ (בראשית יג, יז) והקשו הראשונים ז"ל דלא אשכחן דהלך אברהם אבינו אלא לארכה בלבד? ותירצו דקנה למאן דאמר וא"ו לחלק דאמר לו לארכה או לרחבה וכמו שכתב הרב מהר"י אלגאזי ז"ל הקדמה זו בכמה מקומות.

עוד כתב הרב הנזכר דמה שאמר הגלות נחשב מלידת יצחק ובזמנם יצאו היינו דוקא למאן דאמר וא"ו להוסיף דנמצא לא קנה אברהם אבינו את ארץ כנען כיון דלא הלך אלא לארכה ואז נחשבת ארץ לא להם ושפיר חשבינן הגלות מלידת יצחק אבל למאן דאמר וא"ו לחלק קנה אברהם אבינו את ארץ כנען ולא הוי בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם (בראשית טו, יג) ולכן אין הגלות נחשב אלא מעת ירידתם למצרים עד כאן דבריו עיין שם.

ובזה מובן טעם פלוגתייהו דרבי יאשיה סבירא ליה **לְיוֹצְאֵי מִצְרַיִם נִתְחַלְּקָה** אזיל בתר סברה דידיה דסבירא ליה וא"ו להוסיף ולא קנה אברהם אבינו את ארץ כנען ואם כן חשיבה ארץ לא להם ושפיר הגלות נחשב מלידת יצחק ובזמנם יצאו ואז חלה מתנת הארץ בעת יציאתם ולכך נחלקה כפי חשבונם אבל רבי יונתן סבירא ליה **לְבָאֵי הָאָרֶץ נִתְחַלְּקָה** דאזיל בתר סברתו דסבירא ליה וא"ו לחלק וקנה אברהם אבינו את ארץ כנען ולהכי אין הגלות נחשב מלידת יצחק ולא יצאו בזמנם ועדיין ביציאתם לא חלה מתנת

הארץ ולהכי לא נתחלקה לחשבונם אלא נתחלקה לבאי הארץ שזכו בתורת חסד בעבור שהלכו במדבר בארץ לא זרועה ולכך עשה עמהם חסד זה במתנת הארץ.

מְשֻׁנָּה נַחֲלָה זוֹ מִכָּל נַחֲלוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, שֶׁכָּל נַחֲלוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, חַיִּים יוֹרְשִׁים מֵתִים, וְכָאן, מֵתִים יוֹרְשִׁים חַיִּים (במדבר כו, נה). צריך להבין למה הוצרך התנא להאריך ללמדנו דבר זה שהוא פשוט ומובן מעצמו לכל השומע דבר זה?

ונראה דנתכוין התנא בדבר זה לפרשו כי בו רמז לדבר עליון בענייני הנשמות המגולגלים אשר ביאר לנו רבינו האר"י ז"ל (בשער הגלגולים) במאמר רב ששת דהוה אמינא חדאי נפשאי חדאי נפשאי לך קראי לך תנאי (פסחים סח:) דנפש המגולגלת בגוף זה אם עשתה רוב התיקון שלה בגוף הראשון הנה תחזור לגוף הראשון אחר גמר תיקונה בגוף השני וכל תיקונים בתורה ומצות יתחברו עם תיקונים שעשה גוף הראשון ונמצא בזה מתים יורשים חיים כי מתים הם גופים הראשונים שמתו יורשים המעשים שעשו גופים החיים עתה בעולם הזה וכמו שאמר רב ששת שהיה בו גלגול נשמת בבא בן בוטא 'לך קראי לך תנאי' כי הרוב עשה גוף בבא בן בוטא ואם הרוב עשה גוף השני אז מעט שעשה גוף הראשון ירשנו ויקחנו גוף השני וזהו חיים יורשים מתים.

ועוד נראה רמז בזה על נשמות הבאים בעיבור שהם חולקים במעשה המצות שעושים הגופים החיים אשר נתעברו בהם ואין להם נזק וחסרון מן עונות שלהם וזהו מתים שכבר מתו יורשים חיים אלו הגופים שנתעברו עתה בהם אמנם נפשות שבאו בגופם בסוד הגלגול ונתקנו אז חיים אלו הגופים יורשים מתים אותם גופים שמתו וכאמור.

לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לִשְׁנֵי אַחִים כֹּהֲנִים שֶׁהָיוּ בְּעִיר אַחַת וכו'. בשיטה מקובצת כתב על זה פירוש וביאור עיין שם. ואם תאמר לפי זה מאי איכא נפקותא בין מאן דאמר לבאי הארץ ובין מאן דאמר ליוצאי מצרים? נראה הנפקותא הוא לאותם הטפלים שהם פחות מבני עשרים שלא נמנו.

דף קיח.

עֵצָה טוֹבָה קָמַשְׁמַע לָן; דְּאִיבָּעֵי לֵיהּ לְאִינִישׁ לְאִיזְדַּהוּרֵי מֵעֵינָא בִּישָׁא. קשא לפי פירוש רשב"ם ז"ל הוה ליה למימר זה על דברי יהושע ולא על פסוק זה?

ונראה לי בס"ד דדייק **עֵצָה טוֹבָה** זו מפסוק זה שאמרו אותו שלא לצורך לעניינם דכבר אמרו וַאֲנִי עַם רָב (יהושע יז, יד) ועל זה היתה מטרת שאלתם ואם שם האריכו בדברים שאין בהם צורך למה שנאן הכתוב? לזה אמר עֵצָה טוֹבָה קָמַשְׁמַע לָן דְּאִיבָּעֵי לֵיהּ לְאִינִישׁ לְאִיזְדַּהוּרֵי מֵעֵינָא בִּישָׁא אם ידבר על איזה רבוי של בנים או של עושר דבעת הזכירו

הרבוי יאמר לשון בקשה 'כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ' או 'ה' יִשְׁמְרֵם' וכיוצא כי לכן בני יוסף אף על פי שאין להם מורא מן עין הרע הקפידו לזכור דברי ברכה על עצמן בעת שהוכרחו לומר 'וַאֲנִי עַם רָב' דהוסיפו לומר אֲשֶׁר עַד כֹּה בֵּרְכַנִי ה'.

ומה שאמרו **עַד כֹּה בֵּרְכַנִי ה'** רמזו באותיות כֹּה על ברכה שבירך יעקב אבינו ע"ה את יוסף הצדיק ע"ה בֵּן פֹּרָת יוֹסֵף בֵּן פֹּרָת עֲלֵי עָיִן (בראשית מט, כב) שיש בפסוק זה צרופי שמות המגינים מן עין הרע כידוע והוא עשרים אותיות ועם אות ה' שהוסיף לו מלאך גבריאל בשמו שקראו יְהוֹסֵף כדי לשמרו מן עין הרע של מצרים בעת שימלוך עליהם וידוע דאות ה' מסוגלת לשמירה מן עין הרע הרי נעשה לו שמירה על ידי כ"ה שהוא כ' אותיות של פסוק 'בֵּן פֹּרָת יוֹסֵף' ואות ה' שהוסיף לו בשמו ונעשה זה קרן קיים לזרעו לשומרם מן עין הרע.

ועוד נראה לי בס"ד רמז בתיבת כֹּה על כ"ה אותיות של 'אברהם ויצחק' במלואם שיש בהם כ"ה אותיות דמצינו שברך אותם יעקב אבינו ע"ה וְיִקָּרֵא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבֹתַי אַבְרָהָם וְיִצְחָק (בראשית מח, טז) ועל ידי כך וְיִדְגּוּ לָרֹב שיהיו כדגים שאין שולטת בהם עין הרע.

אי נמי אברהם יצחק תשעה אותיות ויעקוב מלא בוא"ו וישראל וישורון מלא בשני ווין יעלו סך הכל כ"ה אותיות. ובזה פרשתי כֹּה תְּבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (במדבר ו, כג) כי אותיות השמות הם צינורות לשפע הברכה כמו שכתב הרב ערבי נחל על פסוק נֶפֶשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ (בראשית ב, יט) ומאחר שברכם וְיִקְרָא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבֹתַי אַבְרָהָם וְיִצְחָק ועל ידי כך וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ שיהיו כדגים לכן אמרו **עַד כֹּה בֵּרְכַנִי ה'** כי יעקב אבינו ע"ה בירך אותם ברוח הקודש ולכך ברכה שלו תתיחס להשם יתברך.

ונראה לי עוד מה שאמרו עַד כֹּה רמזו בזה על מספר צ"ט שמתים בעין הרע כמו שאמרו בגמרא במציעא פרק המקבל (בבא מציעא קז:) רב אזל לבי קברי עבד מה דעבד אמר צ"ט מתו בעין הרע ואחד בדרך כל הארץ עיין שם. והנה **עַד כֹּה** [99] עולה צ"ט וזהו **בֵּרְכַנִי ה'** שניצולים מן אותם צ"ט המתים בעין הרע.

אָמַר לְהוּ: לְכוּ וְהֵחָבְאוּ עַצְמְכֶם בַּיְעָרִים, שֶׁלֹּא תִּשְׁלֹט בָּכֶם עַיִן רַע (יהושע יז, טו). קשא טענו שהם עַם רָב (יהושע יז, יד) וצריכין מקום גדול והוא השיב להם תיקון להצלתם מן עין הרע והרי זה דומה לטענו חיטים והודה לו בשעורים?

ונראה לי בס"ד הכונה לומר אתם צריכין להחבא עצמכם ביערים שלא תשלוט עין הרע ברבוי שלכם ואם אני נותן לכם מקום גדול כפי הרבוי שלכם בזה יטילו בכם עין הרע אף על פי שאין רואים בעיניהם הרבוי שלכם כי מן גודל המקום יבינו שאתם רבים במספר

על כן תצמצמו עצמכם במקום שהוא צר לכם כדי שלא ירגישו אחרים ברבוי שלכם מחמת המקום.
ונראה לי עוד רמז להם סגולה לבטל עין הרע שכתב הרב הקדוש מהרש"ם ז"ל וכתבתי אותה בסה"ק **אַדֶּרֶת אֵלִיָּהוּ** פרשת במדבר שיראה הנחיר שלו עיין שם ורמז להם על הנחיר באותיות יערה כי העין תתחלף באות ח' באחה"ע וה"א תתחלף באות נו"ן באי"ק בכ"ר גל"ש דמ"ת הנ"ך הרי יערה אותיות נחיר.

דף קיח:

"**בֶּן פֹּרָת יוֹסֵף, בֶּן פֹּרָת עֲלֵי עָיִן**", **וְאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: אַל תִּקְרֵי 'עֲלֵי־עַיִן', אֶלָּא 'עוֹלֵי־עַיִן'** (**בראשית מט, כב**). פירש הערוך עולי לשון עילוי עיין שם. ונראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בשער ההקדמות כי העין היא מספר ק"ל [130] ומספר המעולה שבה הוא מספר נח [58] שהוא צירוף חן שממנה נעשה 'בת עין' שבתוך העין אשר משם תהיה הראיה עיין שם, ועיין עוד בשער הפסוקים בפסוק (בראשית ו, ח) וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי ה' עיין שם.
וזהו **בֶּן פֹּרָת יוֹסֵף, בֶּן פֹּרָת עֲלֵי עָיִן** רצונו לומר זה החן הוא חלק המעולה והמשובח אשר במספר עין כי ממנו תהיה בת עין שבה הראיה והוא יהיה לו חן המגין מן ראיה של בת עין שנעשית מספר נח.
ברם יש להקשות אמאי אמרו ליהושע פסוק זה של 'בֶּן פֹּרָת' הנאמר על יוסף הצדיק ע"ה והיה להם לומר פסוק וְיִדְגּוּ לָרֹב (בראשית מח, טז) האמור על זרעו וגם זה כתוב בתורה קודם 'בֶּן פֹּרָת'?
ונראה לי בס"ד כי פסוק 'וְיִדְגּוּ לָרֹב' הוא מסייע ליהושע שאמר להם 'הֶחְבִּיאוּ עַצְמְכֶם בַּיְעָרִים' והיינו כמו הדגים שהם נחבאים במים ואין העין רואה אותם ולכך אין עין הרע שולטת בהם והם רוצים שיתן להם מקום שיספיק להם בהיותם בו בגלוי לכך אמר להם פסוק בֶּן פֹּרָת וכו'
ולפי דברי הערוך ז"ל דפירוש 'עוֹלֵי־עַיִן' שיתבטלו מן העין דלא מסעייא שלא תזיק להם אלא יתעלו ויתרבו ממנה עיין שם אתי שפיר הטעם שהביאו לו פסוק זה של בֶּן פֹּרָת שלא יאמר אף על פי שבירך אתכם 'וְיִדְגּוּ לָרֹב' אתם צריכין לחוש ולברוח מעין הרע לכך הביאו לו זה הפסוק דמוכח אדרבא הם מרויחים אם יראום בעין רעה ויתעלו מזה הפרסום שמגלים עצמן לעיני בני אדם.
ונראה לי לכן ניתנה ברכה לדגים ביום חמישי כי מספר חמשה מציל מן עין הרע כמו

שכתב הרב פתח עינים בברכות דף ך' עיין שם. ולכן נוספה ליוסף הצדיק ע"ה אות ה' בשמו ואם תחשוב יְהוֹסֵף במלואו כזה יו"ד ה"ה **וא**"ו **סמ**"ך פ"**ה** [57] יעלה ראש המלוי כמנין דָּגִים [57] רמז שנתנה לו ברכה של דגים ונקרא כַּלְכֹּל בדברי הימים (דברי הימים א' ב, ו) וסופי תיבות פסוק אֶל הֵיכַל קָדְשֶׁךָ בְּיִרְאָתֶךָ (תהלים ה, ח) כַּלְכֹּל וידוע מה שאמר בספר דן ידין דפסוק זה מסוגל להציל מן עין הרע עיין שם. ולכן נרמז שמו בסופי תיבות הכתוב הזה דהוא נקרא כַּלְכֹּל כמו שנאמר (מלכים א' ה, יא) דַּרְדַּע וְכַלְכֹּל ואמרו רבותינו ז"ל כַּלְכֹּל זה יוסף.

דף קיט.

אָמַר רַבִּי חִידְקָא: שִׁמְעוֹן הַשִּׁיקְמוֹנִי הָיָה לִי חָבֵר מִתַּלְמִידֵי רַבִּי עֲקִיבָא, וְכָךְ הָיָה רַבִּי שִׁמְעוֹן הַשִּׁיקְמוֹנִי אוֹמֵר. יש להקשות למה בתחלה הזכירו בשם שִׁמְעוֹן בלבד ואחר כך קראו רַבִּי? ועוד קשא אריכות לשון זה למה והוה ליה למימר אָמַר רַבִּי חִידְקָא אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן הַשִּׁיקְמוֹנִי מִתַּלְמִידֵי רַבִּי עֲקִיבָא! ועוד למה הוצרך להודיע שהיה מתלמידי רבי עקיבה?

ונראה לי בס"ד כי הוא היה חבר של רבי חידקא קודם שנסמך ונקרא 'רַבִּי' ולכך אמר **שִׁמְעוֹן הַשִּׁיקְמוֹנִי הָיָה לִי חָבֵר** ולא קראו 'רַבִּי' אך בעת דרבי חידקא אומר דבר זה במדרש משמו כבר נסמך ונקרא 'רַבִּי'.

ומה שהוצרך להודיע שהיה **מִתַּלְמִידֵי רַבִּי עֲקִיבָא** וגם האריך בלשונו לומר 'וְכָךְ הָיָה רַבִּי שִׁמְעוֹן הַשִּׁיקְמוֹנִי אוֹמֵר' נראה לי בס"ד דאיתא בגמרא דשבת (שבת צו:) מקושש זה צלפחד דברי רבי עקיבה אמר לו רבי יהודה בן בתירא בין כך ובין כך אתה עתיד ליתן את הדין, אם כדבריך התורה כסתו ואתה מגלהו! ואם לאו אתה מוציא לעז על אותו צדיק! עיין שם.

וקשא באמת רבי עקיבה למה גלהו אחר שהתורה כסתו ואמאי לא חש להכי כדאמר לו רבי יהודה בן בתירא? ונראה לי בס"ד דכתבו התוספות כאן (בדף קיט:) דאיתא במדרש לשם שמים נתכוון שהיו איזה אנשים מישראל אומרים כיון דנגזר עליהם שלא יכנסו לארץ במעשה המרגלים שוב אין חייבין במצות, לכך עמד וחלל את השבת כדי שיהרוג ויחזו אחרים ויראו עיין שם. ולכן רבי עקיבה לא חש לגלותו דאדרבה שבח הוא זה אליו שנתכוון לשם שמים שמסר עצמו למיתה בשביל קיום המצות שיקיימו ישראל ולא יטעם היצר הרע לפרוק עול מצות מעליהם.

ולפי זה מוכרח לומר מה שאמר רבי שמעון השיקמוני דבר זה על צלפחד שמגלגלים

חובה על ידי חייב מדעתו אמר זה ולא שמעה מן רבו רבי עקיבה אף על גב דאמרינן בעלמא כל תלמיד האומר דברי תורה בסתם מסתמא שמעה מן רבו וכל שכן בספרי הכללים הנה כאן אי אפשר לומר דהא מוכרח לומר דרבי עקיבה לא סבירא ליה דמקושש הוא חייב ונתגלגלה חובה על ידו דאם כן איך גלהו? ולכן מוכרח לומר דסבירא ליה לרבי עקיבה מקושש זכאי ונתגלגל זכות על ידו.

ובזה נתרץ בס"ד דקדוק אחר איך אומר על משה רבינו ע"ה לא ידע באיזה מיתה ימית את מקושש דמאחר דגילה הקדוש ברוך הוא המחלל שבת חייב מיתה ודאי גילה לו באיזה מיתה ימות המחלל את השבת? ובזה ניחא דודאי גילה לו מחלל שבת בסקילה אך חשב כיון דמקושש כונתו לשם שמים ימיתהו במיתה דקילה מסקילה כי חנק קיל מסקילה ועוד דראוי לשנות מיתתו כדי שיהיה ניכר לעיני כל ישראל דמקושש אף על גב דחלל שבת אינו דומה לשאר מחללי שבת מפני דכונתו היתה לשם שמים דמשנה מיתתו זה סימן לדבר זה ולכך מחמת סברה זו הוצרך לשאול על דינו מפי הגבורה והשיב לו דאין לשנות הדין אלא ידין אותו כשאר מחללי שבת.

אָמְרוּ לוֹ: אִם כְּבֵן אֲנַחְנוּ חֲשׁוּבִין, נִירַשׁ כְּבֵן, וְאִם לָאו, תִּתְיַבֵּם אִמֵּנוּ. קשא למה מיהרו לומר וְאִם לָאו שהוא נגד זכותם אשר יבקשו יאמרו תחילה תן לנו ירושה כבן ואם יאמר 'לָאו' אז יאמרו לו 'אִם כֵּן תִּתְיַבֵּם אִמֵּנוּ'?

ונראה לי בס"ד דהם חכמניות היו ויודעים דאם הרב יושב ודורש בענין אחד אין רשות לתלמיד לשאול אותו בענין אחר דהוי שואל שלא כענין ואין משיבים לו, ולכן הם ראו שהיה דורש בפרשת יבמין איך יאמרו תן לנו ירושה לכך הכניסו בתביעתם דברים של תביעה על יבום מתחלת דבריהם כדי שיהיו נחשבים שואלין כענין.

ובאופן אחר נראה לי בס"ד דידוע דמשה רבינו ע"ה שם שופטים על ישראל לדון דיני ממונות שלהם דוקא אבל דיני איסור והיתר היה הוא דן אותם, ולכן בנות צלפחד שהיתה שאלתם בענין נחלה שהיא דרך מָשָׁל ורצו לשאול זה ממשה רבינו ע"ה חשו אם ישאלו דבר זה יאמרו להם תלכו אצל שופטים ודיינים ששם אותם משה רבינו ע"ה לכך התחכמו לערב עם שאלתם שאלה באיסור והיתר שהוא דין יבמין דאין ראוי לשאל דין זה אלא למשה רבינו ע"ה בלבד ולכן אמר אָמְרוּ לוֹ דייקא.

בְּנוֹת צְלָפְחָד חֲכָמְנִיּוֹת הָיוּ דַּרְשָׁנִיּוֹת הָיוּ צְדָקָנִיּוֹת הָיוּ. נראה לי בס"ד כל זה רמז בשם צְלָפְחָד אביהם שהוא ראשי תיבות **פ**אר **ל**בנותיו **צ**דקניות **ח**כמניות **ד**רשניות. וגם יש להם עוד רמז אחר בשמו דאמרו רבותינו ז"ל על אילן הנקרא צלף יש בו ג' מיני פירות שהם תמרות ואביונות וקפרסין שלא נמצא כן בשאר אילנות ואילן זה שהוא צלף הוא

רמוז בשם אביהן צלף חד לרמוז כמו דהצלף יש בו ג' מיני פירות כן הוא יש לו בנות שנשתבחו בשלשה שבחים חכמניות דרשניות צדקניות ולזה אמרו לָמָּה יִגָּרַע שֵׁם אָבִינוּ (במדבר כז, ד) כי אנחנו יש לנו רמז טוב בשם אָבִינוּ שנהיה חשובין כבנים ברמז זה הרמוז בשם אבינו.

דף קיט:

מִתּוֹךְ שֶׁצַּדְקָנִיּוֹת הָיוּ, נַעֲשָׂה לָהֶן נֵס כְּיוֹכֶבֶד. פירש רשב"ם ז"ל בטחו בזכותם שיעשה להם נס כיוכבד. מקשים אמאי לא אמר שיעשה להם נס כְּשָׂרָה?

ונראה לי בס"ד כי יוכבד היתה עדיין בחיים בימיהם ודימו עצמן לה ואין דרך לדמות עצמן לדורות ראשונים הרחוקים הרבה מדורם ועוד איך ידמו עצמן לאמנו הראשונה שבאמהות.

ונראה לי דהגינה מצות ציצית עליהם כי ידוע דמצות ציצית מסוגלת לבנים לכן ארבע כנפות הם ובכל כנף יש ה' קשרים ד' חוליות ודי חוטים שהם מספר בן [13×4=52] וידוע מה שאמרו רבותינו ז"ל שעל ידי צלפחד היה סיבה שתנתן פרשת ציצית לישראל לכך נסמכה פרשת ציצית למקושש דאיתא בילקוט תנא דבי אליהו וַיִּמְצְאוּ אִישׁ מְקֹשֵׁשׁ עֵצִים (במדבר טו, לב) אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה רבינו ע"ה מפני מה חלל זה את השבת? אמר לו רבונו של עולם אתה יודע! אמר לו אני אומר לך מפני שבכל יום תפילין בראשו תפילין בזרועו ורואה אותן ונמנע מן העון עכשיו שאין עליו תפילין חלל זה את השבת! צא וברור להם דבר שינהגו בו בשבת וביום טוב, שנאמר וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת (במדבר טו, לח) לפיכך נסמכה פרשת ציצית לפרשת מקושש, עד כאן. נמצא מכח מעשה אביהן היתה סיבה שנתנה ציצית לישראל שהיא מסוגלת לבנים לכך זכו להתעבר ולהוליד בנים.

דף קכ.

שֶׁנּוֹלְדוּ בָּהּ סִימָנֵי נְגָעִים. נראה לי בס"ד הטעם שעשה לה נס זה שחזרה לנערותיה ולא ילדה בעודה זקנה דהא כבר ילדה את אהרן ומרים בהיותה זקנה בת קכ"ז ובת קכ"ד היינו שלא יבואו להרהר על עמרם שלקח את דודתו שעתידה תורה לאסור אותה לכך עשה לה נס פלילי זה להוכיח כי מה' יצא הדבר שהוא יתברך היה לו רצון בזה שיקח את דודתו דאם הדבר הזה היה מגונה לפני הקדוש ברוך הוא לא הוה עביד להו נס גדול כזה. ובזה יובן הטעם שהיו אהרן ומרים מרקדין ושמחין כי הם נולדו בזמן שהיתה זקנה שלא נעשה לה נס זה עדיין והיו חוששין מן הלעז שיאמרו נולדו מאשה שעתידה התורה

לאוסרה ולכן אחר שנעשה לה נס זה דאז גם עליהם לא יש לעז שמחו ורקדו בדבר זה. ועוד נראה לי בס"ד הטעם שעשה לה נס זה שלא יאמרו ישראל עדיין דברי עמרם נכונים הם בגירוש הנשים והא דהחזיר מפני שהיתה זקנה וברור אצלו שלא תתעבר.

בִּישִׁיבָה, **הַלֵּךְ אַחַר חָכְמָה**. נראה לי בס"ד רמז עוד לפי דרכו, אחר אותיות **חָכְמָה** יש אותיות **נוֹטֶל** כלומר אם תראה שזה נוטל הדברים בלבו ומוחו למדהו תורה ואם לאו אל תלמדהו. אך במסיבה הלך אחר זקנה כי אחר **זְקֵנָה** יש אותיות **סוֹחֵר** כלומר במסיבה תתנהג כמו הסוחר שבהיותו טרוד בעסקיו אינו מקפיד כלום על אכילתו ושתייתו ומקום ישיבתו שיהיו מתוקנים היטב מחמת טרדתו בממונו שהוא חביב עליו מאד כן אתה לא תקפיד על הכנות של אכילה ושתיה וישיבה במסיבה.

'**וַתְּהִיֶינָה**', **הָוְיָה אַחַת לְכֻלָּן** (**במדבר לו, יא**). נראה לי בס"ד דידוע מה שאמר רבינו האר"י ז"ל רוחא דשביק בה בעלה בביאה ראשונה הוא משם הוי־ה דב"ן דההי"ן וזו ההארה מתחלקת לכל הבנים והבנות אשר תוליד עיין שם. ונראה דבנות צלפחד לקחו חלקיה בשוה מאותה הוי־ה דב"ן וזהו שאמר 'הָוְיָה אַחַת לְכֻלָּן.

דף קכא:

תְּקֻבְּרֵיהּ אִמֵּיהּ. נראה הטעם דהאב אחוז במדת יום והאם אחוזה במדת לילה לכן זה שלא רצה לעסוק בתורה בלילה **תְּקֻבְּרֵיהּ אִמֵּיהּ** האחוזה במדת לילה.

או יובן בס"ד בשבח האשה כתיב וַתָּקָם בְּעוֹד לַיְלָה וַתִּתֵּן טֶרֶף לְבֵיתָהּ וְחֹק לְנַעֲרֹתֶיהָ (משלי לא, טו) וזה שלא ראה והביט בשבח הכתוב באמו לעשות כזאת בעסק הנפשיי שהוא לימוד התורה ללמוד בלילה דוגמת אמו שהיא עושה מלאכתה בלילה לכך **תְּקֻבְּרֵיהּ אִמֵּיהּ**.

ועוד נראה בס"ד שהאדם בהיותו בבטן בא מלאך ומלמדו תורה ביום ובלילה דאין הפרש שם בין יום לבין לילה על כן זה שרצה לפרוש מן התורה בלילה **תְּקֻבְּרֵיהּ אִמֵּיהּ** שהיה לומד תורה בבטנה בלילה ולימוד זה של הבטן הוא קאי על כח הנפש הרוחני שהוא שורה וחונה על העובר בהיותו בבטן אמו.

או זה שלא למד תורה בלילה **תְּקֻבְּרֵיהּ אִמֵּיהּ** קודם זמנו כדי שיחזור בגלגול להשלים שנותיו ואז בעל כרחו תלמוד נפשו תורה בהריון בהיותו בבטן אמו גם בלילה.

שִׁבְעָה, **קִפְּלוּ אֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ**. נראה לי בס"ד הראשון היה אדם הראשון ששמו אדם [45] כמספר שם הוי־ה במלוי אלפין [יו"ד ה"א וא"ו ה"א=45] והאחרון הוא אליהו [52] זכור לטוב ששמו מספר שם הוי־ה במלוי ההי"ן [יו"ד ה"ה ו"ו ה"ה=52] וידוע הנהגת העולם על

ידי שם הוי־ה במלוי אלפי"ן והוי־ה במלוי ההי"ן ולכן השבעה שקפלו העולם הראשון היה אדם והאחרון אליהו זכור לטוב וכל כונתינו בתורה ומצות ליחד ולזווג שם הוי־ה דמלוי אלפי"ן עם שם הוי־ה דמלוי ההי"ן נמצא אלו אשר קפלו העולם הם שבעה. והנה המה כנגד שבעה ספירות הבנין שהם חג"ת נהי"ם [חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד, מלכות] שעולם הזה נבנה מהם בימי בראשית ועל זה אמר חָכְמוֹת בָּנְתָה בֵיתָהּ חָצְבָה עַמּוּדֶיהָ שִׁבְעָה (משלי ט, א).

לֹא נִגְזָרָה גְּזֵרָה, לֹא עַל פָּחוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים, וְלֹא עַל יָתֵר מִבֶּן שִׁשִּׁים. נראה לי בס"ד מן אות כ"ף עד אות סמ"ך יש אותיות נסכלם או אותיות נכסלם נרמז בזה כי רק אלו שהם מן כ"ף עד ס' דהיינו עד ועד בכלל נְסָכְלִים במנין וְנִכְסָלִים שנגזר עליהם דוקא.

דף קכב.

עֲתִידָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁתִּתְחַלֵּק לִשְׁלֹשָׁה עָשָׂר שְׁבָטִים. הנה העיקר כמו שכתב הר"ן ששבט יוסף שהם מנשה ואפרים יקחו שני חלקים דכתיב ביחזקאל יוֹסֵף חֲבָלִים (יחזקאל מז, יג) ותרגם יונתן שני חלקים. גם יש עוד הוכחה מן פרטות חלקיהם כי אתה מוצא נחלת מנשה על גבול נפתלי אך אפרים סמוך לראובן ושבט לוי יקח מתרומת הנשיא שהוא מלך המשיח אשר יקח הוא חלק השלש־עשרה ודלא כרשב"ם וכמו שכתב הגאון חיד"א ז"ל בפתח עינים וזה מוכרח.

ברם צריך לנו לדעת מה מעלה ויתרון יש לישראל בחלוקה זו של שלש־עשרה? ואדרבה אם תתחלק לשתים־עשרה עדיף לכל השבטים! ונראה לי בס"ד דקרא אמר לִשְׁמוֹת מַטּוֹת אֲבֹתָם יִנָּחֲלוּ (במדבר כו, נה) ואומרו לשמות היינו כי לכל שפע צריך צינורות והצינורות הם אותיות שם אותו דבר או אותו אדם והשם יתברך זכר שמות שלשה אבות במתנת הארץ והיינו שישפיע שפע לארץ על ידי אותיות האבות אברהם יצחק יעקב שיהיו האותיות צינורות.

ובזה יובן לְכוּ חֲזוּ מִפְעֲלוֹת ה' אֲשֶׁר שָׂם שַׁמּוֹת בָּאָרֶץ (תהלים מו, ט) רצונו לומר שמות האבות שיהיו צינורות להשפע שישפיע בארץ ולכן אמר 'לשמות מטות אבותיו תנחלו' רצונו לומר שמות האבות.

והנה נודע כי האבות אברהם יצחק יעקב יש להם שלש־עשרה אותיות אך מקודם שעדיין הפגם של אות א' דְּאָדָם ואות א' דֶּאֱמֶת לא נתקן לא יוכלו לקבל שפע באות א' דאדם אלא קבלת השפע תהיה בשתים־עשרה צינורות מן אות ב' דְּאַבְרָהָם עד אות ב' דְּיַעֲקֹ**ב** אך לעתיד שנתקן אות א' אז יקבלו שפע גם בצינור אות א' דְּאַבְרָהָם.

ונמצא לעתיד הם שלש־עשרה צינורות לכך תתחלק הארץ לשלש־עשרה שבטים וזה החלק של שלש־עשרה הוא גדול שהשפע שלו ישתלשל באות א' דְּאַבְרָהָם ומקבל השפע ממקום עליון לכך יקחהו מלך המשיח שיבא בב"א [במהרה בימינו אמן] ואז תהיה חלוקת הארץ בשלש־עשרה שהם כנגד שלש־עשרה מכילן דרחמי.

ולזה אמר (איוב מא, ח) **אֶחָד בְּאֶחָד יִגַּשׁוּ** רצונו לומר שלש־עשרה חלקים שהם מספר אֶחָד בְּאֶחָד אלו שלש־עשרה מכילן דרחמי יִגַּשׁוּ ואז **רוּחַ** הטומאה **לֹא יָבוֹא בֵּינֵיהֶם** של ישראל דכתיב וְאֶת רוּחַ הַטֻּמְאָה אַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ (זכריה יג, ב).

ובזה יובן (תהלים פד, ד) **גַּם צִפּוֹר מָצְאָה בַיִת** צפור אלו ישראל מָצְאָה בַיִת שמצאה צינורות שהם מן אות בי"ת דְּאַבְרָהָם עד אות בי"ת דְּיַעֲקֹב ונעשה<b> דְּרוֹר קֵן לָהּ<b>. ולכן קרא יעקב אבינו ע"ה להר המוריה בשם 'בית' דכתיב אֵין זֶה כִּי אִם בֵּית אֱלֹקִים (בראשית כח, יז) ולזה אמר טוֹב יוֹם בַּחֲצֵרֶיךָ מֵאָלֶף (תהלים פד, יא) כלומר כאשר נקבל שפע חצירין זו ארץ ישראל מן אות אלף דְּאַבְרָהָם גם כן להשלים שלש־עשרה כי בצינור זה של אות א' נקבל שפע ממקום עליון לארץ ישראל וזה יהיה בבנין בית שלישי בב"א [במהרה בימינו אמן].

ולזה אמר (שיר השירים ח, יב) **כַּרְמִי שֶׁלִּי** הוא בית שלישי של יו"ד **לְפָנָי** אז אותו זמן **הָאֶלֶף** הוא צינור אות א' דְּאַבְרָהָם **לְךָ שְׁלֹמֹה** כי לעתיד יתקיים מאמר הכתוב הַקָּטֹן יִהְיֶה לָאֶלֶף (ישעיה ס, כב) הוא צינור אות אל"ף דְּאַבְרָהָם ובזה הַצָּעִיר לְגוֹי עָצוּם באכות ובכמות. והנה באות א' רמוז שם הוי־ה שהוא צורתו וא"ו ושני יודין כמנין הוי־ה ולזה אמר בֵּית יַעֲקֹב לְכוּ וְנֵלְכָה בְּאוֹר ה' (ישעיה ב, ה) הוא אות א' שבו רמוז שם הוי־ה ברוך הוא.

שֶׁלֹּא נִטְלוּ בְּגוֹרָל, אֶלָּא עַל פִּי ה'. נראה לי בס"ד שהם סיכנו עצמן בפרישה שפרשו מעצת המרגלים לכבוד השם יתברך לכך נתכבדו בזה שנטלו על פי ה' ולא בגורל.

דף קכג.

'**חַרְבִּי**', **זוֹ תְּפִלָּה**. '**קַשְׁתִּי**', **זוֹ בַּקָּשָׁה** (**בראשית מח, כב**). יש להקשות מה הפרש יש בין תפלה לבקשה ולמה לתפילה מכנה בשם חרב ובקשה בשם קשת?

ונראה לי בס"ד תפלה קאי על דברים שמתפלל האדם לצורך גבוה שהוא תיקון העולמות וכל תפלה שהוא צורך תיקון העולמות צריך שיהיה בה סדרים כנגד אבי"ע [אצילות, בריאה, יצירה, עשייה] כאשר עשו אנשי כנסת הגדולה בתפילת שחרית שתקנו קרבנות וזמירות ויוצר ועמידה כנגד ארבעה עולמות אבי"ע [אצילות, בריאה, יצירה, עשייה] שהם כנגד ארבע אותיות שם הוי־ה ברוך הוא הרמוז בחרב כמו שאמרו בזוהר הקדוש יו"ד רישא דחרבא ואות וא"ו גופא דחרבא ושני ההי"ן תרין פנים של חרב מכאן ומכאן ולכן

כתיב חרב לה' כנודע ולכן תפלה שהיא לצורך תיקון ארבעה עולמות אבי"ע שהם כנגד ארבע אותיות שם הוי־ה הרמוז בחרב כינה אותה בשם חרב.

אך בקשה היא שאלת צרכיו של אדם שהם צורך עולם הזה דימה אותה לקשת שהוא חצי עיגול כן עולם הזה נבראת באות ה' שהיא חצי אות יוד שנבראת בה עולם הבא כמו שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק בְּיָ־הּ הֶ' צוּר עוֹלָמִים (ישעיה כו, ד). ובזה פרשתי בס"ד מאמר התנא (משנה אבות א, ג) אַל תִּהְיוּ כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְּשִׁין אֶת הָרַב עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס דהיינו שכר בעולם הזה שהוא פרס שנברא בחצי אות שנברא בו עולם הבא ולכן בקשה שהיא לצורך חיי עולם הזה מכנה אותה בשם קשת שהוא חצי העיגול והצדיק עושה חיל כלומר מלאכים גם מן הדבורים אשר יבקש בסוג בקשה שהיא לצורך עולם הזה יען כי בצרכי עולם הזה גם כן כונתו לשם שמים ולכן אמר **אֲשֶׁר לָקַחְתִּי מִיַּד הָאֱמֹרִי** בחיל אשר עשיתי **בְּחַרְבִּי** זו תפלה **וּבְקַשְׁתִּי** זו בקשה.

ובאופן אחר נראה לי בס"ד מה בין תפלה לבקשה ולמה זו קוראה בשם חרב וזו בשם קשת על פי מה שכתב מהרי"א [הרב יצחק אברבנאל] ז"ל על לשון 'שאלה' ולשון 'בקשה' כי גדר השאלה הוא חפץ השואל מה שמפרש בשפתיו ואף אם לא יהיה החפץ ההוא תכלית מבוקשו רק הוא שעל ידו ישיג מבוקשו אבל הבקשה היא תכלית המכוון המושג מן השאלה דהיינו יש שואל אלף זהובים כדי לקנות חצר אחד בהם הנה האלף זהובים הם השאלה שלו אבל אין זה תכלית מבוקשו כי הוא אינו רוצה את האלף זהובים בעצם אלא רק החצר אבל הבקשה היא התכלית המכוון שהוא החצר ואם אחר ששאל האלף זהובים נתנו לו החצר הנה בזה הושלמה בקשתו כי זה הוא תכלית כונתו בשאלתו את האלף זהובים עד כאן דבריו לכן יש לומר תפלה נקראת השאלה מה ששאל האלף זהובים והבקשה היא התכלית של כונתו בתפלה ההיא.

והנה ידוע שהצדיק כל שאלותיו בתפילתו התכלית שלהם שהוא הכונה שלו הכל הוא בעבור עבודת הבורא יתברך שהאדם מתפלל על צרכי עולם הזה כדי לקנות בזה צרכי עולם הבא ולעשותם וידוע כי חרב הורג מקרוב וקשת הורג מרחוק והאדם יש לו שני מיני אוייבים האחד הם בני אדם התחתונים בארץ שהם קרובים אצלו והשניה הקליפות שהם רחוקים ממנו ומגוף דברי התפלה נעשה כוחות רוחניים שדומין לחרב שהורג מקרוב כן באלו הכוחות הורג וממית את אוייבים שהם בני אדם התחתונים שהם קרובים אצלו ומן הכונה של התפלה שהיא התכלית הנקראת בשם בקשה נעשה כוחות רוחניים שדומין לקשת שהורג מרחוק כן הם יהרגו אוייבים שהם הקליפות שהם רחוקים ממנו. לכך אמר **אֲשֶׁר לָקַחְתִּי מִיַּד הָאֱמֹרִי בְּחַרְבִּי** זו תפלה שהרגתי בכוחות הנבראים ממנה את

אוייבים התחתונים **וּבְקַשְׁתִּי** זו בקשה שהיא כונה של התכלית שבראתי ממנה כוחות רוחניים להרוג בהם אוייבים העליונים שהם רחוקים.

לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְבַעַל בַּיִת שֶׁגִּדֵּל יָתוֹם בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, לְיָמִים הֶעֱשִׁיר אוֹתוֹ יָתוֹם, וְאָמַר: אַהֲנֵיהוּ לְבַעַל הַבַּיִת מִנְּכָסַי. קשה איך יצויר זה בנמשל איך העשיר יעקב בעת פטירתו והלא הברכות היו מסורים בידו מקדם קדמתה?

ונראה לי בס"ד על פי מה שכתב הרמ"ז [הרב משה זכות] ז"ל הטעם דחי יעקב אבינו ע"ה קמ"ז שנים כנגד ז' פעמים אהי"ה [147=7×21] שהם שבעה קצוות דבינה עילאה ולכן מספר שמו היה שבעה הוי"ת ושנות חייו היו שבעה פעמים אהי"ה עד כאן דבריו עיין שם.

וידוע כי העושר נמשך מן הבינה שהוא סוד שם אהי"ה ונמצא יעקב בעת פטירתו שנשלמו לו קמ"ז שנים נשלמו אצלו כוחות שבעה קצוות דבינה שהם שבעה שמות אהי"ה ואז אותה שעה נקרא עשיר שלם כי העושר נמשך מן הבינה לזה אמר לְיָמִים הֶעֱשִׁיר אוֹתוֹ יָתוֹם ודו"ק.

קָטָן מַה מַּעֲשָׂיו? "אִישׁ תֹּם יֹשֵׁב אֹהָלִים", הָיְתָה בּוֹכָה עַד שֶׁנָּשְׁרוּ רִיסֵי עֵינֶיהָ (**בראשית כט, יז**). קשה למה היתה בוכה אחר שידעה מעשיו של קטן והלא היא היתה יודעת שהיא חלקו של גדול וכיון דאמרו לה מעשיו רעים, היה לה לבכות! ומה לה לשאול על הקטן מעיקרא? ואדרבא אחר שאמר לו שהקטן טוב וצדיק, היה לה לשמוח על אחותה שלא נפלה בחלק מי שאינו טוב דודאי היא אין לה קנאה ח"ו ושמחה בטובת אחותה אף על פי שיודעת שגורלה קשה ומר!

ונראה לי בס"ד על דרך מה שאמר הכתוב במשלי (משלי יד, א) חַכְמוֹת נָשִׁים בָּנְתָה בֵיתָהּ וְאִוֶּלֶת בְּיָדֶיהָ תֶּהֱרָסֶנּוּ, שיש אדם רע נושא אשה צדקת ומחזרתו בתשובה ויהיה טוב ויש להפך וכאשר כתב בספר חסידים מעשה על כך ועל כך. ולכן כשאמרו לה על הגדול שהוא רע אף על פי שידעה שהוא שלה לא בכתה כי בטחה בעצמה כיון שהיא צדקת תחזרנו למוטב ותעשהו טוב אך בקשה לשאל על אחיו הקטן מה מעשיו לידע אם הוא חכם וצדיק הרבה אז אין לה תקוה זו שהיא תחזרנו לגדול למוטב כי מאחר שאחיו צדיק גמור וחכם גדול וגדל עמו בבית ועם כל זה לא היה יכול לעשותו טוב איך יתכן אני אוכל להפך לבבו מרע לטוב אחר שנשתרש ברע אבל אם לא יגידו לה שהקטן הוא טוב מאד תהיה תקותה חזקה שאף על פי שהגדול רע תעשהו טוב אחר שתנשא לו.

ולכן אחר שאמרו לה על הקטן שהוא תם בצדקות ויושב אהלים שהוא חכם גדול אז בכתה כי אבדה תקותה באומרה זה הגדול הוא רע ומר וקשה מאד ודאי לא אוכל להפך

לבבו מרע לטוב כי אחיו החכם והצדיק אשר גדל עמו מקודם שנשתרש ברע לא יכול לתקנו ואיך אני אוכל לתקנו אחר שנשתרש ונתגדל ברע? ועל כן בכתה.
והא דלאה היתה יושבת בפרשת דרכים ושואלת ודאי לא היתה שואלת מן אנשים אלא מן הנשים כי צנועה היתה ורחל לא היתה שואלת כי היתה עוסקת במרעה הצאן אשר לאביה כי רועה היא וכמפורש בכתוב.
שֶׁמַּתְנוֹתֶיהָ אֲרֻכּוֹת (**בראשית כט, יז**). נראה לי דריש עינים לשון חשיבות ושדי א' שהוא מספר אחד על רַכּוֹת כי כל תיבה יש לה כולל שהוא אחד הרי אֲרֻכּוֹת. ועוד נמי שדי אות ה' ד'לֵאָה' על תיבת עֵינֵי ויהיה עֵינֶיהָ ועם צירוף אותיות לֹא ד'לֵאָה' הרי כאן **עֵינֶיהָ לֹא רַכּוֹת** וגם יש כאן **עֵינֶיהָ אֲרֻכּוֹת**.
שֶׁשְּׁנוּאִין מַעֲשֵׂי עֲשָׂו בְּעֵינֶיהָ, מִיָּד "וַיִּפְתַּח אֶת רַחְמָהּ" (**בראשית ל, כב**). נראה לי בס"ד אותיות רַחְמָהּ כאשר יתמלאו זו היא פתיחתן שהאדם פותח האות כאשר יקראנו במילואו ועל כן אותיות רַחְמָהּ במלואם כזה רי"**ש** חי"**ת** מ"**ם** ה"**א** סוף המלוי שהוא פתיחתן הוא 'ש' אֶמֶת' ואות ש' רמוז בה שלשה כתרים כי יש בה שלשה יודי"ן בראש וכל יו"ד [20] במלואה עשרים ואותיות עשרים [620] הם כתר [620] כנזכר בספרי המקובלים ז"ל ונשאר אותיות אֶמֶת שהם רומזים לכהונה ולויה ומלכות כנודע. ולזה אמר מְיָד וַיִּפְתַּח אֶת רַחְמָהּ שזיכה אותה בשלשה כתרים אלו שיהיו בזרעה.
מָסַר לָהּ סִימָנִין. כתב הגאון חיד"א ז"ל במדבר קדמות בשם חסד לאברהם ז"ל דהסימנים היו כך שתיגע בבהן רגלו הימנית ובהן ידו הימנית ותנוך אזנו הימנית עיין שם.
ונראה לי בס"ד בבהן רגלו הימנית רמז שממנה יצאו ישראל שהם רמוזים בגודל כמו שכתבתי במקום אחר, ובבהן רגל ימנית רמז שיצאו ממנה ישראל שנקראים אדם שאותיות 'אדם' הם למעלה מן אותיות 'בהן' ובתנוך אוזן ימנית רמז שקבלו תורה שבעל פה המתייחסת לאוזן שהיא מצויה אצלם דוקא מה שאין כן תורה שבכתב העתיקו אותה האומות אצלם. והנה ג' סימנים אלו הם כשלשה איברים שהם יד **אוזן** רגל דראשי תיבות שלהם 'יאר' והוא לסימן טוב.
אֶלָּא מֵעַתָּה, תְּיוֹמָה הָיְתָה עִם בְּנָיְמִין? דִּכְתִיב: "**אֶת בִּנְיָמִין אָחִיו בֶּן אִמּוֹ**"? (**בראשית מג, כט**). הנה בספר דקדוקי סופרים מביא נוסחת התלמוד כתב יד דכתיב 'וְאֶת בִּנְיָמִין' וכתב דקאי על סימן מ"ב פסוק ד' דכתיב וְאֶת בִּנְיָמִין אֲחֵי יוֹסֵף לֹא שָׁלַח יַעֲקֹב אֶת אֶחָיו (בראשית מב, ד) עיין שם.
ונראה לי דנוסח זה של תלמוד כתב יד לא קאי על פסוק זה שזכר בעל ההגה"ה הנזכר אלא תלמודא קאי על פסוק וְאֶת בִּנְיָמִן תִּקָּחוּ (בראשית מב, לו) דאיך סלקא דעתך שישלח

את תאומתו של בנימין גם כן עם ההולכים להביא דגן ממצרים שהוצרך הכתוב להודיענו שלא שלחה יעקב אבינו ע"ה? אך קאי על פסוק 'וְאֶת בִּנְיָמִן תִּקָּחוּ' שאמר להם אֶת לרבות תאומתו דכונתו לומר אם אתם לוקחים את בנימין גם את תאומתו אתם לוקחים ממנו כי איך אוכל לראות את תאומתו לפני והוא איננו לפני ומוכרח שאגרש ואוציא אותה גם היא מלפני.

דף קכג:

מַרְגָּלִית טוֹבָה הָיְתָה בְּיָדִי, וְאַתָּה רוֹצֶה לְאַבְּדָהּ מִמֶּנִּי? (**בראשית מג, כט**). קשא איך אומר לאבדה ממנו בשביל שהוא מגלה אותה לו? אדרבה היא שבח אליו אם יגלנה וְאַל תִּמְנַע טוֹב מִבְּעָלָיו כתיב (משלי ג, כז) וזכות הרבים תלוי בו שהוא מגלה דברי תורה לאחרים! ונראה לי בס"ד כל שמעתתא דמתאמרה בבי תלתא, קדמאי ובתראי אמרינן, מציעאי לא אמרינן. ולכן התם מילתא דשמע רבי אליעזר מן רבי יהושע בר ממל דאמרה משום רבי יהושע בן חנניה שנאה רבינו הקדוש במשנה בשם רבי אליעזר דאמרה משם רבי יהושע בן חנניא והשמיט את רבי יהושע בר ממל שהוא באמצע עיין שם.

ולכן כאן רבי חייא בר אבא ששמע דבר זה מן רבי חמא ברבי חנינא כאשר יגלה ויגיד דבר זה לחכמים בבית המדרש יהיה נקבע דבר זה בבית המדרש לדורות על שמו שאומרים הכי אמר רבי חייא בר אבא משמיה דרבי חמא ברבי חנינא. אבל עתה שהוא מגלה דבר זה לאבא חליפא אפשר שיקדים אבא חליפא לומר דבר זה בבית המדרש משמו של רבי חייא ורבי חמא שאומר להם כך אמר רבי חייא משמיה דרבי חמא ואז החכמים כאשר יגידו אחר כך דברוה לתלמידים ויהיו קובעים דבר זה במדרש יאמרו הכי אמר אבא חליפא משמיה דרבי חמא כי עתה אצל החכמים נעשו שלשה המדברים בזה וקיימא לן כל שמעתתא דמתאמרא בבי תלתא קדמאי ובתראי אמרינן מציעאי לא אמרינן.

ולכן אמר לו **מַרְגָּלִית טוֹבָה הָיְתָה בְּיָדִי** שאני שמעתיה מרבי חמא ואתה מבקש לאבדה ממני עתה כשאגלה אותה לך אתה מאבדה משמי כי אתה תקדים לגלותה בבית המדרש לפני החכמים קודם שאני מגלה אותה להם ואז ממילא תהיה קבועה לדורות על שמך ועל שם רבי חמא.

רָאֹה יַעֲקֹב אָבִינוּ שֶׁאֵין זַרְעוֹ שֶׁל עֵשָׂו נִמְסָר אֶלָּא בְּיַד זַרְעוֹ שֶׁל יוֹסֵף. נראה לי בס"ד הטעם כי עשו נדבק בקליפה של רַע־עַיִן בסוד (בראשית לג, א) וְהִנֵּה עֵשָׂו בָּא וְעִמּוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ כמנין רַע־עַיִן [400] ולכן קליפתו חזיר בסוד יְכַרְסְמֶנָּה חֲזִיר מִיָּעַר (תהלים פ, יד) דקליפת חזיר היא רַע־עַיִן דזה הטעם הרוצה להרוג את החזיר יסמא את עיניו וכמו

שכתב הרב נתן שפירא ז"ל בספר מגלה עמוקות עיין שם.
וידוע שיוסף הצדיק ע"ה זכה להיות מושגח מן עין טובה ולכן אין עין רעה שולטת בזרעו ולכן נתברך בֵּן פֹּרָת יוֹסֵף בֵּן פֹּרָת עֲלֵי עָיִן (בראשית מט, כב) וכמו שאמר רבי יוחנן אֲנָא מִזַּרְעָא דְּיוֹסֵף קָא אָתֵינָא דְּלָא שָׁלְטָא בֵּיהּ עֵינָא בִּישָׁא (ברכות כ.)
ולכן ראה יעקב אבינו שאין זרעו של עשו נמסר אלא ביד זרעו של יוסף ולכן יליף זה מפסוק וּבֵית יוֹסֵף לֶהָבָה וּבֵית עֵשָׂו לְקַשׁ (עובדיה א, יח) כי **קַשׁ** [400] מספר **רַע־עַיִן** ואז בֵּית יוֹסֵף לֶהָבָה תלהט את זרעו של עשו כמו שנאמר לֶהָבָה תְּלַהֵט רְשָׁעִים (תהלים קו, יח) ולכן מספר **יוֹסֵף** [156] קנ"ו כמנין **עַיִן־ה'** וכמו שאמרו באדרא 'זכו' עֵין ה' אֶל יְרֵאָיו (תהלים לג, יח) עינא דלעילא 'לא זכו' עֵינֵי ה' אֶל צַדִּיקִים (תהלים לד, טז) נמצא עינא טבא רמוזה בעין ה' והוא מספר יוסף.

דף קלג:

אָמַר לֵיהּ: דַּיְינֵי דַּחֲצַצְתָּא הָכִי דַּיְינִי. פירש רשב"ם בשם רבינו חננאל חֲצַצְתָּא בית הקברות וקרי להו חֲצַצְתָּא לפי שעושין לה מחיצה להפסיק ביניהם עיין שם. וצריך להבין וכי דיינים יש בבית הקברות ומאי עבדתייהו לדיינים שם? ועוד מה שייכות יש לזה כאן בענין זה דטעה בו רב עלישׁ?
ונראה לי בס"ד דידוע בזמן קדמון היו מכשפים מחטטי שכבי שחופרין בבית הקברות ומפשיטין המתים מבגדיהם וכמו שאמרו במכלתין לעיל (דף נח.) הַהוּא אַמְגּוּשְׁא דַּהֲוָה מְחַטֵּט שַׁכְבֵי, כִּי מָטָא לְמַעֲרְתָּא דְּרַב טוּבִי בַּר מַתְנָה, תַּפְסֵיהּ בְּדִיקְנֵיהּ עיין שם.
ודבר זה היה מצוי הרבה באותם הימים ולכן היו בני אדם מופקדים וממונים על דבר זה מן הקהל לחפש ולתפוש בני אדם אלו שעושין כן בבית הקברות לחטט שכבי ולענוש אותם ולשפטן ואת אלו הממונים המופקדים לשפוט את מחטטי שכבי בבית הקברות הנקרא חֲצַצְתָּא קורא אותם בשם דַּיְינֵי כי דבר זה מסור בידם לדון ולענוש עושה רשע כזה.
ולכן לזה הדיין אשר דן הדין שלא יוכל שמעון ליקח אותה המתנה שלקחה ראובן דשכיב קרי ליה דייני דחצצתא שהם הדיינים הדנים לאותם המפשיטים המתים מבגדיהם כי גם זה הדיין דן שלא יוכל שמעון החי להפשיט את ראובן שמת מן המתנה שזכה בה בחייו ליקח אותה לעצמו וטעה בדבר זה.
קְרִי עֲלֵיהּ: "**אֲנִי ה' בְּעִתָּהּ אֲחִישֶׁנָּה**" (**ישעיה ס, כב**). פירש רבנו חננאל כשתגיע לזמן ארבעים שנה יחיש לך השם יתברך חכמה כאחד הגדולים. ושבחיה הריטב"א ז"ל עיין שם.

ונראה לי בס"ד לרמוז דבר זה בפסוק הנזכר והוא דאתמר בפרק ה' דאבות (משנה אבות ה, כא) בֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים לַמִּקְרָא בֶּן עֶשֶׂר לַמִּשְׁנָה בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לַמִּצְוֹת בֶּן חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה לַתַּלְמוּד בֶּן שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה חֻפָּה בֶּן עֶשְׂרִים לִרְדּוֹף בֶּן שְׁלֹשִׁים לַכֹּחַ בֶּן אַרְבָּעִים לַבִּינָה. ופירש רש"י בן ארבעים להבין דבר מתוך דבר ולהורות כהלכה עד כאן עיין שם.

נמצא עתים השייכים לתורה הם חמשה כי בן שלש־עשרה למצות גם זה בכלל עתים של תורה היא מה שאין כן של חופה ושל לרדוף ושל כח לא שייכי לתורה ונמצא בן ארבעים הוא עת חמישי בעתים של תורה ולזה אמר אֲנִי ה' בְּעִתָּהּ 'בָּעֵת ה' הוא עת חמישי שהוא בֶּן אַרְבָּעִים אֲחִישֶׁנָּה לַבִּינָה ולחכמה שתבא בקרבך שתהיה מבין בה דבר מתוך דבר ותהיה מורה כהלכה.

אָזַל בְּרֵיהּ נָסֵיב בַּת גָּדִיל כְּלִילֵי דְּיַנַּאי מַלְכָּא. קשא למאי אצטריך תלמודא להודיענו שנשא בת גדיל כלילי דינאי מלכא?

ונראה לי בס"ד לומר כי בהשגחה פרטית היה זה מן השמים שישא בת גדיל כלילי דינאי כדי שיסובב מזה שיקח שבע מן ההקדש והיינו אם היה נושא בת אדם אחר לא היתה מיעצתו שלא יוליך המרגלית לבית המלך למכור אלא אדרבה היתה מיעצתו שיוליכנה לבית המלך והוא מעצמו היה מוליך אותה שם ואז לא היה נעשה דבר זה שיקח הוא שבע מן ההקדש, אך כיון דנשא בת גדיל כלילי דינאי המלך שהיא מכרת מכח אביה את מנהגם של בית המלך שיקנו בזול ויתנו חצי שוויה, לכך הזהירה אותו שלא יוליך אותה שם אלא יוליכנה לגזבר ההקדש וסמך על דבריה ואז ממילא נתגלגל הדבר שהוא הוציא מן ההקדש שבע ועל ידי כך כתבו יוסי בן יועזר הכניס אחד ובנו הוציא שבע שרצו מן השמים להודיע דלאו שפיר עבד יוסי בן יועזר להקדיש נכסיו להבריחם מן בנו דניחא קמיה שמיא שהבן הוא ירש את אביו.

אוֹלִידָא דְּבִיתְהוּ, אַיְתִי לָהּ בּוּנְיְתָא. נראה לי בס"ד גלגלו מן השמים מציאות המרגלית מן הדג כי רמזו מעיקרא בדג שזה יהיה לוקח בעד המרגלית שבע עליתא דדנרי כמנין דג [7] ולמחול השאר. **גם** נרמז בזה כי אותה מצוה של אביו שהקדיש עליתא חדא פרתה ורבתה כדגים והולידה שבע עליתא בכרס אחד. **גם** נסתבב דבר זה בקנותו את הדג לצורך אשתו שילדה ולא קנאו לצורך סעודת שבת או חול היינו לרמוז דלא טוב עשה אביו שהעביר הנחלה מבנו כי אם ראה שלא היה נוהג כשורה היה לו לחשוב שמא יוליד בן טוב ולכך נתעשר על ידי מציאות זו של קניית הדג שקנה בעת שילדה לו אשתו.

אַמְרֵי לֵיהּ: שֶׁבַע אִיכָּא, שִׁית לֵיכָּא. קשא סגי לומר שֶׁבַע אִיכָּא והוא ידע דטפי משבע ליכא! ויש לומר שלא יחשוב דליכא דנרי טפי משבע אבל איכא חפצים של כסף וזהב

או אבנים טובות ששוים שית דנרים להשלים דמי מרגליתא ההיא לכך אמר ליה שִׁית לִיכָּא בשום אופן.

אָמַר לְהוּ: שֶׁבַע הָבוּ לִי, שִׁית, הֲרֵי הֵן מְקֻדָּשׁוֹת לַשָּׁמַיִם. נראה לי בס"ד דקדק למנקט בלשונו על פי סדר זה שלא אמר שש מוקדשים לשמים ושבע הבו לי כדי שלא יחול ההקדש על שש אלא עד שיתנו לו השבע דחש שמא הגזבר יחזור בו ולא ירצה לקנות או שמא יצטרך באלו השבע לצורך אחד גדול והכרחי דאז כיון דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט חל ההקדש על המרגלית כנגד דמי השש ונעשה ההקדש שותף עמו במרגלית זו לכך הקדים ואמר הבו לי קודם שאמר שש מוקדשים.

יוֹסֵף בֶּן יוֹעֶזֶר הִכְנִיס אֶחָד, וּבְנוֹ הוֹצִיא שֶׁבַע. פירש רשב"ם לומר זכות אביו שהקדיש אחד גרם לבנו שהקדיש שש עיין שם. ונראה לי בס"ד לכך היתה אותה המרגלית שוה שלש־עשרה עיליתא דדנרי כמנין אחד [13] לומר בזכות אביו שהקדיש אחד מצא בנו מרגלית ששוה כמספר אותיות אחד.

שִׁינְנָא, לָא תֶּהֱוֵי בֵּי עֲבוּרֵי אַחְסַנְתָּא וַאֲפִלּוּ מִבְּרָא בִּישָׁא לִבְרָא טָבָא, וְכָל־שֶׁכֵּן מִבְּרָא לִבְרָתָא. נראה לי קראו שִׁינְנָא רצונו לומר חריף לומר אף על פי שאתה חריף ותוכל לכוין על האמת לדעת דזה המעביר אחסנתא שפיר עביד עם כל זה לא תכניס עצמך בדבר זה.

בָּא עָלָיו שַׁמַאי בְּמַקְלוֹ וּבְתַרְמִילוֹ. נראה לי בס"ד נקיט ביה לישנא דמקל ותרמיל על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל (בשער הגלגולים) דשמאי היה בסוד הגבורה ולכן היה קפדן הרבה ומחמת קפדנותו לא קבל גרים ומחמת כן נתגלגל בשמעון בן עזאי לתקן זה עיין שם.

ולזה אמר במקלו רמז למדת הגבורה שהיה אחוז בה ותרמילו רמז על קפדנות שהיה בו ולכך אמר הטיח עלי בן עוזיאל נצצה בו רוח הקודש שעתיד שמעון בן עזאי לתקן קלקול מדת הקפדנות שהיתה בו וטיחה הוא לשון תקון וְעֻזִּיאֵל בהפוך אתוון לְעֻזַּאי פירוש מי שהוא בן לעזאי יתקן זה.

דף קלד.

הֵטִיחַ עָלַי בֶּן עֻזִּיאֵל, הֵטִיחַ עָלַי בֶּן עֻזִּיאֵל. הא דכפל לשונו פעמים אחת שתפסו על מה שמכר ואחת שתפסו על מה שהקדיש. והא דקרי ליה בֶּן עֻזִּיאֵל ולא קראו בשמו, נראה לי כיון לכבדו 'בן עוז א־ל' כלומר בן התורה שהיא עוז של אל דכתיב ה' עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן

(תהלים כט, יא).

פרק תְּשִׁיעִי

דף קמא.

כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ בֵּן לְיוֹרְשׁוֹ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָלֵא עָלָיו עֶבְרָה (במדבר כז, ח). נראה בס"ד **עֶבְרָה** [277] מספר **זֶרַע** [277] כיון דאין לו זרע מלא עליו עברה שיתהפך זרע לעברה. או יובן בס"ד באשה כתוב אֶעֱשֶׂה לוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ (בראשית ב, יח) וזה שלא היה לו עזר בבן מאשתו יתהפך לו מספר עֵזֶר לְ'עֶבְרָה' דחשבונם שוה.

ועוד נראה הבן נוצר מטיפת החסד שבזכר על כן הזכר הוא 'בר ע"ב' שהוא מספר חסד [72] וזה שלא היה לו בן יהיה לו מצרוף בר ע"ב צירוף עברה דהאותיות שוין הם.

בַּת בְּתְחִלָּה, סִימָן יָפֶה לְבָנִים. נראה לי בס"ד יש סגולה להביא בנים זכרים לכוין קודם הזווג בפסוק (דברים לג, ד) **תּוֹרָה** צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹ**ב** בשמות ונקודות שבו [תְּצַלֵּמֵקֶ"ן] ופסוק זה סופו וראשו בַּת וזהו שאמר **בַּת בְּתְחִלָּה** שיכוין בו בתחלת הזווג **סִימָן יָפֶה לְבָנִים** כלומר סימן יפה להוליד בנים על ידו.

או יובן בס"ד העיסה עושין אותה כמה ככרות לאכלם אך נותנים ממנה ככר אחד בתחלה לשם חלה וכן הזוכה שלא יבאו לו בנות אלא רק בת אחת דוגמת החלה זה סימן יפה לבנים כי זה בודאי כל עבורים שלו יהיו בנים זכרים ונרמז זה בתיבת **בְּתְחִלָּה** שתחלקנה לשתים וקרי בה 'בת חלה' רצונו לומר בת דוגמת חלה שהוא ככר אחד זו סימן יפה שאם יהיו רבות בנות יבזבו ממון האב ומה ישאר לבנים הזכרים.

ובאופן אחר נראה לי בס"ד דידוע כשאדם נושא אשה נשלם בם אותיות י־ה וכשיוליד בן נשלם וא"ו וכשיוליד בת נשלם אות ה' הרי השם כסדרו אבל אם יוליד בַּת בְּתְחִלָּה יהיה השם צירוף יהה"ו שהוא צירוף השולט בחודש אייר נמצא כשנולדה הבת יהיה נשלם אותיות יה"ה ואם תמלאם ותרבעם כזה יו"ד יו"ד ה"ה יו"ד ה"ה ה"ה [90] עולה מספר תשעים ועם הכולל אות ה' שהוא שורש הבת הרי מספר יָפֶה [95] וזהו שאמר **בַּת בְּתְחִלָּה** נעשה **סִימָן יָפֶה** וזה מורה שהוא יפה **לְבָנִים** הנולדים אחריה.

או יובן בס"ד ידוע תחלת כל פעולה הוא הרצון והוא רמוז תחלה באותיות השם ברוך הוא כי קוץ של יו"ד הוא כתר ששם הרצון וכתב הרב מאורי אור ז"ל כי זבולון כנוי לכתר ועולה זְבוּלֻן [95] בחד וא"ו מספר יָפֶה [95] ובזה פרשתי בס"ד יָפָה אַתְּ רַעְיָתִי 'כְּתִרְצָה' (שיר השירים ו, ד) חלק התיבה לשתים וקרי בה 'כתר צ"ה' כי על ידי הרצון נמשך כתר צ"ה שהוא מספר יָפֶה ומספר זְבוּלֻן.

וידוע זווג האדם עם אשתו נקרא בשם שכיבה בכל המקראות שבתורה ותרגום שכב הוא 'בת' וזהו שאמר **בַּת בְּתְחִלָּה** אם שכב עם אשתו בשלימות הרצון שהוא תחלה לכל פעולה והוא תחלה באותיות השם ברוך הוא על ידי זה יהיה **סִימָן יָפֶה** הארת הכתר הנקראת זְבוּלֵן במספר יָפֶה **לְבָנִים** אשר יוולדו מאותו זווג.

אָמַר רַב חִסְדָּא: **וּלְדִידִי, בְּנָתָן עֲדִיפִין לִי מִבְּנֵי**. נראה לי בס"ד דקדק לומר **לְדִידִי** יען כי הוא עצמו אמר בַּת בְּתְחִלָּה סִימָן יָפֶה לְבָנִים דדייק לומר דוקא לבנים היא סימן יפה משום דמרביה להו אבל לאביה אינה סימן יפה כי מפסיד מצות פדיון הבן, אמנם זה איירי באנשים ישראלים אבל בכהנים לא אפסידו דאין נוהג בהם מצות פדיון הבן, אם כן אדרבה תבא בת בתחלה עדיף ליה כדי שתשמשהו וידוע דרב חסדא היה כהן. ולזה אמר אף על פי שאמרתי סִימָן יָפֶה 'לְבָנִים' ולא 'לאביה' הנה לדידי שאני כהן ואיני מפסיד מצות פדיון בנתן עדיפי לי שיבואו בתחילה כדי שישמשוני ויעסקו בצרכי הבית.

דף קמה:

עַתִּיר נְכָסִין עַתִּיר פֻּמְבֵּי, וְהוּ בַּעַל הַגָּדוֹת. נראה **עַתִּיר נְכָסִין** שמסתחר בסחורות ושולח ומביא מעיר לעיר סחורות מרובות שלוקח בהקפה ואינם שלו ונמצא נראה עשיר מכח רבוי נכסים שנמצאים בידו **וְעַתִּיר פֻּמְבֵּי** זה שיבואו לו סחורות מכמה מקומות כדי למכור והוא לוקח קומסיון ונקרא זה בלשון לעז פ'אטור וכן לוקח וקונה בשביל אחרים ונראה עשיר אך אין לו משלו כי אם רק הוא מפורסם בנאמנות ולכן שולחים ומביאים על ידו. ולאלו השנים דומה בעל הדרשות שדורש מתורתן של חכמים ונראה בעיני המון העם שהוא חכם גדול מחמת עריבות הדרשה בעיני המון העם והוא אין לו משלו ואינו חכם כי כדי לדרוש בציבור פשטים אין צריך לזה חכמה גדולה.

וְעַתִּיר סָלְעִין הוא כמו באנ"ק שיש לו מעות משלו וקונה שטרות בפחות ומוכר פוליסה בהקפה וקונה מלוה על פה והכל עושה במעותיו. ולזה ידמה בעל הפלפול שאם אין לו חכמה משלו לא יוכל לסדר דברי פלפול וחריפות כי אין אלו דרשות של פשטים שיוכל כל אדם לאומרם וגם זה ידמה **לְעַתִּיר תְּקוּעַ** שהוא בעל קרקעות וחוכרם ושוכרם שכל אלו משלו הם.

וְעַתִּיר מְשַׁח עתיר כמס זה בעל שמועות שיש בידו חבילות חבילות של שמועות שיוכל להשביע בהם רבים כן זה עַתִּיר מְשַׁח עַתִּיר כְּמַס מוכר לרבים שיעורין גדולים ואינו כחנווני שמוכר מעט מעט.

ומה שאמר **הַכֹּל צְרִיכִין לְמָרֵי חִיטֵּי** זה בעל גמרא כי חטה [22] גימטריא כ"ב כמנין כ"ב אותיות התורה והגמרא מבארת כל התורה כולה שהיא בנויה בכ"ב אותיות.

"**בּוֹקֵעַ עֵצִים יִסָּכֵן בָּם**", **אֵלּוּ בַּעֲלֵי תַּלְמוּד** (קהלת י, ט). נראה לי בס"ד אם תבקע אותיות עֵצִים היוצאים במבטא לחצאין יהיה אותיות הַמַּלְכָּה והגמרא היא המלכה העיקרית בתורה שבעל פה דכתיב בה בִּי מְלָכִים יִמְלֹכוּ (משלי ח, טו).

ובזה פרשתי בס"ד מה שאמרו בפסחים (פסחים ק.) שאמר לו רבי יוסי לרבן שמעון בן גמליאל בכל יום אתה מחבב דברי לפני רבי יהודה ועכשיו אתה מחבב דברי רבי יהודה לפני (אסתר ז, ח) הֲגַם לִכְבּוֹשׁ אֶת הַמַּלְכָּה עִמִּי בַּבָּיִת עיין שם ולפי האמור שפיר דבר רבי יוסי במליצה זו של המלכה דקרי לגמרא דידיה בשם המלכה.

"**כָּל יְמֵי עָנִי רָעִים**", **זֶה שֶׁיֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה רָעָה**. "**וְטוֹב לֵב מִשְׁתֶּה תָּמִיד**", **זֶה שֶׁיֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה טוֹבָה** (**משלי טו, טו**). נראה לי בס"ד דרך הלצה כי מנהגן ודרכן של השותין יין או שכר בכל לילה ששותין קודם אכילה ונמשכין בשתייתם שלש וארבע שעות ואחר כך אוכלין התבשיל אך ודאי האשה והבנים לא ימתינו עד ארבע שעות מן הלילה אלא יאכלו בערב ותניח האשה תבשיל של בעלה על הכירה ואם היא אשה רעה תישן מעת ערב וישאר הבעל שותה לבדו ואחר שיגמור השתיה ויבא לאכול ימצא התבשיל שנתקרר על הכירה ואי אפשר לאכלו ומי יחמם לו התבשיל מאחר דאשתו ישינה או שיבא חתול ויאכל התבשיל מפני שהאשה לא נזהרה לשמור אותו היטב על הכירה אם כן יזדמן דרוב הלילות ישן בלא אכילה!

וזהו '**כָּל יְמֵי עָנִי רָעִים**' **זֶה שֶׁיֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה רָעָה** שזה מוכרח לבטל שתייתו או לשכב רעב אבל '**טוֹב לֵב מִשְׁתֶּה תָּמִיד**' **זֶה שֶׁיֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה טוֹבָה** דאף על פי שאוכלת מן הרעב משמרת סעודת בעלה היטב והיא יושבת וממתנת דאינה ישינה עד שתביא לו ויאכל הנה זה משתה תמיד שבטוח לבו שלא ישאר רעב מחמת כן.

דף קמז.

שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים צִוָּה אֲחִיתֹפֶל אֶת בָּנָיו: אַל תִּהְיוּ בְּמַחֲלֹקֶת, וְאַל תִּמְרְדוּ בְּמַלְכוּת בֵּית דָּוִד, וְיוֹם טוֹב שֶׁל עֲצֶרֶת בָּרוּר, זִרְעוּ חִטִּים. נראה לי בס"ד טעם לשלשה דברים אלו דשייכי אהדדי כי ידוע מה שכתב מהר"י ז"ל מחלוקת דואג עם דוד המלך ע"ה היתה בענין רות המואביה שהיה מהרהר אחריו שאינו ראוי לבא בקהל ח"ו אך מחלוקת אחיתופל היתה מצד בת שבע שהיה מהרהר אחריו שבא על אשת איש ואסורה עליו ח"ו.

גם ידוע מה שאמרו המפרשים ז"ל הטעם שלומדים רות בעצרת לפי שממנה יצא דוד

המלך ע"ה שנולד בעצרת כי כל מגילת רות לא נכתבה אלא בשביל יחוס דוד המלך ע"ה וכיון דנולד בעצרת לכך קורין רות בעצרת ולכך נפטר בעצרת כי הקדוש ברוך הוא משלים שנותיהן של צדיקים מיום ליום וכמו שאמרו על משה רבינו ע"ה שנולד בשבעה באדר ולכך נפטר בשבעה באדר עד כאן דבריהם.

ולפי זה כיון שנפטר דוד המלך ע"ה בעצרת שהוא יום שנולד בו בזה נתברר אצל הכל שהוא צדיק גמור דאין כלל זה נוהג שיפטר ביום שנולד אלא בצדיקים גמורים כמו שאמרו רבותינו ז"ל (קידושין לח.) שהקדוש ברוך הוא ממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחודש לחודש.וכיון דנתברר שהוא צדיק גמור שלא חטא בבת שבע אז נתברר דראוי שיהיה שלמה הנולד מן בת שבע הוא ימלוך במקומו כאשר בקש הוא לעשות וידוע דאמרו רבותינו ז"ל (ברכות נז.) החטים רומזים לשלום ולכך הרואה חיטים בחלום יצפה לשלום שנאמר (תהלים קמז, יד) הַשָּׂם גְּבוּלֵךְ שָׁלוֹם חֵלֶב חִטִּים יַשְׂבִּיעֵךְ.

ובזה יובן המאמר שצוה אותם **אַל תִּהְיוּ בְּמַחֲלֹקֶת** שהייתי אני עושה עם דוד בענין הרהור שהייתי מהרהר אחריו מצד בת שבע ועל ידי כך **אַל תִּמְרְדוּ בְּמַלְכוּת בֵּית דָּוִד** כשתראו שימלוך שלמה בנו תחתיו לומר זה בא מביאה של אשה האסורה עליו ואינו ראוי למלוך יען כי אני טעיתי במחלוקת שלי ועל כן אין למרוד במלכות בית דין הנזכר.

וְיוֹם טוֹב שֶׁל עֲצֶרֶת בָּרוּר רצונו לומר כאשר יהיה ביום טוב של עצרת דבר ברור לביטול המחלוקת דהיינו כשיפטר דוד המלך ע"ה בעצרת שאז בו ביום יהיה בירור שהוא צדיק גמור ולא חטא בבת שבע! ולגרסה דגרסי **יום טוב שֶׁל עֲצֶרֶת 'בָּלוּל'** כלומר בלול בפטירה ובלידה דהיינו עצרת שיפטר בה שאז אותו היום נעשה בלול מן הלידה ומן הפטירה שזה יהיה הוכחה שהוא צדיק גמור ולא חטא בבת שבע, אתם **זִרְעוּ חִטִּים** עשו שלום עם ביתו וזרעו כי חיטים רומזים לשלום כי אז נעשה בירור גדול לבטל מעליו ההרהור והמחלוקת שעשיתי עמו מקודם.

שֶׁלְחָן בַּצָּפוֹן וּמְנוֹרָה בַּדָּרוֹם, הַאי, מַרְבִּי דִּידֵיהּ, וְהַאי, מַרְבִּי דִּידֵיהּ. נראה לי בס"ד **צָפוֹן** במלואו כזה צד"י פ"ה וי"ו נ"ון אותיות המלוי עולים מספר מַאָכָל [91] לרמוז כי הַצָּפוֹן מַרְבִּי דִּידֵיהּ שהוא המאכל והמזון ולכן הרוצה להעשיר יצפין.

גם אותיות **דָּרוֹם** במילואם כזה דל"ת רי"ש וי"ו מ"ם אותיות המלוי הם אותיות שְׁתוּלִים וידוע כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה (דברים כ, יט) אך עם הארץ דומה לעץ תלוש וחכם דומה לעץ שתול דכתיב וְעָמַד כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אֶרֶץ נֵצֶר מַטָּעַי מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר (ישעיה ס, כא) שדומין לעץ נטוע שעושה פרי ומשביח בעצמו.

ולכן אמר דוד המלך ע"ה על החכם אשר בְּתוֹרַת יְהוָה חֶפְצוֹ וּבְתוֹרָתוֹ יֶהְגֶּה יוֹמָם וָלָיְלָה

וְהָיָה כְּעֵץ שָׁתוּל עַל פַּלְגֵי מָיִם אֲשֶׁר פִּרְיוֹ יִתֵּן בְּעִתּוֹ וְעָלֵהוּ לֹא יִבּוֹל וְכֹל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יַצְלִיחַ לֹא כֵן הָרְשָׁעִים (תהלים א, ג)

והיינו כי 'שתול' ו'תלוש' אותיותיהן שוים והחכם הוא כעץ שתול לא כן הרשעים שהם תלוש וההפרש הוא דעץ תלוש אינו מוציא פירות והוא עצמו כלה ואבד לאט לאט אך החכם הוא כְּעֵץ שָׁתוּל עַל פַּלְגֵי מָיִם התורה אֲשֶׁר פִּרְיוֹ יִתֵּן בְּעִתּוֹ וגם עָלֵהוּ לֹא יִבּוֹל דאיהו גופיה הולך ומוסיף וְכֹל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יַצְלִיחַ. ולזה אמר צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח (תהלים צב, יג) שעושה פירות כתמר ואמר עוד שְׁתוּלִים בְּבֵית ה' ולא תלושים.

נמצא החכמים בעלי תורה שמתייחסים לדרום וכמו שאמרו הרוצה להחכים ידרים, הם רמוזים במלוי דָּרוֹם כי מלוי אותיות דרום הוא אותיות שתולים וכדאמר קרא שְׁתוּלִים בְּבֵית ה' בְּחַצְרוֹת אֱלֹקֵינוּ יַפְרִיחוּ (תהלים צב, יד) וכן הוא אומר וְהָיָה כְּעֵץ שָׁתוּל עַל פַּלְגֵי מָיִם והיינו דקאמר דרום מרבי דידיה.

דף קנה:

אָמַר לְהוּ: זְבִינֵיהּ לָאו זְבִינָא. קשה איך סמך רבא על זאת להוציא קרקע מיד הלקוחות והלא מעשיו של זה דשדי קשיתא בי רבא אין זה בכלל שטות אלא הוא מסוג העזות והחציפות וכמו דמסיק רבא גופיה בתר הכי שאמר 'הָא דְּעָבִיד הָכִי חֻצְפָּא יְתֵרָה הוּא דַּהֲוָה בֵּיהּ' ועוד ודאי ידעו הלקוחות דקרוביו למדו אותו לעשות כן ולמה לא טענו בתחילה טענה זו לפני רבא לומר קרוביו למדוה וכאשר טענו הקרובים עליהם אחר כך? ונראה לי בס"ד דבתחילה בעת דשדי קשיתא קמיה רבא היו הקרובים גוערין בו והוא עשה עצמו כאבן דומם שאינו מרגיש ואינו מבין למה גוערין בו והוה שדי קשיתא כי כן למדוהו אף על פי שתשמע גוערין בך אתה תעשה את שלך למשדי קשיתא כדי שעל ידי כך יחשבהו רבא בסוג השוטין כחמור שאינו מרגיש כלום, ולכך פסק ובטל המכר והלקוחות אף על גב דהבינו בערמת הקרובים אמרו אם נאמר הם לימדוהו בכך מאן מוכח? אך הם ציירו בדעתם לעשות כאשר עשו אחר כך שבזה יתברר הדבר ויחזור בו רבא וכן עשו והלך הילד ודבר עם רבא דבר חכמה אשר שמו בפיו ואז רבא חזר בו ואף על גב דאמרו קרוביו הלקוחות למדוהו לא חש רבא לזאת כי כיון דמלמדין אותו מסבר אין זה בסוג השוטים ומה שעשה חוצפה הוא ומה שגערו בו ולא הרגיש רגלים לדבר שהם למדוהו כן כי סופו הוכיח על תחלתו.

דף קסד:

כָּךְ מִנְהָגָהּ שֶׁל אִמָּה זוֹ, שָׁנָה רִאשׁוֹנָה קוֹרִין לוֹ אַרְכָן, שְׁנִיָּה, קוֹרִין לוֹ דִּיגוֹן. נראה לי מלשון וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ (בראשית מח, טז) כלומר יפרח וירבה בהצלחה ועושר וכח וממשלה וארכן הוא כמו שאמרו הכונה לסימן טוב שיאריך על ממלכתו.

אֶלָּא יְהוּדָה חַיְטָא כַּתְבֵיהּ, אָמַר לֵיהּ: כַּלֵּךְ מִלְּשׁוֹן הָרַע כָּזֶה. בזה פירש הרב עיון יעקב ז"ל דחשיב זה מתוך טובתו בא לידי רעתו משום שהתכוון כל כך בכתב מיושר בתהלים שהיא דבר שאינו צריך דלא הוה זה כספר תורה ועל ידי זה ביטל עצמו מלימוד התורה וזהו רעתו שביטל מלימוד התורה עד כאן לשונו. וקשא דילמא כתבו לאחרים בשכר לפרנס עצמו והבעלים נתנו לו שכר כפול בעבור שיכתוב להם כתב מיושר כזה ומה הפרש יש בין אם יכתוב שני ספרים בעשרה דנרים בין אם יכתוב ספר אחד מיושר במשך אותו זמן בעשרה דנרים?

ונראה לי כיון דפירש ואומר יְהוּדָה חַיְטָא כַּתְבֵיהּ דהודיע דהיה אמנותו חייט ולא סופר רחוק הדבר לומר כתבו לאחרים בשכר כי דרכן של בני אדם דצריכים ספר כזה לכתבו אצל הסופרים העוסקים באמנות זו ולא ילכו אצל חייטים דאין יודעים שהחייט יודע לעשות אמנות גדולה כזאת בספרות, על כן מדבריו מוכח שהוא כתבו לעצמו ואם כן יש בזה ביטול תורה מה לבטל זמן כפול בעבור לכתבו מיושר מאד. ובזה ניחא מה שאמר לו כַּלֵּךְ מִלְּשׁוֹן הָרַע כָּזֶה דייקא רצונו לומר כָּזֶה דאמרת בו דבור יתר דמרחיק הזכות והתירוץ לתרץ הדברים.

ובזה ניחא לתרץ קושית מהרש"א ז"ל על רב דימי דאסר לספר בשבחו והיינו דרב דימי לא אסר אלא בשבח כזה שיבא לגנותו מצד דבר אחר לומר שעשה ביטול תורה בכך.

דף קסה.

אֶלָּא: בַּאֲבַק לָשׁוֹן הָרַע. הא דמכנה לדבור בשם אֲבַק כי הדיבור הוא אב לכל הפעולות כמו שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק מָוֶת וְחַיִּים בְּיַד לָשׁוֹן מעשה של חלב הלביאה וכו' הנזכר במדרש ולכן הכל יכולים לברא בספר יצירה חוץ מן הדיבור והאדם המדבר קצת לשון הרע מביא אות ק' מן הסטרא אחרא ומחבר עם אותיות **אב** שהוא כינוי הדבור ונעשה אֲבַק לכן קרי ליה אֲבַק לְשׁוֹן הָרַע.

רַבָּן בְּגָוֵל, וּמְעוּטָן בָּעֲרָיוֹת, וְכֻלָּן בְּלָשׁוֹן הָרַע. הא דלא נקיט להו על פי סדר רבויים נראה לי בס"ד דנקיט כפי סדר התולדה מלתתא לעילא כי עון לשון הרע אב ונולד ממנו עון עריות דאמרו רבותינו ז"ל ברית המעור מכוון כנגד ברית הלשון דאם חטא בלשון חוטא

במעור. נמצא עונות העריות הם בנים לעונות לשון הרע ועון הגזל נולד מן עריות כי הבא על אשת איש הרי זה גוזל מקור הבעל כמו שאמרו רבותינו ז"ל במדרש רבא למה הקריב אפרים ביום השביעי ומנשה ביום השמיני? אלא אמר הקדוש ברוך הוא ליוסף אתה שקיימת דבור לא תנאף שהוא דבור שביעי ולא גנבת מקורו של פוטיפר שהיא אשתו, חייך יהיו שני בניך מקריבים יחד זה את זה ביום השביעי וביום השמיני שהם כנגד דבור לֹא תִּנְאָף וְלֹא תִּגְנֹב עיין שם. נמצא החוטא בערוה הרי זה גוזל ולכן מן העריות יולד גם גזל ממון נמצא עונות לשון הרע אבות ועונות עריות בנים ועונות הגזל בני בנים ולכן נקיט להו על פי סדר זה מתתא לעילא שהתחיל בבני בנים וסיים באבות.

דף קעג:

אֶלָּא אָמַר רַבִּי יִצְחָק: **מַהֲכָא**: (משלי כז ,יג) **קַח בִּגְדוֹ כִּי עָרַב זָר, וּבְעַד נָכְרִיָּה חַבְּלֵהוּ**". **וְאוֹמֵר**: (משלי ו, א) "**בְּנִי, אִם עָרַבְתָּ לְרֵעֶךָ**". קשא למה הביא שני פסוקים ועוד קשא למה הביא פסוק לְקַח בִּגְדוֹ שהוא בסימן כ"ז קודם אִם עָרַבְתָּ לְרֵעֶךָ שהוא בסימן וא"ו?

ונראה לי בס"ד על פי מה שכתב מהרש"א ז"ל דפסוק דסימן כ"ז איירי בערב לאיש זר דאינו אהובו ולא קרובו ופסוק דסימן וא"ו איירי בנעשה לרעהו ואהובו והנה בזה איכא רבותא טפי בחיוב הערב בלא קנין משום דיש לדון אותו כאנוס שנאנס מחמת בושה ונתערב ולכך יש סברה לומר דאינו מתחייב בדיבור בלבד אלא צריך קנין מה שאין כן התערב לאיש זר אין כאן טעם אונס להתנצל בו שפיר יש לומר דיתחייב גם בדיבור בלבד ולכן נקיט תרי קראי כי חד איירי במקום דאית ליה התנצלות של אונס וחד איירי במקום דליכא התנצלות אונס ולהכי הקדים דסימן כ"ז ואחר כך דסימן וא"ו על דרך 'לא זו אף זו'.

ואפשר דגם מהרש"א ז"ל נתכוון לכך וראיתי להרב עיון יעקב ז"ל שכתב על דברי מהרש"א ז"ל הקולמוס פלט כל זה כי פסוק זה הוא במשלי כ"ו וְאִם עָרַבְתָּ במשלי וא"ו עד כאן לשונו.

ובמחילת כבוד תורתו מהירות קולמוסו פלט דברים שלא בכיוון כי ראשון דנקיט מהרש"א לאו על ספר משלי אלא על דברי רבי יצחק דנקיט במילתיה בראשונה פסוק קַח בִּגְדוֹ (משלי כז, יג) ובאחרונה פסוק אִם עָרַבְתָּ (משלי ו, א) ועל זה קאמר מהרש"א פסוק שהזכירו רבי יצחק ראשון במילתיה איירי וכו' ופסוק שהזכירו שני איירי וכו' ופשוט.

דף קעה:

הָרוֹצֶה שֶׁיַּחְכִּים, יַעֲסֹק בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, שֶׁאֵין לְךָ מְקֻצּוֹעַ בַּתּוֹרָה הַיּוֹתֵר מֵהֶן. נראה לי בס"ד דהא דקרי להו בשם מְקֻצּוֹעַ כי **מְקֻצּוֹעַ** בהפוך אתוון **צוֹעֲקִים** אם תניח חירי"ק תחת קו"ף וגם הם בהפוך אתוון **עוֹקְצִים** אם תניח חיר"ק תחת צד"י והכונה כי בעלי דינין של ממון הם עוקצים זה את זה וגם צועקים שאין מקבלים עליהם הדין בשתיקה ובנחת.

מעשה באחד שדן עם חבירו לפני הדיין וחייבו הדיין מאה דינרים והתחיל לצעוק ככרוכייא על חיוב זה שחייבו הדיין אמר לו הדיין אם היית שואל ממני על חמץ שהיה לך בספינה בפסח ואתה לא מכרת אותו כפי הדין והייתי מורה לך שאסור והוא שוה אלפים דינרים ודנתי שתזרוק אותו לים אם היית צועק על הדין הזה שפסקתי לך או אם היית מקבלו בשתיקה? אמר לו לא הייתי צועק והייתי מקבל בשתיקה וזורקו לים. אמר לו אם כן למה אתה צועק על מאה דינרים שחייבתי אותך בהן? אמר לו החמץ הלך לאיבוד ולא הרויח אותו אדם ממני כדי שאתקנא בו גם עוד לא נצחני אדם בו לכך הייתי מקבל הדין בשתיקה, אך חיוב זה הרויח האדם שכנגדי ממני ולא עוד אלא יתפאר עלי כי נצחני! לכן קשה עלי הדבר ואצעק.

ועל כן לדיני ממונות שבין אדם לחבירו קרי להו מְקֻצּוֹעַ שהוא בהפוך אתוון עוֹקְצִים שהם עוקצים זה את זה ולכן הם צוֹעֲקִים ואין מקבלים הדין בשתיקה הן מחמת קנאה הן מחמת הכבוד.

ואומרו **הָרוֹצֶה שֶׁיַּחְכִּים יַעֲסֹק בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת** נראה לי בס"ד על כן מָמוֹן [136] עולה מספר עֵיוּן [136] לרמוז כי דין הממון צריך לו עיון רב דעמוק הוא ולכן נמי מָמוֹן עולה מספר סולם [136] שבדיני ממון עולה האדם בסולם החכמה ולכן ממון עם כולל האותיות עולה מספר 'חכמה בינה' [140] שצריך לו חכמה ובינה בְּתוֹרַת **חַיִּים**.